

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM

Kánonjogi Posztgraduális Intézet

**A szent tudományok oktatására és kutatására
szolgáló intézmény – típusok,
valamint az azokat szabályozó
hatályos kánoni normák fejlődése**

Doktori disszertáció

Készítette: Frankó Tamás

Konzulens: Szabó Péter

Budapest, 2009

TARTALOM

TARTALOM	- 2 -
BIBLIOGRÁFIA	- 6 -
BEVEZETÉS	- 26 -
I. AZ EGYHÁZI EGYETEMEK ÉS FAKULTÁSOK	- 36 -
I. TÖRTÉNETI RÉSZ	- 36 -
1. <i>BEVEZETÉS</i>	- 36 -
2. <i>TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS</i>	- 39 -
2. <i>AZ 1917-ES KÓDEX</i>	- 44 -
3. <i>A DEUS SCIENTIARUM DOMINUS KONSTITÚCIÓ</i>	- 45 -
4. <i>A II. Vatikáni Zsinat A TEOLÓGIAI OKTATÁSRÓL</i>	- 50 -
4.1. A II. Vatikáni Zsinat rendelkezései	- 50 -
4.2. A Gravissimum educationis nyilatkozat	- 50 -
4.3. A zsinati tanítás összegzése	- 52 -
5. <i>A ZSINATI MEGÚJULÁS KEZDETE: A NORMAE QUAEDAM</i>	- 53 -
II. A HATÁLYOS EGYHÁZJOGI SZABÁLYOZÁS	- 56 -
1. <i>A SAPIENTIA CHRISTIANA KONSTITÚCIÓ</i>	- 56 -
1.1. A Konstitúció előkészítésének története	- 56 -
1.2. A munkálatok utolsó évei	- 58 -
1.3. A Konstitúció szerkezete és tartalma	- 61 -

a, Szerkezete és a bevezetés	- 61 -
b, Az általános normák I. (I-V. cím)	- 63 -
c, Az általános normák II. (VI.-X. cím)	- 70 -
d, A speciális normák és az átmeneti rendelkezések	- 74 -
e, A Konstitúció értékelése	- 76 -
2. AZ ORDINATIONES VÉGREHAJTÁSI UTASÍTÁS	- 77 -
3. AZ 1983-AS KÓDEX	- 80 -
4. A KELETI KÓDEX	- 89 -
5. A KÁNONJOGI OKTATÁS SZABÁLYOZÁSA ÉS ANNAK MEGÚJÍTÁSA A NOVO CODICE DEKRÉTUMBAN	- 91 -
6. ÖSSZEFOGLALÁS	- 95 -
II. A PAPNEVELÉSRE VONATKOZÓ SZABÁLYOZÁS	- 99 -
I. TÖRTÉNETI RÉSZ	- 99 -
1. TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS	- 99 -
1.1. Papnevelés a Trentói Zsinatig	- 99 -
1.2. A Trentói Zsinat és az utána következő korszak	- 102 -
2. AZ 1917-ES TÖRVÉNYKÖNYV	- 105 -
2. AZ OPTATAM TOTIUS HATÁROZAT	- 111 -
3. RATIO FUNDAMENTALIS (1970)	- 118 -

II. HATÁLYOS RENDELKEZÉSEK	- 121 -
1. AZ 1983-AS TÖRVÉNYKÖNYV	- 121 -
2. <i>RATIO FUNDAMENTALIS</i> (1985)	- 138 -
3. <i>KELETI KÓDEX</i> (1990)	- 150 -
III. SPECIÁLIS KÉRDÉSEK	- 152 -
1. A VALLÁSI TUDOMÁNYOK FELSŐFOKÚ INTÉZETEI	- 153 -
1. <i>BEVEZETÉS</i>	- 153 -
2. <i>A HATÁLYOS RENDELKEZÉS</i>	- 159 -
2. SPECIÁLIS EGYÜTTMŰKÖDÉSI FORMÁK	- 172 -
1. <i>A TÉMA ELHELYEZÉSE</i>	- 172 -
2. <i>AZ AFFILIÁCIÓ</i>	- 177 -
2.1. Az affiliáció fogalma	- 177 -
2.2. <i>A Notio affiliationis theologicae</i>	- 181 -
2.3. <i>A Normae servandae</i>	- 185 -
2.4. <i>A Conventio ad affiliandum</i>	- 189 -
3. <i>AZ AGGREGÁCIÓ</i>	- 190 -
3.1. Az aggregáció fogalma	- 190 -
3.2. <i>A Normae de instituti theologici aggregatione</i>	- 192 -
3.3. Függelék a specializációról	- 197 -
4. <i>AZ INKORPORÁCIÓ</i>	- 199 -

5. ÖSSZEFOGLALÁS	- 200 -
3. A BOLOGNAI FOLYAMAT ÉS HATÁSA A SZENT TUDOMÁNYOKAT OKTATÓ INTÉZMÉNYEKRE	- 205 -
1. A TÉMA ELHELYEZÉSE ÉS A FOLYAMAT TÖRTÉNETE	- 205 -
2. A BOLOGNAI FOLYAMAT ÉS AZ EGYHÁZI FELSŐOKTATÁS VALAMINT A SZENTSZÉK TEVÉKENYSÉGE	- 213 -
3. A FOLYAMAT RÖVID ÉRTÉKELÉSE AZ EGYHÁZI FELSŐOKTATÁSRA GYAKOROLT EDDIGI HATÁSA ALAPJÁN	- 219 -
BEFEJEZÉS	- 226 -
SUMMARY	- 230 -

BIBLIOGRÁFIA

Források:

PIUS XI, *Deus scientiarum Dominus* AAS 23 (1931) 241-262.

IOANNES XXIII, *Veterum sapientia* AAS 54 (1962) 129-135.

JOHANNES PAULUS II., *Sapientia Christiana* AAS 71 (1979) 469-521.

JOHANNES PAULUS II., *Ex corde Ecclesiae* AAS 82 (1990) 1475-1509.

JOHANNES PAULUS II., *Pastores dabo vobis* SZIT 1995. (PM XXVIII.)

SACRA CONGREGATIO DE SEMINARIIS ET STUDIORUM UNIVERSITATIBUS, *Ordinationes ad constitutionem apostolicam „Deus scientiarum Dominus” de universitatibus et facultatibus studiorum ecclesiasticum rite exsequendam* AAS 23 (1931) 263-284.

SACRA CONGREGATIO DE SEMINARIIS ET STUDIORUM UNIVERSITATIBUS, *Normae Conventio ad quoddam studium theologicum alicui facultati theologiae affiliandum, et normae servandae in conventionis applicatione* 1960.

SACRA CONGREGATIO DE SEMINARIIS ET STUDIORUM UNIVERSITATIBUS, *Decretum Studium Philosophico „Theologicum Seminariorum diocesis Insulensis incorporatur Facultati Sacrae Theologiae Insulensis Studiorum Universitatis Catholicae, peculiaribus datis legibus quibus eiusdem Facultatis efficienda amplitur* AAS 53 (1961) 52-55.

SACRA CONGREGATIO DE SEMINARIIS ET STUDIORUM UNIVERSITATIBUS, *Ordinationes ad constitutionem apostolicam „Veterum sapientiam” de latina excolenda lingua rite exsequendam* AAS 54 (1962) 339-368.

SACRA CONGREGATIO PRO INSTITUTIONE CATHOLICA, *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* AAS 62 (1970) 321-384.

SACRA CONGREGATIO PRO INSTITUTIONE CATHOLICA, *Normae Notio et exsecutio Affiliationis Studiorum Theologorum ad Facultatem ecclesiasticam Theologiae* 1972. ... 4159.

SACRA CONGREGATIO PRO INSTITUTIONE CATHOLICA, *Normae Notio et exsecutio Affiliationis Bienni Philosophici ad Facultatem ecclesiasticam Philosophiae* 1972 ... 4160.

SACRA CONGREGATIO PRO INSTITUTIONE CATHOLICA, *Litt. Circ. De doctrina Iuris canonici candidatis ad sacerdotium apte tradenda atque deinde permanenter colenda* 1975 IV. 2. 4371.

SACRA CONGREGATIO PRO INSTITUTIONE CATHOLICA, *De formazione theologica candidatis ad sacerdotium ministeriale tradenda* (22.02.1976. Ochoa V. 4434.)

SACRA CONGREGATIO PRO INSTITUTIONE CATHOLICA, *Incompatibilitas declaratur cumulandi in eadem persona munera Professoris ordinarii vel extraordinarii in Universitatibus Pontificiis* 1976. III. 25. 4439.

SACRA CONGREGATIO PRO INSTITUTIONE CATHOLICA, *Ordinationes ad constitutionem apostolicam „Sapientia Christiana” rite exsequendam* AAS 71 (1979) 522-530.

SACRA CONGREGATIO PRO INSTITUTIONE CATHOLICA, *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* AAS 62 (1970) 321-384.

SACRA CONGREGATIO PRO INSTITUTIONE CATHOLICA, *La formazione teologica dei futuri sacerdoti, 1976 II. 22. Leges V. 7155-7175*

SACRA CONGREGATIO PRO INSTITUTIONE CATHOLICA, *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* AAS 77 (1985)

CONGREGATIO DE INSTITUTIONE CATHOLICA, *Conventio ad affiliandum, Normae servandae ad affiliationem theologiam exsequendam, Notio affiliationis theologicae (N. 207/80.)* 1985. VIII.1.

CONGREGATIO DE INSTITUTIONE CATHOLICA, *Nota illustrativa Superiori di Scienze Religiose* (10.04.1986 Ochoa VIII. 5185.)

CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA, *Normativa per L'Istituto Superiore di Scienze Religiose* (12.05.1987 Ochoa VIII. 5228.)

CONGREGATIO PRO INSTITUTIONE CATHOLICA, *Normae ad declarationem „Nihil obstat” Sanctae Sedis* 1988 VII. 2. Prot. N. 462/79.

CONGREGATIO PRO INSTITUTIONE CATHOLICA, *Ad relationem triennem de universitatibus facultatibusque ecclesiasticis conficiendam* 1989 XI. 27. Prot. N. 862/86. 5366.

CONGREGATIO DE INSTITUTIONE CATHOLICA, *Normae de instituti theologici aggregatione* 1993. VI. 23. N. 370/92.

CONGREGATIO DE INSTITUTIONE CATHOLICA, *Direttive sulla preparazione degli educatori nei seminari* in *Seminarium* 34. (1994) 221-257.

CONGREGATIO DE INSTITUTIONE CATHOLICA, *Preparazione degli educatori nei seminari* in *Il Regno/Documenti* 39. (1994) 219-230.

CONGREGATIO PRO INSTITUTIONE CATHOLICA, *Ratio fundamentalis institutionis diaconorum permanentium*, (die 22 Februarii 1998) AAS 90 (1998) 843-879.

CONGREGATIO PRO INSTITUTIONE CATHOLICA, Litt Circ. *Condizioni per l'iscrizione alla Facoltà Teologica in vista del conseguimento dei gradi accademici* 1998. V. 30. Prot N. 550/98. 5883-5884.

CONGREGATIO DE INSTITUTIONE CATHOLICA, Decr. *Novo Codice Decretum quo ordo studiorum in Facultatibus Iuris Canonici innovatur* AAS 95 (2003) 281-285.

CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA COMMISSIONE „PROCESSO DI BOLOGNA”, *Lettera Circolare n. 1* Prot. 1237/2003. Città del Vaticano, 3 marzo 200 in *Seminarium* (2004. N.3.) 571-577.

CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA COMMISSIONE „PROCESSO DI BOLOGNA”, *Lettera Circolare n. 2* Prot. 1237/2003. Città del Vaticano, 28 ottobre 2004 in *Seminarium* (2004. N.3.) 579-590.

CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA COMMISSIONE „PROCESSO DI BOLOGNA”, *Lettera Circolare n. 3* Prot. 392/2005. Città del Vaticano, 12 luglio 2005 in *Seminarium* (2005. N.4.) 1037-1049.

CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA, *Istruzione sugli istituti superiori di scienze religiose*
http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccatheduc/documents/rc_con_catheduc_doc_20080628_istruzione_it.html

A magyarországi papnevelés általános szabályzata Magyar Katolikus Püspöki Kar, Budapest 1973.

A hittudományi főiskolák tanulmányi és vizsgaszabályzata Magyar Katolikus Püspöki Kar, Budapest 1974.

Program of Priestly Formation National Conference of Catholic Bishops (USA) 1993.

EUROPIAN MINISTERS OF EDUCATION, *The Bologna Declaration of 19 June* 1999

www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/MDC/BOLOGNA_DECLARATION1.pdf

CONFERENCE OF EUROPIAN MINISTERS IN CHARGE OF HIGHER EDUCATION, *Towards the European Higher Education Area* Communiqué in Prague on May 19th 2001.

www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/MDC/PRAGUE_COMMUNIQUE.pdf

A találkozó honlapja: www.bologna.msmt.cz/PragueSummit/index.html

CONFERENCE OF MINISTERS RESPONSIBLE FOR HIGHER EDUCATION, *Realising the European Higher Education Area* Communiqué in Berlin on 19 September 2003.

www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/MDC/Berlin_Communique1.pdf

A találkozó honlapja: www.bologna-berlin2003.de

CONFERENCE OF MINISTERS RESPONSIBLE FOR HIGHER EDUCATION, *The European Higher Education Area – Achieving the goals* Communiqué in Bergen on 19-20 May 2005.

www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/MDC/050520_Bergen_Communique1.pdf

A találkozó honlapja: www.bologna-bergen2005.no

CONFERENCE OF MINISTERS RESPONSIBLE FOR HIGHER EDUCATION,
Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalised world Communiqué in London on 18 May 2007.
www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/MDC/London_Communique18May2007.pdf

A találkozó honlapja: www.dcsf.gov.uk/londonbologna

CONFERENCE OF MINISTERS RESPONSIBLE FOR HIGHER EDUCATION,
The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade Communiqué in Leuven and Louvain-la-Neuve on 28-29 April 2009.
www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/conference/documents/Leuven_Louvain-la-Neuve_Communicu%C3%A9_April_2009.pdf

A találkozó honlapja: www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna

CONGREGATION OF CATHOLIC EDUCATION,
National reports on Bologna reforms (2005)
www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/links/National-reports-2005/National_Report_Holy_See_05.pdf

CONGREGATION OF CATHOLIC EDUCATION,
National reports on Bologna reforms (2007)
www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/links/National-reports-2007/National_Report_Holy-See2007.pdf

CONGREGATION OF CATHOLIC EDUCATION,
National reports on Bologna reforms (2009)
http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/links/National-reports-2009/National_Report_HolySee_2009.pdf

Könyvek:

BÁNK, J., *Egyházi jog* SZ.I.T., Budapest 1958.

BÁNK, J., *Kánoni jog II.* SZ.I.T., Budapest 1962.

BIRHER, N., *Az egyházi oktatás szabályozása. A CIC III. Könyve Jel*, Budapest 2005.

COSTELLO, T., *Forming of priestly identity. Antropology of priestly formation in the documents of the VIII Synod of bishops and the apostolic exhortation „Patores dabo vobis”*, Roma 2002.

EDASSERY, J., *An incultularized priestly formation (with a special reference to the Chrurch in Adhara Pradesh, India)*, Roma 2000.

EKEZUIKE, V., *The importance of study (intellectual formation) in the life and ministry of the priest*, Roma 2000.

ERDŐ, P., *Az egyházjog forrásai* SZ.I.T., Budapest 1998.

ERDŐ, P., *Egyházjog* SZ.I.T., Budapest 2003.

FAVALE, A., *La formazione iniziale dei candidati al presbiterato*, Roma 1995.

FÖLDI, A. – HAMZA, G., *A római jog története és intézüciói* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest é.n.

GOGOVR, Y. A. D., *La formation sacerdotale comme response aux nessesités pastorales. Etude du canon 242 §1 et essai d’aplication au Togo*, Roma 2001.

JARECKI, T., *La formazione dei presbiteri nell'insegnamento di Giovanni Paolo II. 1978-1993*, Roma 1997.

KOVÁCS, J., *A papnevelés és alternatívái a Kódexben* (Licencia dolgozat) Budapest, 2007.

KUMINETZ, G., *A szent rend és a szent szolgálattevők* (ideiglenes jegyzet) Budapest, 2004.

LIPTÁK, J., *A katolikus egyetem egyházi jogi szabályozás alkalmazási kérdései, különös tekintettel a közép - európai viszonyokra* PPKE KJPI doktori disszertáció 2006.

MACIEL, M., *La formación integral del sacerdote*, Madrid 1990.

MACIEL, M., *La formación sacerdotal*, Paris 1996.

MIHÁLYFI, Á., *A papnevelés története és elmélete I. – II.* SZIT Budapest, 1896.

MIHÁLYFI, Á., *Katholikus egyetemek* Atheneum Budapest 1898.

MIHÁLYFI, Á., *Katholikus egyetem – Két beszéd A katolikus egyetem szükségességéről és felállításának módozatairól* Buschmann F. Könyvnyomdája Budapest, 1900.

MIHÁLYFI, Á., *A katolikus egyetem kérdése hazánkban* Stephaneum Budapest, 1912.

MONTAN, A., *L'educazione Cattolica* (La funzione di insegnare della Chiesa) Glossa, Milano 1994. 65-96.

ORCZYK, A., *Il rinnovamento della formazione seminaristica. Dal decreto Optatam totius ai successivi documenti della Congregazione per l'Educazione Cattolica*, Roma 1997.

PERI, I., *I seminari: la formazione dei sacerdoti nelle circostanze attuali*, Roma 1995.

PINTO: COMMENTO AL CODICE DEI CANONI DELLE CHIESE ORIENTALI CURA DI P.V. PINTO Libreria editrice vaticana

RABANO, M., *La formazione dei chierici*, Roma, 2002.

RUBIO MORAN, L., *La formación de los sacerdotes en la situación actual. Sinodo 91*, Salamanca 1991.

SANDE, S., *Formazione integrale dei candidati al sacerdozio nel Magistero dal Concilio Vaticano II. ai nostri tempi e l'adattamento al Seminario Maggiore interdiocesano Santo Petrus, Ritapire, Flores, Indonesia*, Roma 2001.

SZUROMI, SZ. A., *Egyházi intézménytörténet SZ.I.T.*, Budapest 2003.

Tanulmányok:

AMATO, A, *Filosofia-Teologia. Riflessioni e orientamenti sulla formazione oggi: dalla „Pastores dabo vobis” (1992) all’ „Orientale Lumen” (1995) in Seminarium (1996? N.2.) 245-258.*

ASTIGUETA, D. G., *Sapientia christiana y la legislación posterior*, in *Seminarium* 44 (2004-N.3) 403-458.

BALDANZA, G., *La teologia fondante e gli elementi costanti di Sapientia Christiana. Confronto storico-critico con la Deus scientiarum Dominus (1931) e le Normae quaedam (1968)*, in *Seminarium* 44 (2004-N.3) 363-402.

BALDANZA, G., *La facoltà teologica di fronte ad alcuni compiti per i nostri tempi* in *Seminarium* (2002. N. 3/4.) 969-980.

BALDUS, M. : *Zur Frage von Mandat und Nihil Obstat für Dozenten an katholische Fachhochschulen in Deutschland* *Archiv Kath. Kirchenrecht* 162. (1994) 484-492.

BIFFI F., *La comunità Universitaria, le sue competenti, le sue autorità* in *Seminarium* 20 (1980) 436-487.

BEYER, J., *De seminario diocesano recentiora quaedam quaestio* in *Periodica* 82. (1993) 55-93.

BRUGNOTTO, G., *Il seminario maggiore. Autentica comunità ecclesiale: Annotazioni teologico-canonistiche* in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* 14. (2001) 227-249.

BUECHLEIN, D. M., *The Unique Ministry of the Seminar Educator* in *Seminarium* 34. (1994) 286-295.

CITO, D., *Annotazioni canonistiche in tema di seminari maggiori* in *Ius Ecclesiae* 7. (1995) 257-275.

CITO, D., *Ecclesiastical universities and faculties* in *Exegetical commentary on the Code of Canon Law (Vol III./1)* 2004. 271-286.

CITO, D., *The formation of clerics* in *Exegetical commentary on the Code of Canon Law (Vol II.)* 2004. 209-298.

COLETTI, D., *Il seminario Maggiore* in *Seminarium* 32. (1992) 561-574.

COLETTI, D., *Invito alla lettura della Pastores dabo vobis* in *Rivista del Clero Italiano* 73. (1992) 577-589.

CONN, J. J., *Canon law and priestly vocations. A study of Can. 233 C.I.C.* in *Seminarium* (2006. 1/2.) 141-183.

CONROY, P., *Sheperds after my own heart. The life and witness of priests as the touchstone for the application of the „Ratio fundamentalis” in national norms for priestly formation* in *Seminarium* (2005. N.3.) 731-750.

CORTI, R., *La formazione nel sacerdozio: fondamenti, valori, ed esigenze alla luce della Pastores dabo vobis* in *Rivista del Clero Italiano* 73. (1992) 807-829.

CSERHÁTI, J., *A papnevelés reformjáról hazánkban* in *Vigília* 37. (1972) 649-654.

DEELEY, R.P. : *The mandate for Those Who Teach Theology in Instituties of Higher Studies. An Interpretation of the Meaning of Can. 812.* Dissertation Roma, Pont. Univ. Greg. 1986. 240p.

DEZZA, P., *Le altre Facoltà Ecclesisastiche* in *Seminarium* 20 (1980) 571-581.

DEZZA, P., *Pianificazione delle Facoltà e mutua collaborazione* in *Seminarium* 20 (1980) 583-612.

DEZZA, P., *Le Facoltà di scienze sacre nel rinnovamento conciliare* in *Seminarium* 25 (1985) 123-136.

DE MELO, C.M., *Priests and Priestly Formation in the Code of Canon Law* in *Studia Canonica* 27. (1993) 455-477.

DE PAOLIS, V., *Formazione giuridica civilistica e canonistica* in *Seminarium* (2003 N. 1/2) 153-196.

DE POOTER, P., *La „mission canonique” et le „mandatum” au sein des universités ecclésiastiques et catholiques. Un jeu de mots ou une distinction plus fondamentale?* in *Ius ecclesiae* 16 (2004) 595-618.

DOROFATTI, F., *La formazione del presbitero oggi* in *La Rivista del Clero Italiano* 81. (2000) 42-55.

DOUGHERTY, J. P., *The Ordinary and Extraordinary in Priestly Formation* in *Seminarium* (2000. N. 3) 607-615.

EONE, O., *Facultés et universités ecclésiastiques et universités catholiques, convergences et divergences* in *Seminarium* 44 (2004-N.3) 479-512.

ESPOSITO, B., *Un nuovo tipo di seminario? I seminari diocesani missionari „Redemptoris Mater”* in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* 12. (1999) 95-122.

ESPOSITO, B., *L'adesione della Santa Sede al Processo di Bologna* in *Folia canonica* 9. (2006) 197-233.

ERDŐ, P., *A hittudományi képzés az egyházjog szerint* in *Vigilia* 1994. 192-200.

ERDŐ, P., *Az egyházi felsőoktatás tíz éve (Mivégett vagyunk? Emlékkönyv Bolberitz Pál 60. születésnapjára)*(szerk., Török József) Ecclesia, Budapest 2001. 187-194.

FAZIO, M., *The Pontifical Ecclesiastical Universities of Rome* in *Seminarium* 47 (2007-N.2) 505-507.

FERME, B., *The Study of Canon Law in the history of the Church* in *Seminarium* (2003 N. 1/2) 53-70.

FOIS, P.M., *La Chiesa e le Università. Lineamenti storici del rapporto tra Chiesa e Università* in *Seminarium* 35 (1993) 513-533.

FRANZINI, C., *Formazione presbiterale e normativa canonica* in *Salesianum* 55. (1993) 367-380.

GHIRLANDA, G., *Alcuni aspetti della formazione sacerdotale nel diritto canonico* in *La Civiltà cattolica* 144/3. (1993) 224-237.

GHIRLANDA, G., *La riforma degli studi nelle Facoltà di Diritto Canonico* in *Seminarium* (2003 N. 1/2) 197-215.

GIANNATELLI, R., *Orientamenti per la formazione dei futuri sacerdoti circa gli strumenti della comunicazione sociali dopo dodici anni: un bilancio e alcune prospettive* in *Seminarium* 38. (1998) 285-304.

GIANOLA, P., *L' ambiente formativo del seminario* in *Salesianum* 55.(1993) 99-115.

GOJÁK, J., *Határozat a papnevelésről. „Optatam totius”* in A II. Vatikáni Zsinat tanítása ed.: CSERHÁTI, J., FÁBIÁN, Á. SZIT, Budapest, é.n. 199-207.

GROCHOLEWSKI, Z., *L' insegnamento della teologia nel seminario: importanza e suggerimenti* in *Seminarium* 40.(2000 N..3) 619-632.

GROCHOLEWSKI, Z., *De modo ius canonicum docendi in Seminarium* 40.(2000 N..3) 633-638.

GROCHOLEWSKI, Z., *Il Nihil obstat ecclesiastico. La nomina del professore di teologia cattolica in Seminarium* 41.(2001 N..1) 275-293.

GROCHOLEWSKI, Z., *De lingua latina in studiis ecclesiasticis colenda in Seminarium* 42.(2002 N.2) 601-608.

GROCHOLEWSKI, Z., *La facoltà teologica nell'università in Seminarium* 44 (2004-N.3) 513-533.

GROCHOLEWSKI, Z., *Sacerdote e formazione al sacerdozio. Tra L'Optatam totius e il Presbyterorum ordinis in Seminarium* 44 (2005-N.3) 831-844.

GROCHOLEWSKI, Z., *Università cattoliche – Università ecclesiastiche in Seminarium* 47 (2007-N.2) 365-371.

HAERING, S., *Lateinische Sprache und Kanonisches Recht in Seminarium* (2003 N. 1/2) 237-255.

HENRICI, P., *Note storiche sul rapporto tra filosofia e teologia nella formazione sacerdotile in Seminarium* 40 (2000-N.3) 502-512.

JAVIERRE, A. M., *Criteria directivos de la nueva Constitución in Seminarium* 20 (1980) 353-371.

KUMINETZ, G., *Az affiliáció fogalma a Katolikus Egyház jogrendjében in Kánonjog* 5 (2003) 19-26.

LAGHI, P., *Pastores dabo vobis. Presentazione in Seminarium* 32. (1992) 505-517.

LANFRANCHI, R., *A 40 anni dalla promulgazione della dichiarazione Gravissimum educationis: bilancio e prospettive* in *Seminarium* (2005 N.1.) 25-80.

LANGSFELD, P. J., *The philosophical and theological formation of seminars* in *Seminarium* 44. (2003 N.4.) 959-995.

LAMBERIGTS, M., *Optatam Totius – The Decree on Priestly Formation: A Short Survey of It's History at the II. Vatican Council* in *Louvain Studies* 30 (2005) 25-48.

LOBARDO, A., *El rol de la filosofía en la formación del sacerdote* in *Seminarium* 41. (1989) 37-53.

MALONE, R., *On John Paul II.'s Pasores dabo vobis* in *Communio* (ed. USA) 20. (1993) 569-579.

MANZANARES, J., *Las Universidades y Facultades Eclesiásticas en la nueva codificación canónica* in *Seminarium* 23 (1983) 572-590.

MARAFIOTI, D., *L' "Optatam totius" nel contesto del magistero conciliare e post-conciliare* in *Seminarium* (2005 N.3.) 547-593.

MARCHISANO, F., *La legislazione accademica ecclesiastica. Dalla Costituzione Apostolica „Deus Scientiarum Dominus” alla Costituzione Apostolica Sapientia Christiana* in *Seminarium* 20 (1980) 332-351.

MARCHISANO, F., *Il decreto conciliare Optatam totius e la Congregazione per l'educazione cattolica* in *Seminarium* 4 (1984) 439-467.

MARTINS J.S., *L'aggregazione dell'Istituto Teologico Marchigiano nel contesto della Costituzione Apostolica „Sapientia Christiana”* in *Seminarium* 36 (1996-N.4) 749-756.

MARTINS J.S., *La formazione missionaria dei sacerdoti alla luce della Pastores dabo vobis* in *Seminarium* 32. (1992) 575-599.

MAZZOTTA, F., *Presentazione dei documenti „Normae fondamentali per la formazione dei diaconi permanenti” e „Diritto per il ministero e la vita dei diaconi permanenti”* in *Orientamenti Pastoralis* 46. (1998) 111-118.

MCMANUS, F.R., *Ecclesiastical universities and faculties* (New Commentary on the Code of Canon Law) 972-977.

MCMANUS, F.R. , *Sapientia Christiana* (New Catholic Enciklopedia² 12.) 689-690.

MELO, C. M., *Priests and Priestly Formation in the Code of Canon Law* in *Studia canonica* 27. (1993) 455-477

MIGLIAVACCA, A., *Quali percorsi per un „nuovo seminario”?* in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* 14. (2001) 250-275.

MILLER, J.M., *La Chiesa: Che cosa chiede oggi ad un centro pontificio di studi universitari?* in *Seminarium* 44. (2004) 459-477.

MICHAUD, L., *The Code of Canon Law and the Catholic Universities* in *Seminarium* 23 (1983) 591-600.

MOGAVERO, D. D., *La formazione allo stato clericale* in *Monitor ecclesiasticus* 109. (1984) 37-48.

MOLANO, E., *La Ecclesiología del Concilio Vaticano II y el Derecho Canónico* in *Seminarium* (2003 N. 1/2) 71-85.

MONTAN, A., *La formazione e il ministero del diacono permanente nei documenti del magistero dal Concilio Vaticano II. ad oggi* in *Apollinaris* 71. (1998) 521-544.

MONTAN, A., *Nuovo impulso alla formazione dei diaconi permanenti. La Ratio Fundamentalis Institutionis Diaconorum Peramentium* in *Lateranum* 65. (1999) 381-396.

MURRAY, D. A., *Guidelines for the Formation of Seminar Educators* in *Seminarium* 34. (1994) 338-350.

NAGY, F., *A papnevelés „Ratio fundamentalis”-a* in *Szolgálat* 6. (1970) 62-65.

NEGRO, D., *Anno propedeutico: vera novita del Concilio Vaticano II.* in *Seminarium* 32. (1992) 600-621.

PANGALIO, M., *La necessita dello studio della filosofia nella formazione teologica* in *Seminarium* 40.(2000 N.3.) 573-596.

PASQUALETTI, F., *Le sfide dei mass media alla formazione sacerdote* in *Seminarium* 38. (1998) 305-331.

PIANO, L., *La prassi del „nulla osta” della Santa Sede per i docenti di facoltà ecclesiastiche. Lineamente storici* in *Seminarium* 35 (1995) 564-578.

PIANO, L., *Il dottorato „ad honorem” nelle facoltà ecclesiastiche: annotazioni storiche* in *Seminarium* 42.(2002 N.2)583-600.

PITTAU, G., *La riforma strutturale degli studi di diritto canonico: La posizione della Congregazione in Folia canonica* 6. (2003) 217-222.

PITTAU, G., *Servicio y contribución de la Congregación para la Educación Católica a los centros universitarios y teológicos de la Iglesia in Seminarium* 43 (2004-N.4) 1051-1064.

POMPEI, A., *Natura e finalità specifiche delle Università e Facoltà ecclesiastiche in Seminarium* 20 (1980) 412-435.

DE POOTER, P. : *La „mission canonique” et le „mandatum” au sein des universités ecclésiastiques et catholiques. Un jeu de mots ou une distinction plus fondamentale? Ius ecclesiae* 16. (2004) 595-618.

PUNDERSON, J.R., *The Requirements for the Study of Canon Law: Some Observations in Seminarium* (2003 N. 1/2) 257-287.

PUZA, R. H., *Les Facultés de Theologie en Europe in Studia Canonica* 34. (2000) 75-89.

RADÓ, P., *A teológiai oktatás megújítása a Vatikáni Zsinat szerint in Teológia* 1. (1967) 58-62.

RAMOS, A. P., *Directrices de la Santa Sede y de la Conferencia Episcopal Española sobre la enseñanza del derecho canónico en los centros eclesiásticos in Ius canonicum* 36. (1996 N. 71) 101-132.

RIEDEL-SPAGENBERGER, I., *La facoltà di teologia in Germania in Quaderni di diritto politica ecclesiastica* 1. (2001) 179-196.

RÝPAR, F., *Regolamenti nazionali di formazione sacerdotale in Seminarium* 4 (1984) 487-522.

- RÝPAR, F., *La Pastores dabo vobis alla luce dei pensiero conciliare sul sacerdozio e la formazione sacerdotale* in *Seminarium* 32. (1992) 530-549.
- RÝPAR, F., *L'indispensabilità del seminario maggiore* in *Seminarium* (2005 N.3.) 595-635.
- SPIAZZI, R. , *L'Università e la facoltà ecclesiastica nel conteso ecclesiale e culturale odierno* in *Seminarium* 20 (1980) 372-411.
- STRYNKOWSKI, J., *Theological Pluralism and Canonical Mandate* in *The Jurist* 42 (1982) 524-533.
- SÍPOS, I., *A papság hittudományos képzettsége* in *Theologia* 3. (1935) 97-107.
- SZABÓ, P., *A Görög Katolikus Hittudományi Főiskola intézménytörténete és intézményfejlődésének kánonjogi perspektívái* in *Örökség és küldetés. A nyíregyházi Görög Katolikus Papnevelő Intézet és Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola alapításának 50. évf. alkalmából rendezett tudományos konferencia anyaga 2000. okt. 2-3.* Nyíregyháza, 2001 201-206.
- SZABÓ,P., *Le università nel CCEO Le facoltà ecclesiastiche nell'opera della trasmissione delle tradizioni orientali: ruolo e prospettive* in *Folia canonica* 9. (2006) 257-266.
- TALAMANCA, A., *La Costituzione Sapientia Christiana tra tradizione e innovazione* in *Il Diritto Ecclesiastico* 94 (1983) II. 188-224.
- URRUTIA, F.J., *Bibliographia de Libro III. CIC* in *Periodica de re canonica* 76. (1987) 525-572.
- URRUTIA, F.J., *Ecclesiastical Universities and Faculties (Canons 815-821)* in *Studia Canonica* 23 (1989) 459-469.

VALDRINI, P, *Studiare il diritto canonico nei seminari e nelle facoltà di teologia. Motivi e contenuti* in *Seminarium* (2003 N. 1/2) 217-235.

VEGA, M.S., *El regimen juridico de las universidades eclesíasticas y la constitution apostolica „Sapientia Christiana”* in *Apollinaris* 53 (1980) 341-374.

ZANI, A. V., *Le università in Europa: Il „Processo di Bologna” e lo spazio comune Europeo* in *Seminarium* (2005. N. 4.) 997-1032.

ZANI, A. V., *Il „Processo di Bologna”* in *Seminarium* (2007. N. 2.) 377-381.

BEVEZETÉS

*„Christus Dominus fidei depositum Ecclesiae
concredidit, ut ipsa, Spiritu Sancto iugiter assistente,
doctrinam revelatam sancte custodiret et fideliter exponeret.”*

(1917 CIC can. 1322. §1.)

Az 1917-es Kánonjogi Kódex a tanítóhivatalról szóló része ezzel a bevezető kánonnal kezdődik, melyben az Egyház sajátos küldetését Krisztustól származtatja és kimondja: *„Krisztus Urunk a hitletéteményt az Egyházra azért bízta, hogy a Szentlélek állandó segítségével, kinyilatkoztatott tanítását szentül megőrizze, és hűségesen hirdesse”*. Az isteni parancsnak az újszövetségi választott nép azzal tesz eleget, hogy a jézusi hármasság – papi, prófétai és királyi – küldetést tovább folytatja. Ehhez segítségül hívja azokat az eszközöket, melyeket segítségül kapott Alapítójától.

A II. Vatikáni Zsinat tanításának fényében a hármasság küldetés között különös hangsúlyt kapott a prófétai, vagyis tanítói küldetés, ehhez új eszközöket vesz igénybe az Egyház, hogy a változhatatlan hitletéteményt hirdesse. Az 1983-as Egyházi Törvénykönyv a tanító feladat részének tekinti az Isteni Ige szolgálatát, a missziós tevékenységet, a katolikus nevelést, a tömegtájékoztatási eszközökkel kapcsolatos kérdéseket és a hitvallás témáját. A katolikus nevelés az oktatási intézmények minden szintjén jelen van és azokon kívül is hat, a Kódex külön foglalkozik az (általános- és középfokú) iskolákkal, a katolikus egyetemekkel és más felsőoktatási intézményekkel valamint az egyházi egyetemekkel és fakultásokkal és azok kánoni szabályozásával.

Az Egyház belső életének az egyik igen fontos kérdése, hogy milyen szabályok vonatkoznak azokra az oktatási intézményekre, melyek a szent tudományok felsőfokú művelésével kapcsolatosak. Hiszen ezeknek az a feladata,

hogy átadja azokat az ismereteket és az ezekből táplálkozó hitet, mely az Egyház sajátja és amely hit – az Egyház nélkül – a különböző korokban élő emberek számára elérhetetlennek bizonyulna. A fentebb említett intézményeknek ráadásul az is feladata, hogy kiképezze azokat a szent szolgálattevőket és világi munkatársaikat, akik éppen a hit és a hozzá tartozó tudás átadására kapnak küldetést. Tehát ezeknek a személyeknek a képzése segítségével, magának az Egyháznak az építése, hitének erősítése és ennek a hitnek az adott korban történő megfogalmazása és újra-fogalmazása történik meg. Így tehát kijelenthetjük, hogy a szent tudományokról való gondolkodással, magának az Egyháznak a titkáról elmélkedünk, és ahhoz kerülünk közelebb.

Mivel ez a kérdés ennyire szorosan kapcsolódik az Egyház belső világával, érthető, hogy a Katolikus Egyház teljes egészében a maga saját jogának hatáskörében kívánja szabályozni annak minden részletkérdését, és semmilyen más jogrendnek nem enged beleszólást. Ugyanakkor – mivel adódnak olyan kérdések – melyekben érdemes és szükséges keresni az együttműködést a világi hatóságokkal és államokkal – különösen is a XX. század második felében és a XXI. század elején – az Egyház a szent tudományokat oktató és kutató intézményeit is sok államban úgy működteti, hogy az megfeleljen az egyes a világi jogrendjük által támasztott követelményeknek. Így a kánonjog szerinti felsőfokú intézményként működő iskolák, egyben a civiljog által is elismerésre kerülnek. Tehát ez a kérdés is olyan területhez tartozik, melyben az államok és a Katolikus Egyház sajátos és az egyenjogú partnerségen alapuló együttműködése valósul meg. Ugyanakkor garantálni kell, hogy a vallásszabadság alapvető egyéni és közösségi jogát megfelelően tiszteletben tartsa minden világi hatóság, különösen is a szent tudományok sajátos kérdéseivel és a szent szolgálattevők képzésével kapcsolatban.

Az egész egyházjognak egy igen izgalmas kérdése, hogy történetileg hogyan alakul az egyes részterületeken a szabályozás. Elmondhatjuk, hogy a szent tudományok oktatása már kezdettől fogva hozzátartozott Isten Népe életéhez. Különösen is nagyot fejlődött akkor, amikor egy teljesen új intézmény, az egyetem jelent meg a történelem színpadán, majd néhány századdal később a Trentói Zsinat döntése folyamán a klerikusok képzésének új formája, a

szemináriumi rendszer kezdte meg működését. Ennek a dolgozatnak a keretében ennek a hosszú történeti fejlődésnek majd csak alapvető áttekintését adjuk, és csak az 1917-es Kódex idejétől kezdve foglalkozunk részletesen a jogfejlődés felvázolásával.

A téma megválasztásával az volt a célunk, hogy a szent tudományokkal foglalkozó felsőfokú intézményeknek minél teljesebb körű panorámáját tudjuk megmutatni, figyelembe véve annak minden aspektusát, és az összes intézet-típust vegyük górcső alá és a kánonjog nyelvén fogalmazzuk meg küldetésüket, feladatukat, és mutassuk be jelenlegi egyházi helyzetüket.

A következőkben azt vázoljuk fel, hogy jelenleg milyen szabályozási környezet érvényesül ezeknek az intézményeknek az életében, az egyetemes egyházjog szintjén, a kiindulópontokat megfogalmazva:

1. A Nevelésügyi Kongregáció¹ jegyzéke² szerint jelenleg a katolikus teológiai képzésben három alapvető cél szerint, és ennek megfelelően három

¹ „A hittudományok, azaz a teológia és a vele szorosan összefüggő, hitelvi szempontból meghatározott és elkötelezett tudományok (pl. az egyháztörténelem, a bibliatudomány, a kánonjog, a keresztény filozófia stb.) a hivatalos egyházi dokumentumokban szent tudományok néven szerepelnek. Oktatásukat és kutatásukat külön pápai törvények szabályozzák. Egészen sajátos törvényi szabályozás alá esik a teológiai felsőoktatás, amely a papnevelés keretében, kizárólag annak céljából történik. Mindezeknek a tevékenységeknek és intézményeknek a legfőbb irányító és felügyeleti szerve az Apostoli Szentszék szervezetén belül a Katolikus Nevelés Kongregációja (másik hivatalos nevén: Szemináriumok és Oktatási Intézmények Kongregációja). E Kongregáció illetékessége a papnevelés és a katolikus nevelés egészére kiterjed. Működésének három fő területe: a hivatásgondozás és a szemináriumok; a katolikus nevelés általános problémái és a katolikus iskolák; az egyházi és katolikus egyetemek, fakultások és más hasonló intézmények.” ERDŐ, P., A hittudományi képzés az egyházjog szerint in *Vigilia* 1994. 195.

² LE 5185. Ez a dokumentum a vallási tudományok felsőfokú intézeteinek létrejötte után született meg és a célja az volt, hogy a Kongregáció bemutassa, hogy ez az új típusú intézmény hogyan illeszkedik be az egyházi oktatási struktúrába. Mivel ez egy új forma volt a II. Vatikáni Zsinat után, a Szentszéknek meg kellett határoznia a vallási tudományok felsőfokú intézeteinek a más felsőfokú oktatási intézményekhez való viszonyát. „*La presente nota illustrativa si propone di offrire, in forma descrittiva la figura giuridico –accademica dell’Istituto Superiore di Scienze Religiose ad utilità di quanti – Autorità Ecclesiastiche od Accademiche, Docenti, Studenti – desiderano prenderne appropriata conoscenza. In essa s prende l’avvio dalle note distintive dell’Istituto nei riguardi*

különböző típusú intézményben történik a szent tudományok³ oktatása a Katolikus Egyházban:⁴ a papképzés⁵ keretében, a teológus-képzésben (oktatás és kutatás) és a hitoktatók és egyéb egyházi szolgálatokra készülők képzése.⁶

dell'insegnamento teologico offerto nelle due forme tradizionali della Chiesa Cattolica, vale a dire nei Seminari e Studentati Religiosi e nelle Facoltà Teologiche... A meglio inquadrare la natura e l'importanza dell' Istituto Superiore di Scienze Religiose, si fanno precedere alcune considerazioni (ovviamente entro i limiti di una descrizione non esaustiva) sulle principali forme dell'insegnamento teologico cattolico. Queste si possono ridurre fundamentalmente a tre, che si prefiggono la formazione: - del sacerdote – del teologo (dedito all'insegnamento e alla ricerca) – del docente di religione nelle scuole preuniversitarie e di altri candidati a specifici ministeri e servizi ecclesiali.”
CONGREGATIO DE INSTITUTIONE CATHOLICA, *Nota illustrativa Superiori di Scienze Religiose* (10.04.1986 Ochoa VIII. 5185.)

³ A Szent tudományok alatt a keresztény filozófiát, teológiát és – külön területként említve – a kánonjogot nevezzük, valamint ezek részterületeit és a hozzájuk kapcsolódó segédtudományokat. A szent voltukat nemcsak az adja, hogy szent tárggyal foglalkoznak (Isten és az ő megismerése és az Egyház belső élete és tanítása), hanem szent azért is, mert módszerében a Kinyilatkoztatás és a Tanítóhivatal által feltárt igazságok alapján épül fel, és alapvető hűséget mutat a Magisztrérium megnyilatkozásaihoz. Vö. ERDŐ, P., *A hittudományi képzés az egyházjog szerint* in *Vigilia* 1994. 192.

„Előre kell bocsátanunk, hogy az egyes felekezetek, vallási közösségek hitét belülről, az elkötelezett elfogadás álláspontjáról vizsgáló teológus munkája teljes mértékben megfelelhet a mai közfelfogásban élő tudományfogalomnak. Igazolt ismeretek rendszerbe foglalása, módszeres bővítése és kifejtése a tudományos teológiának is elmaradhatatlan követelménye. A katolikus teológus szent tudományt művel, melyet nem pusztán tárgya, hanem a tárgyával párosuló módszere tesz szentté. Hiszen ugyanazokkal az adatokkal lehet tisztán eszmetörténeti, vallástörténeti szempontból is foglalkozni. A katolikus teológia viszont fogalmánál fogva módszertani alapelvként is feltételezi a tanítóhivatallal való egységet: más vallási közösségek teológiája is hitük elfogadásának álláspontjából indul ki. A katolikus teológus sajátosan egyházi hivatást gyakorol: Krisztus tanítói küldetésének részese az Egyház közösségében. Feladata abban áll, hogy a tanítóhivatallal való közösségben egyre jobban elmélyítse Isten igéjének megértését, annak megfelelően, hogy ez az ige sugalmazott és az Egyház eleven hagyománya által hordozott írásban megtalálható {Idézi: C. Fid. Instr. Donum veritatis nr. 6: AAS 82 (1990) 155.} Ezeknek a katolikus teológia azonosságát meghatározó kritériumoknak a megtartásával a „szent tudományok művelőit megfelelő kutatási és közlési szabadság illeti meg (218. k.)” ERDŐ, P., *A hittudományi képzés az egyházjog szerint* in *Vigilia* 1994. 195.

⁴ Az olasz eredetiben az I.1. pont címében: *Tre scopi principali dello studio della teologia cattolica e conseguenti tre tipi di insegnamento teologico*

2. Mindhárom képzési típus alapvetően közös abban, hogy a teológia és az egyéb szent tudományok magas szintű oktatását tűzik ki célul. Egyházi szabályozásuk keretszabályok szintjén a két Kódexben található,⁷ de ezeken kívül részletesebb rendelkezéseket is hozott rájuk vonatkozóan az Apostoli Szentszék.⁸ Irányításuk a Nevelésügyi Kongregáció felügyelete alatt áll. A közös jellemzőik mellett mégis alapvető különbségek mutatkoznak az egyes intézmények természetében, működésében és képzési céljukban:

a, A papképzés alapvető célja, hogy a szent szolgálat megfelelő ellátására készítsék fel növendékeiket. Ennek a képzésnek három fő területe van: lelki, tanulmányi (általános, filozófiai, teológiai, és specializációs szektorokban) és pasztorális képzési terület, a képzés 6 éves időtartama alatt. Ezért a szemináriumokban folyó teológiai képzést, nem választhatjuk el a felkészítés

⁵ Az új Kódex (1983) a papképzésre vonatkozó előírásokat Isten Népeiről szóló könyvében, a krisztushívőkről szóló részben tárgyalja a klerikusokkal kapcsolatos szabályok között. Az 1917-es Törvénykönyv azonban a szemináriumokat a tanító feladat kérdéseit bemutató részében szabályozza. Nyilván mindkét elrendezés logikus volta mellett hozhatók fel érvek, ezt a későbbiekben majd tárgyaljuk is. Mivel mi a dolgozat keretében a szemináriumoknak a szent tudományok oktatásával kapcsolatos feladattal fogunk foglalkozni, úgy gondoljuk, hogy így egy dolgozat keretébe foglalható a három intézmény típus. Állítjuk ezt úgy, hogy a szemináriumok esetében különös hangsúlyt kap a különféle rendelkezésekben, hogy a papnevelésben történő lelki, tudományos és pasztorális képzés egyetlen egységet alkot, és a három funkció egymástól nem választható el.

⁶ A három képzési típusról ír ERDŐ, P., *A hittudományi képzés az egyházjog szerint* in *Vigilia* 1994. 192-200. is cikkében. „A következőkben a szent tudományok terén folyó képzés rendszerét, szabályait kíséreljük bemutatni, ahol szükséges, utalva a megfelelő állami kapcsolódási pontokra is.” Ezután a következő címetek tárgyalja: *Az egyházi egyetemek és karok*, *A szemináriumok*, *A hitoktató és hittanárképző intézmények*, és ezután ezeknek a kapcsolatáról a magyar állami joggal.

⁷ Papképzés: CIC 235-264.; egyházi egyetemek és fakultások: CIC 815-820; vallási tudományok felsőfokú intézetei: CIC 821. Valamint: papképzés CCEO 328-356. egyházi egyetemek és fakultások: CCEO 646-650. vallási tudományok felsőfokú intézetei: CCEO 404. 2.§.

⁸ Papképzés: *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* (1985); egyházi egyetemek és fakultások: *Sapientia christiana* (1979); vallási tudományok felsőfokú intézetei: *Istruzione sugli istituti superiori di scienze religiose* (2008).

egésztől. Annak végső célja a lelkipásztori szolgálatra való alkalmasság kialakítását kell, hogy legyen.⁹

b, A katolikus teológusok képzésének sajátos helye az egyházi egyetem vagy fakultás, a meghatározott 5 év (alapképzés) +2 v. 3 év (specializációs képzés) + legalább 1 év (doktori) képzési időben. A cél, a szent tudományok oktatása, kutatása és megfelelő szintű művelésének elsajátítása.

c, A vallási tudományok felsőfokú intézeteiben 5 éves képzést ír elő a legújabb rendelkezés. Célja, hogy a világi- és a nem klerikus-szerzetes krisztushívők sajátos képzését valósítsa meg, egymástól igen különböző képzési formák szerint.¹⁰ Lehetőség van arra, hogy ezek az intézmények egyházi egyetemhez vagy fakultáshoz kapcsolódva működjenek, alapvető önállóságukat megőrizve. Képzésük folyhat akadémiai és nem-akadémiai keretek között is.

3. A szent tudományok oktatása és kutatása sok évszázada igen szorosan hozzá tartozik az Egyház életéhez, az egyetemek létrejöttével pedig ez felsőfokú szinten történik a mai napig. A papképzés speciális intézményes formája, a szemináriumi képzés a Trentói Zsinat döntése folyamán született, és szintén jelenleg is működik. A II. Vatikáni Zsinat után mindkét képzési forma megújítása megtörtént. A vallási tudományok felsőfokú intézményei pedig az utóbbi évtizedek fejlődésének eredményeként jöttek létre, a világi hívők aktív egyházi tevékenységének előmozdítására. Mivel itt egészen új intézmény-típusról van szó, különösen fontos ezek természetének pontos vizsgálata. Különösen aktuálissá teszi a témát, hogy a Zsinat után a képzés jelentős változtatásokat hozott elsősorban az oktatás egész szemléletében, a Világegyház szintjén való egységessé tételében és színvonalának folyamatos emelésében. Nem hagyható

⁹ Természetesen látni kell, hogy a papképzés intellektuális területén történő képzése és a teológusok képzése között a gyakorlatban sok egybeesés lehetséges (pl.: nagyszeminárium növendékei egy teológiai fakultás képzésben vesznek részt)

¹⁰ A képzés sajátossága abban áll, hogy a szent szolgálattelvők munkájának segítésére való felkészítés és az evangelizációs feladatokra való előkészítés mellett fontos szempont a növendékek saját keresztény életének gazdagítása és saját hitük igazolása is.

továbbá figyelmen kívül, hogy a világi felsőoktatási képzés szerkezetének változásai és modernizációja (ld. az ún. Bolognai-folyamat alakulását) milyen jelentős mértékben alakítja az egyházi képzés egészét. A Katolikus Egyház ebben arra törekszik, hogy megőrizve a sajátos autonómiáját a szent tudományok oktatásában alakításában; de ugyanakkor megtalálja helyét az egységesülő oktatási rendszerben.

4. A disszertáció – mivel a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Intézetének keretében készülő doktori dolgozat – az egyházjog eszközeit felhasználva magas szintű, mély elemzést kíván adni a fentiekben tárgyalt intézményekről. Ezért alapvetően a hatályos normák analizálásából indulunk ki, elemezve azt a jogi karaktert, amely ezen intézmények sajátja. Ennek mélyebb megvalósítását szolgálja, hogy a történeti előzményeket is tárgyaljuk. A dolgozat keretében ez elsősorban az 1917-es *Codex Iuris Canonici* normáitól valósul meg részletesebben, az előző évszázadok szabályozását csak érintőlegesen hozzuk ide. A jobb megértéshez felhasználjuk és áttekintjük az elérhető cikkek, szerzői vélemények gondolait az elemzésben, és az intézmények jelenével, jövőbeni fejlődésével és mindennapi életével kapcsolatos kérdések bemutatásában.

5. A kérdésről először a Kánonjogi Intézetben, az Egyház tanító feladatát bemutató kurzusban hallottam részletesen, és ez felkeltette érdeklődésemet a téma további, részletesebb tanulmányozására. Először a Nevelésügyi Kongregáció affiliációra vonatkozó dokumentumait fordítottam le, és ezek tartalmának megismerése után fogtam hozzá a kérdés további részleteinek megismeréséhez. Ezek alapján született meg licencia dolgozatom, „*Az egyházi egyetemek és fakultások kánonjogi szabályozásának bemutatása különös tekintettel a – felsőoktatási intézetek fejlesztésére szolgáló – intézményes együttműködési formák elemzésére*” címmel. Ezután kerestem a további bővítés lehetőségét, és miután tanulmányoztam Erdő Péter: *Hittudományi képzés a Katolikus Egyházban – egyházjogi áttekintés* című cikkét, találtam meg a megfelelő irányt és döntöttem, hogy a teljes képzési spektrumot kellene feldolgozni, amint azt, az 1.

pontban említett Nevelésügyi Kongregáció által kiadott jegyzék is felvonultatja felsorolásában.

6. Az eddig elmondottak alapján a dolgozatunkban a következő kérdésekre keressük a választ:

I.

Miért és hogyan alakult ki a három intézmény-típus az Egyház életében és jogrendjében? Mik azok a közös elemek, amelyek elvezetettek oda, hogy ezek ma fontos összetevői a belső kánonjogi rendszerünknek?

II.

Melyek a legfőbb jellemzői az intézmények jelenlegi jogi arculatának? Miben hasonlít, és miben különbözik felépítésük, céljuk és hogyan illeszkednek bele az Egyház működésének egészébe?

III.

Melyek azok a sajátos viszonyok, amik között ma léteznek ezek az intézmények és ez milyen hatással vannak működésükre?

7. Mindezen kiindulópontok alapján kívánjuk ennek a doktori dolgozatnak a keretében feldolgozni ennek a három intézmény-típusnak a történetét, a rájuk vonatkozó hatályos jogszabályokat, és néhány olyan speciális kérdést, mely a felsőoktatási intézetek mai jogi alakzatát meghatározza illetve bizonyos jellegű változások fakadtak belőle.

Így először az egyházi egyetemek és fakultások témájával foglalkozunk (első rész), két fejezetben: (történeti rész és hatályos jog) a II. Vatikáni Zsinatig tárgyaljuk az egyházi felsőoktatás történelmi alakulását, majd a hatályos jogi arculat tárul fel. .

A dolgozat második része a papképzés egy szegmensét – a szent tudományok tanításának és tanulásának kérdését¹¹ – tárgyalja. (második rész, szintén két fejezetben: történeti rész és hatályos jog).

Végül a dolgozat harmadik – legösszetettebb része – három speciális témát tárgyal, (három fejezetben: a vallási tudományok felsőfokú intézetei, a speciális együttműködési formák: affiliáció, aggregáció, inkorporáció, majd végül a bolognai folyamat és az egyházi felsőoktatás) melyek véleményünk szerint a jelenlegi egyházi felsőoktatás igen fontos kérdései közé tartozik, hiszen ezek az alakzatok a XXI. század első évtizedének utolsó éveiben döntő mértékben meghatározzák a felsőoktatás arculatát. Elsőként, a II. Vatikáni Zsinat után újonnan létrejött intézmény-típust, a vallási tudományok felsőfokú intézetét vetjük elemzésnek alá (első fejezet). Majd, az felsőoktatási intézmények együttműködésének speciális formáiról lesz szó (második fejezet), és végül az ún. Bolognai folyamatot és annak hatásait igyekszünk mélyrehatóan elemezni. (harmadik fejezet). Ezzel igyekszünk egy mind teljesebb spektrumot felölelni, és betekintést adni abba, hogy a kánonjog eszközeivel hogyan kerül az egyetemes jogban szabályozásra egy olyan fontos terület, mint az egyházi felsőoktatás.

8. A bevezető végén szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik ennek a dolgozatnak a létrejöttét bármilyen formában segítették és ösztönözték. Közülük név szerint is megemlítem néhányukat: mindenekelőtt Főpásztoromat, *Dr. Erdő Péter* bíboros, prímás érsek urat, aki engedélyezte, hogy 2005-től

¹¹ Világos, hogy a szemináriumokban folyó képzés egyetlen egészet alkot, mégis ebben az összefüggésben lehetséges csak és kizárólag erről a területről írni. Hiszen ez az oktatási tevékenység egy jól körülhatárolt keretben folyik a papnevelésre szakosodott intézményeinkben. Ráadásul a jogi figurák tekintetében pl. Magyarországon a hittudományi főiskolák és a hittudományi kar a papnevelő intézetektől elkülönítve működik. Ugyanakkor viszont, mint látni fogjuk, az oktatásról szóló előírások végig hangsúlyozzák, hogy mennyire törekedniük kell az előjáróknak és a tanároknak, hogy szemléletükben a képzés egészét tanulják meg nézni, és legyenek azok, hogy a növendékek érzékeljék, hogy a lelki programokon, az órákat hallgatva ugyanazzal a gondolkodásmóddal készítik fel őket a papi szolgálatra Amikor tehát itt csak és kizárólag a papképzés oktatási részéről írunk ennek az egységes szemléletnek a kívánalmáról nem feledkezünk meg és számtalan helyen utalunk majd a képzés egészére.

kezdve egyházi tanulmányokat folytassak, és akihez korábban életem első egyetemi kánonjogi óráira járhattam egy különélőadás keretében. Köszönet illeti Dr. *Szuromi Szabolcs Anzelm* urat, a Kánonjogi Posztgraduális Intézet elnökét, aki mindvégig támogatott tanulmányaim folyamán. Dr. *Szabó Péter* professzor úr volt szíves elvállalni a témavezetés igen nehéz feladatát, köszönöm neki, hogy már a licencia-dolgozat témájának megválasztása óta fáradhatatlanul bábáskodott ennek a műnek a megszületésénél. Nagyon hálás vagyok *Vigyázó Miklós* protonotárius, kanonok, esperes, plébános úrnak, aki nemcsak atyai szeretettel irányít papi szolgálatom ellátásában, hanem több mint négy éve lehetővé teszi, hogy kápláni feladataim mellett rendszeresen jelen legyek az egyetemi előadásokon és más programokon, és legyen időm és energiám a vizsgákra is készülni. Mellette az *Angyalföldi Szent Mihály Plébánia* egész közösségének is köszönök mindent, akik mint második családom fogadtak be életükbe.

És végül, de legfőképpen a *családtagjaimnak* szeretnék itt köszönetet mondani, és különösen is szüleimnek, *Varga Gyöngyinek* és *Frankó Andrásnak*, akik már több mint harminc év óta szeretettel állnak mellettem és minden döntésemben őszintén támogatnak. Nekik kettőjüknek szeretném ezt a dolgozatot ajánlani, hálával és imával hordozva őket a szívemben, kérve az Úristent hogy vezesse továbbra is lépteiket az Ő útján életük minden napján!

I. AZ EGYHÁZI EGYETEMEK ÉS FAKULTÁSOK

I. TÖRTÉNETI RÉSZ

1. BEVEZETÉS

**„A scientiarum sacrarum Facultatum
operositate plurimum exspectat Ecclesia”**

(Gravissimum Educationis n. 11)

A fenti idézet a II. Vatikáni Zsinat (1962-1965) keresztény nevelésről szóló nyilatkozata teológiai karokról szóló pontjának első mondata, melyben a zsinati atyák – XI. Pius pápa *Deus scientiarum Dominus* apostoli konstitúcióját idézve – megállapítják, hogy „A teológiai karok munkásságától sokat vár az Egyház”. Amióta létezik egyetemi szintű teológiai oktatás, azt tapasztaljuk, hogy ezek az intézmények valóban fontos szerepet töltenek be az Egyház életében, hiszen a teológia tudományos szintű oktatása és kutatása elengedhetetlen ahhoz, hogy Isten népe megfelelően megismerje a hitletéteményt, mely egész életét meghatározza és befolyásolja. A Zsinat fő feladatuknak a klerikusok képzését, a tudományos életben való apostoli jelenlétükre való felkészítését nevezi meg; a keresztény bölcsesség megismertetése, valamint az ökumenikus párbeszéd és a tudományos előrehaladás előmozdítása céljából.

A mai világban is hatalmas feladat hárul az egyházi egyetemekre és fakultásokra, mert az Egyháznak, a társadalommal folytatott párbeszédében is hasznos lehet működésük, amikor a mai közgondolkodásban a tudomány és a tudományos világ irányába nagy elvárások, és viszonylag magas közbizalom nyilvánul meg. Személyes tapasztalatom, hogy a teológia és a kánonjog tudományos szintű tanulása hitem elmélyítését és az Egyház életének jobb megismerését is szolgálja.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a szent tudományokat oktató egyetemek és karok igen fontos szerepet töltenek be az Egyház tanítói küldetésének teljesítésében és az egyes hívők életében is. Ezért is választottam korábban licenciamunkám témájaként az egyházi egyetemekre és fakultásokra vonatkozó kánonjogi szabályozás bemutatását. Ezen a témán belül különös figyelmet kívántam szentelni egy speciális kérdésnek, nevezetesen, hogy milyen formái lehetségesek egy egyházi egyetem vagy ilyen kar és egy nem egyetemi szintű teológiai felsőoktatást folytató intézmény (nagyszeminárium) intézményes együttműködésének. Erről a kérdéstről a mostani dolgozat harmadik részének második fejezete szól.

Azt szeretnénk tehát bemutatni, hogy a Katolikus Egyház saját, szuverén jogrendje milyen törvények segítségével irányítja ezeket az intézményeket az életét. Mint majd a későbbiekben többször leszögezzük, a mai hatályos egyházjogban az egyházi egyetemek és fakultások alatt olyan felsőoktatási intézményeket értünk, melyek szent - és ahhoz kapcsolódó tudományokat oktatnak.¹² A szent tudományok pedig, a teológia, a kánonjog és a filozófia, valamint ezeknek egyes részterületei és a kapcsolódó segédtudományok. A szent tudományok jellegéhez az is hozzátartozik, hogy módszerükben az Egyház Tanítóhivatalához, a Magisztériumhoz való hűség jellemzi őket, természetesen tiszteletben tartva azt a sajátos oktatási és kutatási autonómiájukat, mely ennek a hűségnek a keretei között megilleti őket. Az egyházi egyetem több karból álló oktatási egység, míg az egyházi fakultás egyetlen kar szervezetét jelenti. A gyakorlatban, mint majd látni fogjuk, egyházi egyetem működhet katolikus egyetem keretén belül is, mely utóbbi más tudományokkal foglalkozó, az Egyházi Hatóságtól függő szervezet.¹³ De ilyen esetekben is az egyházi egyetemekre vonatkozó törvények érvényesek a bennük folyó munkára. Nem célunk a rájuk vonatkozó állami törvények bemutatása, hiszen ez országonként különböző. Csak

¹² CIC 815. k.

¹³ Ilyen Magyarországon a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, melynek négy „civil” (itt értsd: nem hittudományi képzést folytatnak) kara van, de mellettük működik a Hittudományi Kar és a Kánonjogi Posztgraduális Intézet keretében a legmagasabb szinten oktatja a szent tudományokat.

az egyetemes normákat mutatjuk be, saját statútumaikra és szabályzataikra csak utalunk, illetve a rájuk vonatkozó keretszabályokat hozzuk.

A doktori dolgozat ezen része két fő fejezetre oszlik: ugyanis a hatályos jog ismertetését megelőzi egy történeti rész, mely három fő törvényt dolgoz fel az egyházi egyetemekkel kapcsolatos rendelkezések tekintetében, ezek: a Pius-Benedek-féle törvénykönyv, a *Codex Iuris Canonici* (1917); az első átfogó törvény ebben a témában, XI. Pius műve a *Deus scientiarum Dominus*¹⁴(1931); és az ezt módosító átmeneti jellegű *Normae quaedam* (1968).¹⁵

A második fejezetben a hatályos jogi szabályozásról lesz szó. A Legfőbb Törvényhozó a kérdés átfogó szabályozására alkotta meg a *Sapientia christiana* apostoli konstitúciót,¹⁶melyet II. János Pál pápa hirdetett ki 1979-ben. Ebben találhatóak meg azok az egyetemes alaptörvények melyek részletesen szabályozzák, hogy milyen keretek között kell ezeket az oktatási intézményeket működtetni, hogy az itt tanulók kánoni joghatású akadémiai fokozatot szerezhessenek. A pápa utasítására az illetékes Nevelésügyi Kongregáció¹⁷ a fenti konstitúcióhoz *Ordinationes*¹⁸ címmel adott ki végrehatási utasítást, mely részletesen ismerteti az apostoli rendelkezés végrehajtásának módját. Mindkét jogszabály módosult a kánonjogi oktatásra vonatkozó részeikben, a Nevelésügyi Kongregáció dokumentumának, a *Novo codice*¹⁹ dekrétumnak az erejében.

Ezek a jogszabályok ma is hatályban vannak, rendelkezéseiket nem helyezte hatályon kívül és nem módosította sem a 1983-as *Codex Iuris Canonici*, sem az 1990-es *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*. A kódexek

¹⁴ AAS 23 (1931) 241-262.

¹⁵ *Typis Polyglittis Vaticanis*, MCCCCLXVIII.

¹⁶ AAS 71 (1979) 469-521.

¹⁷ Másik hivatalos neve: Szemináriumok és Oktatási Intézmények Kongregációja. Illetékessége kiterjed a papnevelés és a katolikus nevelés kérdéseire; tehát a szemináriumok, katolikus iskolák, az egyházi és katolikus egyetemek ügyeire. ERDŐ, P., *A hittudományi képzés az egyházjog szerint* in *Vigilia* 1994. 198.

¹⁸ AAS 71 (1979) 522-530.

¹⁹ Teljes címe: *Decretum Congregationis de Institutione Catholica quo ordo studiorum in Facultatibus Iuris Canonici innovatur* AAS 95 (2003) 281-285.

rendelkeznek ugyan az egyházi felsőoktatással kapcsolatban, de azokhoz csak keretszabályokat adnak.

A szakirodalmat áttekintve bőséges anyag állt rendelkezésre különösen is az egyházi egyetemekre és fakultásokra vonatkozó szabályok XX. századi történetére, melyek a II. Vatikáni Zsinat utáni megújulás ismertetésére helyezték a hangsúlyt. Az 1979-es apostoli konstitúció kiadása, és a megjelenésének legutóbbi, „kerek” 25. éves évfordulója²⁰ is alkalmat szolgált működésük sok területének bemutatására. A két törvénykönyv kánonjait elemző munkák is hasznos segítséget jelentettek, melyek a kérdést az Egyház tanító feladatának kérdésén belül, és annak összefüggésében tárgyalják.

2. TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Ebben a részben az egyházi egyetemek és fakultások jelenleg hatályos szabályozásának jogtörténeti előzményeit szeretnénk bemutatni. Nem célunk, hogy ezeknek az intézményeknek a teljes történetüket feldolgozzuk, csupán a fejlődés fő elemeit vázoljuk fel. Ebben a bevezetésben egy rövid történeti áttekintést adunk kialakulásukról és történetükről, majd azokat a konkrét, XX. századi egyházi törvényeket mutatjuk be, melyek a mai rendelkezéseket megelőzték.

Az Egyház volt az egyetemek kialakulásának egyik legfontosabb szereplője, hiszen az olyan intézményekből alakult ki, melyek egyházi fenntartásúak voltak. Az egyetemi oktatásban kezdettől fogva helyet kapott a teológia oktatása, így a szent tudományokat oktató iskolák küldetése kezdettől fogva szorosan kapcsolódott az Egyház küldetéséhez, a Kinyilatkoztatás tudományos kutatásával. Mario FOIS éppen ezért hangsúlyozza, az Egyház történetüket csak akkor érthetjük meg, ha kialakulásukat és működésüket az Egyház életének egészén belül nézzük²¹

²⁰ Ld. a SEMINARIUM folyóirat megfelelő, tematikus számait: 20. (1980) és 44.(2004)

²¹ Ezt sugallja cikkének címe is: FOIS, P.M., *La Chiesa e le Università. Lineamenti storici del rapporto tra Chiesa e Università* in *Seminarium* 35 (1993) 513-533.

Ezt a sokszínű múltat áttekintve három nagy korszakot²²különböztethetünk meg: az első szakasz a XII. - XV. század ideje, mikor az egyetemek intézménye megszületett és a középkori Európában megtalálta helyét és szerepét. A második korszak az 1500-as évektől a XVIII. századig datálható, mikor a nagy nyugati egyházszakadás után számos új intézmény születik, és mind a világi mind az egyházi tudományos életben fontos helyet töltenek be, és végül a harmadik korszak a XIX. és XX. század idejére esik, mikor a Katolikus Egyház irányítása alatt álló egyetemek egységes, kánonjogi szabályozása kialakul, és ennek segítségével beilleszkednek egy modernizálódó tudományos, egyetemi világba.

Az első korszakban²³ tehát egy új intézmény megszületésének lehetünk tanúi, melyet így határozhatunk meg: „Az egyetemek latin neve *universitas*. ... olyan céh (szakmai testület), mely két fő csoportot foglal magába: a céh teljes jogú tagjait, azaz a tanári testületet (*universitas magistrorum*), és a még nem teljes jogú tagokat, azaz a tanulók közösségét (*universitas scholarium*). Az egyetemek megalapításának a dátuma az idők homályába vész, és az egyes kutatók más-más időpont mellett törnek lánczát. ... Az egyetemek kialakulásának kettős gyökerét fedezhetjük fel. Mindkettő egyházi oktatási intézmény: a káptalani iskola, és a *studium generale*.²⁴” Felépítésének mintájául tehát a római jog egy személyegyesületi típusa,²⁵ az *universitas* szolgált, közvetlen előzménye pedig,

²² Vö. U.o. 47.

²³ Vö. SZUROMI, SZ. A., *Egyházi intézménytörténet SZ.I.T.*, Budapest 2003. 151-152.

²⁴ U.o. 151-152.

²⁵ „A személyegyesülések jogképességének kifejlődése Rómában igen bonyolult történeti folyamat eredménye volt. A jogképességgel való felruházás előzménye az volt, hogy bizonyos közösségek tagjaik változásától független létet nyertek, vagyis tagjaik sorában beállott személyi változások ellenére megtartották azonosságukat. ... Csupán a köztársaság derekán indult meg az a folyamat, melynek során a magánjogi peres eljárás szabályai, s ennek kapcsán egyes magánjogi szabályok is kiterjesztést nyertek a személyegyesületekre. ... Bár e személyegyesülések szervezeti felépítésüket tekintve meglehetősen hasonlítottak egymáshoz, közös elnevezésük a római jogban mégis hiányzott. A források e testületeket, hol *universitas*nak, hol *corpus*nak, hol *collegium*nak nevezik. A különbség köztük csak annyi, hogy míg az *universitas* kifejezést általában valamennyi ilyen személyegyesülés megjelölésére használták, addig a *corpus* és a *collegium* kifejezéssel speciális egyesülésfajtákat ... jelölték.” FÖLDI, A. – HAMZA, G., *A római jog története és intézményei* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest é.n. 231.

két középkori oktatási intézmény a káptalani iskola és a *studium generale*. A káptalani iskolák²⁶ a székesegyházakhoz kapcsolódó, a papság oktatását biztosító püspöki fenntartású intézmények voltak a IX. század hajnalától a XIII. századig. A *studium generale*-k pedig a domonkos rend fenntartásában működő magas szintű központosított intézményei. A székesegyházi iskolák tanárai és a diákok tömörültek tehát céhekbe és ezt nevezték universitasnak, melyet mint érdekvédelmi szervükként működtettek.

Az egyetemek kialakulásának igazi mozgatórugója²⁷ abban állt, hogy megkezdődött a teológia tudományának rendszeres művelése,²⁸ azaz olyan tudományos rendszerbe való szervezése, mely lehetővé tette, hogy a későbbi nemzedékek a már megismert rendszer révén hozzájárulhassanak a teológia

²⁶ „A régi püspöki és kolostori iskolák tanmentét ismerjük. A trivium (néhol a quadrium) végzése után következett a papi tudományok tanulása. Ez Szentírásmagyarázatból (néhány helyen csak a vasár- és ünnepnapok perikópák magyarázatából), egyházi ének, kompotus, liturgia, penitenciális könyvek és egyházi kánonok tanításából állott. De ez a tanítás, hogy úgy mondjam, csak lexikonszerűleg történt: az adott törvények, szokások, szertartások betanításából állott. Az egyházi tanokat vették, amint vannak – azoknak belső összefüggését nem kutatták, azokat nem rendszerezték.” MIHÁLYFI, Á., *A papnevelés története és elmélete I.* SZIT Budapest, 1896. . 56-57.

²⁷ „A XII. század második felében, illetve a XIII. század elején tanúi lehetünk egy átalakulási folyamatnak. ... Erre példa az Universitas Magistrorum et Scolarium Parisiensis. A legelterjedtebb vélemények szerint a legelső három egyetem sorrendben a következő. A bolognai ami 1050. körül jön létre és a jogi oktatásról híres. A második a párizsi körülbelül 1170-ben, itt a filozófiai és teológiai stúdiumok számítanak kiemelkedőnek, de a kánonjog oktatása is magas színvonalon állt. Végül a harmadik a salerno 1173-ban, ahol az orvostudományokat művelték.” SZUROMI, SZ. A., *Egyházi intézménytörténet SZ.I.T.*, Budapest 2003.154.

²⁸ „A kereszténység ó-korában a Szentírás magyarázásához fűződött az összes elméleti oktatás, melyet kiegészített az apostoli hagyományból átvett liturgia begyakorlása. Ez volt a papi tudományok kezdete. De már aeropagi Dénesnek tulajdonított iratok szerzője a papnak szükséges ismeretek szisztematikus egybefoglalását kíséri meg; őt követi ez irányban Cassidor és szt. Izidor nyugaton, damaskusi szt. János keleten; nemkülönben e korban már a liturgikus szabályoknak s az egyházi kánonoknak gyűjteményeire akadunk. ... És a papi tudományoknak illetően beosztása megmarad a XI-ik század végéig. Ekkor, s a XII-ik században két új tudományág fejlődik ki, ami az új tanintézeteknek, az egyetemeknek is létet ad: a kánonjog s a skolasztikus teológia. ... A tudományos képzés a kánonjog s a skolasztikus theologia útján történt az egyetemeken ... A praktikus képzés megmaradt a püspöki iskolákban...” MIHÁLYFI, Á., *A papnevelés története és elmélete II.* SZIT Budapest, 1896. 134.

előrehaladásához. Ennek eszközei voltak azok a tudományos, szisztematikus alapművek, melyek ennek a folyamatnak születtek meg.²⁹ Természetesen a teológia rendszeres művelésének középkori tetőpontjának Aquinói Szent Tamás *Summa Theologica*-ját tekintjük.³⁰

Az első egyetemek pápai, majd a világi uralkodók által adott alapítólevelek birtokában kezdték meg hivatalos működésüket. Kezdettől fogva a hatóságok kiváltságokat biztosítottak számukra, hogy szabadon fejthessék ki működésüket. (pl.: *privilegium fori*) Ahhoz, hogy valaki ebben az időben egyetemen tanulhasson el kellett sajátítania a hét szabad művészetet. (*septem artes liberales*) A tanulmányok befejezésekor pedig megfelelő fokozatok szereztek, melyek között a legmagasabb a doktori fokozat volt. A megfelelő végzettséget az is együtt járt, hogy az egész keresztény világban engedélyt (*licentia*) szereztek arra, hogy taníthassanak.³¹ A tanulmányok kezdetén a hét szabad művészet mellett az arisztotelészi filozófiát oktatták, a skolasztikus rendszer keretei között, majd az egyetemei diákok az intézmény jellegének

²⁹ A legelső ilyen, (Abalaelard nyomán) Petrus Lombardus: *Quator libri Sentenciarum*. Című műve volt. Néhány gondolat erről a fontos műről: „Az első könyv Istenről és a Szentháromságról, a második az angyalokról, a világ teremtéséről, az emberről a bűnbeesés előtt és után, az emberi akaratnak az isteni malasztához és a bűnhöz való viszonyáról; a harmadik az Isten fiának megtestesülését, az emberi nem megváltását s az ezen alapuló, ebből sarjadzó keresztény életet természetfeletti erényeket tárgyalja; a negyedik könyv az isteni malaszt csatornáiról és a keresztény élet forrásairól ti. a szentségeről értekezik, ezek után az eschatológiát tárgyalja. Minden könyv distinciókra van felosztva (az I. 48, a II. 44, a III. 40, a IV.50 distinciót tartalmaz), a distinciók ismét több *questió*kra oszlanak. Módszere a következő: elmondja először a keresztény dogmát, aztán ezt bizonyítja a Szentírásból és a szentatyák nyilatkozataiból: a látszólagos ellentmondásokat megmagyarázza, elsimítja.” MIHÁLYFI, Á., *A papnevelés története és elmélete I.* SZIT Budapest, 1896. 57. Lombardus művéhez készített magyarázatokkal indult tovább a fejlődés. (pl. Alexander Halensis, Nagy Szent Albert) Később láthatjuk, hogy gyakorlatilag a sorban következő alkotások ezt a szerkezetet másolják, és gyakorlatilag a 20. századig ez a teológiai oktatás váza.

³⁰ Szerkezetéről ld. MIHÁLYFI, Á., *A papnevelés története és elmélete I.* SZIT Budapest, 1896. 58-63.

³¹ Vö. BÁNK, J., *Kánoni jog II.* SZ.I.T., Budapest 1962, 34.

megfelelően jogi, teológiai,³² vagy orvosi oktatásban részesültek. A teológiai oktatás első nagy fellegvára a párizsi egyetem volt. (1170-től) A kánonjogi oktatásban a *Decretum Gratiani* és a hozzá fűzött hivatalos magyarázatok alkották a tananyagot.

Később az egyetemek jelentősége tovább nőtt, hiszen a világi hatalmak is mind jobban felismerték, a tudományos képzés jelentőségét a közigazgatási, orvosi és más szakterületek szempontjából. Így a szekularizáció fokozatosan mind nagyobb hatást gyakorolt ezen a területen is és ezzel párhuzamosan egyre fontosabbá vált nemzeti jellegük is. Ezeknek a folyamatoknak a hatására számos új intézmény született az újkor kezdetén. A reformáció folyamányaként már nemcsak a Katolikus Egyház hanem a megszülető egyházi közösségek is működtették a maguk teológiai képzéseit.

A Francia Forradalom és az azt követő társadalmi változások átalakították a világ tudományról alkotott felfogását, megkérdőjeleződött a hit és az ész korábban vallott harmóniája. Az Egyház igyekezett megerősíteni a maga klasszikus teológiai, filozófiai és kánonjogi képzésait. Ennek a szándéknak a megvalósulását a következő fejezetekben követhetjük majd nyomon, az Egyházi Törvénykönyv témánkat érintő kánonjainak (1917), de különösen is a XI. Pius pápa által kiadott *Deus scientiarum Dominus* (1931) speciális törvénynek a tanulmányozásakor. Az előbbi folyamatokkal párhuzamosan pedig, elmondhatjuk, hogy számos a Katolikus Egyház kebelén belül működő egyetem, azaz a szent tudományoktól különböző szakterületeket is felsőfokú szinten kutató és oktató egyházi alapítású és fenntartású intézmény kezdte meg működését. (pl.: Washington 1887, Milánó 1920 – Természetesen ezeken belül is van hittudományi kar, vagy tanszék, vagy legalább hittudományi tárgyak oktatása) A XX. század végén így már közel 200 ilyen működik szerte a világon. A múlt század elejétől kezdve az egyetemek fokozatosan a fiatalok egyre szélesebb körét fogadta be hallgatói sorába. A II. Vatikáni Zsinatot követő átalakulásban pedig az egyházi intézményekben a klerikushallgatók mellett egyre több világi

³² „A tanulmányok időtartalma az egyes egyetemeken különböző volt. De legalább is 2-3 évig skolasztikus filozófiával, 4-6 évig a teológia hallgatásával foglalkoztak...” MIHÁLYFI, Á., *A papnevelés története és elmélete I.* SZIT Budapest, 1896 64.

növendék (férfiak és nők egyaránt) kapott magas szintű képzést. A világiak oktatásának sokféle formája alakult ki, így előtűk is nyitva áll a teológusképzés, de a hitoktató és hittanár szakok is. Kifejezetten az ő számukra létesülnek a vallási tudományok felsőfokú intézetei.

2. AZ 1917-ES KÓDEX

A XV. Benedek pápa (1914-1922) által kihirdetett *Codex Iuris Canonici* (1917) harmadik könyvének (*De rebus*) negyedik része (*De magisterio ecclesiastico*) rendelkezett az Egyház tanító feladatára vonatkozó kérdésekről. Ebben az Isteni Ige szolgálatáról, a szemináriumokról, az iskolákról, a könyvtálatomról és a hitvallásról találunk címeket. (a XX.-XXIV. címek) Az oktatási intézményekről rendelkező kánonok (1372-1383.) között kerül rögzítésre, hogy az Egyháznak joga van, hogy ne csak alapfokú, hanem közép- és felsőfokú intézeteket is alapítson.³³ Majd a törvényhozó kijelenti, hogy katolikus egyetemet vagy fakultást (melyek a mai fogalmaink szerint az egyházi egyetemeknek és fakultásoknak, azaz szent tudományokat oktató és kutató intézményeknek felelnek meg) csak a Szentszék alapíthat,³⁴ és mindezeknek a Szentszék által jóváhagyott státútummal kell rendelkezniük³⁵ és az Egyházban kánoni joghatással bíró akadémiai fokozatokat csak ilyen intézmények adhatnak ki.³⁶ Végül a Kódex a doktori fokozattal rendelkezők jogairól és sajátos viseletéről hoz rendelkezést.³⁷ Továbbá a törvényhozó rögzíti, hogy a tehetséges növendékeknek lehetőséget kell adni, hogy ilyen intézményekben fokozatokat szerezhessenek.³⁸

³³ CIC (1917) 1375. k.

³⁴ U.o. 1376. k. 1.§.

³⁵ U.o. 2.§.

³⁶ U.o. 1377.k.

³⁷ U.o. 1378 k. A fokozatot megszerzők az egyházi funkciókon kívül ékköves gyűrű viselhetnek, valamint egyes egyházi hivatalok és javadalmak adományozása esetén őket kell figyelembe venni, ha a szükséges feltételeknek eleget tesznek. Prédikációk alkalmával négyágú birétumot hordhattak, melyek színe a fokozat jellegére utalt Vö. BÁNK, J., *Kánoni jog II.* SZ.I.T., Budapest 1962. 33-34.

³⁸ CIC (1917) 1380. k.

Ahhoz, hogy valaki teológiai tárgyat oktathasson, szükséges volt, hogy az illető tanár a helyi ordináriustól *missio canonica*, a Szentszéktől pedig *Nihil obstat* engedélyt kapjon.³⁹

A Kódex még egy helyen, a szent rend felvevőitől megkövetelt tulajdonságok között említi a teológiai tudományokat, és ennek elsajátítására a nagyszemináriumot jelöli meg a növendékek számára, illetve meghatározza, hogy milyen körülmények között kaphatnak felmentést a szemináriumban való tartózkodás alól.⁴⁰

A Kódex szabályozása tehát a hittudományi képzésről egyetlen egységet alkot a papságra való készület jogi kereteinek rögzítésével.⁴¹ Hiszen ebben az időben, túlnyomó többségben azok tanulták csak a teológiát felsőfokú szinten, akik a papok kívántak lenni, és a szemináriumban készültek a hivatásukra. Így a Kódex szerkezetében az egyházi egyetemek a szemináriumokkal szoros kapcsolatban a papságra való készület fontos összetevői. Erről a részéről a dolgozat 2. részének idevonatkozó pontjában lesz szó.

3. A DEUS SCIENTIARUM DOMINUS KONSTITÚCIÓ

XI. Pius pápa (1922-1939), akit a „tudományok pápájának”⁴² is neveztek, felismerve kora Egyházának szükségleteit úgy döntött, hogy egységes jogi szabályozást ad a világon működő valamennyi egyházi egyetemnek és fakultásnak. Ennek a munkának az előkészítésével egy szakértőkből álló bizottságot⁴³ hozott létre, mely két év munkával készítette el javaslatait, mely alapján az illetékes Szent Tanulmányügyi Kongregáció⁴⁴ segítségével a pápa

³⁹ BÁNK, J., *Kánoni jog II.* SZ.I.T., Budapest 1962, 34.

⁴⁰ CIC (1917) 972. k. 1.§.

⁴¹ CIC (1917) 1352-1371. k. XXI. cím: *A szemináriumokról*

⁴² MARCHISANO, F., *La legislazione accademica ecclesiastica. Dalla Costituzione Apostolica „Deus Scientiarum Dominus” alla Costituzione Apostolica Sapientia Christiana in Seminarium* 20 (1980) 334. Az eredeti olaszban: „*Papa degli studi*”

⁴³ A bizottság 1929 és 1931 között összesen 53 ülést tartott, tagjainak névsorát felsorolja U.o.

⁴⁴ Sacra Congregatio de Seminariis et Universitatibus studiorum: CIC (1917) 256 k. : „*A legfőbb egyházi oktatásügyi hatóság. ... XI. Pius 1932 április 14.-én kebelében központi tanulmányi*

döntéséből megszületett a konstitúció, melynek teljes címe a következő: *Deus scientiarum Dominus*⁴⁵ *constitutio apostolica de universitatibus et facultatibus studiorum ecclesiasticorum.*

Az egységes szabályozásra igen nagy szükség volt az egyházi egyetemekkel kapcsolatban, hiszen a modern világban sok kihívással találták szemben magukat. Ilyen kihívás, hogy a pozitivista alapon álló tudomány szemlélet megkérdőjelezte a teológia létjogosultságát a tudományok között. Maga a teológiai tudomány is sok új kérdésre kellett, hogy választ adjon.⁴⁶ Miközben új lendületet vett a teológia több ágában is a neotomista irányzat képviselője, a szent tudományokat oktató fakultások száma megnőtt, de sokszor nem tudtak megfelelni a velük szemben támasztott követelményeknek.⁴⁷ Ennek okát sok tényező adja össze, itt a legfontosabb szempontokat említjük: nem volt elég világosan megfogalmazva, hogy ezek az intézmények milyen céllal működnek. Hiányzott, illetve nem volt kielégítő az egyes egyetemi ciklusokban alkalmazott tudományos metodológia, sok intézményben hiányoztak a sajátos és egységes kritériumok alapvető fontosságú kérdések tekintetében (pl.: a növendékek felvételének feltételei, vagy az egyes ciklusok időtartalma). Igen különbözőek volt az oktatás tudományos irányvonala az egyes intézményekben (például volt, ahol egyoldalúan a történeti-pozitivisták módszert alkalmazták). Sok

hivatalt állított fel az egyházi hatóságoktól függő mindenféle iskola vallási, tanulmányi és pedagógusi ellenőrzésére. ... 1. Hozzá tartozik az egyházi egyetemek és fakultások kormányzatának és tanulmányi rendjének felügyelete, beleértve a szerzetes főiskolákat és egyetemeiket is, a Keleti Egyházban és a missziós területeken egyaránt. 2. Új egyetemek alapítása és az egyetemi fokozatok adományozási jogának engedélyezése. 3. Szemináriumok, (papnevelő intézetek) és egyéb egyetemi fokozattal nem rendelkező filozófiai és teológiai akadémiák szintén hozzá tartoznak. ...” BÁNK, J., *Egyházi jog SZ.I.T.*, Budapest 1958. 55-56.

⁴⁵ Érdekes, hogy a pápai dokumentum incipitje egy ószövetségi idézet az 1Sám 2,3.-ból: „... mindentudó Isten az Úr” egy magyar fordítás szerint (*Szent Jeromos Bibliatársulat* Budapest 2000.)

⁴⁶ Gondoljunk arra, hogy a biblikus tudományok milyen robbanásszerű fejlődésen mentek keresztül, vagy a Jézus-kutatás kérdéseire.

⁴⁷ Vö. MARCHISANO, F., *La legislazione accademica ecclesiastica. Dalla Costituzione Apostolica „Deus Scientiarum Dominus” alla Costituzione Apostolica Sapientia Christiana in Seminario* 20 (1980)

helyen a növendékek nem rendelkeztek a megfelelő általános műveltséggel a tanulmányokhoz; nem volt elegendő a megkívánt idő a doktorátus megszerzésére és a doktorátushoz szükséges nem minden tárgy szerepelt az oktatásban. Nem volt a vizsgák és gyakorlatok rendje megfelelően szabályozva és a kiadott akadémiai fokozatok számának növekedése szükségszerűen magával hozta azok értékének a csökkenését.⁴⁸ Ezeket a problémákat látva ismerte fel a törvényhozó az új szabályozás szükségességét. Ugyanakkor szembe kellett néznie azzal a nehézséggel, hogy a jogalkotásnak egyszerre kell egységesnek lennie minden egyházi egyetemen és fakultáson, hiszen ez az egyházi közérdek; ugyanakkor pedig, alkalmasnak kell arra is lennie, hogy megfeleljen az egyes országok és vidékek eltérő politikai, társadalmi, kulturális környezet különbözőségeire is.⁴⁹ Ezt a problémát úgy oldotta meg a törvényhozó, hogy az alapvető szabályozás tekintetében (az egyetemek célja, a tudományos módszer, a tanárookra, növendékekre vonatkozó alapvető szabályok, a tanulmányi rend, vizsgák, akadémiai fokozatok) egységes rendet teremtett, ugyanakkor a helyi körülményekre való alkalmazásuk az egyetemi státutumok feladata lett, melyet a Kongregációhoz kellett jóváhagyásra benyújtani. Így a rendszer egyszerre tudott rugalmas és mégis egységes maradni.⁵⁰

A dokumentum bevezetője rövid történeti áttekintést ad az egyetemekről, és bemutatja azok aktuális helyzetét. Ezután 6 címben (általános normák, személyek és kormányzat, tanulmányi rend, akadémiai fokozatok, oktatási segédeszközök és anyagi ügyek, valamint átmeneti rendelkezés és 58 cikkelyben hoz rendelkezéseket.

⁴⁸ MARCHISANO, F., *La legislazione accademica ecclesiastica. Dalla Costituzione Apostolica „Deus Scientiarum Dominus” alla Costituzione Apostolica Sapientia Christiana in Seminarium* 20 (1980) 334. Idézi BEA bíboros egy cikkét Ld. U.o. 13. lábjegyzet

⁴⁹ Minden országban eltérő lehet magának a Katolikus Egyháznak, és így az intézményeinek az elismertsége, és nem ismerik el mindenütt jogát az iskolák alapítására. Nem egyformák a felsőoktatási intézményekkel szemben támasztott követelmények, más feltételekkel lehet diplomát, vagy posztgraduális végzettséget. stb.

⁵⁰ Vö. MARCHISANO, F., *La legislazione accademica ecclesiastica. Dalla Costituzione Apostolica „Deus Scientiarum Dominus” alla Costituzione Apostolica Sapientia Christiana in Seminarium* 20 (1980) 337.

Az első és legfontosabb újdonsága a az egyházi egyetemek és fakultások fogalmának meghatározása,⁵¹ mely definíció legfontosabb elemei, hogy az ezek az intézmények szentszéki alapításúak, a szent tudományok oktatása és az akadémiai fokozatok adományozására jöttek létre. Céljuk a szent tudományok és a hozzájuk kapcsolódó tudományok oktatása a katolikus doktrína szerint, ezek kutatása a források megismerése és a tudományos módszerek alkalmazásának segítségével.⁵² Ezen intézményeknek statútummal kell rendelkezniük, mely a Kongregáció jóváhagyására (*approbatio*) szorul.⁵³ Az akadémiai fokozatok hármass rendjét határozza meg, azaz ismer bakkalaureátust, licenciát és doktorátust, de ezekre többféle nevet is használ.⁵⁴ Az egyetem vezetésében meghatározza a nagykancellár, a rektor és a dékán⁵⁵ majd a professzorok feladatait,⁵⁶ majd a hallgatókról⁵⁷ rendelkezik, lehetővé téve világít hallgatók felvételét is. A tanulmányok rendjét áttekintve a törvényhozó rendelkezik a teológiai, kánonjogi, és filozófiai majd a speciális pápai egyetemekre (Biblikus-, Keleti-, *Utriusque Iuris*-, Archeológiai-, és a Szent Zene Pápai Intézete) vonatkozó előírásokról.⁵⁸ Ezután pontosan szabályozza ezen fokozatok elnyeréséhez szükséges követelményeket.⁵⁹ Végül az egyetemi épületek, a könyvtár, és a tanári honoráriumok majd a hallgatók által fizetendő hozzájárulások rendjét tekinti át.⁶⁰

⁵¹ *Deus scientiarum Dominus* 1. „*Universitates et Facultates studiorum ecclesiasticorum eae sunt, quae auctoritate Sanctae Sedis ad disciplinas sacras vel cum sacris conexas tradendas et excolendas instituuntur, cum iure conferendi gradus academicos.*”

⁵² U.o. 2. „*...finis est: auditores disciplinis, quae sacrae vel cum sacris conexas sunt, secundum doctrinam catholicam altius insituere; eos ad fontium cognitionem, ad investigationis laborisque scientifici usum atque ad magisterium exercendum instruere; denique iisdem disciplinis excolendis provehendisque quam maxime consulere.*”

⁵³ U.o. 6.

⁵⁴ U.o. 7. 1.§.: „*Gradus academici tres sunt: Baccalaureatus, Licentia seu Prolytatus, Laurea seu Doctoratus.*”

⁵⁵ *Deus scientiarum Dominus* 13-18.

⁵⁶ U.o. 19-22.

⁵⁷ U.o. 23-28.

⁵⁸ U.o. 29-34.

⁵⁹ U.o. 35-46.

⁶⁰ U.o. 47-52.

A szöveg az átmeneti rendelkezésekkel⁶¹ zárul, mely az egész dokumentumot az 1932/33. akadémiai évtől, egyes előírásait pedig az 1931/32. évtől lépteti hatályba.⁶²

Ha a konstitúció teológiai alapjait akarjuk megvizsgálni,⁶³ akkor a következő szempontokat olvashatjuk ki a dokumentum előírásai mögött: Az Egyház tanító feladatának igazolása és védelme, a Krisztustól kapott tanítói küldetés fényében. Másrészt a katolikus doktrína megerősítése, melyben a szent tudományokkal foglalkozó egyetemek szerepe igen kiemelkedő. Ezeknek az intézményeknek a megerősítése magával hozza, hogy az egész Egyházban a hit nagyobb elmélyítését. Hiszen az ezekben az intézményekben tanulók feladata lesz a maguk lelkipásztori helyén Isten Népe hitének építése. A harmadik döntő fontosságú szempont a hit és az értelem harmóniájának keresése, melyet már az I. Vatikáni Zsinat hangsúlyozott.⁶⁴ Végül a negyedik szempont az *intellectus fidei* fontosságának a hangsúlyozása, a spekulatív és a pozitivista teológia egyensúlyának megtalálása.⁶⁵

A Kongregáció ehhez az apostoli rendelkezéshez egy végrehajtási utasítást fűzött, mely annak szerkezetét követve további részletszabályokat bocsátott ki *Ordinationes* címmel.⁶⁶

Ezek a szentszéki dokumentumok tehát a maga egészükben a II. Vatikáni Zsinat utáni átmeneti reformig, majd egyes részleteiben egészen az 1979-es új konstitúcióig szabályozták az egyházi egyetemek működését.

⁶¹ U.o. 53-58.

⁶² U.o. 53.

⁶³ Vö. BALDANZA, G., La teologia fondante e gli elementi costanti di Sapiencia Christiana. Confronto storico-critico con la Deus scientiarum Dominus (1931) e le Normae quaedam (1968), in *Seminarium* 44 (2004-N.3) 363-402.

⁶⁴ A *Dei Filius* dogmatikai konstitúció tartalmaz ezzel kapcsolatos kijelentést. DS 3019.

⁶⁵ BALDANZA, G., *La teologia fondante e gli elementi costanti di Sapiencia Christiana. Confronto storico-critico con la Deus scientiarum Dominus (1931) e le Normae quaedam (1968)*, in *Seminarium* 44 (2004-N.3) 366-372.

⁶⁶ A szabályok 49 cikkelyben és 3 függelékben hozza.

4. A II. Vatikáni Zsinat a teológiai oktatásról

4.1. A II. Vatikáni Zsinat rendelkezései

A II. Vatikáni Zsinat (1962-1965) öröksége a Katolikus Egyház életének minden területére kihat, ezért a mai teológiában és a kánonjogban is, minden kérdés és hatályos szabályozás hátterénél döntő jelentősége van annak, hogy az adott kérdéstről a XX. század egyetemes zsinata mit tanított. Amikor az egyházi egyetemekről és fakultások helyzetét kívánjuk bemutatni a dolgozatunkban két zsinati okmányt vizsgálunk meg. Ezek: az *Optatam totius* határozat (1965) – mely a papnevelésről szól – és így a dolgozat második részének első fejeztében ismertetjük részletesen, és a *Gravissimum educationis* kezdetű nyilatkozat (1965) a keresztény nevelésről. Mint az évszámokból is kitűnik, a zsinat utolsó ülészakán fogadták el őket, sok más okmánnyal együtt. Itt most nem a szövegek egészének ismertetésére törekszünk, hanem azoknak a sajátos alapelvek bemutatását tűzzük ki célul, melyek a szent tudományok oktatását alapvetően meghatározzák. Így bemutatjuk a határozat V. fejezetét, az egyházi tanulmányok új szabályozásáról, valamint a nyilatkozat 11. pontját, a teológiai karokról szóló szövegrészt, melyek eligazítást és segítséget adnak, hogy a későbbi törvények céljait megértsük.

4.2. A *Gravissimum educationis* nyilatkozat

Ez a nyilatkozat egyike a legrövidebb zsinati dokumentumoknak. Magára a műfajra, a nyilatkozatra jellemző, hogy nem kíván átfogó leírást adni egy adott kérdéstről, inkább a későbbi kifejtés és szabályozás kereteit kívánja megadni. Mivel ezen a nyilatkozaton belül több igen fontos téma került együttesen bemutatásra (keresztény nevelés, katolikus iskolák és a felsőoktatási intézmények) ezért az egyes részkérdéseket később többféle dokumentum tárgyalta.

A Zsinat előkészítésekor működő „Tanulmányok és Szemináriumok” bizottság tárgyalta a katolikus iskolák, valamint az egyetemi tanulmányok

kérdésköréről. Ennek a munkának a gyümölcsként született meg a *De scholis catholicis* szövegtervezet. Ezt többször lerövidítették és átdolgozták, és a későbbi ülészakokon már *De educatione christiana*⁶⁷ címen vitatták meg és fogadták el.⁶⁸

Az igen rövid szöveg 10. pontja⁶⁹ szól a katolikus egyetemekről, majd a 11. pontja tárgyal a teológiai karokról. Eszerint a teológiai karok feladata a következőkben foglalható össze: a növendékek felkészítése a papi szolgálatra és a tudományos munkára, valamint a teológia művelése. Itt ugyanazt a kettősséget láthatjuk, mint a korábbiakban is: a teológiai oktatás célja egyszerre a lelkipásztorkodásra és a tudományos feladatok ellátására szól,⁷⁰ de úgy, hogy mindkettő végső célja ugyanaz: a lelkek üdvösségének szolgálata. A növendékek felkészítése mellett magának a fakultásnak feladata a tudomány elmélyült, azaz részletekbe menő, tudományos módszerekkel való kutatása. Így ezek az

⁶⁷ Az új címmel az oktatás kérdését egy nagyobb összefüggésbe, a keresztény életre és az abban való helytállásra való felkészülés részeként értelmezték.

⁶⁸ A szöveg történetét ld. bővebben és Vö.VÁRNAGY, A. *Kommentár in A II. Vatikáni Zsinat tanítása* SZIT, Budapest 182-183. és TŐZSÉR, E., *Gravissimum Educationis nyilatkozat a keresztény nevelésről (1965)* in *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai negyven év távlatából 1962-2002* Szerk.: Kránitz Mihály SZIT Budapest 2002. 241-285.

⁶⁹ „*A scientiarum sacrarum Facultatum operositate plurimum exspectat Ecclesia. Ipsi enim concedit gravissimum officium proprios alumnos praeparandi non solum ad ministerium sacerdotale sed maxime sive ad docendum in superiorum studiorum ecclesiasticorum sedibus sive ad disciplinas propria ope promovendas sive ad magis ardua apostolatus intellectualis munera suscipienda. Ipsarum Facultatum item est varias sacrarum disciplinarum regiones altius pervestigare ita ut profundior in dies Sacrae Revelationis intellectus obtineatur, patrimonium sapientiae christianae a maioribus traditum plenius aperiat, dialogus cum fratribus seiunctis et cum non christianis promoveatur atque quaestionibus a doctrinarum progressu exortis respondeatur. Quare ecclesiasticae Facultates, propriis ipsarum legibus opportune recognitis, scientias sacras et cum sacris connexas impense promoveant et recentioribus quoque methodis et auxiliis adhibitis, ad altiores investigationes auditores instituant.*” (A kiemelések tőlem.)

⁷⁰ Ebben a pontban elsősorban (*sed maxima*) a tudományos munkán van a fő hangsúly. Vö. Tőzsér Endre: *Gravissimum Educationis nyilatkozat a keresztény nevelésről (1965)* in *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai negyven év távlatából 1962-2002* Szerk.: Kránitz Mihály SZIT Budapest 2002. 259.

intézmények képessé válnak arra, hogy feltárják az egyházi hagyomány⁷¹ értékeit, előmozdítsák az ökumenikus törekvéseket és a vallásokkal való párbeszédet. Ahhoz, hogy ezeket a célokat meg tudják valósítani, a legfontosabb konkrét feladatuk, hogy szabályzatukat felülvizsgálják, és ha szükséges, a zsinati szövegek elvei és előírásai alapján módosítsák.

4.3. A zsinati tanítás összegzése

A II. Vatikáni Zsinat fent vázolt tanításából – véleményünk szerint – az alábbi általános szempontokat fogalmazhatjuk meg az egyházi felsőoktatási intézményekkel kapcsolatban:⁷²

1. Az egyházi egyetemek és fakultások belső rendjét meg kell újítani, hogy válaszolni tudjanak a kor kihívásaira, és ezzel mind jobban részesei legyenek az Egyház küldetésének, a tágran értelmezett evangelizációnak.

2. Ennek érdekében felül kell vizsgálni szabályzataikat, melyben világossá kell tenni, a Fakultások függését az Apostoli Szentszéktől, sajátos autonómiájukat megőrizve.

3. A felülvizsgálat egyik legfontosabb célja, hogy a teológiai karok munkája egyszerre szolgálja a növendékek lelkipásztori életre való felkészítését és a tudományos kutatásban való bevezetésüket. Az egyes tárgyakat mindig az egyházi tanítóhivatallal összhangban kell előadni.

4. Ebben a munkában a megfelelő oktatási és kutatási módszereket kell alkalmazni.

⁷¹ Az eredeti szövegben a *patrimonium sapientiae christianae* kifejezés található, mely a zsinati elveket törvénybe iktató apostoli konstitúció (1979) címében él tovább, és ez is kifejezi, hogy mi a kapcsolat a két dokumentum között.

⁷² A szempontokat vö. az alábbi értekezésben leírtakkal: POMPEI, A., *Natura e finalità specifiche delle Università e Facoltà ecclesiastiche in Seminarium* 20 (1980) 412-435. Valamint DEZZA, P., *Le Facoltà di scienze sacre nel rinnovamento conciliare in Seminarium* 25 (1985) 123-136.

5. Ezeknek a módszereknek az alkalmazása – az egyes tanulmányi ciklusokban – a tudományban való egyre nagyobb fokú elmélyülést kell, hogy eredményezzen.

6. Az Egyházban minden kutatás és az abban való elmélyülés kulcsa az igazság keresése, az egyházi egyetemek és fakultások is ebbe a feladatba állnak be, hogy sajátos tárgyukon, Isten és az Ő műveinek, valamint az Egyháznak, a Kinyilatkoztatás és a Szenthagyomány fényében való megismerésén keresztül.

5. A ZSINATI MEGÚJULÁS KEZDETE: A NORMAE QUAEDAM

A Zsinat előtt és annak idejében, a történeti részben már tárgyalt *Deus scientiarum Dominus* apostoli rendelkezés volt érvényben, mely az egyházi egyetemekről és fakultásokról rendelkezett. A *Gravissimum educationis* nyilatkozat szellemében a pápai törvény átdolgozása is szükségessé vált, hogy megfeleljen a zsinati tanítás elveinek. Ezek között az elvek között kiemelkedik az ökumenizmus szempontja, melyről a teológiai oktatással kapcsolatban kevesebb szó szokott esni.

A Zsinat után a Szent Nevelésügyi Kongregáció feladata lett,⁷³ hogy az új rendelkezések alapjait kidolgozza, melyek majd az egyházi egyetemek és fakultások életét szabályozza a későbbiekben. A kongregáció kezdettől fogva úgy végezte ezt a feladatot, hogy bevonta a munkába az érintett egyetemeket. Ezért egy levélben (1966. október 7.-én) hívták fel őket, hogy nyújtsák be javaslataikat 1967 január végéig a XI. Pius-féle jogszabály módosítására. Az összes fakultás válaszolt erre, és ezek négy nagy kötetet tettek ki. Ennek a nagy anyagnak a feldolgozására egy szakértői csoportot hoztak létre, különböző nemzetekből és szakterületekről jövő munkatársakat hívtak meg tagjai sorába. Az általuk elkészített szöveget egy 38 specialistából álló bizottság tekintette át 1967

⁷³ A dokumentum történetének ismertetésének gondolatmenetét Ld. MARCHISANO, F., *La legislazione accademica ecclesiastica. Dalla Costituzione Apostolica „Deus Scientiarum Dominus” alla Costituzione Apostolica Sapientia Christiana in Seminarium* 20 (1980) 338-344.

novemberében, hogy a beérkezett javaslatok alapján tanulmányozzák a *Deus scientiarum Dominus* konstitúció revíziójának tervezetét. Ez a testület négy bizottságban végezte munkáját, hogy a konstitúció egyes részeinek vizsgálatát lefolytassák. Az első az új konstitúció alapelveit és általános bevezetőjét, a második az általános normákat, a harmadik a személyek, a kormányzat és az anyagi ügyek témakörét, a negyedik pedig a tanulmányok rendjét és az egyéb kérdéseket tekintette át. Ezt a munkát úgy kellett elvégezniük, hogy vizsgálják meg az egyetemek és fakultások javaslatait, a megfelelő bizottságok érveivel együtt; a II. Vatikáni Zsinat előírásait gondosan megismerve; és megjelölve azokat a helyeket, ahol a régi konstitúción változtatni kívánnak. A munka ezeknek megfelelően folytatódott, de egyre inkább nyilvánvalóvá lett, hogy a közeljövőben nem lehet az új konstitúciót kibocsátani, hanem a *Deus scientiarum Dominus* ideiglenesen felváltó átmeneti szabályozás lesz a legmegfelelőbb. Ráadásul a következő évben, 1968-as diákmozgalmak és a követeztükben jelentkező társadalmi változások is óvatosságra intette az egyházi hatóságot. Az elkészült szöveget az egyházi fakultások rektorai és elnökei elé terjesztették, akik azt megvitatták. A Kongregáció plenáris ülésén, 1968. április 23-án 11 bíboros és öt püspök jelenlétében fogadták el. VI. Pál pápa hagyta jóvá a kész szöveget 1968. május 16-án, és kihirdette a következő év május 20-án. A fakultások a dokumentumnak megfelelően átdolgozták szabályzataikat, és benyújtották a Kongregációhoz jóváhagyásra.

A *Normae quaedam* mint a neve is utal tehát rá, egy fontos kérdés szabályozására születő ideiglenes megoldás. Átmeneti jellege ellenére komoly előkészület után adták ki. Elkészítésénél négy alapelvet tartottak szem előtt a szerkesztői: a végső szöveg teljesen hűséges legyen a II. Vatikáni Zsinat tanításához, melyek kiolvashatók a különböző dokumentumokban leírtakból. Az egyházi egyetemek és fakultások életébe annak minden tagját minél teljesebben vonja be a szabályozás. Érződjön ki belőle az igazi oktatási és kutatási szabadság igénylése. Hívja meg az egyházi egyetemeket és fakultásokat, hogy működjenek együtt egymással és a helyi, nem egyházi intézményekkel is.

A dokumentum főbb szempontjai, melyeket rendelkezéseiben érvényesít, a következőkben foglalható össze: 1. Folyamatosan sürgeti a képzés és a kutatás

együttes művelését. Ezek a tevékenységek az egyházi egyetemek céljainak tekinthetők. 2. Nagyobb figyelmet szentel annak a szempontnak, hogy az oktatás és a kutatás a képzés pasztorális célját szolgálja. Azaz, az egyetemi képzés nem választható el az Egyház életétől, az itt folyó tevékenység az Egyház lekipásztori feladatának része. Másrészt az innen kikerülő növendékek, legyenek akár papok, akár laikusok a hivatásuk során valamilyen módon, akár konkrét, akár tágabb értelemben, lekipásztori munkát fognak végezni. Ezenfelül, az egyetemnek be kell kapcsolódnia a helyi egyházi vérkeringésbe. 3. Figyelemmel van a fakultások közösségi, kollegiális dimenziójára is. 4. Bevezeti a háromfázisú képzést: az első alap (vagy bevezető) ciklust, a második, specializációs ciklus követi, és végül a tudományos kutatás ciklusa következik. Itt figyelembe kell venni, hogy ezzel növekszik a tanulmányi idő, és ennek hatása van az akadémiai fokozatok kiadására is. 5. Buzdítja az egyetemeket, hogy működjenek együtt a nem egyházi egyetemekkel. 6. Végül hangsúlyozza, hogy szükségesnek látszik a fakultásokkal kapcsolatos tervezés, tevékenységük összhangba hozása, és az alapítások szükségességének vizsgálata. A fakultások a dokumentumnak megfelelően átdolgozták szabályzataikat, és benyújtották a Kongregációhoz jóváhagyásra.

II. A HATÁLYOS EGYHÁZJOGI SZABÁLYOZÁS

1. A SAPIENTIA CHRISTIANA KONSTITÚCIÓ

1.1. A Konstitúció előkészítésének története⁷⁴

Az ideiglenesnek szánt dokumentum kiadása után, egy jól kidolgozott, a zsinati elveket maximálisan figyelembe vevő, hosszú távon működőképes az egyházi egyetemek és fakultások működését meghatározó szabályozásra volt szükség. Ezért a Kongregáció újabb hosszúságú előkészítő munkába kezdett, már a fentebb említett szabályzatok átdolgozása idején. Ennek úgy tettek eleget, hogy körleveleket adtak közre, a fakultások munkába való bekapcsolásának érdekében. Az első ilyen három körlevél 1969 és 1971 között látott napvilágot. Ezek célja az volt, hogy rögzítsék azokat a határidőket, hogy a tanulmányokra vonatkozó megújulási programok alkalmazásának mikor kell megtörténnie, elsőként a teológiai fakultásokon. A negyedik ilyen dokumentumban (1972) a Kongregáció meghívta a fakultásokat, hogy nyilatkozzanak a specializáció természetéről és a második ciklus szerkezetéről.

Az ötödik körlevélben (1973) kérték a fakultásokat, hogy mutassák be tanulmányi programjaikat, az egyes diszciplínákat ismertetve, különválasztva azokat a természetük szerint. (alapvető tárgyak, segéd-tárgyak, választható kurzusok, általános és speciális órák), és azok meghatározott óraszámait. Azt is be kellett mutatniuk a teológiai fakultásoknak, hogy mi a különbség a papképzés első ciklusa, és az olyan típusú első ciklus között, amelyet arra szánunk, hogy az

⁷⁴ A *Sapientia Christiana* történetére vonatkozó részt is MARCHISANO gondolatmenete alapján közöljük. Ezt a részt cikkében még a *Normae quaedam*-ról szóló fejezetben tárgyalja, mi szerencsésebbnek éreztük ezt önálló pontban hozni. Vö. MARCHISANO, F., *La legislazione accademica ecclesiastica. Dalla Costituzione Apostolica „Deus Scientiarum Dominus” alla Costituzione Apostolica Sapientia Christiana in Seminarium* 20 (1980) 341-344.

azt befejezők a második cikluson folytatják tanulmányaikat.⁷⁵ A hatodik levél (1974) tartalmát a *Normae quaedam* kapcsolatos alapvető kérdéseknek szentelték. Ebben felkérték a fakultásokat, hogy nyilatkozzanak a következő témákról: Az egyes akadémiai fokozatok elnevezéséről és a köztük levő különbségről. Arról, hogyan lehetne hatékonyá tenni az egyetemi élet egyes szereplői közti együttműködést. (fenntartó hatóság, egyetemi hatóság, tanári kar, adminisztratív dolgozók és hallgatók) és az egyetem vagy fakultás tényleges vezetése közti együttműködést. Tárgyalják meg, hogy mi a teológiai tudomány valódi természete és az oktatásához használható megfelelő módszer. Az egyes ciklusok végén megkövetelt összefoglaló vizsgák szükségességéről. Az oktatásban használható módszerekről, melyet az első (bevezető) és a második (specializációs) ciklusban alkalmaznak. Végül a képzés idejének problémájáról, azaz, hogy elegendő-e hároméves teológiai képzés, vagy vissza kell-e térni a négyéves képzésre, amit a régi konstitúció írt elő.

A hetedik dokumentum (1975) felhívta a fakultásokat és egyetemeket, hogy mondjanak részletekbe menő véleményt a *Normae quaedam* dokumentumról az eddigi tapasztalatok alapján. Ennek elkészítéséhez a Kongregáció egy formulát is adott, hogy könnyebben ki tudják értékelni a válaszokat. Egyben a második római kongresszusra is hívták az egyetemek és fakultások küldötteit, melyet 1976 novemberében kívántak megrendezni. A nyolcadik levél már hivatalos meghívás volt erre az eseményre, november 23-ai kezdettel.

Az ezekre a körlevelekre beérkező válaszok nagyban segítették a Kongregáció munkáját, hiszen mind a készülő konstitúció, mind az akkor hatályos pápai törvény alapos véleményezése a dikasztérium munkatársai rendelkezésére állt, és ezzel egy teljes körű panoráma állt össze az egyetemek véleményéből. Ráadásul az eltelt idő is lehetőséget adott, hogy a szöveg kidolgozására elégséges figyelem jusson. Ezzel a folyamattal biztosították, hogy az egyetemek valódi közreműködést és segítséget nyújtsanak a készülő törvényhez, és abban ne csak a hivatal munkatársainak álláspontja tükröződjön.

⁷⁵ Ez azért volt fontos rögzíteni, mert ahhoz, hogy valakit pappá szenteljenek nincs szükség arra, hogy feltétlenül tudományos fokozattal rendelkezzen, vagy hogy feltétlenül tovább tanuljon a második ciklusban. Így a tanulmányi rendben mindkét igényre tekintettel kell lenni.

Ezzel párhuzamosan a Kongregáció plenáris ülésére is sor került minden évben. 1970-ben az egyetemek statútumainak átdolgozása és az intézmények közötti együttműködés volt a téma. 1974-ben a korábbi években kiadott körlevelekkel foglalkoztak, melyeket a fakultásoknak küldtek. 1976-ban a második, összehívás előtt álló kongresszus állt a megbeszélés középpontjában és két speciális probléma megoldása: a nem egyházi egyetemekkel való együttműködés és az egyházi egyetemek szolgálata, melyet a helyi egyházakban és a társadalomban végeznek. Végül vázolták az új konstitúció szerkezetét. Az 1977-es plenáris ülés pedig, az előző évi kongresszus által a konstitúcióval kapcsolatban megfogalmazott észrevételivel foglalkozott.

VI. Pál pápa folyamatosan és behatóan tájékozódott az aktuális munkálatokról és tevékenyen részt vállalt bennük. A Kongregáció prefektusa, Garrone bíboros tájékoztatta őt az audienciákon, melyekre a plenáris ülések után rendszeresen sor került, valamint a rendes audienciák alkalmával is egyeztettek a felmerülő kérdésekről.

1.2. A munkálatok utolsó évei⁷⁶

Miután a Kongregáció 1976. márciusban plenáris ülést tartott, majd a bíboros prefektus a következő hónapban a pápai audiencián erre engedélyt kapott júniusban egy újabb részletes körlevelet adott ki. Ebben a készülő nemzetközi kongresszusra hívták meg a fakultásokat, két mellékletet is csatolva hozzá, a világon működő egyetemek jegyzékével és a felmerülő legfontosabb kérdésekről. Az 1967-es kongresszussal ellentétben, ide az összes (ebben az időben összesen 124 ilyen intézmény volt) egyházi egyetem és fakultás képviselőjét meghívták. A szükséges technikai előkészület után, melynek során megalkották a tárgyalandó anyagról szóló sémákat, 1976. márciusában a Kongregáció saját szakértő csoportja folytatta az előkészítő munkálatokat.

⁷⁶ Vö. MARCHISANO, F., *La legislazione accademica ecclesiastica. Dalla Costituzione Apostolica „Deus Scientiarum Dominus” alla Costituzione Apostolica Sapientia Christiana in Seminarium* 20 (1980) 341-344.

A Kongresszus 1976. november 23-án kezdődött, ünnepélyes szentmisével a Szent Péter bazilikában, az egyetemek és fakultások képviselőjének, a Kúria munkatársainak a jelenlétében. Maga a munka Vatikánban, a szinódusi aulában zajlott, a résztvevőket három bizottságban fejthették ki álláspontjukat.⁷⁷ A különféle kérdésekről tíz napig folyt a vita, ez idő alatt a Kongregációnak lehetősége volt meghallgatni az egyes egyetemek és fakultások kívánságait és véleményét a tervezettel kapcsolatban. A felsőoktatási intézmények pedig lehetőséget kaptak a javaslataik konkrét és részletes előterjesztésére.⁷⁸ A munka befejezése után, 1977. március végén a Kongregáció plenáris ülésén mutatták be a készülő konstitúció első vázlatát, melyet a jelenlevő tagok meglelégedéssel fogadtak. Ezután a Kongregáció egy tizenöt tagú bizottságot hozott létre, melynek tagjai a világ különböző országaiból érkezettek és az egyes szakterületeket specialistái voltak, és feladatuk az volt, hogy az első változat szerkesztésén dolgozzanak. A konstitúció készítése mellett a hozzá fűzött végrehajtási utasításon is dolgoztak a szakértők. A szöveg első változatáról - a korábbi kongresszus résztvevői - 1978. januárjáig mondhatták el véleményüket. Ezeket ugyanezen év márciusának közepén vitatta meg a Kongregáció plenáris ülése, mely igen alaposan tárgyalta a kérdéses anyagot, 22 specifikus kérdéskört fogalmaztak meg, az általuk elmondott hozzászólások 100 oldalt tesznek ki. Majd áprilisban az elkészült szöveget Garrone bíboros-prefektus adta át a pápának, tíz éves előkészítés után.

Az eredeti tervek szerint a dokumentum promulgálásra 1978. június 29-én került volna sor, de mivel a hivatalos latin szöveggel párhuzamosan olasz, francia, német, angol, spanyol és portugál nyelven is ki kívántak adni a konstitúciót, ezért a kihirdetést elhalasztották a következő jelentősebb egyházi ünnepre,

⁷⁷ A felmerülő legfontosabb kérdések a következők voltak: az egyház tanítói tevékenysége, az egyetemeket megillető tanítási és kutatási szabadság, a tanításhoz szükséges *missio canonica*, a Szentszék által alapított és az általa (utólagosan) elismert egyetemek közötti különbség. Továbbá a tanároktól megkövetelt különleges tulajdonságok, a *heterodoxia* eseteiből származó problémákra vonatkozó önszabályozás, a tanulmányok felosztása a három cikluson belül, az egyes országokban az egyházi tudományok fokozatok elismerése és értéke.

⁷⁸ A Kongresszuson maga a pápa, VI. Pál is látogatást tett és beszédet mondott – és a beszámolók szerint – nagy tetszést aratott egyszerű és őszinte szavaival.

Nagyboldogasszony napjára. Innentől a konstitúció története elég meglepő módon alakul, hiszen – a szöbeszéd szerint – a pápa már július 25.-én aláírta a dokumentum negyedik, végső változatát,⁷⁹ de ezután augusztus 6.-án, a kihirdetés hivatalos dátuma előtt elhunyt. A Bíborosi Kollégium megvizsgálta a problémát, és az a döntés született, hogy felfüggesztik a dokumentum végrehajtását – melyet az egyházi egyetemi közvélemény igen régóta várt – hogy az új pápa hozhasson döntést a kihirdetésről, vagy annak elhalasztásáról, illetve időpontjáról. VI. Pál pápa utóda, I. János Pál röviddel megválasztása után audiencián fogadta a Kongregáció prefektusát, és miután áttanulmányozta a szöveget, annak kihirdetése mellett döntött. A kiválasztott dátum ismét egy nagy Mária-ünnep, december 8. volt, de a Szentatya sajnálatos módon tizenkét nappal a fenti döntés után váratlanul, az egész világ megdöbbenésére elhunyt. Az Isteni Gondviselés így II. János Pál pápára bízta a feladatot, hogy lezárja a dokumentum hányatatott történetét. Karol Wojtyła, mint a Kongregáció bíboros-tagja aktív részt vállalt a szöveg megszületésében. Meggyőződése volt, hogy elkészítésekor erősen támaszkodni kell az egyetemek és fakultások képviselőinek véleményére. Ennek szellemében pápaként személyesen végzett a szövegen módosításokat, melyek többek között a püspöki konferenciák szerepét növelte az egyetemek életében. A másik jelentős változás az volt, hogy a szövegbe bekerült egy erőteljes ajánlás arra vonatkozóan, hogy a nagyszemináriumokat – amennyiben lehetséges – affiliálják egy egyházi fakultásokhoz, azzal a céllal, hogy a bennük folyó a tanulmányok színvonalát növeljék.

Ilyen előzmények után, 1979. április 15.-én, Húsvétvasárnap került promulgálásra az egyházi egyetemek és fakultások életét és működését szabályozó apostoli konstitúció, a *Sapientia Christiana*. A szöveg megszületésének története tanúsítja, hogy mennyire jelen van az Egyház életében az együttműködés annak intézményei között. Hiszen a szöveg a Kongregáció és az egyházi egyetemek és fakultások munkájának a gyümölcse, mely mutatja, hogy társfelelősség gondolata nem elvont eszmény, hanem a gyakorlatban megvalósuló realitás. Így a szövegben a pápai döntés, az intézmények vezetőinek és tagjainak véleménye és a Kúria álláspontja is helyet kap, egymással

⁷⁹ Augusztus 15.-i dátummal

összhangban. A kihirdetéskor a világon 125 egyházi egyetem és fakultás volt, 16 pápai egyetem, 47 szentszéki alapítású intézmény, és 34 fakultás, melyek egy állami egyetem keretén belül működtek.⁸⁰

1.3. A Konstitúció szerkezete és tartalma

a, Szerkezete és a bevezetés

Szerkezetét tekintve négy fő egységre osztható: bevezetés (*Prooemium*) után először általános szabályokat (*Normae communes*) találunk, melyek minden egyházi egyetemre és fakultásokra vonatkozó normákat tartalmaznak. Majd a speciális szabályok (*Normae speciales*) következnek, melyek az egyes intézmény típusok (teológiai, kánonjogi, filozófiai és egyéb fakultások) jogszabályai jönnek. A dokumentum végén találjuk az átmenti szabályokat (*Normae transitoriae*). A pápai törvény kiadása után és részben annak hatására nagymértékben megnőtt az egyházi felsőoktatási intézmények száma, így a ez a szektor az utóbbi évtizedekben az Egyház életének igen gyorsan fejlődő területe lett, köszönhetően annak, hogy a konstitúció termékeny módon segítette az intézmények megújulását. Bár a II. Vatikáni Zsinat után a kánonjog egésze felé egyfajta bizalmatlanság nyilvánult meg, végül a zsinat adott új lendületet az egyházjogtudomány fejlődéséhez. Ez a folyamat csúcsonyult ki az új Kódex megszületésekor.⁸¹

A **bevezetést**, hat részre osztották fel. (1) Ez a rész a keresztény bölcsességre hivatkozással kezdődik, melyet Krisztus parancsa alapján hirdet az Egyház. Ez segíti a hívőket ugyanis arra, hogy az életük dolgait szintézisbe rendezzék. Arra kell tehát törekedni a pápa szerint, hogy az evangélium a teljes emberi kultúrát áthassa, hiszen az igen erős befolyást gyakorol az emberek mindennapjaira. (2)

⁸⁰ II. JÁNOS PÁL: *Discorso tenuto all'udienza generale del 18 luglio 1979* in *Seminarium* 20. 326. idézi: TALAMANCA, A., *La Costituzione Sapientia Christiana tra tradizione e innovazione* in *Il Diritto Ecclesiastico* 94 (1983) II. 188.

⁸¹ Vö. TALAMANCA, A., *La Costituzione Sapientia Christiana tra tradizione e innovazione* in *Il Diritto Ecclesiastico* 94 (1983) II. 191.

Ebben a feladatban tölt be igen fontos szerepet az a küldetés, amelyet az egyházi egyetemek teljesítenek. Ezután egy történeti áttekintés következik, melyből megmutatkozik, hogy az Egyház koronként eltérő eszközökkel, de ugyanakkor az egy igazságnak a hirdetésében tevékenykedik. A középkortól kezdve számtalan egyetem alapított az Egyház, azok „bőkezű anyja és pátrónája volt.” A folyamatban fontos állomás volt, hogy 1949-ben XII. Pius pápa létrehozta a Katolikus Egyetemek Világszövetségét. A történeti áttekintés a II. Vatikáni Zsinat tanítását hozza a *Gravissimum educationes* nyilatkozatból idézve. (3) Ebben a pontban találjuk az egyházi egyetemek és fakultások fogalmának egy fajta megfogalmazását: „...inter Catholicas Universitates Ecclesiam singulari iugiter studio promovisse **Facultates et Universitates Ecclesiasticas**, eas nempe quae de christiana Revelatione et de iis, quae cum ipsa conectuntur, praesertim agunt, ac propterea cum proprio evangelizandi munere arctius coniunguntur”.⁸²Itt tehát, a törvényhozó az egyházi egyetemeket úgy határozza meg, hogy azok a katolikus egyetemek egy fajtái. A bennük folyó oktatás és kutatás szoros értelemben a Kinyilatkoztatással foglalkozik, valamint tágabban azokkal a kérdésekkel és tudományokkal, melyek összefüggnek azzal. Ebben a feladatukban pedig, az Egyház missziós küldetésének részei, méghozzá úgy, hogy az Egyház lényegi feladatából veszik ki igen fontos részüket. Ebben pedig, a Zsinat által megfogalmazottak szerint, a papképzés, a növendékek oktatási feladatokra való felkészítése és az ökumenikus párbeszéd szempontjai érvényesülnek. (4) Mivel az Egyház küldetésében vesznek részt, az egyetemeknek törekedniük kell a Tanítóhivatalhoz való hűségre. Ebben segítik őket a Püspöki Konferenciák, melyek figyelemmel kísérik munkájukat és fejlődésüket. A tanárok feladatuk teljesítésével különleges szolgálatot végeznek az Egyházban, ahogy VI. Pál pápa tanítja: „A teológus feladata, folyamatosan munkálni az egyházi közösség építését, hogy Isten népe növekedjen a hit tapasztalataiban.” (5) A II. Vatikáni Zsinat rendelkezései szerint az

⁸² „A katolikus egyetemek között, az Egyház mindig különös figyelemmel támogatta az egyházi fakultásokat és egyetemeket, amelyek különösen a keresztény kinyilatkoztatásról és az ahhoz kapcsolódó kérdésekről tárgyalnak és ezért annak (az Egyháznak) a sajátos evangelizációs küldetésével igen szorosan összefüggnek.” (saját fordításban)

egyetemeknek meg kell újítaniuk a statútumaikat, hiszen a *Deus scientiarum Dominus* apostoli rendelkezés kiadása óta lezajlott változásokhoz alkalmazkodniuk kell. (6) A törvényhozó leírja a dokumentum keletkezésének rövid előtörténetét, majd az egységes szabályozás fontosságára hívja fel a figyelmet. A bevezetés végén utal a konstitúció megszületésének szerencsétlen körülményeire, mikor úgy fogalmaz, hogy „VI. Pál pápa ezt a konstitúciót ki őhajtotta hirdetni, ahogyan buzgón kívánta, amikor élete elragadtatott, és hasonlóan I. János Pál pápát, váratlan halála megakadályozta annak megtételében.”⁸³

b, Az általános normák I. (I-V. cím)

Az **általános normák** következnek ezután. Ezen belül tíz fejezet és 64 cikkely található. A Konstitúció pontjainak ismertetésénél most a kánonok sorrendjéhez tartva magunkat, röviden leírjuk azok tartalmát.

Az első fejezet az *egyházi egyetemek és fakultások természetét és célját*⁸⁴ mutatja be. Először rögzíti, hogy az Egyháznak joga, sőt kötelessége, hogy alapítson saját egyetemeket és fakultásokat.⁸⁵ Majd meghatározza fogalmukat:⁸⁶ „*Universitates et Facultates Ecclesiasticae in hac Constitutione eae dicuntur, quae, ab Apostolica Sede canonice erectae vel approbatae, sacram doctrinam et scientias, quae cum ipsa conectuntur, excolant et tradunt, cum iure gradus academicos conferendi auctoritate Sanctae Sedis.*”⁸⁷ Ezen intézmények⁸⁸ célját a

⁸³ saját fordításban

⁸⁴ *De Universitatum Facultatumve Ecclesiasticum natura et fine*

⁸⁵ *Sapientia christiana* 1.

⁸⁶ Egyházi egyetem vagy fakultás elnevezés tehát a következő csoportokat takarja: a, pápai egyetem, mely Rómában működik b, katolikus egyetemen belül működő, teológiai, filozófiai, kánonjogi vagy egyéb fakultás c, önálló, az előzőben említett tudományokat oktató önálló intézmény d, állami egyetem keretén belül működő szent tudományt oktató kar.

⁸⁷ *Sapientia christiana* 2. „Egyházi egyetemeknek és fakultásoknak ebben a konstitúcióban azokat nevezzük, melyeket, az Apostoli Szentszék alapított, vagy elismert kánonilag, szent tudományokat, és azzal összefüggő tudományokat oktat és tanít, azzal a jogukkal együtt, hogy akadémiai fokozatokat adományozzanak a Szentszék nevében.”

törvényhozó három pontban foglalja össze: a tudományos kutatás, a növendékek oktatása az Egyház tanítása szerint, valamint az Egyház evangelizációs küldetésében való részvétel.⁸⁹

A Püspöki Konferenciák feladata az egyetemek életének és fejlődésének a nyomon követése,⁹⁰ de kánoni alapításuk és elismerésük a Nevelésügyi Kongregáció hatáskörébe tartozik.⁹¹ Majd rögzíti, hogy csak azok az egyetemek és fakultások adhatnak akadémiai fokozatokat, melyek szentszéki alapításúak vagy jóváhagyásúak,⁹² de ezzel együtt meghagyja a Pápai Biblikus Bizottság különleges jogkörét.⁹³ A törvényhozó elrendeli, hogy a szabályzatokat a Kongregációnak kell benyújtani jóváhagyásra.⁹⁴ Azokra a fakultásokra is vonatkozik a dokumentum, melyek nem egyházi egyetemen belül működnek, és amik egyszerre adnak civil és egyházi fokozatokat.⁹⁵ Azok a fakultások viszont, melyek nem szentszéki alapításúak, vagy nem rendelkeznek annak

⁸⁸ A 2008-as *Annuario Pontificio* felsorolása szerint, a római egyetemeket és fakultásokat nem számítva, katolikus egyetem, melyen belül működik szent tudományt oktató valamilyen kar összesen 29 db van. (köztük van a Pázmány Péter Katolikus Egyetem is, annak Hittudományi Karával, és Kánonjogi Intézetével együtt) Ezek mindegyikében folyik teológiai képzés, valamint többükben kánonjogi és filozófiai is. Rómán kívül felsőfokú egyházi intézetből, mely szentszéki alapítású, vagy általa jóváhagyott 79 db-ot ismer az évkönyv. A világ minden táján működnek ilyenek, többek között – hogy néhány kevésbé ismertet említsünk – Elefántcsontparton, Indiában, Kongóban, Uruguayban, Nigériában, és Kamerunban. Európai intézmény köztük 41 van. Az általuk oktatott tudományok skálája szintén igen színes: szociális tudományok, biblikus archeológia, filozófia-pedagógia, filozófia és kultúra, szent zene (és zenepedagógia) és mediavisztika. Végül állami egyetemhez összesen 35 egyházi intézmény tartozik, ezek nagy többsége Németországban, Lengyelországban található, egyetlen Európán kívüli ilyen intézmény Kanadában van.

⁸⁹ *Sapientia christiana* 3.

⁹⁰ U.o. 4.

⁹¹ U.o. 5.

⁹² U.o. 6.

⁹³ A Pápai Biblikus Bizottságra vonatkozó szabályokat VI. Pál pápa a *Sedula cura motu proprio*-ban (14.) rögzíti, hogy a Biblikus Bizottság adományozhat biblikus tudományos fokozatokat, a megfelelő speciális szabályok szerint.

⁹⁴ *Sapientia christiana* 7.

⁹⁵ *Sapientia christiana* 8.

jóváhagyásával, nem adhatnak kánoni tudományos fokozatokat.⁹⁶ Ha ezek a fakultások mégis adni kívánnak valamilyen kánoni hatással járó fokozatot, a Kongregáció külön elismerésére van szükség (*agnitio*).⁹⁷ Ehhez meghatározott feltételeknek kell eleget tenni, melyeket a Kongregáció határoz meg.⁹⁸ Majd utal a konstitúcióhoz a Kongregáció által készített *Ordinationes* dokumentumra, melyet szintén meg kell tartani, éppen az apostoli rendelkezés hűség végrehajtásához.⁹⁹

A második cím az *akadémiai közösségről és annak vezetéséről*¹⁰⁰ szól. A fakultások és egyetemek sajátos közösséget alkotnak, melyben mindenkinek, a maga állapotának megfelelően a közösség javáért társ-felelősséggel¹⁰¹ tartozik.¹⁰² Az egyes személyek és hivatalok, testületek jogait a statútumnak kell tartalmaznia.¹⁰³ Az első konkrét hivatal, melyet bemutat a nagykancelláré. Feladata kettős: a Szentszék felé képviselni az intézményt, és fordítva, feladata a Szentszék képviselete az egyetemen.¹⁰⁴ A nagykancellár annak a helynek az ordináriusa, ahová a fakultás jogilag tartozik,¹⁰⁵ kivéve, ha a Szentszék másként rendelkezik.¹⁰⁶ Ahol szükséges, lehetséges vice-nagykancellárt is kinevezni, de

⁹⁶ U.o. 9. 1.§.

⁹⁷ U.o. 2.§.

⁹⁸ U.o. 3.§.

⁹⁹ U.o. 10.

¹⁰⁰ *De Communitate Academica eisque regimine*

¹⁰¹ „...omnes... **conresponsabiles boni communis se sentiant...**” Ebben a társfelelősség fogalmának hangsúlyozásában szintén érezhetjük a zsinati tanítás szemléletét. Hiszen az egyházképében világosan hangsúlyozza minden megkeresztelt ember felelősségét az Egyház életében. Mivel pedig, az egyetemek is az Egyház életének meghatározó részei, ennek a felelősségnek itt is érvényesülni kell. Viszont itt is igaz az, hogy ebből mindenki a feladatkörének fényében tudja megfogalmazni, hogy ő személy szerint hogyan építheti az egyetemi közösség életét. Nyilván ezt másként teszi egy oktató mint egy diák vagy adminisztratív munkatárs.

¹⁰² *Sapientia christiana* 11. 1.§.

¹⁰³ U.o. 2.§.

¹⁰⁴ U.o. 12.

¹⁰⁵ A Pázmány Péter Katolikus Egyetem esetében a nagykancellár a mindenkori elnöke a Püspöki Konferenciának. Az egyetem intézményei két helyen, az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye és a Székesfehérvári Egyházmegye területén helyezkednek el.

¹⁰⁶ *Sapientia christiana* 13. 1.§.

feladatait a statútumban rögzíteni kell.¹⁰⁷ Ha a nagykancellár és a helyi ordinárius két különböző személy, akkor szabályozni kell feladatukat és kötelességeiket az egyetemmel kapcsolatban.¹⁰⁸ Az akadémiai hatóságok lehetnek természetes személyek (pl.: rektor, dékán) vagy testületek is.¹⁰⁹ Ezek feladatkörét, kiválasztását, kinevezését és hivatali idejét is a statútum szabályozza.¹¹⁰ Ezekbe a hivatalokba olyan személyeket kell kinevezni, akik valóban ismerik az intézmény életét, és általában annak tanárai közül kerülnek ki.¹¹¹ A rektort és az elnököt a Kongregáció nevezi ki, vagy megerősíti, ha más módon történik a kiválasztása.¹¹² A statútumnak tartalmaznia kell, hogy a különböző hatóságok és szervek hogyan működnek együtt a kollegialitás szellemében.¹¹³ A rektor feladata az egész egyetem irányítása, annak egységének és fejlődésének, valamint a benne megvalósuló együttműködés előmozdítása.¹¹⁴ Ha a fakultás egy egyházi egyetem része, a statútumnak össze kell hangolnia az egyetem egészének kormányzatát, és benne az összes fakultás együttműködését is.¹¹⁵ Az egyházi fakultás valódi kánoni hasznosságát akkor is el kell érni, ha az egy nem egyházi egyetem része.¹¹⁶ Ha a fakultás egy szemináriumhoz¹¹⁷ vagy kollégiumhoz tartozik, a statútumnak, mindent meg kell tenni az együttműködés érdekében, melynek a hallgatók javát kell szolgálnia. Ugyanakkor a fakultás és a szeminárium kormányzatának világosan el kell különülnie egymástól.¹¹⁸

¹⁰⁷ *Sapientia christiana* 2.§.

¹⁰⁸ *Sapientia christiana* 14.

¹⁰⁹ U.o. 15.

¹¹⁰ U.o. 16.

¹¹¹ U.o. 17.

¹¹² U.o. 18.

¹¹³ U.o. 19. 1.§.

¹¹⁴ U.o. 2.§.

¹¹⁵ U.o. 20. 1.§.

¹¹⁶ U.o. 2.§.

¹¹⁷ A szemináriumok esetében a papnevelés két összetevője, a lelki és az intellektuális képzés egyetlen egységet alkot, mégis az irányítás tekintetében a gyakorlatban két külön intézmény működik együtt (p.: Magyarországon a papnevelő intézet és a hittudományi főiskola/kar).

¹¹⁸ *Sapientia christiana* 21.

A tanárokkal¹¹⁹ foglalkozik az apostoli rendelkezés harmadik része. Mindenegyresen fakultáson megfelelő számú tanárnak kell lennie, különösen is állandó tanárookra van szükség, a legfontosabb tárgyakból, akik a hallgatók rendelkezésére állnak.¹²⁰ A tanároknak többféle rendje van, melyeket a statútum határoz meg. Hogy melyik tanár, melyik rendhez tartozik, azt tudományos fokozatuk, a fakultáshoz való tartozásuk mértéke, kinevezésük állandósága és személyes felelősségük szerint kell meghatározni. Ezt a rendet úgy kell kialakítani, hogy figyelemmel legyenek a helyi, egyetemi gyakorlatra.¹²¹ A statútum rendelkezik arról, hogy melyik hatóság jogosult a tanárok meghívására, kinevezésére, bemutatására, különösen amikor állandó státuszok elnyerésének kérdése merül fel.¹²² Ahhoz, hogy valakit állandó tanárnak hívjanak meg, szükséges:¹²³ hogy meggyőződjenek tanbeli jártasságáról, megfelelő életmódjáról és felelősségteljes érzületéről,¹²⁴ doktorátussal vagy azzal egyenértékű címmel kell rendelkeznie vagy kivételes és egyedi tudományos jártassággal kell rendelkeznie.¹²⁵ Továbbá dokumentumokkal bizonyíthatóan, főleg tudományos, publikált disszertációval kell igazolnia, hogy a tudományos kutatásra valóban alkalmas és abban jártas,¹²⁶ végül tanári, pedagógiai képességeit is bizonyítani kell.¹²⁷ Ezek a követelmények a nem állandó tanárok kinevezésére a megfelelő változtatásokkal alkalmazhatók.¹²⁸ A tudományos követelmények alkalmazásánál a helyi egyetemi gyakorlatot¹²⁹ is figyelembe kell venni.¹³⁰ A tanároknak, ezen

¹¹⁹ *De docentibus*

¹²⁰ *Sapientia christiana* 22.

¹²¹ *Sapientia christiana* 23.

¹²² U.o. 24.

¹²³ U.o. 25. 1.§.

¹²⁴ U.o. 1°

¹²⁵ U.o. 2°

¹²⁶ U.o. 3°

¹²⁷ U.o. 4°

¹²⁸ U.o. 2.§.

¹²⁹ „Az egyházi koncepció jelentősen különbözik. A felsőoktatásról szóló törvény értelmében a tanárok közalkalmazotti besorolásban vannak tanársegédi, adjunktusi, docensi, tanári besorolásban főiskolai és egyetemi szintek szerint. Az egyházi intézményekben esetében a státus quasi-közalkalmazott. Az SC ugyanis a kinevezés tartóssága szerint különbözteti meg a

tulajdonságaikkal hozzá kell járulniuk a fakultás céljainak eléréséhez.¹³¹ Azoknak a tanároknak, akik a hittel és erkölccsel összefüggő tárgyban tanítanak, ezeken felül teljes közösségben kell lenniük a tanítóhivatallal, különösen is a római pápával.¹³² Ők, miután letette a hitvallást, a nagykancellártól *missio canonica* engedélyt is kapniuk kell. Ez kifejezi, hogy nem a saját nevükben, hanem az Egyház tanító küldetésében részesülnek.¹³³ A többi tanárnak engedélyre van szüksége (*venia docendi*) a tanításhoz. Ennek a két engedélynek a megadására jogosult a nagykancellár megbízottja is.¹³⁴ Ha egy tanár állandó kinevezést kap vagy a legmagasabb tanári kategóriába kerül, vagy mindkét esetben, ahogy a statútum rendelkezik, a Szentszéktől kapott *nihil obstat* határozatot kell kapnia.¹³⁵ A magasabb tanári rendbe való *promotio*-hoz megfelelő időnek kell eltelnie, mely alatt a jelöltnek bizonyítania kell tanári képességeit, kutatási jártasságát, tudományos publikációkkal, együttműködési érzületét a kutatásban és az oktatásban, és a fakultás felé való elkötelezettségét.¹³⁶ A tanároknak, hogy képesek legyen megfelelni feladataiknak, szabadnak kell lenniük minden más feladattól, ami nem egyeztethető össze oktatási és kutatási kötelezettségeikkel, ahogyan azt a statútum előírja az egyes tanári rendek számára.¹³⁷ Végül a szabályzatnak tartalmaznia kell, hogy mikor és hogyan válhatnak meg a tanárok feladatuktól, valamint, hogy milyen okokból és milyen úton függeszthetik fel, vagy foszthatják meg őket hivataluktól.¹³⁸ Ezeket úgy kell szabályozni, hogy mind a tanárok, az egyetem vagy a fakultás, végül a hallgatók, és az egész egyetemi közösség jogait megőrizték.¹³⁹

tanárokat...” BIRHER, N., *Az egyházi oktatás szabályozása. A CIC III. Könyve* Jel, Budapest 2005, 200.

¹³⁰ *Sapientia christiana* 25. 3.§.

¹³¹ U.o. 26. 1.§.

¹³² *Sapientia christiana* 26. 2.§.

¹³³ U.o. 27. 1.§.

¹³⁴ *Sapientia christiana* 27. 1.§.

¹³⁵ U.o. 2.§.

¹³⁶ U.o. 28.

¹³⁷ U.o. 29.

¹³⁸ U.o. 30. a,

¹³⁹ U.o. b,

A negyedik cím alatt *a hallgatókkal*¹⁴⁰ kapcsolatos normákat találjuk. Az egyetemek és fakultások hallgatói lehetnek mind a klerikus mind a laikus hallgatók, ha igazolják, hogy életmódjuk és képességeik alapján alkalmasak tanulmányaik megkezdésére.¹⁴¹ Ahhoz, hogy a fokozatok megszerzésére beiratkozhasanak, rendelkezniük kell azzal a végzettséggel, amit az adott országban előírnak az egyetemi tanulmányokhoz.¹⁴² A fakultás a statútumban előírhatja, ezeken felül milyen követelményeknek kell megfelelni, különösen az antik és modern nyelvek ismeretét illetően.¹⁴³ A hallgatók kötelesek megtartani mindent, amit a fakultás törvényei előírnak, a tanulmányi rend, vizsgák valamint a fakultáson folyó élet tekintetében.¹⁴⁴ A szabályzatnak kell tartalmaznia, hogy a hallgatók hogyan vehetik ki részüket az egyetemi közösségi életből, akár egyénileg, akár közösségben, úgy hogy az egyetem vagy a fakultás közösségi javát szolgálják.¹⁴⁵ Ugyanebben kell előírni, hogy a hallgatókat súlyos okból hogyan függesztik fel jogaikból. Továbbá szükség esetén megfoszthatják jogaik gyakorlásától, igen súlyos esetben pedig, akár a fakultásról is kizárhatják őket. Ezekben az esetekben úgy kell eljárni, hogy mind a hallgató, mind a fakultás vagy egyetem, mind az egyházi közösség jogait tiszteletben tartsák.¹⁴⁶

Az ötödik cím témája *a hivatalnokok és az adminisztráció szabályozása*.¹⁴⁷ Az egyetem vagy fakultás igazgatásában és adminisztrációjában a hatóságokat hivatalnokok segítik különböző feladatokban,¹⁴⁸ így a titkár, a könyvtáros és az ökonómus.¹⁴⁹ Rajtuk kívül lehetnek más hivatalnokok is, a felügyelet, a rend,

¹⁴⁰ *De Studentibus*

¹⁴¹ *Sapientia christiana* 31.

¹⁴² U.o. 32. 1.§.

¹⁴³ *Sapientia christiana* 32. 2.§.

¹⁴⁴ U.o. 33.

¹⁴⁵ *Sapientia christiana* 34.

¹⁴⁶ U.o. 35.

¹⁴⁷ *De officialibus et administratis*

¹⁴⁸ *Sapientia christiana* 36. 1.§.

¹⁴⁹ U.o. 2.§.

vagy más feladatok tekintetében az egyetem vagy fakultás szükségleteinek megfelelően.¹⁵⁰

c, Az általános normák II. (VI.-X. cím)

A *tanulmányi programról*¹⁵¹ rendelkezik a konstitúció hatodik címe. A tanulmányok rendjével kapcsolatban mindent meg kell tartani, amit a dokumentumok előírnak, különös tekintettel a II. Vatikáni Zsinat tanítására. Ugyanakkor a tudományos kutatásban mindent meg kell tenni, hogy a felmerülő kérdésekre válaszolni tudjanak.¹⁵² Ehhez szükséges, hogy minden karon a megfelelő tudományos módszereket alkalmazzák, az adott tudomány sajátosságainak megfelelően. Ehhez kell igazítani tanítási és didaktikai módszereket is.¹⁵³ A Zsinat tanításának megfelelően az alábbiakat kell különösen is figyelembe venni:¹⁵⁴ a kutatásban és a tanításban az egyetemeket megilleti a szabadság.¹⁵⁵ Ennek a szabadságnak Isten Igéje szab határt, ahogyan azt a Tanítóhivatal hitelesen előadja.¹⁵⁶ A különösen nehéz területeken sok bölcsességgel és hűséggel, de gyanakvás nélkül; és ezzel együtt megfelelő ítélőképességgel, mindenféle meggondolatlanság nélkül kell eljárni, amikor a tanítás során összhangba kell hozni a tudomány követelményeit Isten népe pasztorális szükségleteivel.¹⁵⁷ A tanulmányokat minden fakultáson különböző lépésekbe, úgynevezett ciklusokba kell szervezni:¹⁵⁸ először egy általános oktatást kell nyújtani, melyben az összes tárgyakat koherens módon kell előadni, egy tudományos metodológiába való bevezetéssel együtt.¹⁵⁹ Ezután valamelyik

¹⁵⁰ U.o. 37.

¹⁵¹ *De Ratione Studiorum*

¹⁵² *Sapientia christiana* 38. 1.§.

¹⁵³ *Sapientia christiana* 38. 2.§.

¹⁵⁴ U.o. 39.

¹⁵⁵ U.o. 1°

¹⁵⁶ *Sapientia christiana*. 39. 2° a, és b,

¹⁵⁷ U.o. 39. 2.§.

¹⁵⁸ U.o. 40.

¹⁵⁹ U.o. a,

tudomány-területet ¹⁶⁰ kell mélyebbre hatóan oktatni, és ezzel együtt a hallgatókat jobban be kell vezetni a tudományos kutatásba. ¹⁶¹ Végül, a tudományos érettségben kell előrehaladnia a hallgatónak, különösen is egy írásbeli mű elkészítésével, amely valóban előreviszi a tudományos haladást. ¹⁶² A tárgyak tekintetében világosan el kell különíteni, hogy melyek azok, amik a fakultás szükségletei és céljai szerint mindenképpen szükségesek, és melyek azok, amik kiegészítő jellegűek. ¹⁶³ A tanulmányok a fakultáson egy egységes és organikus valóságot, alkotnak, melyeket úgy kell megszervezni, hogy a hallgatók koherens képzését és a tanárok megfelelő együttműködését szolgálják. ¹⁶⁴ Előadásoknak kell lenniük, főleg az alap-ciklusban, és a hallgatóknak gyakran látogatniuk kell azt, a statútumban meghatározott módon. ¹⁶⁵ Gyakorlatokat és szemináriumokat is tartani kell, főleg a második ciklusban, a tanárok irányításával és a hallgatók részvételével. Ezeket ki kell egészítenie az önálló tanulásnak, és a tanárokkal való konzultációnak is. ¹⁶⁶ A statútumoknak meg kell határozniuk, hogy milyen szóbeli és/vagy írásbeli vizsgákat vagy tesztekkel kell a hallgatóknak szóban vagy írásban teljesítenie az egyes szemeszter vagy tanév végén, különösen pedig, az egyes ciklusok végén. Ezek arra szolgálnak, hogy a hallgatók bizonyítják, hogy alkalmasak a tanulmányok folytatására, illetve az akadémiai fokozatok megszerzésére. ¹⁶⁷ A statútum azt is elő kell írnia, hogy milyen esetekben mentesül a hallgató a kurzusok vagy a vizsgák alól, vagy a ciklus egésze alól, figyelemmel a Nevelésügyi Kongregáció előírásaira. ¹⁶⁸

A hetedik cím szabályozza az *akadémiai fokozatok* rendjét. ¹⁶⁹ Az egyes ciklusok lezárása után akadémiai fokozatokat lehet adományozni, ami az egyes

¹⁶⁰ *in aliqua disciplinarum sectione*

¹⁶¹ *Sapientia christiana* 40. b,

¹⁶² U.o. c,

¹⁶³ *Sapientia christiana* 41. 1.§.

¹⁶⁴ U.o. 2.§.

¹⁶⁵ U.o. 42.

¹⁶⁶ *Sapientia christiana* 43.

¹⁶⁷ *Sapientia christiana* 44.

¹⁶⁸ U.o. 45.

¹⁶⁹ *De Gradibus Academicus*

fakultások számára megállapítanak, tekintettel a tanulmányok időtartalmára, és az ott oktatott tárgyakra.¹⁷⁰ Tekintettel a konstitúcióban rögzített általános és speciális normákra, a statútumban meg kell határozni az egyes akadémiai fokozatok elnyerésének rendjét és az azokra vonatkozó feltételeket.¹⁷¹ Az akadémiai fokozatok, melyeket a fakultás adományoz a bakkalaureátus, a licencia és a doktorátus.¹⁷² Különleges minősítést is lehet adni a fokozatokhoz, tekintettel a fakultások és a bennük folyó tanulmányok közti különbségre.¹⁷³ Az akadémiai fokozatoknak adható másik elnevezés, melyet a statútumban rögzítenek, tekintettel a helyi egyetemi gyakorlatra, de az adott régióban egységes módon kell kialakítani.¹⁷⁴ Senki nem szerezhethet akadémiai fokozatot, a fakultásra való beiratkozás, az előírt kurzusok és vizsgák teljesítése nélkül.¹⁷⁵ Senki nem szerezhethet doktori fokozatot a licencia megszerzése nélkül.¹⁷⁶ A doktorátus megszerzéséhez szükséges egy a tudomány fejlődését előrevivő doktori disszertáció megírása, egy tanár irányítása mellett, melyet nyilvánosan meg kell védeni és a lényegi részét publikálni kell.¹⁷⁷ A doktorátus szükséges egy fakultáson való tanításhoz, a licencia kell, hogy valaki egy szemináriumban vagy azzal egyenértékű oktatási intézményben tanítson.¹⁷⁸ Az illetékes egyházi hatóság határozza meg, hogy az egyes egyházi tisztségekhez milyen akadémiai fokozatok szükségesek.¹⁷⁹ A díszdoktori cím valamely tudományos érdem, vagy kulturális teljesítmény elismerésére adható.¹⁸⁰

A nyolcadik cím *a tanításhoz szükséges eszközökről*¹⁸¹ szól. A tudományos kutatás legfontosabb segédeszköze a könyvtár, melynek mindenhol rendelkezésre

¹⁷⁰ *Sapientia christiana* 46. 1.§.

¹⁷¹ U.o. 2.§.

¹⁷² U.o. 47. 1.§.

¹⁷³ *Sapientia christiana* 2.§.

¹⁷⁴ U.o. 48.

¹⁷⁵ U.o. 49. 1.§.

¹⁷⁶ U.o. 2.§.

¹⁷⁷ *Sapientia christiana* 3.§.

¹⁷⁸ U.o. 50. 1.§.

¹⁷⁹ *Sapientia christiana* 50.2.§.

¹⁸⁰ U.o. 51.

¹⁸¹ *De rebus didacticis*

kell állnia, a megfelelő katalógussal felszerelve.¹⁸² Megfelelő anyagi kerettel kell bírnia a könyvtárnak, hogy felszereljük régi és új könyvekkel, sorozatokkal, hogy segítsék a tanítást és a kutatást.¹⁸³ Szükség van megfelelő könyvtárosokra is.¹⁸⁴ A fakultásnak rendelkeznie kell megfelelő technikai eszközökkel¹⁸⁵ és a fakultás céljainak megfelelő egyéb apparátussal is.¹⁸⁶

A kilencedik cím az *anyagi eszközöket*¹⁸⁷ szabályozza. A fakultásnak megfelelő anyagi eszközökkel kell bírnia céljai elérésére, és anyagi helyzetének felmérésére.¹⁸⁸ A statútum szabályozza az ökonómus feladatát, valamint az egyéb hivatalok anyagi ügyekben való hatáskörét, hogy az anyagi kérdéseket megfelelő módon kezeljék.¹⁸⁹ A tanároknak, a hivatalnokoknak és a dolgozóknak megfelelő bért kell biztosítani, tekintettel a régióban meglévő szokásokra, és a szociális biztonságra.¹⁹⁰ A statútumnak végül meg kell határoznia, annak általános szabályait, hogy a hallgatók hogyan járulnak anyagilag hozzá az egyetem működéséhez, tandíj, vizsgadíj és a diplomához szükséges díjak tekintetében.¹⁹¹

Végül az általános normák utolsó címe *a fakultások működésének megtervezéséről és azok együttműködéséről*¹⁹² rendelkezik, mi ezt a részt¹⁹³ mivel szorosan kapcsolódik a dolgozat speciális témájához, annak III. részének, bevezető pontjában fogjuk tárgyalni.

¹⁸² *Sapientia christiana* 52.

¹⁸³ U.o. 53.

¹⁸⁴ U.o. 54.

¹⁸⁵ U.o. 55. 1.§.

¹⁸⁶ U.o. 2.§.

¹⁸⁷ *De rebus oeconomicis*

¹⁸⁸ *Sapientia christiana* 56.

¹⁸⁹ U.o. 57.

¹⁹⁰ U.o. 58.

¹⁹¹ *Sapientia christiana* 59.

¹⁹² *De Facultatem praestituta distributione et cooperatione*

¹⁹³ *Sapientia christiana* 60-64.

d, A speciális normák és az átmeneti rendelkezések

A konstitúció második része a **speciális normák** címet viseli. Ennek első pontjában a törvényhozó meghatározza annak hatályát: „*Praeter normas omnibus Facultates Ecclesiasticis communes, in prima parte huius Constitutionis propositas, normae speciales dantur pro quibusdam Facultatibus, attenda earum peculiari natura et momento in Ecclesia.*”¹⁹⁴Tehát az eddigi szabályok minden fakultásra vonatkoztak, amelyek ezután következnek, csak a címükben megnevezett karok életét szabályozzák. Ezek: a teológiai fakultások¹⁹⁵(66.-74. cikkely), a kánonjogi fakultások¹⁹⁶(75-78. cikkely), a filozófiai fakultások¹⁹⁷(79.-83. cikkely) és végül az egyéb fakultások.¹⁹⁸ (84-87. cikkely) A fenti cikkelyekben a bennük folyó tanulmányok rendjére találunk speciális utasításokat, hogy ezekben, hogyan kell megszervezni az egyes ciklusokat. Ezeknek részletes tárgyalására itt nem térünk ki, csupán egy-egy cikkelyt mutatunk be, melyekben az adott fakultás-típusra vonatkozó legfontosabb tudnivalók vannak összefoglalva. A teológiai fakultásról a következőt állítja a dokumentum 66. cikkelye: „*A szent teológiai fakultás célja, hogy a katolikus doktrínát, az isteni kinyilatkoztatásból a legnagyobb figyelemmel magáévé tegye, sajátosságainak megfelelő tudományos módszerrel mélyrehatóan tanítsa és szisztematikusan magyarázza; és a kinyilatkoztatás fényében az emberi problémák megoldásait gondosan felkutassa.*”. A teológia tehát a Kinyilatkoztatás talajáról kiindulva a teljes katolikus hitrendszert tárja hallgatói elé, tudományos módszerrel. A kánonjogi fakultások fogalmát a 75. cikkely határozza meg, melyet a dolgozat II. részének utolsó fejezetében tárgyalunk majd.

A filozófiai fakultásokról szóló meghatározást a 79. cikkelyben találjuk. „*Az egyházi filozófiai fakultás törekszik filozófiai problémákat tudományos*

¹⁹⁴ „A ,minden egyházi fakultásra vonatkozó normák után, melyek ennek a konstitúciónak az első részében adtunk elő, speciális normákat adunk néhány Fakultásoknak, azok sajátos természetére és az Egyháznak való fontosságukra tekintettel.”

¹⁹⁵ *De Facultate Sacrae Theologiae*

¹⁹⁶ *De Facultate Iuris Canonici*

¹⁹⁷ *De Facultate Philosophiae*

¹⁹⁸ *De aliis Facultatibus*

metodológiával megvizsgálni és a „mindig érvényes filozófiai örökségre” támaszkodva, azok megoldását a természetes ész fényénél felkutatni és a keresztény látásmóddal a világnak, az embernek és Istennek összefüggését megmutatni, a filozófiának és a teológiának kapcsolatát helyes megvilágításba helyezve.”. Az egyházi filozófiai fakultások, a többi filozófiai fakultásoktól eltérően, egy sajátos örökséget (a korábbi évszázadok egyházi filozófiai ismereteit, módszerét) alapul véve akarja a filozófiát művelni, belehelyezve azt a teológia még tágasabb látásmódjába. Végül pedig, az egyéb fakultásokat a konstitúció 84. cikkelye írja le. *„A teológiai, kánonjogi és filozófiai fakultások mellett, más egyházi fakultásokat kánonilag alapítanak, vagy lehetséges az alapításuk, tekintettel az Egyház szükségleteire, és sajátos céljukra figyelemmel, a következő módon: (a) Más tudományok mélyebb kikutatására, melyeknek nagyobb jelentősége van a teológiai, kánonjogi, filozófiai tudományok szempontjából. (b) A más tudományokban való előrelépésre, elsősorban a humán tudományokban, melyek szoros kapcsolatban állnak a teológiai tudományokkal, vagy az evangelizáció művével. (c) Az irodalom(tudomány) művelésére, amely sajátosan segíti a Kinyilatkoztatás jobb megértését, vagy az evangelizáció művének hathatós teljesítését. (d) Végül a klerikusok és a laikusok gondos felkészítésére a különleges apostoli feladatok elvégzésére.* Ezután a következő cikkely közli azoknak a fakultásoknak vagy fakultás jogú intézeteknek a speciális szakterületeit, melyek szentszéki alapításúak vagy általa jóváhagyottan működnek.¹⁹⁹ Itt tehát olyan tudományos munka folyik, melyek tágabb látómezőben segítik az egyházi tudományok művelését, és valamilyen módon az Egyház küldetéséhez kapcsolódnak.

Az átmeneti szabályokkal zárul a Konstitúció. A dokumentum eszerint az 1980/81-es akadémiai évtől lépnek érvénybe, ahogyan az adott intézményben megkezdődik a tanév.²⁰⁰ 1981. január 1.-ig kell a fakultásoknak benyújtaniuk a

¹⁹⁹ Ezek a következők: keresztény archeológia, biblikus és ókori keleti tudományok, egyháztörténelem, keresztény és klasszikus irodalomtudomány, liturgika, missziológia, szent zene, pszichológia, neveléstudomány vagy pedagógia, vallástudományok, szociális tudományok, arabtudományok és iszlamológia, középkortudományok, keleti egyházak tudománya, *Utriusque Iuris* (kánon- és civiljog)

²⁰⁰ *Sapientia christiana* 88.

módosított statútumaikat.²⁰¹ Ezeket három év próbaidőre hagyják jóvá, annak lejárta után pedig véglegesítik őket.²⁰² Végül a szöveg rögzíti, hogy minden ezzel ellentétes jogszabály vagy jogszokás érvényét veszíti.²⁰³ „Továbbá, hogy bárki, aki tudatosan vagy tudatlanul másként cselekszik, ahogyan elrendeltem, megparancsolom, hogy az a cselekmény érvénytelen²⁰⁴ és semmis.”²⁰⁵

e, A Konstitúció értékelése

Ahhoz, hogy a törvényhozó szándékát világosan értsük, látnunk kell, hogy a Konstitúció teológiai kiindulópontja az volt, hogy az egyetemeket az evangelizációs munkába²⁰⁶ állítsa be, azaz sajátos küldetésüket úgy teljesítsék, hogy egyben az Örömhír terjesztésének küldetésébe is bekapcsolódjanak. Nagyon fontos ugyanakkor az a szempont is, hogy az egyetemek a kultúra világában képviselhetik az Evangéliumot. Ez egy olyan sajátos helye a missziós munkának, ahol nagy szükség van a megfelelő felkészültségre és a valódi elkötelezettségre a hit képviselésében. Így az Egyház üzenete kultúrák közötti párbeszéd részévé is tud válni.²⁰⁷

²⁰¹ *Sapientia christiana* 89.

²⁰² U.o. 91.

²⁰³ U.o. 94.

²⁰⁴ Ezzel az utolsó kitételrel kapcsolatban teszi fel a kérdést URRUTIA, hogy ez jelentheti-e azt, hogy a konstitúció bármely cikkelye irritáló törvény? Majd ezt elképzelhetetlennek minősíti, hiszen egy általa idézett kodifikációs elv kimondja, hogy a törvénykönyv ne tartalmazzon túl könnyen irritáló és inhabilitáló törvényeket. Ennek alapján kifejezett záradék szükséges, akkor, ha a törvényt ilyen hatással kívánják felruházni. Vö. URRUTIA, F.J., *Ecclesiastical Universities and Faculties (Canons 815-821)* in *Studia Canonica* 23 (1989) 460.

²⁰⁵ *Sapientia christiana* 94.

²⁰⁶ POMPEI, A., *Natura e finalità specifiche delle Università e Facoltà ecclesiastiche* in *Seminarium* 20 (1980) 412-416.

²⁰⁷ Vö. BALDANZA, G., *La teologia fondante e gli elementi costanti di Sapientia Christiana. Confronto storico-critico con la Deus scientiarum Dominus (1931) e le Normae quaedam (1968)*, in *Seminarium* 44 (2004-N.3) 381-393.

A másik döntő princípium, melyre épül a szöveg mondanivalója, hogy az egyetemeknek újra kell értelmezniük a helyüket az Egyház belső életében. A szöveg részletesen kidolgozza az egyetem és a helyi ordinárius, a püspöki konferencia, valamint a Szentszékkal való viszonyukat is, és részletesen leírja, hogy mi ebben a kapcsolatban a feladata a nagykancellárnak és az egyetem többi vezetőjének.²⁰⁸

Ha konkrét céljukat akarjuk újra röviden megfogalmazni, akkor a tudományos kutatás, az oktatás az alapvető küldetésük a katolikus tanításhoz való hűségben, és mindezekon keresztül tudatos részvétel az Egyház evangelizációs küldetésében, mely a keresztény hitről és életről való tanúságtétel része.²⁰⁹

2. AZ ORDINATIONES VÉGREHAJTÁSI UTASÍTÁS

A *Sapientia christiana* konstitúció végrehajtására a Szent Nevelésügyi Kongregáció ugyanazon év április 29.-én – az apostoli rendelkezés 10. cikkelyére hivatkozva – végrehajtási utasítást²¹⁰ adott ki. A dokumentum igazodik a konstitúció szerkezetéhez, és annak mind az általános, mind a speciális normáihoz közöl, azok végrehajtásához szükséges, szabályokat. Ennek a fejezetnek a keretében csak a szöveg legfontosabb cikkelyeire utalunk, illetve ismertetjük őket.

Az első címhez tartozó szabályoknál tovább pontosítja az egyetemek és fakultások programját, és közéjük sorolja az Athenaea-kat, intézeteket és az akadémiai központokat, legfontosabb tulajdonságuk a szentszéki közreműködés és az akadémiai fokozatok kiadásának joga.²¹¹ A püspöki konferenciák feladata a

²⁰⁸ BALDANZA, G., *La teologia fondante e gli elementi costanti di Sapientia Christiana. Confronto storico-critico con la Deus scientiarum Dominus (1931) e le Normae quaedam (1968)*, in *Seminarium* 44 (2004-N.3) 381-393.

394-400.

²⁰⁹ GROCHOLEWSKI, Z., *La facoltà teologica nell'università* in *Seminarium* 44 (2004-N.3) 519-520.

²¹⁰ CONGREGATIO DE INSTITUTIONE CATHOLICA, *Ordinationes ad constitutionem apostolicam Sapientia christiana rite exsequendam* AAS 71 (1979) 522-530.

²¹¹ *Ordinationes*^{SC} 1.

nagykancellárral való együttműködés, a közös munkálkodás előmozdítása a fakultással, és a fakultások számának felügyelete.²¹²

A második cím alatt tárgyalja többek között a nagykancellár feladatait, melyek a következők: a fakultás fejlődésének előmozdítása, a Szentszéknek való jelentések megtétele, a rektor vagy elnök kinevezése körüli teendők és hitvallásuk kivétele, a tanárok számára a tanításhoz szükséges engedélyek megadása és visszavonása, a Kongregáció tájékoztatása minden fontosabb ügyben.²¹³ Ugyanebben a fejezetben a rektor²¹⁴ és a dékán²¹⁵ jogkörét is rögzíti.

A tanárokról szóló részben az oktatók rendjeit határozza meg, beszél rendes és rendkívüli professzorokról.²¹⁶ A doktorátussal kapcsolatban előírja, hogy abból a tárgyból kell szereznie a tanárnak, melyet tanít. Ha egy oktató nem kánoni fokozattal, hanem civil doktorátussal rendelkezik, szükséges, hogy kánoni hatású licenciája legyen.²¹⁷ A nem katolikus tanároknak az Ökumenikus direktóriumban leírtaknak megfelelően kell alkalmazni.²¹⁸ A *Nihil obstat* azt igazolja, hogy a Szentszék ítélete alapján nem áll fenn akadály, a kezdeményezett kinevezéssel kapcsolatban.²¹⁹

A hallgatókkal kapcsolatban a konstitúció 31. cikkelye szerint a következőket kell igazolni a felvételnél: az életmóddal kapcsolatos tanúsítvány a klerikusoknál az ordinárius vagy megbízottja által kiadott, a laikusok esetében pedig egy egyházi személy által adott dokumentumot jelent.²²⁰ A latin nyelv megfelelő ismerete szükséges, azaz megértik és használni tudják a forrásokat és az egyházi dokumentumokat.²²¹

²¹² U.o. 5.

²¹³ *Ordinationes*^{SC} 8.

²¹⁴ U.o. 14.

²¹⁵ U.o. 15.

²¹⁶ U.o. 16.

²¹⁷ U.o. 17.

²¹⁸ U.o. 18.

²¹⁹ U.o. 19. 2.§.

²²⁰ U.o. 24. 1.§. 1°

²²¹ U.o. 3.§.

A tanulmányi programban pontosan rögzíteni kell, hogy mely tárgyak kötelezőek, és melyek opcionális vagy szabadon választhatók.²²² Ezenfelül azt is meg kell határozni, hogy a gyakorlati foglalkozásokon és szemináriumokon mikor kell a hallgatóknak a jelenlétükön felül, aktív munkát végezniük és saját tevékenységet felmutatni.²²³ Az akadémiai fokozatok vizsgáihoz, különösen a doktorátushoz, a fakultáson kívülről jövő vizsgáztatót is be kell vonni.²²⁴ Az akadémiai fokozatokat a szentszéki alapítású, vagy annak jóváhagyásával rendelkező fakultásokon a római pápa nevében adják.²²⁵ A publikált disszertációkból egy példányt a Kongregációhoz kell küldeni.²²⁶

Az *Ordinationes* X. címre vonatkozó rendelkezéseit a dolgozat III. részének bevezetőjében dolgozzuk fel. A dokumentum ezután a speciális normákkal kapcsolatban ad eligazítást, a korábban tárgyalt négy fakultás-típussal kapcsolatban.²²⁷

A szöveg végül két függelék is tartalmaz. Ezek közül az első,²²⁸ az egyetemek vagy fakultások státútumában kötelezően szabályozandó pontokat sorolja fel.²²⁹

²²² U.o. 29.

²²³ U.o. 30.

²²⁴ U.o. 32. 3.§.

²²⁵ *Ordinationes*^{SC} 34.

²²⁶ U.o. 36.

²²⁷ U.o. 50-64.

²²⁸ *Appendix I. ad Art. 6. Ordinationum: Normae ad universitatis vel facultatis statuta conficienda*

²²⁹ 1. Az egyetem, vagy fakultás neve, természete és célja (rövid történeti áttekintés a bevezetőben)

2. A kormányzatról: a nagykancellár, az akadémiai hatóságok (személyek és testületek), feladataik, választásuk, hivatali idejük, a testületek tagjainak kiválasztása és hivatali idejük

3. A tanárokról: minimális létszámuk, rendjeik szerint (állandó, nem állandó tanárok), velük szemben támasztott elvárások, meghívásuk, kinevezésük, előléptetésük, feladataik, jogaik és köteleességeik

4. A hallgatókról: követelmények a felvételükhöz, jogaik és köteleességeik

5. A hivatalnokokról és adminisztratív személyzetről: jogaik és köteleességeik

6. A tanulmányi rendről: az egyes fakultásokon a tanulmányok rendje, ciklusok száma, oktatott tárgyak, melyek kötelezők, a rajtuk való részvétel, melyek a szemináriumok és gyakorlatok, milyen vizsgákat és írásbeli vizsgákat kell teljesíteni

A második függelék²³⁰ az egyházi tudományok azon szektorait sorolja fel, melyek a kiadás évében az Egyházban működnek.²³¹

3. AZ 1983-AS KÓDEX

Négy évvel a fentebb tárgyalt konstitúció és a hozzá tartozó végrehajtási utasítás után született meg a Kánonjogi Kódex, a *Codex Iuris Canonici*, melynek szintén II. János Pál pápa volt a kihirdetője. Mindenekelőtt a Kódex és a *Sapientia christiana* rendelkezés viszonyát kell megvizsgálnunk. Megállapíthatjuk, hogy az apostoli konstitúció továbbra is érvényben maradt,²³² a törvénykönyv kihirdetése után is,²³³ hiszen az utóbbi nem szabályozza teljes egészében az egyházi egyetemek és fakultások kérdését, ahhoz csupán a keretszabályokat rögzíti.

A Törvénykönyv egyik igen fontos újdonsága volt, hogy önálló könyvben²³⁴ foglalkozik az Egyház hármasküldetésének tanítói aspektusával.

7. Az akadémiai fokozatokról: milyen fokozatokat adnak az egyes fakultások, és milyen feltételekkel

8. A tanításhoz szükséges eszközök: a könyvtár, hogyan gondozzák, fejlesztik, más didaktikai eszközök és tudományos laboratóriumok, ha szükségesek

9. Anyagi ügyek: az egyetem vagy fakultás vagyona, és azok adminisztrációja, a hatóságok, tanárok, és hivatalnokok díjazása, a hallgatók által fizetendő díjak és összegek, a nekik nyújtott és ösztöndíjak

10. Kapcsolat más fakultásokkal, intézetekkel.

²³⁰ *Appendix II. ad Art. 64. Ordinationum: Sectores studiorum ecclesiasticorum prouti nunc (A. MCMLXXIX) in Ecclesia Academice ordinantur ac vigent*

²³¹ A lista összesen 27 ilyen tételt sorol fel, ezek közül néhány: arab-islám tudományok, kánonjogi és civiljogi összehasonlító tudomány, mariológia, orientalisztika, szerzetesi élet teológiája. A lista Zárójelben azt is feltüntették, hogy melyik szekció milyen jellegű fakultáshoz tartozik.

²³² Vö. CIC 6. k.

²³³ Vö. ERDŐ, P., *Egyházjog SZ.I.T.*, Budapest 2003, 128.

²³⁴ *Liber III. De Ecclesiae munere docendi*

Ezen belül találunk öt címet az igeszolgálatról²³⁵ (igehirdetés és hitoktatás), az Egyház missziós tevékenységéről,²³⁶ a katolikus nevelésről,²³⁷ a tömegtájékoztatói eszközökről²³⁸ és a hitvallásról.²³⁹ Dolgozatunk témájából kifolyólag a harmadik címet kell részletesebben vizsgálnunk. Ezen belül három bevezető kánon után három fejezetet találunk, az iskolákról,²⁴⁰ a katolikus egyetemek és más felsőoktatási intézményekről,²⁴¹ valamint az egyházi egyetemekről és fakultásokról.²⁴² Ezzel az elnevezéssel kapcsolatban jegyzi meg MCMANUS, hogy szerencsésebb volna rájuk a „kánoni” elnevezést használni, utalva sajátos helyzetükre,²⁴³ hiszen sajátos szorossággal kapcsolódnak az Egyházhoz és jogrendjéhez.

Tehát a *Sapientia christiana* mellett, a latin Egyházban ez a hét kánon szabályozza a szent tudományokat oktató egyházi felsőoktatási intézmények életét. Mit olvashatunk ki a fenti szerkezetéből az új kódexnek? A II. Vatikáni Zsinat tanítása nyomán nagyobb hangsúlyt kapott az Egyház küldetésének hármas arca, (tanítói, megszentelői és kormányzói feladat). Ennek a szemléletnek a legnagyobb „nyertese” a törvényben éppen a tanítói feladat, hiszen önálló könyvbe való rendezése még nagyobb hangsúlyt ad neki. A felsorolt területeken pedig (iskolák, misszió, tömegtájékoztató) világosan érvényesül a gyakorlatban az elv, hogy ezekben a küldetésekben minden krisztushívő részesül. Hiszen ezeken a helyeken a klerikusok mellett főleg laikus megkeresztelt személyek teljesítenek szolgálatot, akik a maguk eszközeivel és tudásával így az evangélium terjesztésének munkájába állítják be magukat, az egyházi hatóság megbízása alapján. Erre pedig, magából a megkereszteltségük tényéből fakadóan van joguk

²³⁵ *De divini verbi ministerio* (756-780. k.)

²³⁶ *De actione Ecclesiae missionali* (781-792. k.)

²³⁷ *De educatione catholica* (793-821. k.)

²³⁸ *De instrumentis communicationis socialis et in specie de libris* (822-832. k.)

²³⁹ *De fidei professione* (833. k.)

²⁴⁰ *De scholis* (796-806. k.)

²⁴¹ *De catholicis universitatibus aliisque studiorum superiorum institutis* (807-814. k.)

²⁴² *De universitatibus et facultatibus ecclesiasticis* (815-821. k.)

²⁴³ MCMANUS, F.R., *Ecclesiastical universities and faculties* (New Commentary on the Code of Canon Law) 972.

és kötelességük, természetesen mindig az illetékes eljárók által megszabott kereteken belül. Az új szemlélet a könyv anyagának forrásaiban is érvényesül, hiszen a 86 kánonjából 37 teljesen új, és szövegeiben jelentős mértékben zsinati okmányokra támaszkodik.²⁴⁴ Az egyetemekre vonatkozó szabályok teljes egészükben keret jellegűnek tekinthetők, hiszen a katolikus egyetemekre 1990-ben született pápai törvény *Ex corde ecclesiae* incipittel, az egyházi egyetemekkel pedig a már tárgyalt *Sapientia christiana* foglalkozik.

A 1917-es Kódexhez képest újdonság magának a fejezetnek (egyházi egyetemek és fakultások) a címe is, hiszen ott még az iskolák téma alatt tárgyaltak az akkori nevén katolikus egyetemekről, melyeket ma egyházi egyetemeknek mondunk.²⁴⁵ Ma már világosan elkülönülnek egymástól a szent tudományokat oktató egyházi egyetemek, és a főleg profán tárgyakkal foglalkozó katolikus egyetemek. A Kódex azonban nem határozza meg a katolikus egyetem fogalmát, csak annak néhány lényeges elemére utal.²⁴⁶ Magukat a kánonokat összehasonlítva a két törvénykönyvben megállapíthatjuk, hogy az 1983-as Kódex legtöbb ide vonatkozó kánonjainak lényege az első kódexben is megtalálható, újdonsága elsősorban az anyag elrendezésében található, új cím alatt. Továbbá az elrendezés mutatja azt is, hogy az egyházi egyetemek továbbra is szoros kapcsolatban állnak a papságra készülők képzésével, de ugyanakkor nem ez az egyetlen célja, hanem nyitva állnak a szent tudományok tanulása és kutatása iránt érdeklődő világiak előtt is.

Az egyházi egyetemekről és fakultásokról szóló kánonok, URRUTIA szerint az alábbi szerkezetet²⁴⁷ mutatják: *I. Feladatuk, mely magában foglalja fogalmukat. II. Az Egyház joga velük kapcsolatban: a, legyenek felsőoktatási intézményei b, alapításuk c, kormányzatuk d, szabályzatuk és a tanulmányok e, az akadémiai fokozatok f, a hatóságok felügyeleti joga. III. Tanárok: a, kinevezésük és elmozdításuk b, munkájukhoz szükséges megbízás c, együttműködésük. 4. A*

²⁴⁴ BIRHER, N., *Az egyházi oktatás szabályozása. A CIC III. Könyve* Jel, Budapest 2005, 15.

²⁴⁵ URRUTIA, F.J., *Ecclesiastical Universities and Faculties (Canons 815-821)* in *Studia Canonica* 23 (1989) 460.

²⁴⁶ Vö. ERDŐ, P., *Egyházjog SZ.I.T.*, Budapest 2003, 412.

²⁴⁷ URRUTIA, F.J., *Ecclesiastical Universities and Faculties (Canons 815-821)* in *Studia Canonica* 23 (1989) 460.

hallgatók. Mint majd látni fogjuk, nemcsak az a hét kánon vonatkozik a tárgyalt intézményekre, melyek a III. fejezetben található, hanem még további három is, a 818. kánon erejében.

Az első kánon tehát a 815. kánon, mely így szól (az egyes kánonokban levő kiemelések tőlünk): „***Ecclesiae***, *vi muneris sui veritatem revelatam nuntiandi, propriae sunt universitates vel facultates ecclesiasticae ad disciplinas sacras vel cum sacris conexas pervestigandas, atque studentes in iisdem disciplinis scientifice instituendos.*” Az Egyház joga az iskolák, ezen belül egyetemek, és különösen is az egyházi egyetemek alapításához annak önértelmezéséből fakad. Amivel Krisztus megbízta tanítványait, az Evangélium hirdetésével, azt kell a különböző korokban, különböző eszközökkel teljesítenie. Az Egyház ebből a kiindulópontból elvárja a világi hatóságoktól és az államoktól ennek a jognak szabad érvényesítését. A civil hatóságok pedig, a vallásszabadság modern értelmezése szerint, a Katolikus Egyháznak, és más vallási közösségeknek is, saját jogrendjükön belül különböző formákban lehetővé teszik ilyen intézmények fenntartását. De amíg, az iskolák és a katolikus egyetemek létesítésének a jogát pusztán állítja a Kódex, anélkül, hogy csak magának vindikálná ezt a lehetőséget, addig ezeknél a speciális intézményeket a sajátjának mutatja be. Azaz, küldetésének, feladatának lényegi részéhez tartozik a saját hitrendszerének a bemutatása és kutatása. Természetesen a törvényhozó a maga jogrendjén belüli kérdéseket tárgyalja, azaz itt nem tér ki ezen intézmények működésének világi elismerésére. Majd a szöveg meghatározza, hogy milyen oktatás folyik ezekben a felsőfokú iskolákban: a szent tudományok és a szent dolgokkal kapcsolatos tudományok oktatása. Szent tudományok alatt, a teológiát, a kánonjogot és a filozófiát értjük, valamint ezek speciális részterületeit (dogmatika, morális). A hozzájuk kapcsolódó tudományok pedig, alapvetően világi tudományok, a kinyilatkoztatáshoz tágabb értelemben kapcsolódó kérdések kutatására. (pl.: biblikus régészet, keresztény pedagógia)

A kánon szövege a *Gravissimum educationis* nyilatkozat 11. pontjának rövid összefoglalásának tekinthető²⁴⁸ A fakultások Egyház való szoros tartozása

²⁴⁸ Vö. MCMANUS, F.R., *Ecclesiastical universities and faculties* (New Commentary on the Code of Canon Law) 973.

azt jelenti, hogy mindig van egy speciális kapcsolatuk az Apostoli Szentszékkal, mely nem veszélyezteti megengedhető különbözőségüket.²⁴⁹ Továbbá az, hogy az Egyház sajátjainak tekinti ezeket az intézményeket, nem jelenti azt, hogy más keresztény közösségek, egyházak és egyházi jellegű közösségek ne alapíthatnának olyan intézeteket, ahol a Kinyilatkoztatás kérdéseit vizsgálják.²⁵⁰

Az Egyház, az hittudományi képzést folytató intézményekkel való alapvető viszonyát meghatározó kánon után ennek a viszonynak a pontosabb tartalmát határozza meg a Kódex: a 816. kánon 1.§.-ban:” *Universitates et facultates ecclesiasticae constitui tantum possunt erectione ab Apostolica Sede facta aut approbatione ab eadem concessa; eidem competit etiam earundem superius moderamen.*”. Így tehát, bármilyen módon is jön létre egyházi egyetem vagy fakultás, a Szentszék, ezen belül is az illetékes Nevelésügyi Kongregáció közbejöttére van szükség. A szöveg tehát különbséget tesz az intézmények Szentszék általi alapításáról, (*erectio*) mikor ő maga annak létrehozója, illetve aközött, ha az intézmény már korábban létrejött, és azt a Szentszék egy külön jogi aktussal magáénak ismeri el, azaz jóváhagyását adja hozzá. (*approbatio*) A végeredmény tulajdonképpen ugyanaz mindkét esetben: az Egyház legfőbb hatóságának egy jogi aktusa révén, a Szentszéktől függő²⁵¹ felsőoktatási intézmény jön létre, a szent tudományok művelésére. Majd a kánon szövege tovább folytatódik: „2.§. *Singulae universitates et facultates ecclesiae sua habere debent statuta et studiorum rationem ab Apostolica Sede approbata.*” Az előbbiekkal való szerves egységben, a 2. paragrafus előírja, hogy az intézmény statútumát, valamint tanulmányi rendjét is alá kell vetni az Apostoli Szentszék ellenőrzésének. Ezzel egyrészt biztosított, hogy a képzésben minden, az egyházi előírásoknak megfelelően folyjon, másrészt pedig a Hatóságnak lehetőséget biztosít arra, hogy ezzel a szabályzatok felülvizsgálatával egységes arculatot

²⁴⁹ Vö. CITO, D., *Ecclesiastical universities and faculties in Exegetical commentary on the Code of Canon Law (Vol III./1)* 2004, 273.

²⁵⁰ URRUTIA, F.J., *Ecclesiastical Universities and Faculties (Canons 815-821)* in *Studia Canonica* 23 (1989) 463-464.

²⁵¹ MCMANUS, F.R., *Ecclesiastical universities and faculties (New Commentary on the Code of Canon Law)* 974.

adjon ezeknek az iskoláknak, természetesen tiszteletben tartva a köztük fennálló egészséges és megengedhető különbözőségeket.

A következő kánon a 817. kánon. Eszerint: „*Gradus academicos, qui effectus canonicos in Ecclesia habeant, nulla universitas vel facultas conferre valet, quae non sit ab Apostolica Sede erecta vel approbata.*” Eddig az egyházi egyetemek és fakultások fogalmának két fontos elemét láttuk: a szent tudományok oktatását és az egyházi hatóság közreműködését. Ebben a kánonban pedig a harmadik fontos elem²⁵² kerül előtérbe: azok a fokozatok, melyeket az intézmény ad ki a tanulmányok egyes ciklusait befejező hallgatóknak. Ezzel erős korlátot támaszt a Szentszék, hiszen csak azoknak az intézményeknek ad lehetőséget kánoni hatású fokozatokat, melyek alapításukban, vagy jóváhagyásukban tőle függenek. Ez azt jelenti tulajdonképpen, hogy az Egyház csak olyan fokozatnak tulajdonít joghatást,²⁵³ melyek saját ellenőrzése alatt állnak. Ez a rezerváció a szent tudományok esetén teljesen indokolt, hiszen az itt folyó képzés az Egyház belső életére tartozó ügy. Természetesen optimális, ha ezeket a fokozatokat a világi jogrendek is elismerik, de ez nem feltétlenül szükséges.²⁵⁴

A törvényhozó néhány, a katolikus egyetemekre vonatkozó törvények közül, melyek a II. fejezetben található érvényesnek nyilvánít az egyházi egyetemekre és fakultásokra is a 818. kánon erejében: „*Quae de universitatibus*

²⁵² MCMANUS, F.R., *Ecclesiastical universities and faculties* (New Commentary on the Code of Canon Law) 974.

²⁵³ A Latin Kódexben ezek a joghatások a következő kánonokban öltenek testet: 253. kánon 1.§. (a szent tudományokat oktató tanároknak licencia, vagy doktorátus szükséges), 378.kánon 1.§. 5°. (a püspök-jelöltek alkalmassági követelményei között szerepel, hogy licenciával vagy doktorátussal rendelkezzenek a szent tudományok valamelyikéből, vagy legalább jártasak legyenek bennük), 478. kánon 1.§. (ugyanez érvényes az általános és püspöki helynökökre), 1420. kánon 4.§. (a bírósági helynököknek kánonjogi doktorátussal vagy legalább licenciával kell rendelkeznie), 1421. kánon 4.§. (ugyanez a bírókra is érvényes), 1435. kánon (ugyanez a követelmény (ugyanez az ügyészekre és kötelékvédőkre) Vö. MCMANUS, F.R. : *Ecclesiastical universities and faculties* New Commentary on the Code of Canon Law 974.

²⁵⁴ A Magyar Köztársaság joga pl. a három fokozatból csak kettőnek, a bakkalaureátust (mely az egyetemi diplomának felel meg) és a doktorátust (PHD fokozatnak megfelelő) ismeri el felsőoktatási fokozatnak. A liceniátusi fokozatot is megszerzik a hallgatók, ezt jelenleg az állami jog ún. doktori abszolutóriumnak ismeri el.

catholicis in cann. 810, 812 et 813 statuuntur praescripta, de universitatibus facultatibusque ecclesiasticis quoque valent.” A 810. kánon²⁵⁵ a tanárok kinevezéséhez az alábbiakat követeli meg: tudományos és pedagógiai alkalmasságukat, és hogy tűnjenek ki igazhitűségükkel és becsületességükkel. Továbbá előírja, hogy a püspöki konferenciák és a megyéspüspökök gyakorolnak felügyeleti jogot a katolikus tanításhoz való hűség tekintetében. A 813. kánon²⁵⁶ a megyéspüspökök további feladatául szabja a diákok lelki-gondozásának a biztosítására, ezek eszközéül a (személyi jellegű) plébániák létrehozását, papok állandó megbízását, és egyetemi központok létrehozását nevezi meg. Ezt a két kánont azért tárgyaltuk egymás mellett, és röviden, mert szorosan összefüggnek a megyéspüspökök általános pásztori feladatával, és annak speciális normákban való részletezésének tekinthetők. Külön figyelmet kíván azonban a 812. kánon előírása: „*Qui in studiorum superiorum institutis quibuslibet disciplinas tradunt theologicas, auctoritatis ecclesiasticae competentis **mandatum** habeant oportet.*” A törvényhozó itt tehát azt írja elő, hogy aki bármilyen felsőoktatási intézményben teológiai tárgyat tanít, annak megfelelő megbízatással kell rendelkeznie.²⁵⁷ A vita²⁵⁸ a kánon szövege körül abban áll,²⁵⁹ hogy „A megbízás

²⁵⁵ „1.§. *Auctoritati iuxta statuta competenti officium est providendi ut in universitatibus catholicis nominentur docentes qui praeterquam idoneitate scientifica et paedagogica, doctrinae integritate et vitae probitate praestent utque, deficientibus his requisitis, servato modo procedendi in statutis definito, a munere removeantur.*

2.§. *Episcoporum conferentiae et Episcopi dioecesanii, quorum interest, officium habent et ius invigilandi, ut in iisdem universitatibus principia doctrinae catholicae fideliter servantur.*”

²⁵⁶ „*Episcopus dioecesanus impensam habeat curam pastoraalem studentium, etiam per paroecciae erectione, vel saltem per sacerdotes ad hoc stabiiter deputatos, et provideat ut apud universitates, etiam catholicas, centra habeantur universitaria catholica, quae iuventuti adiutorio sint, praesertim spirituali.*”

²⁵⁷ A 812. magyarázata közben igen részletesen hozza a problémát, a szükséges történeti háttér és a kodifikáció menetének bemutatásával: CITO, D., *Ecclesiastical uiversities and faculties in Exegetical commentary on the Code of Canon Law (Vol III./1)* 2004, 261-267.

²⁵⁸ Hasonlóan írja le a kérdést MCMANUS kommentárjában. Szerinte itt a 812. kánon alkalmazásával kapcsolatban egy látszólagos ellentmondás keletkezett a törvényben. A *Sapientia Christiana* 27. cikkelye, mint speciális norma kánoni küldetést ír elő, melyet szándékosan cseréltek le a *mandatum* szóra, közelebbi minősítés vagy kidolgozás nélkül, mintegy enyhítés, vagy javítás gyanánt, mert az előző kifejezés kevésbé tűnt helyénvalónak. Így véleménye szerint

szó korábban ebben a vonatkozásban használt kánoni küldetés (*missio canonica*) kifejezés helyett áll. Ez utóbbit az egyházjogászok csupán az egyházi rendszerségének gyakorlásával kapcsolatos feladatokra szóló megbízás esetén tartják alkalmazhatónak. Ezért a CIC itt tartózkodik a kánoni küldetés elnevezés használatától. ... Tartalmilag viszont ez a megbízás –szemben egyes szerzők véleményével ... - továbbra is ugyanazt jelenti, amit az 1979.IV.15-én kelt *Sapientia christiana* kezdetű apostoli rendelkezés 27. cikkelye kánoni küldetés néven előír.”²⁶⁰

A hallgatókról szól a 819. kánon, mely így rendelkezik: „*Quatenus dioecesis aut instituti religiosi immo vel ipsius Ecclesiae universae bonum id requirat, debent Episcopi dioecesani aut institutorum Superiores competentes ad universitates vel facultates ecclesiasticas mittere iuvenes et clericos et sodales indole, virtute et ingenio praestantes.*” Ez a rendelkezés tehát az illetékes megyéspüspököket és elöljárókat szólítja fel arra, hogy tegyék lehetővé az alkalmas növendékeknek az egyházi egyetemeken folytatott tanulmányokat. A szöveg hangsúlyozza, hogy ez az Egyház érdeke szerint történjen. Hiszen a jól képzett növendékek később az egész egyházi közösséget jobban szolgálhatják. Felfedezhető, hogy a kánon a keresztény nevelésről²⁶¹ és a papképzésről²⁶² szóló

a *Sapientia christiana*, mely az erőteljesebb kifejezést tartalmazza, érvényben van, mint speciális norma és közelebbről körülírja a szükséges megbízás természetét. Szerinte viszont logikusabb lett volna, és jobban lehetne érvelni amellett, hogy a jelen kánont a 812. kánonba foglalták volna bele, és csak annak előírása maradt volna érvényben. Vö. MCMANUS, F.R., *Ecclesiastical universities and faculties* (New Commentary on the Code of Canon Law) 976.

²⁵⁹ Lásd még a témához: DE POOTER, P., *La „mission canonique” et le „mandatum” au sein des universités ecclésiastiques et catholiques. Un jeu de mots ou une distinction plus fondamentale?* in *Ius ecclesiae* 16 (2004) 595-618.

²⁶⁰ Az *Egyházi Törvénykönyv A Codex Iuris Canonici hivatalos latin szövege magyar fordítással és magyarázattal* Szerk.: ERDŐ, P. 4. javított és bővített kiadás SZ.I.T. Budapest, 2001, a 812. kánonhoz tartozó lábjegyzet.

²⁶¹ *Grvassimum Educationis* 10.

²⁶² *Optatam Totius* 18.

zsinati dokumentumok hasonló pontjaival van összhangban, de itt külön utalást találunk, hogy a képzés egyházi egyetemen történjen.²⁶³

A 820. kánon az intézmények közötti együttműködésre való buzdítást tartalmaz: „*Curent universitatum et facultatum ecclesiasticarum Moderatores ac professores ut variae universitatis facultates mutuam sibi, prout obiectum siverit, praestent operam, utque inter propriam universitatem vel facultatem et alias universitates et facultates, etiam non ecclesiasticas, mutua **habeatur cooperatio**, qua nempe eadem coniuncta opera, conventibus, investigationibus scientificis coordinatis aliisque mediis, ad maius scientiarum incrementum conspirent.*” Erről mind a *Gravissimum educationis* nyilatkozat, mind a *Sapientia christiana* igen részletesen írt a megfelelő helyeken.²⁶⁴

Végül az utolsó kánon, a nem egyetemi szintű, de felsőfokú vallási tudományokkal foglalkozó intézetek alapítására buzdítja az illetékes hatóságokat: „*Provideant Episcoporum conferentia atque Episcopus dioecesanus ut, ubi fieri possit, condantur **instituta superiora scientiarum religiosarum**, in quibus nempe edoceantur disciplinae theologicae aliaeque quae ad culturam christianam pertineant.*” Ezekre az intézetekre a 814. kánon értelmében a katolikus egyetemekre vonatkozó előírások érvényesek.²⁶⁵ Nyilván az általuk oktatott teológiai tudományok miatt kerültek ebbe a fejezetbe. Céljukat véleményünk szerint az alacsonyabb fokú oktatási intézményekben való hitoktatók képzésében, valamint a teológiai tudományok által nyújtott ismeretek szélesebb körben való megismertetésében lehet összefoglalni.²⁶⁶ Ezekről az intézményekről a dolgozat III. részének első fejezete szól részletesebben.

²⁶³ Vö. MCMANUS, F.R., *Ecclesiastical universities and faculties* (New Commentary on the Code of Canon Law) 976.

²⁶⁴ *Grvassimum Educationis* 12. *Sapientia Christiana*. X, fejezet

²⁶⁵ MCMANUS, F.R., *Ecclesiastical universities and faculties* (New Commentary on the Code of Canon Law) 976.

²⁶⁶ Kapcsolódhatnak szent tudományokat oktató egyetemekhez is, mint Magyarországon a PPKE Levelező Tagozata.

4. A KELETI KÓDEX

A Keleti Egyházak Kánonjainak Kódexét (1990) II. János Pál promulgálta, ez nincs könyvekre osztva, a törvényt harminc címbe rendezve tárgyalja. A CIC harmadik könyvének megfelelő kánonokat a XIV.²⁶⁷ és XV.²⁶⁸ címben találjuk. Az utóbbin belül négy fejezetet találunk: a tanító feladatról általában,²⁶⁹ az igeszoigálatról,²⁷⁰ az oktatásról,²⁷¹ a kommunikációs eszközökről, különösen a könyvekről.²⁷² A harmadik, oktatásról szóló fejezet három cikkelyre oszlik. Ezek a katolikus iskolákról,²⁷³ a katolikus egyetemekről,²⁷⁴ és végül az egyház egyetemekről²⁷⁵ vannak rendelkezések. Az alábbiakban a második cikkely kánonjait tekintjük át.

Az egyes kánonokat áttekintve megállapíthatjuk, hogy a Keleti Kódex öt kánonja (646-650. kánonok) lényegében ugyanazt a rövid áttekintést adja az egyházi egyetemekről és a fakultásokról, mint a Latin Kódex. Különbségek elsősorban a megfogalmazás módjában vannak.²⁷⁶ Viszont nem tesz olyan utalást a katolikus egyetemekre vonatkozó szabályokra, mint azt a CIC. 818. kánon esetében láttunk.²⁷⁷

A 646. kánonnak nincs megfelelője a Latin Kódexben, itt a hierarchák feladatául jelöli meg a szöveg, hogy törekedjenek az egyházi egyetemek és fakultások segítésére, felsorolva azok jellemzőit: a Kinyilatkoztatás megismerését, és az evangelizációval való szoros kapcsolatukat.

²⁶⁷ *De evangelizatione gentium* (A népek evangelizációja)

²⁶⁸ *De magisterio ecclesiastico* (Az egyházi magisztérium)

²⁶⁹ *De Ecclesiae munere docendi in genere*

²⁷⁰ *De verbi Dei ministerio*

²⁷¹ *De educatione catholica*

²⁷² *De instrumentis communicationis socialis et in specie de libris*

²⁷³ *De scholis, praesertim catholicis*

²⁷⁴ *De catholicis studiorum universitatibus*

²⁷⁵ *De ecclesiasticis studiorum universitatibus et facultatibus*

²⁷⁶ MCMANUS, F.R., *Ecclesiastical universities and faculties* (New Commentary on the Code of Canon Law) 973.

²⁷⁷ U.o.

A Keleti Kódex 647. kánonja felel meg a CIC 815. kánonjának, és benne az egyházi egyetemek céljának a teológiai tárgyak oktatását-kutatását, és a növendékek felkészítését jelöli meg az apostoli feladatokra.

A CCEO 648. kánonja „az illetékes egyházi hatóság által alapított intézmények számára teszi lehetővé a kánoni hatású akadémiai fokozatok kiadásának jogát, így a CIC 817. kánonjának párhuzamos helye.

A következő, 649. kánon²⁷⁸ szól az egyetemek és fakultások alapításáról és jóváhagyásukról, melyben, a Latin Kódexhez képest többlet,²⁷⁹ hogy az Apostoli Szentszék mellett a legfelsőbb adminisztratív egyházi hatóságnak is lehetővé teszi ezeket a jogcselekményeket, de csak a Szentszékkel együtt, hasonlóan a 642. kánonhoz, a katolikus egyetemek alapításával kapcsolatban. Tehát ez a hely megfelel a CIC 816. kánon 1.§.-nak.

Végül, az utolsó, 650. kánon a CIC 816. kánon 2.§.-nak felel meg, és a statútumokkal kapcsolatban írja elő, hogy a szentszéki előírásokat kell követni azokban, különösen is a kormányzat, az adminisztráció, a tanárok kinevezése és elmozdítása, a tanulmányi program és az akadémiai fokozatok adományozásával kapcsolatban. A CIC-hez képest itt bővebb a kánon szövege, ugyanis a fentebb felsorolt hangsúlyos területeket külön is említi.

²⁷⁸ Mivel ez a legfontosabb eltérést tartalmazó kánon idézzük is az eredeti szöveget: „*Erectio vel approbatio ecclesiarum studiorum universitatum vel facultatum fit a Sede Apostolica aut a superiore auctoritate administrativa, de qua in can. 642, una cum Sede Apostolica.*”

²⁷⁹ „*Nelle Chiese orientali, l'erezione e l'approvazione delle università o delle facoltà ecclesiastiche è fatta dalla Sede Apostolica oppure dalla superiore autorità amministrativa delle Chiese sui iuris.... Questa superiore autorità amministrativa., entro i confini del territorio della Chiesa patriarcale e della Chiesa arcivescoviale maggiore, è rispettivamente il Patriarca e l'Arcivescovo maggiore col consenso del Sinodo dei Vescovi della propria Chiesa (Cf. CCEO cann. 642, 152) Nella altre Chiese sui iuris la suddetta autorità la Sede Apostolica.*” 535.

5. A KÁNONJOGI OKTATÁS SZABÁLYOZÁSA ÉS ANNAK MEGÚJÍTÁSA A NOVO CODICE DEKRÉTUMBAN

Mint már láttuk a *Sapientia christiana* (1979) rendelkezésben, annak második része tartalmazza az egyes speciális fakultás típusokra vonatkozó sajátos előírásokat. Ezek között második helyen szól a dokumentum a kánonjogi karokra érvényes jogszabályokat, a konstitúció 75-78. cikkelyeiben. Most, a hatályos jogot bemutató fejezet végén külön tárgyaljuk a konstitúció ezen részét, hogy együtt tudjuk bemutatni őket, a módosításukat tartalmazó *Novo codice* (2002) dekrétummal együtt, melyet a Katolikus Nevelés Kongregációja adott ki, és a pápától kapott felhatalmazás erejében a pápai törvény vonatkozó részét megváltoztatja.

A kánonjogi fakultások fogalma így határozható meg a törvényhozó szerint: „*A latin vagy keleti kánonjogi fakultás, a kánonjogi diszciplinákat az evangéliumi törvény fényében törekszik művelni és előre vinni, és ezekbe a hallgatókat mélyen bevezetni, hogy a kutatásra és a tanításra kiképezzék és minden bizonnyal különleges egyházi hivatalok ellátására előkészítsék őket.*”²⁸⁰ A kánonjog az Egyház törvényeit szintén a Kinyilatkoztatás fényében vizsgálja, tudományos módszerrel. Itt különösen nagy a jelentősége annak, hogy a szöveg a kutatás és a tanítás mellett hangsúlyosan kiemeli, hogy a hallgatókat az egyházi hivatalok ellátására is képezzék ki, hiszen a kánonjogi ismeretek nélkülözhetetlenek akár az egyházmegyei hatóságokon, bíróságokon, de akár csak a szoros értelemben vett lekipásztori kötelezettségekkel járó posztokon is. (pl.: plébános)

A kánonjogi fakultások fogalmának ismertetése után, a rájuk vonatkozó tanulmányi rendet ismertetése következik. Ezt a cikkelyt és a hozzá kapcsolódó *Ordinationes* (végrehajtási utasítások) 56. és 57. cikkelyét módosította a fent említett dekrétum. Miért volt szükséges ez a modifikáció? Az új jogszabály bevezetőjében²⁸¹ leírt szempontokat az alábbiakban, pontokba szedve foglaljuk

²⁸⁰ *Sapientia christiana* 75.

²⁸¹ *Novo codice decr.*

össze: 1. A CIC és a CCEO kiadását követően megnőtt a kánonjogi karokon oktatásban részesedő hallgatók száma. 2. Ugyanakkor nyilvánvaló lett, hogy a *Sapientia christiana* konstitúcióban a licenciaciklus számára meghatározott két éves idő nem elegendő ahhoz, hogy a hallgatók elmélyüljenek a kánonjogi ismeretekben és kellő mértékben magukévá tegyék a tananyagot, így a ciklus lezárásakor nem kielégítő a jogi tudásuk szintje, hogy eleget tegyenek azoknak a feladatoknak, melyeket az egyes egyházi hivatalok eléjük állítanak. 3. Az eddig érvényes, képzési rendet a *Deus scientiarum Dominus* konstitúció határozta meg. Négy félévet írt elő a licenciaciklusban, hiszen ebben az időben a hallgatók megfelelő latin tudással és az alapvető jogi ismeretek birtokában kezdték meg specializációs tanulmányaikat. 4. Később azonban a latin egyre inkább háttérbe szorult az oktatásban, és mintegy másodlagos helyet kapott. Ráadásul a jogi képzés a nagyszemináriumokban kevésbé van a figyelem középpontjában, és inkább más teológiai és főleg pasztorális tárgyak oktatására helyeznek nagyobb hangsúlyt. Ezért az ezekből az intézményekből kikerülő és kánonjogi tanulmányokat kezdő növendékek nem ismerik a latin nyelvet és nem elégséges az előzetes kánonjogi képzésük. 5. Mivel jogi végzettséggel is folytathatók magasabb fokú kánonjogi tanulmányok, a civil jogászok között is megnőtt az érdeklődés a kánonjog tanulása iránt. Viszont náluk hiányoznak az előzetes teológiai tanulmányok, melyek szükségesek az egyházjog alapelveinek megértéséhez. Így ők anélkül kezdik a második ciklust, hogy az első ciklus követelményeit a maguk egészében teljesítenék. 6. A II. Vatikáni Zsinat fényében a kánonjog oktatásánál „... tekintettel kell lenni az Egyház misztériumára, a zsinat egyházzól szóló konstitúciójának tanítása alapján.”²⁸² Mindkét Kódex a Zsinat ekkleziológiájának fényében született meg, és ez új teológiai perspektívát adott a kánonjog oktatásában. 7. Mindezek alapján az eddigi két éves licenciaciklus képzés keretei elégtelennek bizonyulnak a kánonjog oktatásában. 8. A Kongregáció a probléma megoldására 1997-ben kérdéssort intézett a fakultásokhoz és a válaszok alapján konzultációkat tartottak. 9. Ennek eredményeként arra jutottak, hogy a licenciaciklust hat szemeszteres képzéssé kell átalakítani, úgy hogy ezen belül helyet kapjon azok képzése is, akik az első

²⁸² *Optatam Totius* 16.d.

ciklust nem végezték el. 10. A Kongregáció saját plenáris ülésein 1998 és 2002 között a munka tovább folyt, melynek eredményét a pápa elé terjesztették, aki a módosításokat jóváhagyta.

Az átalakított törvényszöveg, ezen megfontolások alapján az alábbi szabályozást hozza: A képzés három ciklusú a következő rendszerben: *a*, az első ciklus négy félévig tart, azok számára akik nem részesültek teológiai és filozófiai képzésben (a csak civil jogi végzettséggel rendelkezőket is ideértve). Itt azokat a tárgyakat oktatják számukra, melyek a kánonjog alapvető elemeit ismertetik, valamint azokat a teológiai és filozófiai tárgyakat, melyek a kánonjog magas fokú elsajátításához szükségesek. *b*, A második ciklus hat félévből áll, mely alatt a teljes Kódex anyagát elsajátítják, annak forrásainak megismerésével együtt, valamint a többi ezekhez kapcsolódó tárgyakat is elsajátítva. *c*, A harmadik ciklus legalább két félévig tart, melyben a kánonjogi képzés tökéletesítése, a növendékek tudományos kutatást folytatnak és megírják doktori disszertációjukat..²⁸³

A *Sapientia christiana* dokumentum 77. cikkelye szerint az első ciklusban folyó tanulmányokra való tekintettel a fakultás előírhatja más karokon folytatott kurzusok elvégzését. A második ciklus a licenciával, a harmadik a doktorátussal zárul le. A fakultás statútuma írja elő, hogy az akadémiai fokozatok elnyeréséhez milyen sajátos feltételeknek kell eleget tenni, a Kongregáció által kiadott normákra tekintettel. Végül hivatkozva a konstitúció 32. cikkelyére, a 78. cikkely rögzíti, hogy a fakultásra való beiratkozáshoz szükséges azon végzettség, melyet a civil egyetemek írnak elő a tanulmányok megkezdésére.

A *Sapientia christiana* végrehajtására készült *Ordinationes* az 56-58. cikkelyében foglalkozik a kánonjogi fakultásokkal. A *Novo codice* ezek közül az 56-57. cikkelyeket módosította, az alábbiak szerint.

Először az egyes ciklusokban kötelező tárgyakat írja elő a törvény. Eszerint²⁸⁴ az első ciklusban filozófiai-²⁸⁵ valamint teológiai alapismeretek²⁸⁶

²⁸³ *Sapientia christiana* 76. módosította: *Novo codice*

²⁸⁴ *Ordinationes* 56. módosította: *Novo codice*

²⁸⁵ filozófiai antropológia, metafizika és etika

elsajátítása van előírva. Továbbá a kánonjogba való általános bevezetés és latin nyelv. A második ciklusban a CIC vagy a CCEO minden részének bemutatása, az ehhez kapcsolódó tárgyak ²⁸⁷ oktatása, valamint a latin jogot tanító intézményekben bevezetés a keleti jogba, és a keleti jogot tanítóknál pedig bevezetés a latin jogba. Itt is kötelező a latin nyelv oktatása és speciális tárgyak, gyakorlatok, szemináriumok, melyeket a fakultás előír. A harmadik ciklusban a kánonjogi latinitás és speciális kurzusok vagy gyakorlatok, a fakultás előírása szerint.

Aki nagyszemináriumban vagy teológiai fakultáson diplomát szerzett, az rögtön a második ciklust kezheti meg, és felmentést kaphat a latin nyelv és bevezető, általános kánonjogi kurzusok alól. Aki más fakultás első ciklusán más tárgyat is sikeresen teljesített, felmentést kaphat belőlük.²⁸⁸ Aki civiljogi végzettséget szerzett, a második ciklus bizonyos tárgyaiból (római jog, és civiljog) felmentést kaphat, de nem mentesül a licencia ciklus elvégzése alól.²⁸⁹ A második ciklus befejezésekor a hallgatóknak a latin nyelvet úgy kell ismerniük, hogy a CIC és a CCEO és más kánonjogi dokumentumokat jól megértsék, a harmadik ciklus végén pedig, úgy, hogy a kánonjogi forrásokat megfelelően tudják interpretálni.²⁹⁰ A dekrétum a kánonjogi karokra és intézetekre vonatkozik, valamint a *Sapientia christiana* 62-63. cikkely erejében az ezekhez kapcsolódó intézetekre. A szabályozás a 2003-2004. akadémiai évtől van hatályban.²⁹¹

²⁸⁶ bevezetés a szentírástudományba, fundamentális teológia, szentháromságtan, krisztológia, kegyelemtan, ekkleziológia, általános és speciális szentségtan, alapvető és speciális morálteológia

²⁸⁷ egyházjog teológiája, jogfilozófia, a római jog intézményei, civiljogi alapismeretek, egyházjogi intézménytörténet, egyházi jogforrások, az Egyház és a civil társaságok kapcsolata, bírósági és adminisztratív joggyakorlat.

²⁸⁸ *Ordinationes* 57. 1.§.

²⁸⁹ U.o. 2.§.

²⁹⁰ U.o. 3.§.

²⁹¹ *Novo codice*

Az *Ordinationes* ebben a részben utolsó cikkelye továbbra is hatályban van, mely a második ciklus végén vizsgát ír elő, ahol a hallgatók igazolják, hogy a képzésben tanultakat megfelelően elsajátították.²⁹²

6. ÖSSZEFOGLALÁS

Ahogy a disszertáció első részének kezdetén felidéztek, hogy a teológiai karok küldetésétől sokat vár az Egyház, úgy a témát alaposan tanulmányozva megállapíthatjuk, hogy igen nagy felelősség hárul rájuk hiszen az Egyház küldetéséből egészen sajátos módon veszik ki részüket és felhasználják azokat a speciális eszközöket, melyek a rendelkezésükre állnak.

A történeti részben nyomon követhetjük azt a fejlődést, mely előbb létrehozta, majd tovább fejlesztette a szent tudományokat oktató egyetemeket és karokat. A XX. században XI. Pius kiválóan oldotta meg az egységes szabályozás feladatát, majd a II. Vatikáni Zsinat nyomán a konkrét jogszabályi változások mellett az intézmények küldetésével kapcsolatos szemléletváltásnak lehettünk tanúi: jobban rá kell ébreszteni az egyetemeket sajátos küldetésükre, melyet az Egyház javára, a lelkek üdvösségéért elköteleződve kell teljesíteniük. A dolgozat harmadik részében majd a speciális együttműködési formákat mutattuk be, melyek hatékony eszközök a fakultások kezében, hogy alacsonyabb fokú intézetekkel együttműködve szélesebb körben tegyék lehetővé az akadémiai fokozatok megszerzését, és ezzel klerikus és laikus hallgatókat jobban felkészítsék lelkipásztori és missziós szolgálatukra. Mindezek alapján a következő rövid, összefoglaló megállapításokat tehetjük a témánkkal kapcsolatban:

Az egyházi egyetemekre és fakultásokra igaz – mint az egyházi intézményeink legnagyobb részére is – hogy hosszú történeti fejlődés eredményeként nyerték el mai formájukat. Ezért szükséges, hogy tovább kutassuk múltjukat, mely segítséget nyújthat a jelenkori kihívások megválaszolására. Ebben a történeti dimenzióban is nyilvánvaló, hogy az egyetem nemcsak

²⁹² *Ordinationes* 58.

szervezet, hanem közösség, melynek a feladata a hallgatók bevezetése a szent tudományok belső világának mélyebb megismerésére.²⁹³ Ugyanakkor itt is az Egyház közjava kell, hogy célként a szemünk előtt álljon.

A XX. századi tapasztalatok²⁹⁴ mutatják, hogy ma is elkerülhetetlen, hogy az egyházi egyetemek egységes arculatot nyerjenek el, és ennek kiváló eszköze, hogy a Legfőbb Törvényhozó által szabályozott formában, pápai törvényben rögzítsék a rájuk vonatkozó szabályokat. Mindent meg kell tenni, hogy a törvény és a végrehajtási utasítás alapján ezt az egységet szem előtt tartó szabályzatokat készítsenek a szent tudományokat oktató intézmények számára, és ha szükséges, újítsák meg őket, hogy képesek legyenek az újabb felmerülő kihívásokra válaszolni. Ezért nagyon fontos a Nevelésügyi Kongregáció felügyeleti szerepe, mikor megerősíti ezeket a belső szabályokat.

A II. Vatikáni Zsinat tanításának hatása igen nagy ezen intézmények fejlődésére is. Ez alapján a felsőoktatási intézményeink életét egy nagyobb összefüggésben, az Egyház küldetésének egészében, a lelkipásztori munkára irányítottan kell szemlélnünk, és ennek az új látásmódnak kell áthatnia a következő időszak egyetemi életét.²⁹⁵

A hatályos szabályozás vizsgálatok számomra a Konstitúció X. fejezetében leírtak különösen is fontosnak tűnnek, melyek az egyházi egyetemekkel kapcsolatos tervezés és a köztük megvalósuló együttműködés kérdését tárgyalja. Szükségesnek látszik a Kongregáció, az érintett püspöki karok és a már működő intézmények szoros együttműködése, hogy az esetleges újabb alapítások elindításakor, valamint az egyes karok következő időszakra szóló terveinek kialakításakor valóban a helyi egyház, a Világegyház szempontjait együtt látva, a képzések színvonalának megőrzése és növelése legyen a legfontosabb szempont.²⁹⁶

²⁹³ Lásd a római alapokra visszanyúló eredetű középkori céhként való megszerveződésüket.

²⁹⁴ Ld.. a *Deus scinetiarum Dominus* megszületésének történetét.

²⁹⁵ Vö. *Gravissimum educationis* 11.

²⁹⁶ Mindezt a magyarországi egyházi felsőoktatás helyzetre alkalmazva, ma már szinte közhely, hogy hosszútávon elkerülhetetlennek látszik, hogy az intézményeink mennyiségével és elosztásával kapcsolatban – egy jól átgondolt és minden érintett szempontjait figyelembevevő – racionalizálást ne hajtsanak végre. A csökkenő hallgatói létszám, az oktatói háttér megfelelő

A kánonjog oktatásában a legújabb szabályozás, a *Novo codice* rendelkezés a képzési idő megnövekedését hozta magával. Igen fontos benne a latin nyelv tanítása fontosságának a hangsúlyozása, valamint az, hogy a második ciklus a valódi tudományos elmélyülést hozza magával és így adjon tudásbeli többletet az első ciklushoz képest.

Befejezésül álljanak itt BALDANZA következtetései, melyeket az egyetemek számára megfogalmazott meg a *Sapientia christiana* konstitúció megjelenésének 25. évfordulójára írt cikkében.²⁹⁷ Ezeknek a lényege a következő:

1. Az évforduló arra hívja meg a fakultásokat, hogy növeljék magukban a kötelességtudatot és meggyőződést, hogy nélkülözhetetlen szerepük van az Egyház evangelizációs küldetésében. Ennek csak úgy tudnak eleget tenni, ha megőrzik sajátos identitásukat, és kezdeményezőkéességüket (pl.: ilyen lehet egy új specializációs szekció létrehozása) és törekszenek specifikus céljaik megvalósítására, és a minőségi oktatásra.

2. Az egyházi egyetemek missziója jótékony hatást gyakorol az Egyház és a társadalom életére egyaránt. A történelem tanúsítja, hogy virágzásuk hatékonyan növeli az evangelizáció művének sikerét, hanyatlásuk pedig csökkenti a missziós aktivitást. Hogy betölthessék ösztönző szerepüket, mint a múltban, úgy ma is, az szükséges, hogy a tanárok kellően hozzáértők és szakterületükön jártasak legyenek.

biztosításának kérdései és az állami rendelkezések miatti egyre növekvő nyomás, valamint a képzések színvonalával kapcsolatos aggodalmak mind abba az irányba mutatnak, hogy kevesebb, de a kutatási és oktatási minőséget magasabb szinten képviselő intézménnyel jobban be tudnák tölteni szerepüket a hazai egyházi felsőfokú iskoláink. Örvendetes jelenség az affiliációs szerződések igen magas aránya, valamint a hazánkban működő első aggregált intézmény működése. Viszont az előbbiekkal kapcsolatban szintén felmerül a képzések egységesítésének igénye. Természetesen a téma bonyolultsága komoly tervezést és az egyes érintettek közötti hatékony kommunikációt feltételez és további átgondolást, a helyzet reális felmérését igényli, különösen is a következő években várható hallgatói létszám alakulásával kapcsolatban. Végző célként pedig itt is a lelkek üdvösségének a java kell, hogy lebegjen, melynek az Egyházban mindig a legfőbb törvénynek kell, hogy legyen. Vö. *CIC* 1752. k.

²⁹⁷ BALDANZA, G., *La teologia fondante e gli elementi costanti di Sapientia Christiana. Confronto storico-critico con la Deus scientiarum Dominus (1931) e le Normae quaedam (1968)*, in *Seminarium* 44 (2004-N.3) 399-400.

3. Feladatuk továbbra is az, hogy az Egyház Tanítóhivatalával egységben az oktatás és kutatás eszközeit felhasználva a jövő igehirdetőit készítsék fel küldetésük teljesítésére.

4. Ahhoz, hogy a *Sapientia christiana* konstitúcióban megfogalmazott feladatukat megvalósítsák szorosan együtt kell működniük a Nevelésügyi Kongregációval, a Szentszék központi hatóságaival, a püspöki konferenciákkal és a szerzetesi intézményekkel is.

II. A PAPNEVELÉSRE VONATKOZÓ SZABÁLYOZÁS

I. TÖRTÉNETI RÉSZ

1. TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

1.1. Papnevelés a Trentói Zsinatig

A dolgozatnak ebben második részében tehát a szemináriumok kérdésével kívánunk foglalkozni, elsősorban azt bemutatva, hogyan működnek ezek az intézmények, mint a szent tudományok oktatására is szolgáló helyek, a papságra való felkészítés keretében. Ez a történeti áttekintés, mellyel kezdődik ez a fejezet – az egyházi egyetemek történetéhez hasonlóan – csak vázlatosan kíván a kezdetekkel foglalkozni, csak a fő fejlődési állomásokat hozza egy áttekintő formában, azért hogy képet kapjunk a történeti előzményekről.

Az Egyház kezdettől fogva vallotta, amit a hatályos Kódex így fogalmaz meg: „*Ecclesiae officium est atque ius proprium et exclusivum eos instituendi, qui ad ministeria sacra deputantur.*”²⁹⁸ Azaz magának tartotta fent azt a jogot, hogy azokat a szolgálattevőket, felszentelt személyeket, akik a papi szolgálatot végzik, koronként változó,²⁹⁹ de sajátos képzésnek vesse alá.³⁰⁰ Ennek a képzésnek

²⁹⁸ „Az egyháznak kötelessége, de saját és kizárólagos joga is azoknak a kiképzése, akiket a szent szolgálatokra rendelték.” CIC 232k.

²⁹⁹ MIHÁLYFI Ákos a papképzésről szóló könyve a következő jelentős korszakokat sorolja fel: 1. az Egyház alapításától Szent Ágostonig (ezen belül: Krisztus „papnevelő működése”, apostoli kor, apostoli atyák, üldözések kora, Konstantintól Ágostonig) 2. Szent Ágostontól az egyetemek koráig (ezen belül: Szent Ágoston „szeminárium”, a bencések tevékenysége, a vita canonica, Nagy Károly kora, a vita canonica hanyatlása) 3. Az egyetemek korától a Trentói Zsinatig (ezen belül: az egyetemek keletkezése, az ott folyó hittudományi képzés és papnevelés, majd a hanyatlás korszaka) 4. A trentói zsinattól pedig tárgyalja a kora intézményeinek bemutatásával bezárólag. Ld. MIHÁLYFI, Á., *A papnevelés története és elmélete I.* SZIT Budapest, 1896. IX-X. A következőkben az általa írtak képzik az áttekintés vázát.

az alapvető célja az, hogy az illető személy alkalmassá váljon azoknak a kötelességeknek a vállalására, és ebből fakadó jogainak érvényesítésére, melyekkel szolgálata során élnie kell.

A papnevelés történetében a legfontosabb határt a Trentói Zsinat intézkedése során felállított speciális intézmény, a szeminárium léte jelentette, de ez nem azt jelenti, hogy csak innentől beszélhetünk arról, hogy a szent szolgálatra kiválasztott személyek különleges felkészítésben részesülnek. Már az apostoli atyák korától kezdve³⁰¹ nyomom követhető, hogy a püspökök nagy gondot fordítottak arra, hogy csak arra valóban alkalmas személyeket válasszanak ki a papság sorába és számukra kezdettől fogva létezett valamilyen vizsgálat, melyben meggyőződtek arról, hogy felszentelhető-e a szolgálatra, illetve hogy ordinációja valóban hasznos-e az adott részegyház javára.³⁰² „A korábbi évszázadokban... a püspökök személyesen gondoskodtak a papjaik képzéséről, maguk köré gyűjtve a jelölteket, megvalósítva velük az ún. *vita communis*-t, vagy a kolostorokban élő szerzetesekre bízta őket. Ezek a püspöki cenákulumok a IV. századtól kezdve jelentek meg. A középkorban a papnevelést a kolostorokra, vagy a káptalani iskolákra bízta.”³⁰³ Ezeknek a püspöki cenákulumoknak a sorában az elsők között említhetjük Szent Ágoston kezdeményezését, aki saját püspöki házában hozott létre helyet a papságra készülők számára.³⁰⁴ Ez a kezdeményezése számos

³⁰⁰ „Ez a jog a vallásszabadság alapvető követelménye is. A vallásszabadság alapvető emberi joga autz is tartalmazza, hogy a világi hatalom se törvényhozási, se közigazgatási, se bírói jellegű tevékenységgel ne akadályozza a vallási közösségek azon tevékenységét, hogy a saját vezetőiket szabadon megválasszák és neveljék.” KUMINETZ, G., *A szent rend és a szent szolgálattevők* (ideiglenes jegyzet) Budapest, 2004. 29.

³⁰¹ Művek, melyek tartalmazznak konkrét előírást a klérus kiválasztásával kapcsolatban: a *Didaché* 2. része, *Canones ecclesiastici Sanctorum Apostolorum, Canones apostolici*, ERDŐ: ERDŐ, P., *Az egyházjog forrásai* SZ.I.T., Budapest 1998. 22. 27.29.

³⁰² MIHÁLYFI, Á., *A papnevelés története és elmélete I.* SZIT Budapest, 1896. 12-20.

³⁰³ KUMINETZ, G., *A szent rend és a szent szolgálattevők* (ideiglenes jegyzet) Budapest, 2004. 31.

³⁰⁴ „Saját tapasztalatából tudta már, hogy a papi szellem és érzület megőrzése a kolostori élethez hasonló életmód által történhetik a legbiztonságban. Ezt az életmódot akarta papságával és papjelölteivel megkedveltetni. Ezeket házába gyűjtötte. A püspöki háza valódi nagy szeminárium lett, vagy amint Ágoston mondani szokta, *monasterium*. Sőt a lángoló lelkiületű püspök föl is tette magában, hogy azokat nem is fogja papokká szentelni, kik ezen kolostorias élet szabályainak magukat

püspök-társában követőkre talált, és a szerveződő teológiai „iskolákkal” együtt a kialakuló teológiai kultúra fontos központjai lettek. Ennek a kornak kiváló szerzője Cassiodrus,³⁰⁵ aki „írt... egy kézikönyvet, mely vezérfonal gyanánt szolgálhatott a teológiai ismeretek megszerzésénél. A könyv címe: *De insitutione divinarum litterarum.*”³⁰⁶ A könyv „*methodika akar lenni a teológiai tanulmányoknál: elmondja minő dolgok tanulandók és minő szerzőktől; majd a theologia tanulásának fő irányait adja elő.*”³⁰⁷

A püspökök körében – többek között Itáliában, Galliában, és Hispániában is – végül általános irányelv lett, hogy papjaikat az archidiakónus vezetésével *mensa canonicorum* vagy más néven *vita canonica / communis* formájában képezzék, azaz, hogy a jelöltek együtt étkezzenek, lakjanak és állandó felügyelet alatt éljenek. Szokásban volt Hispániában, hogy ez a képzés már igen fiatal gyermekkorban kezdődött meg.³⁰⁸ Ezt a szemléletet számos részleges zsinati határozat is magáévá teszi.³⁰⁹ A világi papság képzésére igen nagy hatással volt a bencések megjelenése, akik a kifejezetten kolostori,³¹⁰ tehát teljesen a világtól elzárt körülmények között képezték³¹¹ saját növendékeiket, és ezzel az eddig

alávetni nem akarják De úgy látszik a nagy püspöknek ezen szokatlan és szigorú eljárása kezdetben sokaknak visszatetszett, s lehet, hogy ha ezen szigorúsága mellett megmarad, a klérus száma jelentékenyen megcsappant volna... Azonban rövid idő alatt győzelmet aratott Ágoston lángoló buzgalma. Hippo egész papsága elfogadta és megszerette ezt az új életmódot.” MIHÁLYFI, Á., A papnevelés története és elmélete I. – II. SZIT Budapest, 1896. 22-23.

³⁰⁵ „Cassiodorus (†580), (szintén) az Aniciusok családjának köréhez tartozva nagy gonddal őrizte az antik kultúra ismereteit és technikáit, így a helyesírás és az iskolai nevelés elveit, a szerzetesi oktatási rendjének elveit, a könyvtárak felépítési és berendezési elveit, és ezeket műveiben ki is fejtette. ...” ERDŐ, P., Az egyházjog forrásai SZ.I.T., Budapest 1998. 73-74.

³⁰⁶ MIHÁLYFI, Á., A papnevelés története és elmélete I. – II. SZIT Budapest, 1896. 29.

³⁰⁷ U.o. 29. További részletek: 30.-tól

³⁰⁸ U.o. 34.

³⁰⁹ 2. touri zsinat (523), vaisoni zsinat (529), II. és a IV. (633) toledói zsinat Vö. MIHÁLYFI, Á., A papnevelés története és elmélete I. – II. SZIT Budapest, 1896. 32-34.

³¹⁰ Pl. Gallia területén Tourban, Positierben, Soissonban, Metzben, a későbbi Brit szigeteken Yorkban, Itáliában Montecassinóban, a germán területeken Fuldaban. Ld. U.o. 35.

³¹¹ Képzési programjuk: a trivium, a quadrimum elsajátítása után a tulajdonképpeni teológiai képzést az ókeresztény írók szentírásmagyarázata, a penitenciális könyvek, a szent zene és a liturgikus cselekmények rendjének elsajátítását jelentette. Vö. U.o.

tendenciákat tovább erősítették és hatásukra a *vita canonica* a világi papok képzésében teljesen általánossá vált. Nagy Károly ezt a törekvést erősítette tovább, mikor egész birodalmában elrendelte, hogy „*a püspökök alkalmas iskolákat állítsanak, melyekben alkalmas papokat képeztesse*”, a növendékek „*vagy a püspöki vagy valamely kolostori iskolában tartózkodjanak, hogy ott megszerezhessék az állásukban szükséges ismereteket és erényeket.*”³¹² Ugyanő írta elő, hogy a felszentelés előtt a növendékeknek milyen vizsgát kell tenniük.³¹³ A IX-X. század fordulójától megjelenő káptalani iskolák hasonló programot foglalmaztak meg, de sok helyütt az addigi komplexebb képzés helyett, a mindennapi papi élethez szükséges ismeretek mechanikus átadása történt csupán meg. Ráadásul erre az időszakra már ezeknek az intézményeknek a látogatása nem volt kötelező, így sok papjelölt csak a vidéki plébániákon – a helyben működő plébános irányítása alatt – sajátította el a legalapvetőbb ismereteket, de nem nyílt lehetőségük széleskörű tudás megszerzésére. Természetesen erre a korszakra is igaz, hogy a különböző helyeken ez a folyamat nem egyszerre következett be és az intézmények színvonala is eltérő volt.

1.2. A Trentói Zsinat és az utána következő korszak

Abban az időben, amikor az egyetemek kialakultak (ld. az egyetemek történetéről szóló részt) a papság nevelése részben az egyetemi képzés keretében,³¹⁴ illetve *studium generale*-kon történt,³¹⁵ de a lelkipásztori munkára

³¹² MIHÁLYFI, Á., A papnevelés története és elmélete I. – II. SZIT Budapest, 1896. 43.

³¹³ Így a legfontosabb vizsgaanyagok: A Miatyánk és a különböző hitvallások magyarázata, a mise rendjének előírásai és azok változásai, exorcizmusok, haldoklók ellátása, komputus és az egyházi naptár, keresztelés, breviárium végzése, az evangélium magyarázata a szentatyák alapján, a liturgikus könyvek másolása.

³¹⁴ A papságra készülők számára MIHÁLYFI Ákos megfogalmazása szerint internátust biztosítottak, ezen a helyen laktak és komoly fegyelmi rendben éltek. Ilyen internátus legtöbb helyen kolostori keretekben működött.

MIHÁLYFI, Á., A papnevelés története és elmélete I. SZIT Budapest, 1896. 68-70.

készülők többsége a püspök mellett működő képzésben részesültek csupán, illetve továbbra is voltak olyanok, akik a helyi plébános felügyelete mellett tanulták meg mindössze a papi élethez legnélkülözhetetlenebb dolgokat.³¹⁶ A szemináriumok felállítását közvetlenül megelőző időszak, a papság képzésében egyfajta hanyatlás³¹⁷ mutatkozott, mely már előre jelezte, hogy az Egyházban valamilyen állandó jogintézményt kell találni a papság képzésének a megoldására.

³¹⁵ Az itt végzetek „rendesen magasabb egyházi méltóságokhoz jutottak, vagy az egyetemi katedrákra léptek.” MIHÁLYFI, Á., *A papnevelés története és elmélete I.* SZIT Budapest, 1896. 67.

³¹⁶ „Ezek azonban az egyetemek fölvirágozásával nagyon aláhanyatlottak, sok helyen alig-alig tengődtek, másutt meg is szüntek. Miért is a pápák felszólaltak ez iskolák érdekében. III. Sándor alatt a III. lateráni zsinat (1179) elrendelte, hogy minden püspöki székhelyen kellő javadalmat nyerjen a mester, aki az egyház klerikusait s a szegény tanulókat ingyen oktatja. S a többi egyházakban is állítsák vissza ha régente volt ilyen mesteri javadalom. A IV. Lateráni Zsinat (1215), III. Incze alatt megújítja ezen rendeletet s megtoldja azzal, hogy minden székesegyházban s ha telik másutt is, a püspök a káptalannal vagy annak nagyobb és józanabb részével olyan mestert szemeljen ki, akik az egyházak klerikusait ingyen tanítja grammatikára és egyéb tanulmányokra. Az érseki székhelyeken pedig alkalmaztassék egy theologus, aki a papokat és másokat a Szentírás ismeretére és a lelkipásztori teendőkre megoktassa. A theologus, valamint a püspöki iskola mestere is egy kanonoki stallum jövedelmét élvezze, mindaddig, míg e tanítással foglalkozik.”

³¹⁷ Ennek okai az alábbiakban foglalhatók össze:

1. A hallgatók egy része csak a 7 szabad művészetet, vagy annak csak egy részét sajátította el, és még a teológiai képzés megkezdése előtt befejezte tanulmányait, anyagi nehézségek miatt. Az így felszentelt papok csak a lelkipáztorkodáshoz szükséges minimumot sajátították el.
2. Az egyetemi oktatásban a skolasztikus rendszer kialakulása után elsősorban a nagy klasszikus műveket magyarázták, és önállóságuk csak ezen belül érvényesült.
3. Az előadások nagy része inkább elméleti kérdések boncolgatásában merült ki, kevesebb tér maradt a (mai fogalmaink szerinti) gyakorlati vonatkozású teológiai tárgyak megismerésére.(pl.: morális)
4. A kor modern eszmei irányzatai, a humanizmus gondolkodása új hangsúlyokat hozott magával, mely túlzásaiban a szisztematikus teológia művelésének nem kedvezett.
5. Mivel hiányoztak az egységes előírások az ún. internátusokkal kapcsolatban így itt a fegyelem lazulását és az anyagi szempontok túlzott előtérbe kerülését figyelhetjük meg.

Vö. MIHÁLYFI, Á., *A papnevelés története és elmélete I. – II.* SZIT Budapest, 1896. 71-75.

Így a Trentói Zsinat határozata³¹⁸ folytán megkezdődött a világon mindenütt a szemináriumok³¹⁹ felállítása, mely a papságra való készület keretében a növendékeket a megfelelő szisztematikus teológiai képzésben részesítette. A határozat legfontosabb pontjai a következőkben foglalhatók össze:

1. A szemináriumok a megyéspüspök fennhatósága alatt álló intézmények, melyek a papnevelés céljára jönnek létre.

2. Ezekben tanul minden papságra készülő növendék, de csakis ők. (12 éves kortól)³²⁰

3. A képzés rászorultság alapján ingyenes, a gazdag szülők gyermekei fizetnek csupán.

4. A növendékek sajátos öltözetet hordanak, és tonzúrát viselnek.³²¹

5. A tanulmányok rendjét a püspök szabja meg, a fentebb már ismertetett tanulmányi rendszer kereteiben.

6. A növendékek minden nap misét hallgatnak, havonta gyónnak és a székesegyházi liturgiákon vesznek részt és segédkeznek.

7. A püspök a szeminárium fenntartására sajátos adót vethet ki.

8. A szeminárium sajátos felügyeletét a püspök egy külön erre a célra felállított bizottság segítségével végzi.³²²

Ezzel az intézménnyel egy olyan megoldás született, mely alkalmas volt arra, hogy az egész világon meghonosítsák, ugyanakkor a helyi püspök kellő

³¹⁸ XXIII. sessio (1563. július 15.) A határozat szövegét ld. U.o. 124-128.

³¹⁹ *Seminarium perpetuum*, azaz állandó intézmény, megfelelő infrastruktúrával felszerelve a határozat eredeti szövegében.

³²⁰ Később válik majd szervezetileg is szét a mai fogalmaink szerinti kisszeminárium (olyan fiatalok képzése, akik hívást éreznek a papi szolgálat vállalására, és megfelelő papi felügyelet mellett megszerezik a megfelelő középfokú végzettséget) és a nagyszeminárium (a megfelelő előírt végzettséggel rendelkező fiatal felnőttek képzése már kifejezetten a papi szolgálat ellátására).

³²¹ A tonzúráról kezdve az illető már klerikus, és a tanulmányok ideje alatt veszi fel a kisebb rendeket, a meghatározott időben.

³²² Vö. MIHÁLYFI, Á., *A papnevelés története és elmélete I.* SZIT Budapest, 1896. 128-129. A szabályozás ilyen részletes ismertetése azért volt nagyon fontos, mert egészen a II: Vatikáni Zsinatig gyakorlatilag változatlan formában, de azóta is a legfontosabb pontokban ugyanígy történik a növendékek képzése az Egyházban.

szabadságot kapott arra, hogy a tanulmányok rendjét tekintve, valamint – a különböző papnevelő intézetekben eltérő – megfelelő belső szabályok meghozatalával pontosan megszabott napirendet írjon elő és ezzel jelentős befolyást gyakoroljon a növendékei életére. Ezek a szemináriumokban párhuzamosan és egy képzési keretben történik a növendékek lelki, tanulmányi képzése, és kötelezve vannak a megfelelő épületben való bentlakásra. A szemináriumok már ebben az időben is előszeretettel küldték alkalmas növendékeiket egyetemi fakultásokra a teológiai tanulmányaik végzésére. Az idők folyamán a képzési idő lassú növekedésnek indult, ez többek között a teológiai tudományágak önállósodásának illetve egyre összetettebb voltának tudható be. A szemináriumi képzés lényege, formája, a képzés szerkezete, az oktatott anyag a II. Vatikáni Zsinatig nem sokat változott és ez az állandóság az egymás utáni papi nemzedékek kiegyensúlyozott nevelését eredményezte és az egész világon egy irányba mutatott: a trentói zsinat papságról alkotott képét valósította meg a gyakorlatban.

2. AZ 1917-ES TÖRVÉNYKÖNYV

Az 1917-es Kódex a III. könyv (*De rebus*) 4. részében (*De magisterio ecclesiastico*) szentel egy külön titulust (XXI.) a szemináriumok szabályozásának.

Ebben mint korábban rögzítettük a szent szolgálattevők kiképzését teljes egészében az Egyház sajátos és kizárólagos jogának nevezi.³²³ A törvénykönyv ebben részben a szemináriumok két típusát különbözteti meg: a kisszemináriumot³²⁴ valamint a nagyszemináriumot., mi itt most csak az utóbbival foglalkozunk érdemben. Fogalmukat így határozza meg a törvény: „*Unaquaeque dioecesis in loco convenienti ab Episcopo electo Seminarium seu collegium habeat in quo, pro modo facultatum et dioecesis amplitudine, certus*

³²³ CIC (1917) 1352. kánon

³²⁴ Fogalma: CIC (1917) 1353. kánon

*adolescentium numerus ad statum clericalem instituatur.*³²⁵ A két szeminárium-típus közti különbség, hogy míg az elsőben³²⁶ a kiskorúakat, oktatnak az általános műveltséghez szükséges alapvető tudományokat, addig a nagyszemináriumban a már nagykorú növendékeket oktatják a filozófiára és a teológiára.³²⁷ Igen kiegyensúlyozottan kezeli a törvénykönyv az intézményalapításokkal kapcsolatos kérdést. Bár előírja, hogy minden egyházmegyében legyen papnevelő intézet, már annak fogalmában is jelzi, hogy ehhez kellő számú növendék jelenléte szükséges, illetve természetesen az is, hogy a megfelelő növendékszám – tekintettel az egyházmegye méretére és az anyagi erőforrások meglétére – a jövőben is biztosított legyen a részegyházban. Kiszeminárium létesítését is igen ajánlja, de csak a nagyobb megyékben. Rugalmas megoldást kínál arra, ha egyházmegye nem képes szemináriumot létesíteni, vagy a már működő intézmény nem felel meg az előírásokban meghatározott feltételeknek. Ilyenkor a püspöknek

³²⁵ „Minden egyes egyházmegyében legyen egy a püspök által kiválasztott alkalmas helyen szeminárium vagyis kollégium, amelyben a forrásokra és az egyházmegye kiterjedésére tekintettel megfelelő számú fiatalot a klerikusi állapotra kiképeznek (vagy bevezetnek).” (CIC 1917 1354.

kánon 1§. saját fordításban)

³²⁶ A kiszemináriumokkal kapcsolatos szabályozást áttekintve láthatjuk tehát, hogy az első kódex a papságra való nevelést igen tág értelemben használja, a papi szolgálatra való teljes felkészítést érti alatta, és ezzel a növendékek teljes nevelésére teszi a hangsúlyt. Azokat, akik ilyen intézménybe lépnek, először a középfokú oktatás keretei között nevelik, és ezzel válnak majd alkalmassá a magasabb fokú tanulmányok végzésére. Ekkor kerülnek be a nagyszeminárium falai közé, ahol ezekre a kiszemináriumban megszerzett ismeretek birtokában kapják meg filozófiai és teológiai kiképzésüket. Így a kiszeminárium tulajdonképpen a papságra való érettség kialakításában játszik döntő fontosságú szerepet, hiszen igen fogékony korban, a tizenéves fiataloknak olyan szellemben oktatják a középiskolai tananyagot, hogy ezzel a keresztény hit által nyújtott széles látókörű szemléletbe is bevezetik őket. Így tehát a számukra a hit és az ész által nyújtott ismeretek egyetlen egységet alkotnak, elsajátítják a tiszta fogalmakkal való gondolkodás módszerét, már ezekre alapozva indul meg a filozófiai-teológiai képzésüket immár felsőfokú tanulmányaik keretében.

³²⁷ Vö. CIC (1917) 1357. kánon 2.§. : Curandum ut in maioribus praesertim dioecibus bina constituentur Seminaria, minus, scilicet, pro pueris litterarum scientia imbuendis, **maius pro alumnis philosophiae ac theologiae vacantibus.**”

lehetősége van a növendékeit más szemináriumba küldeni, vagy a Szentszék létesíthet egyházmegyeközi, vagy regionális intézeteket.³²⁸

A törvényhozó gondoskodik a szemináriumok fenntartásáról, többféle lehetőséget felkínálva a püspöknek arra, hogy gondoskodjon a szeminárium működéséről.³²⁹

A szeminárium irányításával kapcsolatban elsődleges vezetői feladatai a megyéspüspöknek vannak, akinek a területén a szeminárium működik.³³⁰ Felügyelnie kell arra, hogy ott minden a szentszéki előírásoknak megfelelően történjen, saját magának kell megfelelő időnként azt meglátogatnia, az ott folyó munkát és fegyelmet ellenőriznie, és a szükséges szabályzatokat jóváhagynia. Így a papnevelés elsőszámú felelősévé válik a püspök, akinek nemcsak az intézmény egészségéért, hanem a benne tanuló egyes kispapokért is felelősséggel tartozik, hiszen bennük későbbi munkatársait képzi az intézmény.

A püspöki felügyeleti jogot a főpásztor nemcsak személyesen gyakorolja, hanem köteles két bizottságot³³¹ létrehozni, az egyiket a fegyelmi a másikat pedig az anyagi ügyek felügyeletére. Mindkét testület két tagból áll, és hat éves kinevezést kapnak.³³²

A következő rendelkezések a szeminárium vezetésével kapcsolatos előírásokat tartalmazzák. Az intézmény belső vezetését a rektor látja el, a lelki vezetés feladatát a spirituális, és legalább két rendes gyóntató végzi, az anyagi

³²⁸ CIC (1917) 1354. kánon 3.§.

³²⁹ Ezek: CIC (1917) 1355. kánon: - a plébániákon gyűjtés elrendelése (1.§.)

- szeminárimi adó (ún. taxa) (2.§.)

- egyéb javak, ha az előzőek nem elegendők (3.§.)

A következőkben a törvény pontosan előírja a taxa kivetésének pontos módját, annak mértékét maximum az éves jövedelem 5%-ban jelöli meg (Vö. 1356. kánon, az adókulcsról 2.§.)

³³⁰ Vö. CIC (1917) 1357. kánon

³³¹ CIC (1917) 1359. kánon

³³² Ez a terület a mai egyetemes jogi előírásokban már nem szerepel, ugyanakkor az egyházmegye vezetésének ennek a fontos területén ma is fontos, hogy a püspök bevonjon papokat, akik tanácsaikkal és véleményük kifejtésével segítik a főpásztor munkáját. Ez fokozottan igaz a növendékek felvételének, szent rend fokozataira való bocsátásának a kérdésében és más fegyelmi ügyek tekintetében is.

ügyek intézője az ökonómus, a tanárok feladata pedig természetesen az oktatás.³³³ Mint ez a felsorolás is mutatja, a Kódex a szemináriumokra mint egységes oktató és nevelő intézetekként fogja fel, melyben ez a két feladat egymástól nem választható el. A rektor sajátos jogkörével kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy mivel az intézmény ki van véve a területileg elvileg illetékes plébánia joghatósága alól – a házassági ügyek kivételével – így ő gyakorolja a plébánosi jogokat, és látja el annak feladatait.³³⁴

A növendékek felvételéről³³⁵ és elbocsátásáról³³⁶ egy-egy kánon rendelkezik, mely a mai hatályos fegyelemnél jóval szigorúbb, különösen azokkal akiket más helyről már elbocsátottak vagy akár önként hagyták el a papnevelő intézetet. Az elbocsátással kapcsolatban konkrétan megnevezi azokat a tulajdonságokat és viselkedési formákat, melyek a kizárást vonják maguk után.³³⁷

A következő kánonok (1364-1367. és 1369.) szólnak a konkrét szemináriumi nevelési kérdésekről, így ezeket vizsgáljuk meg részletesebben. A lelki neveléssel kapcsolatban, a kánon³³⁸ teljes részletességgel, pontosan előírja az alapvető spirituális gyakorlatokat, melyeken az intézetben a növendékeknek részt kell venniük.³³⁹ Ezen kívül a szöveg külön hangsúlyt fektet az előírt fegyelmi rend megtartására és az egyházas szellem megőrzésére valamint a mindennapi életben fontos külső és belső tulajdonságok kialakítására.³⁴⁰

³³³ Összefoglalóan: CIC (1917) 1358. kánon, további rendelkezések: 1360, 1361, 1369.

kánonokban: az előjárók kinevezéséhez szükséges tulajdonságuk, kinevezésük, visszahívásuk, pontos feladataik

³³⁴ Vö. CIC (1917) 1368. kánon. A jogok felsorolása: BÁNK I. 485.

³³⁵ CIC (1917) 1363. kánon

³³⁶ CIC (1917) 1371. kánon

³³⁷ Magyarul: BÁNK I. 488.

³³⁸ CIC (1917) 1367. kánon

³³⁹ Ezek: – napi reggeli és esti ima és szentmise (1°)

– heti gyónás és ennek megfelelő rendszeres áldozás (2°)

– ünnepeken és vasárnap ünnepélyes szentmisén, valamint szertartásokon való részvétel a székesegyházban (3°)

– évenkénti lelkigyakorlat (4°)

– legalább heti egy elmélkedés (exhortatio) (5°)

³⁴⁰ CIC (1917) 1369. kánon 1.§ és 2.§.

A szellemi neveléssel és oktatással kapcsolatos kérdésekről három kánon rendelkezik. Az 1364. kánon a küsszemináriumok feladatát az alapvető vallási és humán képzés megadásában, a latin és a helyben használatos nyelvek elsajátításában valamint az általános műveltség és papi élethez szükséges alapvető tudás megszerzésében foglalja össze.³⁴¹

A nagyszemináriumokban adott képzést így írja le a törvény:

1. §: „ *In philosophiam rationalem cum affinibus disciplinis alumni per integrum saltem **biennium** incumbant.*” A képzés első része tehát a bevezető filozófiai képzés, mely két éven keresztül, a teológiai képzéstől elkülönítve kerül előadásra.

2.§: „*Cursus theologicus saltem integro **quadriennio** contineatur, et, praeter theologiam dogmaticam et moralem, complecti praesertim debet studium sacrae Scripturae, historiae ecclesiasticae, iuris canonici, liturgiae, sacrae eloquentiae et cantus ecclesiastici.*”

A második képzési egység a négyéves teológiai képzés ideje. Ennek a fő tárgyai: a dogmatika és a morális, a szentírástudomány, az egyháztörténelem, a kánonjog, liturgika, szónoklattan és az egyházi ének.

3. §: „*Habeantur etiam **lectiones** de theologia pastoralis, additis practicis exercitationibus praesertim de ratione tradendi pueris aliisve catechismum, audiendi confessiones, visitandi infirmos, assistendi moribundis.*”

További tárgyak: a pasztorális, hitoktatási gyakorlat, gyóntatás, betegek és haldoklók ellátása.

Érdeemes ezt a kánont alaposabban elemezni, és látni, hogy mennyire világos szerkezetben építi fel a képzést a törvényhozó. A két ciklust (filozófia és teológia) elkülöníti egymástól, hangsúlyozva integritásukat de sajátos egymásra építettségüket is: a filozófia alapozza meg a teológiai képzést, de a teológia világítja meg a maga teljességében az előzőben megtanultakat. Az elkülönítés mutatja az emberi ész keresésének és a kinyilatkoztatásban kapottaknak a különbségét, de egymásra utaltságát is. A második, teológiai kurzuson belül is világos a különbségtétel, előbb a fő tárgyakat, majd a rájuk épülő elsősorban gyakorlati tárgyakat sorolja fel. A csúcson áll a dogmatika és a morális, mintegy a

³⁴¹ Vö. 1,2,3 pontokban leírtakat.

teológia tetőpontjai, majd a megalapozásukhoz szükséges, de önállóan is nélkülözhetetlen egységek, mint a biblikum, a történelem és a kánonjog. Majd következnek a gyakorlati lelkipásztorkodás fő területei, mellyel a növendékek rendszeresen találkozni fognak, melyekben a megszerzett elméleti tudás kamatoztatható, de csak a hitigazságok fényében végezhető megfelelő módon.

Az 1366. kánon az oktatással kapcsolatos gyakorlati kérdésekre koncentrál. A tanárok kiválasztásánál előnyben kell részesíteni a Szentszék által jóváhagyott intézményekben szerzett doktorátussal rendelkezőket. Az oktatásban Aquinói Szent Tamás rendszere szerint és tanításához ragaszkodva járjanak el, és végül a legfontosabb tárgyakat önálló oktassa.³⁴²

Ezek a gyakorlati szabályok hozzájárulnak, hogy a szemináriumi teológiai oktatás az egész világon egységes rendszerben, magas színvonalon történjen és hangsúlyos legyen, hogy melyek azok a diszciplínák, melyek különösen is nagy jelentőséggel bírnak.

Mint azt már az egyetemekről szóló részben említettük, a 972-es kánon³⁴³ a szentelendőről szóló tulajdonságok között kerül megemlítésre, hogy minden növendéknek fő szabály szerint a teológiai képzés idejére legalább a szemináriumban kell tartózkodnia, az ordinárius engedélyével a papnevelő intézeten kívül tartózkodóknak egy alkalmas pap felügyelete alatt kell állniuk. Ez a kánon így újra megvilágítja, hogy az egész képzés végső célja, hogy a növendékek papságra való alkalmasságát kialakítsa és a szenteléshez való eljutásuknak egyik legfontosabb eszköze legyen. Ebben a filozófiai és teológiai képzés a legfontosabb sarokpontok között áll.

³⁴² Szentírástudomány, dogmatika, morális, egyháztörténelem vö. 1366. kánon 3.§.

³⁴³ „Curandum ut ad sacros ordines adspirantes inde **a teneris annis in Seminario recipientur**; sed omnes ibidem commorari **tenentur saltem per integrum sacrae theologiae curriculum**, nisi *Ordinarius in casibus peculiaribus, gravi de causa, onerata eius conscientia, dispensaverit.*”

2. AZ OPTATAM TOTIUS HATÁROZAT

A Zsinat papképzésről szóló dokumentumának történetét röviden vázolva elmondhatjuk, hogy mikor a szöveg tervezetével kapcsolatos munkákat megkezdték az atyák, sok bizonytalanság volt a kérdésben a nagyszemináriumok jövőjével kapcsolatban. Ennek a bizonytalanságnak az alapvető kiindulópontja az volt, hogy vajon a szemináriumok körülbelül négyszáz éves intézménye, képes lesz-e azt a szerepét betölteni a sok változáson keresztül haladó XX. század második felében, mint az azt megelőző években. Mint látni fogjuk, a zsinat után társadalmi fejlődés negatív tendenciái mutatják, hogy ez a félelem nem volt teljesen alaptalan.³⁴⁴ Külön vitapont volt a kisszemináriumok helyzete, mely

³⁴⁴ Ugyanakkor a Zsinat után történt fejlődés fényében kissé túlzottnak tűnik GOJÁK János szembeállításai, mely kizárólag a „trentói papi ideál” és „az új eszmék jelentkezésének” szembeállításával magyarázza a folyamatokat, az alábbi gondolatmenetben: „Az ismert, áthagyományozott papi ideál lényegében még a trentói zsinat szabta meg. Következésképpen a trentói zsinatra nyúlnak vissza azok a nevelési részcelok, nevelési elvek és részben módszerek is, amelyek a szemináriumi nevelést meghatározták.... Világosan látták, [ti. a zsinati atyák] hogy a reformáció térhódítását csak akkor lehet megállítani, hogyha sikerül a tudományokban jártas, egyházhű és jámbor lelkipásztorokat kinevelni. ... Mivel a megőrzés, a rend megtartása a főcél, igen nagy hangsúlyt kap mindaz, ami a hierarchikus statusra, a pap méltóságára és kiváltságos helyzetére vonatkozik. ... Csakhogy az idők folyamán új igények léptek fel. ... Így pl. azt kéri a pápa [ti. XII. Pius], hogy a növendékeket ne zárják el teljesen a világtól... Az előljárókat inti, hogy óvakodjanak letörni a növendékek aktivitását, kezdeményező-készségét, önállóságát... Inkább arról gondoskodjanak, hogy a növendékek valóban megismerjék a világot...” Egyetértve abban, hogy a zsinati megújulás és változás szükséges volt, és elismerve a dokumentumokban megfogalmazott új szemlélet időszerűségét és sok gyümölcsét, azt is látnunk kell, mint ennek a folyamatnak árnyoldalát, hogy sajnos a korábbi papi eszménykép túlzott leértékelése és időnkénti teljes elutasítása oda vezetett, hogy a mai papnövendékek elé sokszor egyáltalán nem sikerül egy egységes papi képet, ha úgy tetszik ideált állítani, és a lelkipásztori aktivitás túlzott hangsúlyozásával elég egyoldalú elképzelések alakulnak ki arról, hogy ki a pap és hogy is kell élnie az életét. A '17-es Törvénykönyv szabályainak tárgyalásánál láttuk, hogy az aprólékos szemináriumi előírások mennyire tiszta mintát adtak az akkori növendékeknek. Lehet ezt a szellemet rugalmatlansággal vádolni, csak kérdés, hogy ma mit tudunk a helyébe adni a szolgálati papság lelki gyarapítására. Nyilván a megoldás a kiegyensúlyozott középúton van, a Trentói és a Vatikáni Zsinat között meglévő folyamatosság felfedezése az egyoldalú

végül ajánlasként, a hivatásgondozás egyik módjaként került a végleges szövegbe.³⁴⁵ A két előkészítő bizottság által kidolgozott tárgyalási alapot, több rövidítés után az 1964 novemberében folyó vita után, a felmerült javaslatok egy részét bedolgozva végül 1965. október 28-án, nagy többséggel³⁴⁶ fogadták el.³⁴⁷

A zsinati okmányok papságra vonatkozó szemléletében különösen fontos hangsúlyt kapott, hogy a papság a püspök elsőszámú munkatársa és részese ugyanannak az apostoli szolgálatnak, ha ennek a részesedésnek más is a foka, annak megfelelően, hogy az áldozópap az ordó második, a püspök pedig annak harmadik fokát – azaz teljességét – nyeri el a szentelésben.³⁴⁸

Amikor a szöveg történetét és hatását vizsgáljuk a papnevelésre nem feledkezhetünk el arról a társadalmi és egyházi környezetről, amiben a dokumentum tovább élt. Ilyen körülmény az 1968-as diáklázadások kora és az 1970-es és '80-as évek válsága a papi hivatások terén és annak a korábbiaknál nagyobb mértékű elhagyása kapcsán.³⁴⁹ A zsinati dokumentum nyomán a papnevelésre vonatkozó szabályokat előbb 1970-ben, majd pedig az új törvénykönyv kiadása után 1985-ben adták ki *Ratio Fundamentalis* címen, mint azt majd később látni fogjuk. De ezeken kívül a papnevelés témájában komoly számú szentszéki előírás látott napvilágot.³⁵⁰ Ezek közül a témánk szempontjából

szembeállítás helyett. Vö. GOJÁK, J., *Határozat a papnevelésről*. „*Optatam totius*” in *A II. Vatikáni Zsinat tanítása* ed.: CSERHÁTI, J., FÁBIÁN, Á. SZIT, Budapest, é.n. 199-200.

³⁴⁵ Látszik, hogy az ezzel a korosztállyal való foglalkozás mennyire nehezzé vált az utóbbi évtizedekben, és így hivatásuk gondozása is teljesen új kihívásokkal teli feladat lett. Sajnos nem látszik, hogy mi lesz ebben az ügyben a megoldás, de az is érzékelhető, hogy a nagyszemináriumba bekerülő növendékek és nevelőik mennyire küszködnek a hiányzó háttérből adódó nehézségekkel.

³⁴⁶ 2318 támogató szavazattal MARAFIOTI, D., L’”*Optatam totius*” nel contesto del magistero conciliare e post-conciliare in *Seminarium* (2005 N.3.) 548.

³⁴⁷ Vö. GOJÁK, J. bevezetőjével in *A II. Vatikáni Zsinat tanítása* SZIT, Budapest 200-201.

³⁴⁸ Vö. MARAFIOTI, D., L’”*Optatam totius*” nel contesto del magistero conciliare e post-conciliare in *Seminarium* (2005 N.3.) 548.

³⁴⁹ U.o. 550. és ld. ott részletesebben

³⁵⁰ GROCHOLEWSKI gyűjtötte őket össze: a filozófiai képzésről (1972 jan. 22), a cölibátusra való nevelésről (1974. ápr. 11.), a növendékek kánonjogi oktatásáról (1975 ápr. 2.), a teológiai képzésről (1976 febr. 22.), a szemináriumi liturgia oktatásáról (1979. jún. 3.), a spirituális képzés fontos

külön kiemelkedik a Nevelésügyi Kongregáció instrukciója, mely a *La formazione teologica dei futuri sacerdoti* címet viseli.³⁵¹ 1990-ben a rendes püspöki szinódus témája „*A papképzés a jelen körülmények között*” volt, mely jó alkalom volt, hogy az Egyház áttekintse hogyan tekint az évezred váltás közelében erre az életében igen fontos kérdésre. Ennek a tanácskozásnak a nyomán született meg II. János Pál pápa *Pastores dabo vobis* szinódus utáni apostoli buzdítása, (1992) melyről a későbbiekben még szólunk majd.

A zsinati szöveg – végső formájában – hét fejezetben³⁵² és 22 pontban tárgyalja témáját.

Egy rövid bevezető után az első és legfontosabb megállapítás az, hogy az egyetemes egyházi szabályozás szintjén csak keretszabályokat fogalmaznak majd meg, hiszen, a papnevelésnek alkalmazkodnia kell a helyi körülményekhez: „*Cum in tanta gentium regionumque diversitate nonnisi generales leges ferri possint, in singulis nationibus vel ritibus peculiaris «Sacerdotalis Institutionis Ratio» ineatur, ab Episcoporum Conferentiis statuenda, certis temporibus recognoscenda atque ab Apostolica Sede approbanda, qua leges universales ad peculiaris locorum temporumque adiuncta accommodentur, ut sacerdotalis*

szempontjairól (1980. jan. 6.), a vándorlók pasztorációjával kapcsolatos képzésről (1986. jan. 25.), a társadalmi kommunikációs eszközökkel kapcsolatos kérdésekről a képzésben (1986. márc. 19.), a keleti egyházakkal kapcsolatos tanulmányokról (1987. jan. 6.), a Szűz Máriával kapcsolatos oktatásról (1988. márc. 25.), az Egyház szociális tanításának oktatásáról (1988. dec. 30.), az egyházatyákkal kapcsolatos tanulmányokról (1989. nov. 10.), a szent renddel kapcsolatos irregularitások és akadályok (1992. júl. 27.), a szemináriumi előjárók képzéséről (1993. nov. 4.), a szeminaristák házassággal és családdal kapcsolatos képzéséről (1995. márc. 19.), egyik szemináriumból a másikba való felvételtől (1986. okt. 9 és 1996. márc. 8.), a propedeutikus évről (1998. máj. 1.) a rendek felvételével vagy gyakorlásával kapcsolatos irregularitásokról és akadályokról szóló kánoni normák (1999. febr. 2.), a homoszexuális személyek hivatásának megítélésének kritériumairól a szemináriumba való felvétel és a szent rendhez való bocsátás kérdésében (2005. nov. 4.) GROCHOLEWSKI, Z., *L' insegnamento della teologia nel seminario: importanza e suggerimenti* in *Seminarium* 40.(2000 N..3) 619-632.

³⁵¹ SACRA CONGREGATIO PRO INSTITUTIONE CATHOLICA, *La formazione teologica dei futuri sacerdoti*, 1976 II. 22. Leges V. 7155-7175

³⁵² Ezen fejezetek témái: I. a papnevelés rendjének részletes kidolgozása az egyes nemzetek ügye II. .hivatásgondozás III. nagyszemináriumok szabályzata IV. lelki nevelés V. tanulmányok VI. lelkipásztori nevelés VII. továbbképzés

institutio semper congruat pastoralibus necessitatibus illarum regionum in quibus ministerium exercendum sit."³⁵³ Ezzel a zsinat nyilvánvalóvá tette, hogy a nevelési rend részletes kialakítását a püspöki karokra kívánják bízni, lehetővé téve hogy a valódi viszonyok ismeretében alakítsák ki azokat. Másrészt a szöveg arra is komoly hangsúlyt fektet, hogy a későbbiekben is felül kell majd ezeket vizsgálni, a változó körülményekre való tekintettel és természetesen továbbra is fenntartja az Apostoli Szentszék ellenőrző és jóváhagyó szerepét ezek megalkotásánál és felülvizsgálatánál.

A lelki nevelés és a lelkipásztori életre való felkészítés mellett tehát a tanulmányok kérdése³⁵⁴ kívánt részletesebb ismertetést a zsinati atyák szerint a papnevelés szempontjaiból, ahogyan az a papnevelési szabályzatokban is megjelenik. Az alaptanulmányokra való alkalmasság feltételül az általános műveltséget valamint a latin és a saját liturgikus nyelv ismeretét szabja meg.³⁵⁵ A tanulmányok kezdetén és középpontjában Krisztus misztériuma áll, melyet egy megfelelő bevezető kurzusban kell oktatni.³⁵⁶ A filozófiai oktatást a meglévő „mindig érvényes” örökség alapján, a megfelelő történeti háttér bemutatásával és az élet gyakorlati problémáinak összefüggésében kell a hallgatók elé tárni.³⁵⁷ A teológiai tárgyak között a fő hangsúlyt a szentírástudomány és a dogmatika oktatására helyezi, majd a többi tárgyról is röviden szól.³⁵⁸ Végül az ökumenikus szempontokról és a helyi vallások ismeretéről beszél.³⁵⁹ A következő két pont témánk szempontjából igen fontos. A tudományos oktatás (*doctrinalis institutio*) módszerében az elmélyült kiképzésre és az alkalmazott módszerek felülvizsgálatára van szükség a Zsinat szerint.³⁶⁰ A magasabb fokú tanulmányok

³⁵³ *Optatam totius* 1.

³⁵⁴ Ezen belül: alaptanulmányok, filozófia, bevezetés a Krisztus misztériumába, teológia, oktatási módszer és a magasabb fokú tanulmányok című pontok következnek.

³⁵⁵ *Optatam totius* határozat 13.

³⁵⁶ U.o. 14.

³⁵⁷ U.o. 15.

³⁵⁸ Így a biblikus tárgyakról, erkölcstanról, kánonjogról, egyháztörténelemről, és a liturgikáról.

³⁵⁹ U.o. 16.

³⁶⁰ U.o. 17.

esetében pedig, a szaktárgyakban a mélyebb tudományos képzést (*praeparentur altiore ratione scientifica instructi*) kell a hallgatóknak adni.³⁶¹

Az V. fejezetnek – a dokumentum egészének fényében való – vizsgálatakor azt tapasztalhatjuk, hogy itt a teológiai oktatás, mint a papi életre való felkészülés részeként és eszközeként jelenik meg. Ezért állapítják meg, hogy a teológia oktatását a nagyszemináriumokban, illetve a hozzájuk kapcsolódó hittudományi képzést folytató intézményekben a lelkipásztori szempontokra nagy hangsúlyt helyezve kell végezni. Így a teológia tanításának a célja végső soron az, hogy a növendékeket a majdani papi szolgálatukban való helytállásban segítse. Ugyanakkor pedig, világos, hogy ez a cél csak úgy valósítható meg, ha a képzés során a növendékeket komolyan bevezetik a tudományos oktatás és kutatás eszközeinek az elsajátításához, és ránevelik őket használatukra. Nem lehet ugyanis, sőt kifejezetten káros, egymással szembeállítani a tudományos és a lelkipásztori szempontokat, azokat csak egymással való szoros egységben képzelhetjük el. Amikor majd a későbbiekben vizsgáljuk az affiliáció jogintézményét, mely éppen a nagyszemináriumok számára ajánlott kapcsolódási forma, láthatjuk, hogy az tökéletesen megfelel a zsinati elveknek, és a gyakorlatban lehetővé teszi papnövendékek korszerű – tudományos de mégis a papságra való felkészítés sajátos szempontjait figyelembe vevő – képzését.

Melyek a dokumentum hangsúlyos alapelvei, melyek meghatározzák az egész szöveg szellemiségét? Az első a krisztocentrikus³⁶² megközelítés. Maga Krisztus hívja meg papjait szolgálatára, tehát nekik is Őt magát kell életük középpontjába helyezni és a teológia minden részterületét úgy kell oktatni, hogy ez a szemlélet domborodjon ki belőle.³⁶³ A második fontos szempont, hogy törekedni kell a képzés egységességének³⁶⁴ megőrzésére. Nem engedhető meg, hogy a lelki és szellemi képzést egymással szembe állítsák, és az sem, hogy az

³⁶¹ U.o. 18.

³⁶² MARAFIOTI, D., L' "Optatam totius" nel contesto del magistero conciliare e post-conciliare in *Seminarium* (2005 N.3.) 551.

³⁶³ Vonatkozik ez pl. az Ószövetséggel kapcsolatos ismeretekre is, ahol ez nem teljesen magától érthető, de a biblikus teológia szempontjait felhasználva megvalósítható.

³⁶⁴ MARAFIOTI, D., L' "Optatam totius" nel contesto del magistero conciliare e post-conciliare in *Seminarium* (2005 N.3.) 551.

egyres teológiai tárgyakat olyan különböző szemlélettel oktassák, hogy azok egy irányba mutató volta ne kristályosodjon ki kellőképpen. A Tanítóhivatal által adott iránymutatások figyelembevételével el kell kerülni, hogy az oktatás csupán vélemények ismertetése legyen, minden területen keresni kell azt az „arany középutat”, mely a növendékeknek segít a helyes irányt megtalálni. A kellően alapos, de megfelelően kritikus szemlélet elsajátításával a növendékek maguk is képesek lesznek arra, hogy az elsajátított ismeretek segítségével később ők maguk önállóan is helyes véleményt alakítsanak ki a felmerülő témákban. A harmadik fontos szempont, hogy az egész képzés pasztorális irányultságú³⁶⁵ legyen, azaz láthatóvá váljon, hogy a tanultakat a növendékek hogyan tudják alkalmazni, illetve, hogy lássák, hogy a megszerzett ismeretekből mit és hogyan kell majd az őket hallgatóknak átadni. Fontos, hogy a hallgatók megismerjék, hogy milyen a mai ember akihez evangelizációs küldetésük szól, milyen kérdések gyötörnek, hogyan keresi az Istenhez vezető utat. Szintén fontos, hogy felfedezzék, hogy szolgálatuk a legkisebbekhez, a szegényekhez és elesettekhez is szól. Az utolsó fontos szempont pedig, hogy a képzésnek nyitottnak kell lennie a mai humán tudományok irányába,³⁶⁶ ezek között kiemelve a pszichológia, a pedagógia és a szociológia fontosságát. Természetesen a módszerek megismertetése mellett át kell adni azt a megfelelő prudens szemléletet, hogy melyek azok az eredmények, melyekre különösen is oda kell figyelni és melyek azok a szempontok, irányzatok, melyek nem egyeztethetők össze a keresztény emberképpel vagy az Egyház tanításával. Meg kell találni azt az optimális megközelítést, melynek segítségével ezek a tudományok hathatós eszközök, segítséget nyújtó erők a lelkipásztorkodó pap kezében.

Hogyan összegezhető tehát röviden a zsinati tanítás a nagyszemináriumokkal kapcsolatban?³⁶⁷

³⁶⁵ MARAFIOTI, D., L'”Optatam totius” nel contesto del magistero conciliare e post-conciliare in *Seminarium* (2005 N.3.) 551.

³⁶⁶ U.o.

³⁶⁷ MARAFIOTI így látja a dokumentum értékét: „*Da quanto stiamo dicendo appare chiaro che sarebbe sbagliato considerare l’Optatam totius un documento conciliare minore. Anzitutto bisogna sottolineare la sua importanza dal punto di vista teologico-dottrinale sui due punti segnalati: il paragone e l’affermazione della superiorità (praecellentiam) della verginità sul matrimonio; e*

1. A zsinat kijelenti, hogy továbbra is szükségesek a szemináriumok, mint a papnevelés helyei és helyszínei.³⁶⁸

2. Akkor tölthetik be helyesen küldetésüket, ha ott valódi lelkipásztorokat nevelnek ki. Ehhez olyan kiváló nevelőkre van szükség, akik a szemináriumot az egység helyévé tudják tenni, és ennek érdekében egyfajta családi légkört tudnak teremteni.³⁶⁹

3. Az intellektuális nevelésben is törekedni kell a nevelés egységes szempontjainak figyelembevételére és megőrzésére. Ezért kerülni kell, hogy ez ne degradálják le pusztán oktatás és kutatás zárt világára, hanem szolgálja a növendékek lelkipásztorrá való kinevelését. Ennek érdekében kell Krisztus misztériumának tanítását a középpontba állítani.

– A szellemi képzésen belül a filozófia oktatásának annak magasabb rendű célját, az igazság keresését kell előtérbe helyezni, tiszteletben tartva itt is a tudomány sajátos módszerét és a kutatási szabadságot.³⁷⁰

– A teológia a hit útkeresése felhasználva az emberi ész fényénél megismerhető igazságokat, a régi bölcs gondolat szellemében:³⁷¹ *contemplata*

*l'atteggiamento verso la religione non cristiana, con il duplice invito a valorizzare gli elementi positivi e confutare gli errori. Sul fronte specifico della formazione sacerdotale, a 40 anni dalla promulgazione il Decreto si rivela ancora una ricca sorgente di stimoli e suggerimenti, per chi si interroga sul modo opportuno di preparare i preti. Il mondo del postmoderno e della globalizzazione è diverso dal tempo in cui si è svolto il concilio Vaticano II. Tener conto dei cambiamenti culturali e della nuova mentalità dei giovani di oggi è necessario e doveroso. ... I formatori a loro volta devono prendere coscienza della dimensione ecclesiale del loro compito: sono chiamati a formare i preti, non secondo prospettive paritcolari, ma secondo la volontà di Cristo e della Chiesa. Questo d'altra parte chiedono i giovani, che si mettono nelle loro mani per realizzare la propria vocazione al sacerdozio; questo soprattutto vuole il concilio. Il suo ripetuto richiamo all' „unità della formazione” è diventato ancora più urgente, e interpella formatori e seminaristi.” MARAFIOTI, D., L' "Optatam totius" nel contesto del magistero conciliare e post-conciliare in *Seminarium* (2005 N.3.) 591-592.*

³⁶⁸ *Optatam totius* határozat 4.

³⁶⁹ Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ez a légkör egy túlzottan megengedő, vagy az előljáró – növendék viszony felpuhítását jelentené, hanem éppen azt, hogy a kispapok tapasztalják meg az elfogadást, az összetartást, a közös útkeresés szépségét, és ez elindítsa bennük a vágyat és a szándékot a növekedésre, fejlődésre, előrehaladásra, figyelemmel az Egyház tanítására és az előljárók és tanárok által adott útmutatásokra.

³⁷⁰ Vö. *Optatam totius* határozat 15.

*aliis tradere.*³⁷² Ugyanakkor a teológiai oktatásnak rá kell világítania arra is, hogy a Kinyilatkoztatás fényében az Egyház nemcsak elméleteket fogalmaz meg, vagy elveket mond ki, hanem törekszik arra, hogy segítsen az emberiség nagy problémáinak megoldására³⁷³ és kérdéseinek megválaszolására is.

Egyben az oktatásnak a zsinati tanítás alapján az Egyház misztériumára is rá kell mutatnia.³⁷⁴

3. RATIO FUNDAMENTALIS (1970)

Miután a zsinati atyák elhatározták a szemináriumok megújítását, az 1967-es püspöki szinóduson³⁷⁵ is kimondták, hogy a papneveléssel kapcsolatos rendelkezéseket a II. Vatikáni Zsinat szellemében meg kell újítani. Hogy mit jelent az a szemléletbeli változás, amit a zsinati atyák megfogalmaztak, azt

³⁷¹ MARAFIOTI, D., L' "Optatam totius" nel contesto del magistero conciliare e post-conciliare in *Seminarium* (2005 N.3.) 580.

³⁷² Aquinói Szent Tamás gondolata eredetileg: „Contemplari et *contemplata aliis tradere*” Szabad fordításban: elmélkedni és másoknak átadni, amit átelmélkedtünk.

³⁷³ MARAFIOTI, D., L' "Optatam totius" nel contesto del magistero conciliare e post-conciliare in *Seminarium* (2005 N.3.) 582.

³⁷⁴ Részletesebben: U.o. 583.

³⁷⁵ Vö. az 1970-es *Ratio* bevezetőjében: „*In Synodo Episcopali mense Octobri 1967 Romae celebrata sequens Quaesitum, a Cardinali Praefecto S. Congregationis pro Institutione Catholica propositum, a Patribus approbatum est: „ An opportunum videatur út, enumeratis thematibus quae cunctis Rationibus Institutionis sacerdotalis inserantur oportet, praeparetur, una cum Conferentiis, Ratio quaedam Fundamentalis, ad normam Decreti Optatam totius ceterorumque documentorum conciliarium, quae in proxima Congregatione Plenaria S. Dicasterii pro Institutione Catholica examinentur atque definiatur, ita ut norma fiat omnibus Rationibus conficiendis, ad unitatem servandam simulque sanam varietatem admittendam.” Quod autem attinet ad memoratam thematum enumeratinem, Sacra Congregatio peculiarem indicem – cui titulus De Ratione Institutionis sacerdotalis iuxta documenta Concilii Vaticani II. renovanda – apparandum curavit atque singulis Conferentiis Episcopalibus misit, quo in laboribus suis opportune adiuventur.”*

BRUGNOTTO³⁷⁶ nyomán két kifejezéssel fejezzük itt ki: a zsinat előtti szemináriumok egy bizonyos értelemben *fuga mundi*-nak³⁷⁷ nevezhetjük. Ebben az értelemben tehát a papnevelő intézet elzárja a növendéket a világtól, hogy így képezze ki a szent szolgálatra. Ez tulajdonképpen megfelel a szerzetes-képzés eszményének, egyfajta noviciátus idejének, mikor a növendéket a befelé fordulás, az általa megismerendő új világ felé fordítják. Ez a gondolkodásmód tökéletesen megfelelt az elmúlt évszázadok kihívásainak és alkalmas papok felszentelését eredményezte a szemináriumi idő végén.

Ezzel szemben a zsinat utáni szemlélet úgy foglalható össze BRUGNOTTO szerint, hogy az már magában a képzésben benne hordja jobban a végcélját: a pasztorális szemléletet, nemcsak annak módszereit, hanem magát a gondolkodásmódot is. Ezzel a szemináriumok jobban a világ felé nyitott képzési helyé kell válniuk, mely nemcsak az elmélyülésre teremt alkalmat a növendékek számára, hanem egyben meg is mutatja számukra azt a világot, amelyben majd küldetésüket kell folytatniuk.³⁷⁸ Az új papnevelési szabályzat tehát ennek a szemléletváltásnak a jogi nyelven történő megfogalmazása lett.

Mivel a zsinat döntése az volt, hogy az *Optatam totius* határozat csak keretet ad a helyi püspöki karok által kidolgozandó szabályok megalkotásához „a

³⁷⁶ BRUGNOTTO, G., *Il seminario maggiore. Autentica comunità ecclesiale: Annotazioni teologico-canonistiche* in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* 14. (2001) 228-230.

³⁷⁷ A világtól való menekülés

³⁷⁸ Vö. BRUGNOTTO, G., *Il seminario maggiore. Autentica comunità ecclesiale: Annotazioni teologico-canonistiche* in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* 14. (2001) 230.

Ez a gondolatmenet melyet BRUGNOTTO itt leír, jól rávilágít a szemléletváltás lényeges pontjára, de ugyanakkor kevésbé hangsúlyos benne, hogy a trentói szemináriumok is lelkipásztor papokat képeztek, ahol a világtól való elzárás eszköz volt arra, hogy a papi lelkiséget mélyen a jövő lelkipásztorok szívébe írják, és a nyári gyakorlatok révén lehetőséget teremtettek a plébániai élet megismerésére is. Ugyanakkor nyilvánvalóan fontos volt, hogy az új szemlélet jobban lehetőséget adjon a növendékeknek arra, hogy reálisan lássák a hívek, az adott részegyház életét és egészen konkrét gyakorlati formában ismerjék meg jövő működési területüket. Azonban nem szabad arról sem elfeledkezni, hogy a mai rendszerben is nélkülözhetetlen, hogy a szemináriumi tartózkodás első ideje a befelé fordulásra, a meghívó Istenre való odafigyelésre nagy hangsúlyt helyezzen, és a későbbiekben is biztosítson intenzív időt a tapasztalatok feldolgozására és a lelki életben való igen mély előrehaladásra.

szerkesztők és a zsinati atyák megegyeztek abban, hogy a részletkérdésekkel nem foglalkoznak. Ez a püspöki karok feladatát képezi. Az ő dolguk lesz, hogy figyelembe véve a konkrét körülményeket és a tényleges igényeket, elkészítsék a részletes nevelési és oktatási rendet. Ebben kívánt a püspöki karok segítségére sietni a Katolikus Nevelés Kongregációja, amikor 1970. jan. 6.-án útmutatást tett közzé „Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis” címen... Ez a zsinati határozat beosztását³⁷⁹ követi, és ugyanazokat a témákat öleli fel. Megrajzolja azt a keretet, amelyen az egyes püspöki karok által kidolgozott oktatási és nevelési rendnek belül kell maradnia. A meglehetősen hosszú bevezető rész külön figyelmet érdemel. Itt kerül szóba a szemináriumi megújulás szükségességének kérdése. Azokra a tulajdonságokra is tekintettel kell lenni, amelyek a mai ifjúságot jellemzik.... A mai ember tudatában megváltozott a teremtett dolgokhoz, az evilági valósághoz való viszony... A holnap papjainak mindezzel számolnia kell.”³⁸⁰

A dokumentum eredeti nyelve latin. Mivel az 1985-ben kiadott második *Ratio fundamentalis* ugyanezt a szerkezetet követi, majd azt fogjuk részletesebben ismertetni, a papnevelésre vonatkozó speciális alapelveket és a konkrét szabályokat.

³⁷⁹ Szerkezete: Előzetes megjegyzések (1-7.) Bevezetés (1-4.) I. Áltános normák (1-4.) II. A hivatások lelkipásztori gondozása (5-10.) III. A kisszemináriumok és más, ugyanezen célra alapított intézmények (11-19.) IV. A nagyszemináriumok (20-26.) V. Az előljárók (27-31.) VI. A tanárok (32-38.) VII. A növendékek (39-43.) VIII. A lelki képzés (44-58.) IX. A tanulmányi képzés általában (59-64.) X. Az általános műveltséghez szükséges képzés (65-69.) XI. A filozófiai képzés és a hozzá kapcsolódó tudományok (70-75.) XII. A teológiai képzés (76-81.) XIII. A speciális képzés és a különleges feladatokra való felkészítés (82-85.) XIV. Az átadandó doktrína (86-89.) XV. A tanulmányok rendje (90-93.) XVI. A pasztorális képzés (94-99.) XVII. A szeminárium utáni képzés (100-101.)

³⁸⁰ GOJÁK, J., *Határozat a papnevelésről. „Optatum totius”* in A II. Vatikáni Zsinat tanítása ed.: CSERHÁTI, J., FÁBIÁN, Á. SZIT, Budapest, é.n. 201-202.

II. HATÁLYOS RENDELKEZÉSEK

1. AZ 1983-AS TÖRVÉNYKÖNYV

A klerikusok képzéséről szóló anyagot az új kódex a korábbihoz képest új helyen tárgyalja.³⁸¹ Míg az 1917-es Kódex a III. könyvben, (*De rebus*) annak IV. részében (*De magisterio ecclesiastico*) a XXI. titulus alatt (*De Seminariis*) az 1352-1371. kánonok keretében ad szabályozást a papnevelő intézetekről. Ezzel ez az anyag el lett választva a klerikusokról szóló fejezettől,³⁸² mely – első, általános részében – részletesen leírja az egyházmegyékhez való tartozásukat, jogaikat, privilégiumaikat és kötelességeket valamint a hivatalokról és azok megszerzésének valamint elvesztésének módjait. Ugyanebben a részben, annak II. szekciójában az egyes klerikusi tisztségeket és hivatalokat írja le.

Az új Kódex anyagának elrendezésekor³⁸³ a szemináriumokról szóló kánonokat a klerikusokról szóló rendelkezések közé helyezte, „*most fontosabb*

³⁸¹ „Az új Kódex revíziója során is vita tárgya volt az, hogy a joganyag maradjon-e a helyén. Végül úgy gondolták a szakemberek, hogy alkalmas hely lenne e tárgykörnek a klerikusok között, mintegy annak bevezetése. Ez került be a Kódexbe. Ami az elhelyezést illeti, úgy tűnik ez egy szerencsésebb struktúra, mint volt a régi. Ezen a Kódexbeli máshova kerülésén túl további változások is történtek. A vonatkozó joganyagot a törvényhozó a maga egészében újra rendezte és a modern pedagógia elvei alapján kiegészítette.... Mivel a klerikusok is krisztushívők, a törvényhozó a krisztushívőkről szóló részbe rendezte a rájuk vonatkozó joganyagot.” KUMINETZ, G., A szent rend és a szent szolgálattevők (ideiglenes jegyzet) Budapest, 2004. 28-29.

³⁸² CIC (1917) A II. könyv első részének címe: *De clericis* és ezen belül található két szakasz: *De clericis in genere* és *De clericis in specie* címek alatt.

³⁸³ „This canon, whose immediate source is c. 1352 CIC/191, exhibits, however, marked progress in relation to Pio-Benedictine legislation, not only so far as its systematic placement is concerned, but also in regard to the language of its text, even though it may be fairly similar to the used in the abrogated Code. In reference to the first aspect, it has been unanimously emphasized that its current placement responds better to the concept of formation, to be understood as a process that includes all dimensions of the person,; the CIC/1917, however favored above all the doctrinal aspect, and as a consequence the material that was included in part IV of book III („*De magisterio ecclesiastico*”). Furthermore, while the abrogated Code focused its attention on the seminary in accordance with its juridical and patrimonial structure

*helyre került: a II. könyvbe, a klerikusokról szóló rész elejére.*³⁸⁴ Így tehát az anyagot a II. könyv (*De populo Dei*), I. rész (*De christifidelibus*), III. cím (*De ministris sacris seu de clericis*) I. fejezete (*De clericorum institutione*) alá rendezte, összesen 32 kánonban. (232-264. kánonok)

Ez a szerkezeti elhelyezés megfelel a zsinati szándéknak, hogy a klerikusok képzés karaktere a lelkipásztori feladatokra való alkalmasság kialakítására helyezze a fő hangsúlyt. Ugyanakkor a III. könyvben, az Egyház tanító feladatáról szóló részben továbbra is szerepelnek előírások az egyházi felsőoktatási intézményekkel kapcsolatban. A klerikusokról ugyanakkor a szentségekről szóló részben, a szent rendek felvételéről rendelkezik a törvényhozó – többek között – felsorolva azokat a tulajdonságokat, melyek azok felvételéhez vagy gyakorlásához akadályt jelentenek. Így tehát a szent szolgálatot teljesítővel kapcsolatban egy címen belül – négy fejezetben – találunk kánonokat a képzésükről, inkardinációjukról, jogiokról és kötelességeikről, valamint állapotuk esetleges elvesztéséről.

A bevezető kánon a vallásszabadság és az Egyház sajátos autonómiájából indul ki, amikor kijelenti: „*Ecclesiae officium est atque ius proprium et exclusivum eos instituendi, qui ad ministeria sacra deputantur.*”³⁸⁵ A kánon szövege lényegében megegyezik az 1917-es Kódex 1352. kánon szövegével, csupán a klerikusok fogalmának megközelítésében³⁸⁶ van némi különbség.³⁸⁷ A

(hence the name of this same title XXI „De seminariis”), in this context, ont he contrary its prominent position focuses on the candidate to the sacred ministries, and the juridical positions of individuals and the structures devoted to his formation and delineated in reference to the individual.”

CITO, D., The formation of clerics in Exegetical commentary on the Code of Canon Law (Vol II.) 2004. 209-210.

³⁸⁴ ERDŐ: Magyarázó lábjegyzet a 232. kánonhoz

³⁸⁵ CIC 232. kánon

³⁸⁶ Mint CITO leírja, ennek a különbségnek a lényege abban áll, hogy az új kódexben található megfogalmazás jobban kiemeli azt a szoros jogi kapcsolatot, amely fennáll a papnövendékek és az Egyház között. Ez az erős kapcsolódás adja az Egyház jogát arra, hogy megvizsgálja és ellenőrizze, hogy a papságra készülők valóban alkalmasak-e a szolgálatra, és hogy rendelkeznek-e a felvételhez szükséges tulajdonságokkal (vö. 241. k. 1.§.) Vö. CITO, D., *The formation of clerics in Exegetical commentary on the Code of Canon Law (Vol II.)* 2004. 210.

kánon tehát mindenekelőtt sajátos kötelességként, feladatként jelöli meg saját maga számára, hogy kiválassza, kiképezze és szolgálatba állítsa azokat akiknek a szent rend erejében sajátos küldetésük van Isten népe szolgálatára. Ugyanakkor azzal, hogy ezt a feladatot egyben jogként is meghatározza, világossá teszi, hogy itt egy olyan belső, csak az Egyházra, de mint majd látjuk tág értelemben az egész közösségre, az irányítás tekintetében pedig az Egyház legfőbb hatóságára, a megyéspüspökökre és az általuk kiválasztott munkatársakra tartozik. A szöveg a jog szó két jelzőjével: a kizárólagos és sajátos szavakkal külön hangsúlyt is ad a szándékának. Kizárólagos jog, azaz semmilyen más világi hatóságnak nincs beleszólása, és egyben sajátos jog³⁸⁸, azaz egészen a Katolikus Egyház saját, lényegileg csak hozzá tartozó jogáról van itt szó. Ez egyébként a vallásszabadság alapvető követelménye is. *„A vallásszabadság alapvető emberi joga azt is tartalmazza, hogy a világi hatalom se törvényhozási, se közigazgatási se bírói jellegű tevékenységgel ne akadályozza a vallási közösségek azon tevékenységét, hogy saját vezetőiket szabadon megválasszák és neveljék.”*³⁸⁹

Ennek a kánonnak a részletesebb elemzése azért nagyon fontos, mert ebből érthetjük meg, hogy miért, milyen megközelítésből kiindulva jelenti ki az Egyház, hogy a szemináriumban folyó képzést miért tartja teljes egészében sajátos belügyének. A minket foglalkoztató oktatási kérdések szempontjából ez azért fontos, mert ezek alapján az egyházi hatóság ma is ragaszkodik ahhoz, hogy a szeminárium nevelő és oktató feladata nem választható szét egymástól, hanem egyetlen egységet alkot. Ezt az elvet kell összeegyeztetni azzal, hogy a Bolgonai - folyamathoz való csatlakozásával a Szentszék vállalt olyan kötelezettségeket is, melyek – amennyiben a szemináriumban végzett tanulmányokat állami

³⁸⁷ Az első Kódex így mondja: „*qui ecclesiasticis ministeriis sese devovere cupiunt*” = akik magukat az egyházi szolgálatokra kívánják átadni (=a szó gyökere alapján kapcsolatban van az áldozatként való odaadással). Az új Kódex pedig: „*qui ad ministeria sacra deputantur*” = akiket a szent szolgálatokra rendelnek

³⁸⁸ „Az hogy, ez a jog az egyház számára saját jog, azt jelenti, hogy eredeti, született jog, tehát lényegileg kötött az egyház természetéhez, küldetéséhez. Nem lehet e jogot jogsértés nélkül elvitatni az Egyháztól.”

KUMINETZ, G., *A szent rend és a szent szolgálattelvők* (ideiglenes jegyzet) Budapest, 2004. 29.

³⁸⁹ U.o.

elismerésben kívánja részesíteni – jelentősen befolyásolják az itt folyó oktatási munkát.

A következő két kánon a hivatásgondozásról, illetve a küsszemináriumokról szól. Ez azért illeszkedik a fejezet témájához, mert ahhoz, hogy valaki a papi szolgálatot megismerje és ezután elköteleződjön mellette, szükséges egy olyan közeg – a kánonok szerint ez az egész keresztény közösség,³⁹⁰ illetve azok az intézmények ahol a papság iránt érdeklődő fiatalok tanulhatnak illetve a hivatásuk felismerésében és meghallásában segítik őket – ahol megfelelően érlelődhet és ahol ennek vállalásához az illető segítséget kap. Ilyen intézmény az előző kódexben is nevesített intézmény, de mellette a törvény lehetőséget biztosít arra is, hogy más, de ezekhez hasonló céllal működő formákat működtessen az egyházi hatóság. Az ilyen képzési helyek létesítése és támogatása a megyéspüspök feladata. A 234. kánon meghatározza a 2.§-ban, hogy milyen képzettséggel kell rendelkeznie annak, aki a papi szolgálatra kíván készülni. „*Nisi certis in casibus adiuncta suadeant, iuvenes quibus animus est ad sacerdotium ascendere, ea ornentur **humanistica et scientifica formatione**, qua iuvenes in sua quisque regione ad studia superiora peragenda praeparantur*”³⁹¹. A rendelkezés tehát az adott ország viszonyaira tekintettel igen rugalmasan azt írja elő, hogy a papságra készülőknek azzal a végzettséggel kell rendelkezniük, amellyel a felsőfokú tanulmányokat meg lehet kezdeni.³⁹² Amennyiben szükséges azonban, ettől el is lehet tekinteni a kánon szövege szerint, de nyilván célszerű, ha a papnevelő intézetben végzett tanulmányokat az adott állam elismeri, és felsőfokú végzettségnek minősül. Ez ugyanis emeli a papság tekintélyét és szolgálatukban hasznosnak bizonyul a világgal folytatott párbeszédben.

A CIC definíciót nem ad a nagyszemináriumokkal kapcsolatban, de a 235. kánon kifejezi annak leglényegesebb célját: „**Iuvenes, qui ad sacerdotium** accedere intendunt, ad formationem spiritualem convenientem et ad officia propria

³⁹⁰ Ezen belül is sajátosan: a keresztény családok, nevelők, papok és a megyéspüspök kap ebben kiemelkedő szerepet. Az utóbbi feladata döntő fontosságú, hiszen ő tud az egyházmegyéjében ezekhez megfelelő hivatásgondozó intézeteket létrehozni.

³⁹¹ CIC 234. kánon 2.§

³⁹² „... a gyakorlatban azt jelenti, hogy Magyarországon a papságra készüléshez (nagyszeminárium) érettségi bizonyítvány szükséges” ERDŐ magyarázat

instituantur in seminario maiore per totum formationis tempus, aut, si adiuncta de iudicio Episcopi dioecesiani id postulent, per quattuor saltem annos.” Eszerint tehát az itt folyó képzés a papságra elsősorban lelki képzéssel készít elő. Az *Optatam totius* 4. pontjában leírtak alapján megszületett kánon, az 1917-es Kódex 972. kánonjából került megfogalmazásra. Szövege két alapvető jogi alapelvezre vezethető vissza. Az egyik, a fentebb már bemutatott kötelessége az Egyháznak, hogy megfelelő képzést biztosítson a szolgálattevőknek. A második szempont pedig az amely együtt jár a „hivatás dinamikájával.”³⁹³ Mit jelent ez a sajátos dinamika? Azt, hogy az a krisztushívő, aki kifejezi a vágyát és szándékát, hogy a papságra kíván készülni, pusztán ennek a vágnak a kifejezésével nem formál jogot arra, hogy a szent rendet elnyerhesse. A 229. kánon erejében azonban, mint világi hívőket, megilleti őket a jog, hogy „a szent tudományokban megszerezzék azt a teljesebb képzettséget, amely az egyházi egyetemeken, fakultásokon, vagy a vallási tudományok intézeteiben nyerhető el. Így jogosultak arra, hogy ott az előadásokat látogassák, és akadémiai fokozatokat szerezhessenek.”³⁹⁴ Ugyanakkor viszont, mikor az illető személy kifejezi szándékát, hogy pap kíván lenni, ez csupán egy benne levő elképzelés, az ő meggyőződése, véleménye: éppen ezért szükséges hozzá az egyházi hatóság megerősítése. Tulajdonképpen a végső megítélés joga ebben, az őt a papnövendékek sorába felvevő főpásztornak van, ebben az értelemben pedig a szeminárium az az intézményes forma, ahol a növendéknek lehetősége van bizonyítania, hogy neki hivatása van, a megyéspüspöknek pedig alkalmat kínál, hogy

³⁹³ „But a second principle should be added, inherent to the vocational dynamics. Because, in effect, the desire to join the priesthood does not confer any right whatsoever insofar as receipt of this sacrament is concerned. This does not involve explanation of a juridical position deriving from the condition of the faithful, as would be the case in contrast, in regard to the right to a doctrinal formation, as provided for in c. 229. But rather, from a juridical point of view, it only entails a mere estimation which awaits ecclesial recognition, so that it can give rise to specific juridical positions within this context. Since the responsibility of verifying the authenticity of the call to the priesthood falls to the authority of the Church, and more concretely, upon the bishop, it follows directly that the Church itself has the right –duty to establish, in the manner it considers most appropriate, the means and the instruments which appear suitable to discern and accompany the candidates to the priesthood in their vocations.” CITO, D., *The formation of clerics in Exegetical commentary on the Code of Canon Law (Vol II.)* 2004. 219.

³⁹⁴ CIC 229. kánon 2.§.

végigkövesse növendéke lelki, tanulmányi fejlődését, és az illető személy alkalmasságáról a végső döntést a szentelés előtt meghozza. Így tulajdonképpen a papnövendékek egészen sajátos jogi helyzetben vannak, hiszen szándékukra az Egyház kimondja az első igent, de ez csupán az első állomás a papszenteléshez vezető úton. Egy bizonyos kötelékkel kapcsolódnak már a későbbi egyházmegyéjükhöz, hiszen az biztosítja számukra a képzés lehetőségét, ugyanakkor ez a kötelék természetesen nem azonos az inkardinációban megvalósuló szoros kapcsolattal, melyet a diakónusszenteléskor nyernek el a papságra készülők. A kánon előírása szerint a növendékeket a képzés egész ideje alatt a nagyszemináriumban képzik, „*vagy ha a körülmények a megyéspüspök megítélése szerint úgy kívánják, legalább négy éven át.*”³⁹⁵ A következő paragrafus pedig a szemináriumon kívül való törvényes tartózkodással kapcsolatosan ad szabályozást.³⁹⁶

³⁹⁵ CIC 235. kánon 1.§

³⁹⁶ „*A magyarázók között jelentős nézetkülönbségek alakultak ki abban a tekintetben, hogy a 235. k. két §-ának összevetése alapján lehetséges-e, hogy a püspök a papszenteléshez valakitől négy évnél kevesebb szemináriumi bennlakást kívánjon. Egyesek szerint a 235. k. 2. §-ában szereplő kivételek ugyanazon kánon 1. §-ának keretében értendők, vagyis mindenkinek legalább 4 évet a szemináriumban kell tartózkodnia. Aki a teljes képzési idő többi részét a szemináriumon kívül tölti, annak képzésére kell a távollét alatt a megbízott papnak ügyelnie. Mások -- meggyőzőbbnek tűnő -- véleménye szerint a 235. k. 1. és 2. §-a más-más tényállásra vonatkozik. Az 1. § azt a lehetőséget veszi figyelembe, amikor a szemináriumi képzés általános idejét (és esetleg az általános szisztéma szerinti bentlakás idejét) szállítja le a püspök négy évnél nem rövidebb időre. Ez pl. akkor fordulhat elő, ha a filozófiai-teológiai képzés más intézményben történik, így ez a kötelező teológiai tanulmányok idejét nem érinti (vö. 1917-es CIC 972. k. 1. §; Const. ap., Sapientia christiana, 1979. IV. 15, nr. 72--74: AAS 71, 1979, 493--494). A 2. § viszont -- a forrását képező régi szöveg (1917-es CIC 972. k. 2. §, vö. uo. 1. §: „dispensaverit”) fényében -- olyan kivételekről szól, amikor a püspök a szemináriumi bennlakás, sőt esetleg a négyévnyi szemináriumi képzés alól is felmentést ad. Tehát az 1. § főként a képzésről, annak is inkább az általános rendjéről szól, a 2. § a bentlakásról, s azon belül pl. az egyedi felmentéssel előálló különös helyzetekre is kiterjed. Nézetünk szerint, ha a 235. k. 1. §-ában foglalt négyévnyi kötelező minimális szemináriumi képzési idő a megyéspüspök általános (így többek között felmentési) jogával szemben (381. k. 1. §; vö. CD 8a; 87. k. 1. §) különleges fenntartást tartalmazna, mely a szemináriumi lakás alóli teljes vagy a négy szemináriumi évet is megrövidítő felmentés jogát vonná meg a megyéspüspöktől, egyedi esetekre nézve is, ez jogképességet megsemmisítő törvény (lex inhabilitans) volna, melynek -- hogy hatását elérje -- kifejezetten kell rendelkeznie (10. k.). Ilyen kifejezetten pedig a CIC a püspök felmentő hatalmát nem korlátozza. Egy ilyen korlátozás, vagyis a püspök legalább négy évi szemináriumi bennlakás alól való felmentési jogának fenntartás révén*

Ezután a törvényhozó az állandó diakónusok képzéséről,³⁹⁷ az egyházmegyei papnevelő intézetek felállításáról,³⁹⁸ a szemináriumok jogi személyiségéről,³⁹⁹ az intézetek elöljáróiról,⁴⁰⁰ a gyóntatókról,⁴⁰¹ és a szemináriumokba való felvételről⁴⁰² rendelkezik.

Szűkebb témánk szempontjából a következő fontos kánon a 242., melynek 1.§-a a papnevelési szabályzatokról rendelkezik: „In singulis nationibus habeatur **institutionis sacerdotalis Ratio**, ab Episcoporum conferentia attentis quidem normis a suprema Ecclesiae auctoritate latis, statuenda et a Sancta Sede approbanda novis quoque adiunctis, approb ante item Sancta Sede, accommodanda, qua institutionis in seminario tradendae definiantur summa principia atque normae generales necessitatibus pastoralibus uniuscuiusque regionis vel provinciae, aptatae.” A kánonban az *Optatum totius* határozat 1. pontjában megfogalmazott kívánalmakat emelték a Törvénykönyvbe, nevezetesen, hogy minden országban készítsék el a papnevelés szabályzatát, melyet a Szentszéknek kell felülvizsgálnia és jóváhagynia. A dokumentum elkészítése az adott püspöki konferencia feladata mindazon szemináriumokra vonatkozóan, melyek fölött – legyen az egyházmegyei, vagy egyházmegyei közti intézmény – rendelkeznek ezzel a feladattal. Mint már korábban

*történet megvonása megszorítás lenne az 1917-es CIC 972. kánonjához képest, és ellenkezne a Zsinat és az új CIC egész koncepciójával, a törvényhozó szándékával (vö. 17. k.), mely a püspökök saját hatáskörének teljességét hangsúlyozza, s ennek keretében a klerikusok képzését is alapvetően a megyéspüspök feladatának és felelősségének tekinti (vö. OT 4b; 232. k., 241. k. 1. §, 243. k., 257. k. 2. §, 259. k. 1--2. §) ERDŐ, P., Egyházjog SZ.I.T., Budapest 2003. 232-233. Ezt a gondolatot egészíti ki CITO: „However, it is granted to the bishop, if circumstances so require it, to reduce the stay of the candidate at the seminary to not less than four years (which might not necessarily coincide with the studies in theology, unless the particular law provide for it, as occurred with c. 972 CIC 1917, I believe it appropriate, however that, by virtue of c. 87 § 1, the diocesan bishop may also dispense with the obligation to remain at the seminary, as established in this canon.” CITO, D., *The formation of clerics in Exegetical commentary on the Code of Canon Law (Vol II.)* 2004 220.*

³⁹⁷ CIC 236. kánon

³⁹⁸ CIC 237. kánon 1.§.2.§

³⁹⁹ CIC 238. kánon 1.§-2.§

⁴⁰⁰ CIC 239. kánon 1.§-3.§ nevesítve a rektort, a vicerektort, és a lelkiigazgatót

⁴⁰¹ CIC 240. kánon 1.§-2.§

⁴⁰² CIC 241. kánon 1.§-3.§

tárgyaltuk, ezeknek a szabályzatoknak az elkészítését kívánta megkönnyíteni az 1970-ben, majd 1985-ben kiadott Ratio Fundamentalis. Egyben a Nevelésügyi Kongregáció azt is el kívánta érni, hogy az alapok tekintetében minél egységesebb képet mutassanak a nemzeti szabályzatok, ugyanakkor a konferenciáknak lehetőségük nyílt arra, hogy a helyi adottságoknak megfelelően egyéni karaktert adjanak az előírásoknak. Mit jelent a kánon kitétele, hogy a szabályzatnak „meg kell határoznia a szemináriumi képzés legfőbb elveit és az illető vidék vagy tartomány lelkipásztori szükségleteihez alkalmazott általános szabályait”? A legfőbb elvek és az általános szabályok, mint DE PAOLIS alapján CITO meghatározza, ezek a Szentszék által kiadott dokumentumok alapján olvashatók ki. Ugyanakkor, az általános szabályok az adott pasztorális igényeknek megfelelően a helyi szinten előálló szituációkhoz alkalmazhatók. Ez a kettősség biztosítja, hogy a szabályzatok kellően flexibilisek legyenek és mégis megfeleljenek annak az egyetemes papi identitásnak, melyet az Egyház a papnevelés folyamán ki kíván alakítani.⁴⁰³

A püspöki konferenciák által elkészítetteken kívül minden szemináriumnak saját szabályzattal is rendelkeznie kell., ahogyan a következő, 243. kánon kimondja: „*Habeat insuper unumquodque seminarium ordinationem propriam, ab Episcopo dioecetano aut, si de seminario interdioecetano agatur, ab Episcopis quorum interest, probatam, qua normae institutionis sacerdotalis Rationis adiunctis particularibus accommodentur, ac pressius determinantur praesertim disciplinae capita quae ad alumnorum cotidianam vitam et totius seminarii ordinem spectant.*” A nemzeti szabályzat alapján kell elkészíteni a szeminárium házi-szabályzatát, mely elsősorban a papnevelő intézetek napi működésének konkrét kereteit, az előjárók és a növendékek kötelelességeit és jogait határozzák meg, szólnak a napi- és tanulmányi rendről is: összességében tehát rögzítik a közösségi élet sajátos kereteit, mely a növendékeknek lehetőséget biztosít arra, hogy készüljenek a szolgálatukra; az adott külső keretek között saját belső szabadságukat munkálva.

Innentől kezdve tárgyalja a törvényhozó a képzés egyes kérdéseinek sajátosságaira vonatkozó témákat. Így először az alábbi általános szabályt rögzíti: „*Alumnorum in seminario formatio spiritualis et institutio doctrinalis harmonice componantur, atque ad id ordinentur, ut iidem iuxta uniuscuiusque indolem una cum*

⁴⁰³ VÖ. CIC 240. kánon

debita maturitate humana spiritum Evangelii et arctam cum Christo necessitudinem acquirant.”⁴⁰⁴ A kánon az egész papképzés két legfontosabb összetevőjét állítja egymás mellé: a lelki formáció és a tanulmányi képzés elemeit, melyek között olyan egységet kell kialakítani, melynek végeredményeként a szemináriumból kikerülő papság ezekre támaszkodva tud majd működni.⁴⁰⁵ Ennek előfeltételei: a lelki érettség, és az Örök Főpappal való szoros és személyes kapcsolat.⁴⁰⁶ A kánon ihletője a II. Vatikáni Zsinat papképzésről szóló határozat 8. pontja, mely alapján a törvény leírja a képzés céljait, a képzés sajátos aspektusait és annak különböző útjait, fajtáit. A cél tehát a Krisztussal való szorosabb kapcsolat kialakítása, mely elsősorban a növendékek belső életének fokozatos alakulását feltételezi, a lelki és tanulmányi képzés során kapott indíttatások hatására. A képzés dimenziói közül kettőt nevez meg a szöveg: a lelki- és a tanulmányi nevelés folyamatát. Ennek végeredménye az emberi érettség elérése kell, hogy legyen. A teljes klerikusi képzésről szóló fejezet alapján nyilvánvaló, hogy ez az érettség a papságban annak pasztorális karakterét is figyelembe véve kell értelmezni. A teljes képzés humán, spirituális, intellektuális és

⁴⁰⁴ CIC 244. kánon

⁴⁰⁵ *Mivel a növendékek arra készülnek, Krisztus szolgálói, Isten kegyelmének sáfárai legyenek, ezért az e feladatra való felkészülés különleges tanbeli és lelki képzést kíván. E teológiai alapelv (OT, 8-21) jogi tükröződését alkotják az ide tartozó kánonok. Talán csak annyi a megválaszolandó, hogy nem minden zsinati elv került át a jogi területre. Pl. a törvénytövegekben nincs utalás az áldozat és a lemondás szellemére, ami szintén olyan készség kell hogy legyen a pap életében, amely nélkül nem tudja gyümölcsözően végezni szolgálatát. A növendékek képzése ennek alapján kettős: spirituális és tanbeli, vagyis arányos. Mindkét oldal lényegbe vágó, tehát nem rendelhető alá egyik a másiknak, legfeljebb abban az értelemben, hogy a doktrína képezi a lelkiélet, a lelkiség alapját. Csak azok a papok fogják Istennek tetszően végezni szolgálatukat, akik rendelkeznek az egyház tanításának kellő mélységű ismeretével, s ez az ismeret hasonló mély lelkiélettel párosul. Tehát hamis dolog azt állítani, hogy nem tudós papokra, hanem lelkipásztor papokra van szükség. Tudós lelkipásztorokra van szükség, legalábbis ha a tudós jelzőt itt a legáltalánosabb értelemben vesszük. Tehát olyan értelemben, hogy követni tudja az egyház tanításának aktuális kifejtését, eligazodik a kor szellemi áramlataiban, s meg tudja ítélni, melyik egyeztethető össze és melyik nem a katolikus tanítással. De fogalmazhatunk úgy is, hogy a tudomány erény nélkül arroganciává válik, az erény tudomány nélkül csonka (Szevillai Szent Izidor)...” KUMINETZ, G., A szent rend és a szent szolgálattevők (ideiglenes jegyzet) Budapest, 2004. 38.*

⁴⁰⁶ Vö. *Pastores dabo vobis* 61.pont

lelkipásztori szegmensét is magában foglal.⁴⁰⁷ A képzés különböző dimenzióinak összehangolása igen nagy hozzáértést igényel. Hiszen ezek az önmagában autonóm összetevők, mint a lelki programok, teológiai tárgyak és egyéb kiegészítő elemei a képzésnek önállóságot élveznek a képzés egészén belül és mégis egyetlen célt szolgálnak. A szeminárium vezetője, a rektor feladata, hogy az összhangot munkálja, hiszen neki van rálátása a képzés egészére.⁴⁰⁸

A következő néhány kánon (245-247. kk.) a lelki képzésről szól, így azokat itt külön nem tárgyaljuk. A 248. kánon az elméleti oktatás alapvető bemutatását hozza: „*Institutio doctrinalis tradenda eo spectat, ut alumni, una cum cultura generali necessitatibus loci ac temporis consentanea, amplam atque solidam acquirant in disciplinis sacris doctrinam, ita ut, propria fide ibi fundata et inde nutrita, Evangelii doctrinam hominibus sui temporis apte, ratione eorundem ingenio accommodata, nuntiare valeant.*”⁴⁰⁹

Amikor a törvényhozó a szellemi képzésről rendelkezik, akkor két síkot kell látnunk: az ún. direkt intellektuális képzést (tehát a szent tudományok oktatása a papnövendékek számára az akadémiai oktatás keretében) valamint azt a síkot, amikor nem direkt formában, a teljes képzés bizonyos szegmensei irányulnak a szellemi képzésre.⁴¹⁰ Láthatjuk tehát, hogy a növendékek tanbeli felkészítése nem merülhet ki az egyetemi vagy főiskolai órák látogatásában, hanem maga az egész képzés is erre irányul, annak végső lelkipásztori célját szem előtt tartva. Az ún. direkt intellektuális képzésen belül annak két aspektusát kell magunk előtt látnunk: a szent tudományok széleskörű és egységes ismeretének megszerzése, másrészt pedig „*az illető terület és kor szükségleteivel összhangban álló általános műveltség*”, ahogyan a kánon fogalmaz.⁴¹¹ Ezzel az egész képzés szélesebb perspektívája⁴¹² nyílik meg, mely

⁴⁰⁷ Vö. CITO, D., The formation of clerics in Exegetical commentary on the Code of Canon Law (Vol II.) 2004. 244.

⁴⁰⁸ U.o.

⁴⁰⁹ CIC 248. kánon

⁴¹⁰ Vö. CITO, D., The formation of clerics in Exegetical commentary on the Code of Canon Law (Vol II.) 2004. 258.

⁴¹¹ Vö. U.o.

⁴¹² Ezzel összhangban áll amit II. János Pál pápa tanít a Pastores dabo vobis apostoli buzdításában: „Az értelmi képzés e „pásztori” szempontja csak megerősíti az egész nevelési

feltételezi, hogy a jövőendő lelkipásztorok felkészítése nem csupán a szent tudományok ismertetését követeli meg tőlük, hanem ismerniük kell szűkebb és tágabb értelemben vett hazájukat, és korukat és azt a szellemi környezetet melyben hívei benne élnek. Az általános műveltség így nem csupán egy közeg, hanem egy mód, melyen keresztül Isten népének élete kifejeződik és megnyilvánul.⁴¹³

A következő kánon egy nagyon fontos területre, a nyelvi képzés fontosságára irányítja a figyelmet: „Institutionis sacerdotalis Ratione provideatur ut alumni non tantum **accurate linguam patriam edoceantur**, sed etiam **linguam latinam bene calleant** necnon congruam habeant cognitionem **alienarum linguarum**, quarum scientia ad eorum formationem aut ad ministerium pastorale exercendum necessaria vel utilis videatur”.⁴¹⁴ A korábbi kánonokban már megfogalmazott és tágabb értelemben vett szellemi képzés fontos része, hogy a növendékek a szükséges nyelveket is jól ismerjék. Míg a 1917-es kánon párhuzamos helye csak a latin és a hazai nyelv oktatását írja elő, itt három nyelv ismeretéről van szó, melyeknek különböző fokú ismeretét kell, hogy előírja a szemináriumi szabályzat: a hazai nyelv pontos elsajátítását, latin nyelv jó (minőségű) ismeretét, végül a lelkipásztori életben szükséges más nyelvben pedig kellő jártasság szükséges. A szövegből nyilvánvaló, hogy a hazai nyelv ismeretének kell a legmagasabb szintűnek lennie, ez egyértelműen fontos a mindennapi életben való részvétel szempontjából. Ugyanakkor feltehetjük a

folyamat főntebb említett egységét, mert a sok tényezőt ez fogja össze. Ezért a tanulást, mely a papnövendékek életének nagyobbik részét teszi ki, semmiképpen nem szabad a hivatásbeli és lelki, keresztény és emberi érlelődés másodlagos vagy pusztán külsőséges elemének tekinteni; valójában ugyanis a tanulás, főként a teológia tanulása révén a leendő pap Istenigéjével kerül kapcsolatba, a tanultakkal naponta gyarapítja lelki életét és egyre alkalmasabbá válik a pásztori feladat vállalására. A Szinodus szerint a pásztori szempont az összes teológiai tanulmányok egységesítő mozzanata: "Hogy ez az értelmi képzés a lelkipásztorokodás igényeinek valóban megfelelően, összekapcsolandó azzal a lelki úttal, melyen Isten személyes megtapasztalása történik: tudniillik hogy a növendékek ne csupán fogalmi ismeretekben gyarapodjanak, hanem jussanak el arra a szívbeli intuícóra, mely által Isten misztériumait 'először ők maguk képesek látni, azután közölni tudják a testvérekkel.' „Pastores dabo vobis 51.

⁴¹³ Vö. CITO, D., The formation of clerics in Exegetical commentary on the Code of Canon Law (Vol II.) 2004. 258.

⁴¹⁴ CIC 249. kánon

kérdést, hogy miért kezeli különböző szinten a latin és az egyéb nyelvekkel kapcsolatos ismeretek követelményét?⁴¹⁵ Azért mert az idegen nyelvek ismeretére lelkipásztori indokok miatt van szükség, hiszen a hívőkkel való kommunikáció segítségével a lelkipásztorok részt vesznek a tradíciók és a kulturális örökség munkálásában a keresztyének között. Ugyanakkor a latin nyelv fontossága sem elhanyagolható., hiszen az hozzájárul az egyházi forrásokkal és ezáltal az egyházi örökséggel való megismerkedéshez és annak elmélyült tanulmányozásához. A magisztériumi megnyilatkozások több alkalommal is figyelmeztetnek a latin nyelv tanításának súlyos feladatára.

„Quae in ipso seminario **philosophica et theologica studia ordinantur**, aut successive aut coniuncte peragi possunt, iuxta institutionis sacerdotalis Rationem; eadem completum saltem **sexennium complectantur**, ita quidem ut **tempus philosophicis disciplinis** dedicandum integrum **biennium**, **studiis vero theologicis** integrum **quadriennium** adaequet.”⁴¹⁶ A tanulmányok alapvető rendjét szabályozó kánon kimondja, hogy mennyi a tanulmányok időtartalma, milyen módszerekkel szervezhetőek ezek a tanulmányok és végül, hogyan osztható fel, a tanulmányokra rendelkezésére álló idő.⁴¹⁷ Összesen tehát hatéves képzést szabott meg a törvényhozó, ez a tanulmányi idő akkor is, ha magában a szemináriumban történik az oktatás egésze és akkor is, ha a növendékek a szemináriumtól függetlenül működő egyházi fakultáson vagy egyetemen tanulnak. Mivel a fakultások első ciklusát öt év alatt lehet elvégezni, ehhez járulhat egy pasztorális év, melynek teljes tartalma alatt, vagy legalább egy részében a növendékek a papnevelő intézeten kívül tartózkodnak és valamilyen lelkipásztori munkában vesznek részt. A kánon szövege alapján a *Ratio fundamentalis* (1985) háromféle lehetséges tanulmányi rendet állít fel.⁴¹⁸ A hat év felosztása történhet tehát úgy, hogy elkülönítik a két év filozófiai és a négy éves teológiai ciklust, vagy más módon történik az elosztás az adott országban előírt rendszer szerint.

⁴¹⁵ Vö. CITO, D., *The formation of clerics in Exegetical commentary on the Code of Canon Law* (Vol II.) 2004. 261.

⁴¹⁶ CIC 250. kánon

⁴¹⁷ CITO, D., *The formation of clerics in Exegetical commentary on the Code of Canon Law* (Vol II.) 2004. 262.

⁴¹⁸ U.o. 263. Vö. *Ratio fundamentalis* (1985) 60.

Ezek után külön kánon szabályozza a filozófiai oktatással kapcsolatos legfontosabb előírásokat:

„*Philosophica institutio, quae innixa sit oportet patrimonio philosophico perenniter valido, et rationem etiam habeat philosophicae investigationis progredientis aetatis, ita tradatur, ut alumnorum formationem humanam perficiat, mentis aciem provehat, eosque ad studia theologica peragenda aptiores reddat.*”⁴¹⁹

A filozófiai tanulmányok alapvető célja tehát előkészítő jellegű, arra irányul, hogy felkészítsen a teológiai tárgyak tanulására.⁴²⁰ Az emberi ész és megismerés fényében készülnek tehát a hallgatók arra, hogy miután ezáltal az emberi képzettségük gyarapodott és elméjük élesedett, hogy befogadják a Kinyilatkoztatásban megismert igazságokat. Azonban, mint a *Pastores dabo vobis* buzdításban a pápa figyelmeztet, csak egy helyes filozófia, egy a maga szerepét jól felfogó, és magát az igazság keresésében elkötelezett gondolkodásmód képes termékeny talajt adni az emberi ész számára.⁴²¹ Ezzel a gondolattal összhangban fogalmazza meg egy szentszéki körlevél, hogy nem minden filozófia és metafizika nevezhető kompatibilisnek a kinyilatkoztatással és a katolikus teológiával. Éppen ezért kell a kinyilatkoztatott igazságokkal összhangban, az *örökérvényű filozófiai örökség* alapján és kiindulópontján oktatni a keresztény filozófiát. Ez utóbbi kifejezés alatt világos utalás történik Aquinói Szent Tamás filozófiai rendszerére. Az 1917-es Kódex párhuzamos, 1366. kánon 2.§-ban még név szerint is említés történt az Angyali Doktróról, de mint láthatjuk az új Kódex is ugyanúgy rá utal, csak más

⁴¹⁹ CIC 251. kánon

⁴²⁰ Vö. CITO, D., *The formation of clerics in Exegetical commentary on the Code of Canon Law (Vol II.)* 2004. 265.

⁴²¹ „Csak egy helyes filozófia képes a papnövendékekben kialakítani annak tudatát, hogy az értelem közvetít az emberi lélek és az igazság között, mely igazságot a maga teljességében csak Krisztus nyilatkoztatja ki nekünk. Nem kevésbé jelentős a filozófia az "igazság bizonyosságának" megvédésében, mert csak erre támaszkodhat az a teljes és személyes odaadás, mellyel a pap Jézusnak és az Egyháznak adja magát. Bárki könnyen megéri ugyanis, hogy miért kapcsolódnak a legkonkrétabb kérdések -- például, ki a pap és miben áll missziós küldetése ? -- olyan szorosan például ahhoz a nagyon elvont kérdéshez, hogy miaz igazság: ha ugyanis nem lehetünk bizonyosak az igazság felől, ki teszi kockára az életét, vagy ki várhatja el mástól, hogy életét adja érte?” *Pastores dabo vobis* 52.

kifejezéssel. Egy más helyen a Nevelésügyi Kongregáció meghatározta a fő kiindulópontokat ennek a filozófiának a műveléséhez.⁴²²

A következő, 252. kánon, már a szűkebb értelemben vett teológiai tárgyokról szól:

„ § 1. **Institutio theologica**, in lumine fidei, sub Magisterii ductu, ita impertiatur, ut alumni **integram doctrinam catholicam**, divina Revelatione innixam, **cognoscant**, propriae vitae spiritualis reddant alimentum eamque, in ministerio exercendorum, **annuntiare ac tueri valeant**.

§ 2. **In sacra Scripturis peculiari diligentia erudiantur alumni**, ita ut totius sacrae Scripturae conspectum acquirant.

§ 3. **Lectioes habeantur theologiae dogmaticae**, verbo Dei scripto una sacra Traditione semper innixae, quarum ope alumni mysteria salutis, s. Thoma praesertim magistro, intimius penetrare addiscant, itemque **lectiones theologiae moralis et pastoralis, iuris canonici, liturgiae, historiae ecclesiasticae, necnon aliarum disciplinarum, auxiliarium atque specialium, ad normam praescriptorum institutionis sacerdotalis Rationis.**”⁴²³

A zsinati tanítás alapján a törvény meghatározza ebben, és a következő kánonban a konkrét teológiai oktatás alapelveit.⁴²⁴ Nyilván, éppen ebből fakadóan, hogy csak a fő princípiumokat határozza meg, szükséges, hogy más jogszabályokban a részletek tekintetében is szülessen szabályozás, mint erre a 3.§. utal a papnevelési szabályzatra, mely pontosan meghatározza az oktatandó tárgyak rendjét. A teológia tanulásának alapvető és döntő jelentősége van a jövő pap életében és szolgálatában. Gyökerében visszamegy a krisztushívők alapvető jogai és kötelességei között számon tartott jogra, hogy az üdvösség titkait megismerhessék és megélhessék⁴²⁵, valamint hogy a megismert igazságot minden embernek hirdessék.⁴²⁶ Ezen tanulmányok alapvető célja, hogy táplálja és erősítse a

⁴²² CITO, D., *The formation of clerics in Exegetical commentary on the Code of Canon Law (Vol II.)* 2004. 266.

⁴²³ CIC 252. kánon

⁴²⁴ Vö. CITO, D., *The formation of clerics in Exegetical commentary on the Code of Canon Law (Vol II.)* 2004. 268-269.

⁴²⁵ CIC 217. kánon

⁴²⁶ CIC 211. kánon

növendékek lelki életét, ezért kell élő kapcsolatban lenniük a Szentírással, mely az egész keresztény élet forrása, ahogyan a II. Vatikáni Zsinat nevezi a szentírástudományt: az egész teológia lelke. Ezen kívül, alapvető tárgyként rögzíti a dogmatikát, a morálist, a pasztorálteológiát, kánonjogot, liturgikát, és az egyháztörténelmet. Ezekkel és a többi segéd- és szaktudományokkal kapcsolatban a *Ratio fundamentalis* (1985) rendelkezésben találunk.

Az egész oktatási folyamat legfontosabb szereplői azok a tanárok, akik a teológiai tárgyak oktatását kapják feladatul a papnevelő intézetekben. Az ő kinevezésük, elmozdításuk és szemináriumi oktatásban való számuk a témája a 253. kánonnak: „*Ad **magistri** munus in disciplinis philosophicis, theologicis et iuridicis, ab **Episcopo** aut ab **Episcopis**, quorum interest, iitantum **nominentur** qui, virtutibus praestantes, **laurea doctorali aut licentia** potiti sunt in universitate studiorum aut facultate a Sancta Sede recognita*

§ 2. *Curetur ut **distincti totidem nominentur magistri** qui doceant sacram Scripturam, theologiam dogmaticam, theologiam moralem, liturgiam, philosophiam, ius canonicum, historiam ecclesiasticam, aliasque, quae propria methodo tradendae sunt, disciplinas.*

§ 3. *Magister qui **a munere suo graviter deficiat**, ab auctoritate, de qua in § 1, **amoveatur.***”

Milyen követelményeknek kell tehát egy tanárnak megfelelnie?⁴²⁷ Egyrészt tehát szükséges ennek a feladatnak az ellátásához, hogy az illető a megfelelő emberi tulajdonságokkal rendelkezzen, melyet az erényekben való kitűnéssel (*virtutibus praestantes*) fogalmaz meg a Kódex. A *Pastores dabo vobis* kiemeli, hogy a tanárnak a hit emberének kell lennie,⁴²⁸ aki valóban ismeri Krisztus misztériumát, hűséges a Tanítóhivatalhoz ugyanakkor megfelelő pasztorális érzéssel rendelkezik, hogy feladatát megfelelő módon láthassa el. Fontos rögzíteni ezen felül azt is, hogy amint a *Ratio fundamentalis* kimondja, hogy a szent tudományokat oktató tanárok általában papok legyenek.⁴²⁹ Ez a megfogalmazás fő szabály szerint rögzít egy elvet, melytől

⁴²⁷ Vö. CITO, D., *The formation of clerics in Exegetical commentary on the Code of Canon Law (Vol II.)* 2004. 272-273.

⁴²⁸ *Pastores dabo vobis* 67.

⁴²⁹ *Ratio fundamentalis* (1985) 33.

adott esetben megengedhető kivétel.⁴³⁰ A 833. kánon 6.§-ban leírtaknak megfelelően a teológiai tanárok hivataluk elfoglalásakor a helyi ordinárius vagy az ő megbízottja előtt leteszik a hitvallást. Az emberi tulajdonságokon túl, egy másik feltétel a megfelelő tudományos fokozattal való rendelkezés, nevezetesen a doktorátussal vagy licenciátussal, melyet az illető Szentszék által elismert intézményben szerzett. Tehát nem elegendő, hogy az illető tanár csupán jártasságot mutat az adott szakterületen, még ha ez valódi jártasság is. Ugyanakkor a 87. kánon erejében a megyéspüspök felmentő hatalmának lehetősége fennmarad abban az esetben, ha a fennálló helyzet miatt nem tudnak megfelelő fokozatokkal rendelkező tanárokat a szeminárium számára biztosítani. Néhány kiemelkedően fontos tárgy esetében – a 1917-es Kódex 1366. kánon 3.§-ben felsorolt diszciplínák listáját kibővítve – külön tanár kinevezését írja elő. Ezeket a tárgyakat a kánon megfogalmazásából következően az köti össze, hogy olyan sajátos módszert kíván tanításuk, mely szükségessé teszi az önálló tanár állítását oktatásukhoz. Lehetségesek természetesen olyan körülmények, melyek miatt ettől a szabálytól egy adott szemináriumban – az oktatás feltételeire, a hallgatók alacsony létszáma, vagy egyéb körülmények miatt – eltérjenek. Mind a tanárok kinevezésével kapcsolatos előírásokra, mind erre a külön tanár állítására vonatkozóan igaz, hogy az illetékes hatóságnak az aktuális helyzetnek megfelelően figyelmet kell fordítania arra, hogy az általa fenntartott intézmények minél magasabb oktatási szintet tudjanak felmutatni. Ahol a fenti szabályok megtartása nehézséget jelent – azaz nem rendelkeznek megfelelő számú, tudományos fokozattal rendelkező oktatókkal – az intézmény hosszabbtávú működése komoly akadályokba ütközhet és nem biztos, hogy létük az adott részegyház érdekeit megfelelően szolgálja. A tanárok elmozdításáról szóló paragrafus, éppen annak általános jellege miatt, bőséges teret biztosít arra, hogy a részleges jogban pontosan meghatározzák az elmozdítás általános szabályait figyelembe véve, hogy mit jelent a súlyos hűtlenség, és az egyes esetekben hogy kell a hatóságnak eljárnia.

⁴³⁰ „Tanári kinevezést kaphatnak világi krisztushívők is, férfiak és nők egyaránt (nem klerikus szerzetesek is!). Ám papnevelésről lévén szó, szerencsésebb ha papok tanítanak az ilyen intézményekben. A korábbi kódex szigorúbb volt, mivel minden teológiai tanárnak papnak kellett lennie. (1360. k. 1§*).” KUMINETZ, G., *A szent rend és a szent szolgálattelvők* (ideiglenes jegyzet) Budapest, 2004. 43.

A teológiai oktatás alapelveit meghatározó második kánon (254. kánon) az oktatási rendszer egységéről és az ehhez szükséges személyi és tárgyi előfeltételekről szól: „§ 1. *Magistri in disciplinis tradendis de intima universae doctrinae fidei unitate et harmonia iugiter solliciti sint, ut unam scientiam alumni se discere experiantur; quo aptius id obtineatur, adsit in seminario qui integram studiorum ordinationem moderetur.*

§ 2. *Ita alumni edoceantur, ut et ipsi habiles fiant ad quaestiones aptis investigationibus propriis et scientifica methodo examinandas habeantur igitur exercitationes, in quibus, sub moderamine magistrorum, alumni proprio labore studia quaedam persolvere discant.*”⁴³¹

Nagyon fontos követelmény, hogy az összes tanár törekedjen arra, hogy a növendékek tapasztalják meg a teológia egységet, azaz ne egymástól függetlenek látszó ismeretanyag fragmentumokat kapjanak, hanem megmutatkozzon számukra Krisztus és az Egyház misztériumának a teljessége. Ennek nemcsak elméleti síkon kell megjelennie az oktatásban, hanem ez gyakorlati összehangolást is kíván. Ezért említi ez a kánon *moderator studiorum*,⁴³² a tanulmányok egész rendjét irányító tanár szerepét, akit a *Ratio fundamentalis* így nevez: *praefectus studiorum*. Feladata a tanárok munkájának előmozdítása, összehangolása, és figyelemmel kísérése. Természetesen a nemzeti papnevelési szabályzatokban ennek a személynek a konkrét feladatát megfelelő jogi keretbe foglaltan részletesen is rögzíteni kell. A 2.§. a tudományos módszer elsajátításának konkrét módját írja elő, nevezetesen gyakorlatok és tudományos munkák elvégzésén keresztül. Ez biztosítja, hogy a növendékek ne csak pusztán megismerjék a teológia belső világát, hanem maguk is egyre inkább képessé váljanak az abba való bekapcsolódásba. Ennek minimum feltétele, hogy ezeken a kurzusokon részt vegyenek és ott a tanárok vezetésével tevékenykedjenek.

A Kódex a további kánonokban már nem a dolgozat témáját jelentő elméleti képzésről ad szabályokat, így ezeket a kánonokat már külön nem tárgyaljuk.

⁴³¹ CIC 254. kánon

⁴³² Vö. CITO, D., The formation of clerics in Exegetical commentary on the Code of Canon Law (Vol II.) 2004. 275-276.

Itt találunk előírásokat a gyakorlati, lelkipásztori képzésről,⁴³³ az apostoli munkába való gyakorlati bekapcsolódásról,⁴³⁴ a „megyéspüspök feladatáról és látogatásáról”,⁴³⁵ a szeminárium belső rendjéről,⁴³⁶ a papnevelő intézetek kivételéről a plébánia fennhatóság alól⁴³⁷ és végül az intézmények anyagi fenntartásáról.⁴³⁸

2. RATIO FUNDAMENTALIS (1985)

Az 1970-ben kiadott *Ratio fundamentalis* a II. Vatikáni Zsinatot követő megújulás legfontosabb dokumentuma volt a papnevelés területén. Feladata az volt, hogy segítséget adjon a papnevelés szereplői számára, hogyan tudják fenntartani az egyházi diszciplína egységét, és így a különböző pasztorális helyzetben levő országokban, azonos alapokon nyugvó szemináriumi képzés jöjjön létre. A dokumentum igen hasznosnak bizonyult, hiszen a nemzeti papnevelési szabályzatokat ez alapján készítették el szerte a világon.⁴³⁹

Mivel az 1983-ban kiadott Kánonjogi Törvénykönyv a maga egészében – *ex integro* – újra szabályozta a papnevelés kérdésének egészét, így az 1970-es *Ratio fundamentalis* hatályát veszítette.⁴⁴⁰ Ugyanakkor, mivel az időközben elkészült nemzeti szabályzatok gyakran szó szerint átvették a dokumentum rendelkezéseit, szükségessé vált, hogy új, egyetemes *Ratio fundamentalis* készüljön, mely már az új jogi környezetre és az azóta megváltozott körülményekre tekintettel kerül megfogalmazásra.⁴⁴¹ Ennek elkészülte után a püspöki karok feladata volt, hogy immár ennek szellemében alkossák meg nemzeti szabályzataikat, melyek alapján kell elkészíteni az egyes papnevelő intézetek belső normáit.⁴⁴²

⁴³³ CIC 255-257. kánonok

⁴³⁴ CIC 258. kánon

⁴³⁵ CIC. 259. kánon

⁴³⁶ CIC 260-261. kánonok

⁴³⁷ CIC 262. kánon

⁴³⁸ CIC 263-264. kánonok

⁴³⁹ Vö. *Ratio fundamentalis*: Előszó (Prefazione)

⁴⁴⁰ Vö. CIC 6. kánon 4.-el összhangban : *Ratio fundamentalis*: Előszó (Prefazione)

⁴⁴¹ U.o.

⁴⁴² U.o.

A dokumentum az előszóval⁴⁴³ kezdődik, a bevezető⁴⁴⁴ után 17 fejezetből áll, ezek a következők: I. általános normák (1-4. pontok) II. A hivatások gondozása (5-10.), III. A kissemináriumok és az ugyanerre a célra alapított más intézetek (11-19.) IV. A nagyszemináriumok (20-26.) V. Az előjárók (27- 31.) VI. A tanárok (32-38.) VII. A növendékek (39-43.) VIII. A lelki képzés (44-58.) IX. Az intellektuális képzés általában (59-64.) X. A humán- és reál tanulmányok (65- 69.) XI. A filozófiai tanulmányok és a rokon tudományok (70-75.) XII. A teológiai tanulmányok (76-81.) XIII. A specializációs tanulmányok (82-85.) XIV. A doktrinális képzés (86- 89.) XV. Az oktatás módszere (90- 93.) XVI. A sajátosan pasztorális képzés (94- 99.) XVII. A folyamatos képzés a szeminárium után (100-101.) Dolgozatunk témájának megfelelően csak a nagyszemináriumokra vonatkozó tanulmányi képzéssel kapcsolatos fejezetekkel foglalkozunk.

Ezek között az első a tanárokkal kapcsolatos VI. fejezet. Eszerint a tanárok számának elegendőnek kell lennie, hogy megfeleljenek a növendékek száma és az oktatás által támasztott feltételeknek.⁴⁴⁵ Tehát annyira tanárra van szükség, akik alkalmas módon el tudják látni az oktatási feladatokat, számuk nyilván arányos kell, hogy legyen a növendékek számával. Külön kikötésként említi a szöveg, hogy az „*oktatott anyag természetének megfelelőek*”⁴⁴⁶ legyenek a tanárok., azaz képzettségük feleljen meg az adott tárgy által megkívánt követelményeknek. Számuk annyi legyen, hogy elegendően legyenek a különböző tantárgyak és kurzusok megtartására.⁴⁴⁷

Mivel itt sajátosan a papképzésre szolgáló intézményről van szó, természetes, hogy a szent tudományokat oktatóknak általában papoknak kell lenniük.⁴⁴⁸ Ez a követelmény azt jelenti, hogy főszabályként felszentelt áldozópapok oktassák a szorosan vett teológiai tárgyakat, ha ettől a szabálytól el kívánnak egy adott helyen térni, arra nyilván megfelelő indokra van szükség, ilyen kivételek megengedhetők adott esetben. A kiegészítő, és nem szorosan vett teológiai tárgyak

⁴⁴³ Prefazione

⁴⁴⁴ Introduzione (1.- 4.)

⁴⁴⁵ Vö. Ratio fundamentalis 32.

⁴⁴⁶ „... *adeguatamente alla natura delle materie a insegnari...*” U.o.

⁴⁴⁷ U.o.

⁴⁴⁸ Ratio fundamentalis 33.

oktatására (pl. pszichológia, szociológia, pedagógia) ez nem vonatkozik, bár ebben az esetben is optimális lehet egy megfelelő végzettséggel rendelkező klerikus kinevezése. Ezeknél a tárgyaknál feltétel a szakmai kiválóság, a tudományos fokozat, és az Egyház tanításával való összhang az oktató részéről. A másik feltétel, hogy ezek a tanárok különösen is „szenteljék magukat” a növendékek oktatására.⁴⁴⁹ Ez jelenti egyrészt az illető készségét a feladat ellátására és rendelkezésre állást, másrészt pedig azt, hogy az illető személy főállásban végezze ezt a szolgálatot, vagy legalább egyéb feladatai olyanok legyenek, hogy jusson elég ideje és energiája az oktatásra.

A megyéspüspök nevezi ki a tanárokat a joghatósága alatt levő szemináriumában,⁴⁵⁰ ha pedig regionális, egyházmegyeközi szemináriumról van szó, azok a püspökök, akik felelősek az intézményért. A kinevezés előtt ehhez szükséges, hogy hallgassa meg a rektort és a tanárokat.⁴⁵¹ Mivel, ahogyan később látni fogjuk, hogy a szöveg mennyire kiemeli a képzés egységét, nagyon fontos követelmény, hogy az előjárók és a tanárok között megfelelő összhang legyen, ez a szabály is ennek megvalósulását szolgálja, Ugyanakkor ez nem csorbítja a megyéspüspök szabad adományozásra vonatkozó hatalmát, csupán a konzultációval erősödik a szemináriumi vezetés egysége.

A tanárok alkalmasságának biztosítéka, hogy valódi szaktudással rendelkezzenek a rájuk bízott tudomány-területen, és ehhez legyen megfelelő végzettségük:⁴⁵² a szent tudományokat és a filozófiát oktatóknak legalább licenciával⁴⁵³ kell rendelkezniük, vagy ezzel egyenértékű végzettséggel, a többi tárgy oktatásához megfelelő végzettség szükséges.⁴⁵⁴ Ez a végzettség önmagában már elegendő a kinevezéshez, de a jogszabály megköveteli azt is, hogy a tanárok legyenek naprakészek és felkészültek, a szakfolyóiratok és periodikák tanulmányozásával és új publikációk készítésével.⁴⁵⁵ Ahhoz, hogy a tárgyakat jól

⁴⁴⁹ *Ratio fundamentalis* 33.

⁴⁵⁰ U.o.

⁴⁵¹ U.o.

⁴⁵² *Ratio fundamentalis* 34.

⁴⁵³ Tehát a licenciátusi oklevél a minimum feltétel, de hasznos a megfelelő doktorátusi fokozat.

⁴⁵⁴ *Ratio fundamentalis* 34.

⁴⁵⁵ *Ratio fundamentalis* 36.

tudják oktatni, saját maguk állandó továbbképzésével és naprakésszé tételével kell formálniuk magukat. Ennek a kérdéskörnek a másik oldala, hogy igyekezniük kell megismerni a kor problémáit minél jobban, hogy így megfelelő módon oktathassák az Egyház jövődő papjait.⁴⁵⁶ Azaz a papképzés feladata arra kötelezi a tanárokat, hogy ne legyenek kizárólag, egyoldalúan elméleti szakemberek, hanem a sajátos lelkipásztori irányultságát a képzésnek figyelembe véve tevékenykedjenek. Munkájuk teljesítéséhez a megfelelő pedagógiai módszereket kell használniuk.⁴⁵⁷ Bár az oktatási munka alapvetően kollektív foglalkozást jelent a növendékekkel, a szöveg külön kiemeli, hogy az oktatóknak minden egyes növendékre figyelmet kell fordítania, hogy azok valóban előrehaladhassanak a tudományokban és a lelki életben.⁴⁵⁸ Itt mutatkozik meg, hogy a szemináriumi képzés mennyire valóságos nevelői feladatot kíván meg a tanároktól is, hiszen a hallgatókkal való egyéni foglalkozások megint csak a jövődő lelkipásztorok sajátos szemléletét és gondolkodásmódját formálják.

Végül a tanárok, mint egy egységes oktató-nevelő testület tagjai, kötelezve vannak arra, hogy rendszeresen gyűljenek a felmerülő kérdések megbeszélésére és megoldására de a tágabb értelemben vett közösségük építésére. Fontos, hogy az előjárókkal szoros együttműködésben legyenek, hiszen velük együtt alkotják a szeminárium oktató-nevelő közösségét, mely egyetlen közös célra irányul.⁴⁵⁹

A IX. fejezet tárgyalja az intellektuális képzéssel kapcsolatos általános kérdéseket. Először is, mi az intellektuális képzés, ezt a fogalmat kívánja körülírni a dokumentum: Nem más, mint a növendékeknek a szent tudományok széleskörű és alapos oktatásában való részesedése és az abban való előrehaladásuk, és emellett az általános műveltségben való gyarapodásuk a kor szükségleteinek megfelelően.⁴⁶⁰ A képzés célja, hogy a növendékek képesek legyenek az evangélium üzenetét a kor emberének, beleilleszkedve a abba a kultúrába, ami annak sajátja.⁴⁶¹ Mindezek

⁴⁵⁶ *Ratio fundamentalis* 37.

⁴⁵⁷ *Ratio fundamentalis* 38.

⁴⁵⁸ Vö. *Ratio fundamentalis* 38.

⁴⁵⁹ U.o.

⁴⁶⁰ Vö. *Ratio fundamentalis* 59.

⁴⁶¹ U.o.

alapján tehát a képzés az alábbi területeket foglalja magában: kiegészítő képzés a humán és reál területen, a filozófiai képzés és végül a teológiai képzés.⁴⁶² Így a tanulmányokat az alábbi három modell alapján lehet megszervezni és összehangolni:

A, Egymástól elkülönített és egymást követő periódusokban⁴⁶³ (humán és reálképzés – szükség szerint, filozófiai képzés, teológiai képzés): Ez a modell tehát egy elválasztó megoldást jelent, a három (illetve szűkebben a két) fő területét az oktatásnak egymástól elkülönítve valósítja meg. Nyilván az egyes szintek között szoros egymásrautaltság és egymásra épültség figyelhető meg, ennek megfelelően követik egymást ezek az elemek.

B, A humán- és reálképzés a filozófiai képzéssel egy időben történik, és ezt követi a teológiai képzés.⁴⁶⁴ Erre a megoldásra akkor van csak szükség, ha a szeminárium előtt nem történt meg teljesen a szeminaristák olyan szintű középfokú képzése, amely alkalmassá teszi őket a felsőfokú tanulmányok végzésére.

C, A humán és reálképzést követően a filozófiai és teológiai képzés egy időben történik.⁴⁶⁵ Ez a legutolsó változat a legelterjedtebb és a legrugalmasabb modell a három közül. Ennek segítségével ugyanis jobban megmutatkozik a képzés egész belső egysége, a tárgyak közötti összefüggések, és egyfajta sajátos fokozatossággal vezeti előre a növendékeket, hogy minél jobban behatoljanak a szent tudományok belső világába. Ugyanakkor itt kell a legjobban figyelni arra, hogy a különböző diszciplínák párhuzamos oktatásánál alapvető megkülönböztetésük megmaradjon, tekintettel azok sajátos módszerére.⁴⁶⁶ Ez az előírás a filozófiai és a teológiai tárgyak megkülönböztetésére vonatkozik

Ezek a felvázolt modellek – mivel felsoroló, példálódzó jelleggel kerültek leírásra – nem zárják ki, hogy más szempontok alapján szervezzék a tanulmányokat. Az egyes papnevelési szabályzatokban a püspöki konferencia jóváhagyásával más modell is bevezetésre kerülhet, alkalmazkodva az adott országban levő konkrét helyzethez.⁴⁶⁷ Bár már maga a három modell is kellő rugalmasságot mutat, az

⁴⁶² U.o.

⁴⁶³ *Ratio fundamentalis* 60./A.

⁴⁶⁴ *Ratio fundamentalis* 60/B.

⁴⁶⁵ *Ratio fundamentalis* 60./C.

⁴⁶⁶ U.o.

⁴⁶⁷ U.o.

egyetemes törvény így utal arra, hogy lehetségesek más megoldások is. A konferenciák szerepe biztosítja, hogy ezek a megoldások összhangban maradjanak a szabályzat alapvetőelveivel és szemléletével. Ahogyan korábban ugyanis láttuk, a szent tudományok sajátos módszere már magában hordozza tanításának szerkezetét, és ettől eltérni nem lehet.

Az eddigi általános leírás után innentől találjuk a részletes rendelkezéseket arról, hogy konkrétan milyen rendben is történjen az oktatás. A tanulmányok kezdetén egy bevezető kurzust kell tartani, mely nem más, mint bevezetés Krisztus misztériumába.⁴⁶⁸ Ez a tárgy, ahogyan az Optatum totius is rögzíti, arra szolgál, hogy a növendékeknek betekintés és elindítást adjon a felsőfokú tanulmányaik elején és ez már kellő áttekintést biztosítson az egész rájuk váró tanulmányokról, azok lényegéről és belső logikájáról és végcéljáról. Ez egyben a különböző előzetes ismeretekkel rendelkező hallgatók alapvető ismereteinek egy szintre hozására is szolgál.

Amikor a filozófiai és teológiai tárgyakat egymástól elkülönített periódusokban tanítják, akkor össze kell hangolni a filozófiai és a teológiai tárgyak oktatását,⁴⁶⁹ amikor azok között szoros kapcsolatban állnak egymással.⁴⁷⁰

Az alapelvek között kiemelkedő fontosságú a tanulmányi időtartalmának rögzítése: a filozófiai tanulmányokra legalább két évet (vagy megfelelő számú félévben az adott ország érvényben lévő oktatási rendszer szerint), a teológiai képzésre legalább négy évet (vagy arányosan megfelelő számú félévben) kell fordítani, így a filozófiai és a teológiai képzés együttes ideje legalább hat év.⁴⁷¹

Visszatérve a Krisztus misztériumába való bevezetés⁴⁷² kérdésére azt, mint az üdvösség történetének megismertetése magában foglalja az egyházi tanulmányok jelentésének, annak szerkezetének, és pasztorális céljának bemutatását, segíti a

⁴⁶⁸ *Ratio fundamentalis* 61. a,

⁴⁶⁹ A szöveg konkrét példákat sorol fel arra, hogy ezek az összefüggések mely tárgyak esetében különösen fontosak: teodícea - dogmatika Istenről szóló traktátusa; etika – morális; filozófiatörténet – egyháztörténelem – dogmatörténet.

⁴⁷⁰ *Ratio fundamentalis* 61. b,

⁴⁷¹ *Ratio fundamentalis* 61. c,

⁴⁷² Továbbá azt is rögzíti, hogy az egyes nemzeti szabályzatoknak kell meghatározni, a kurzus időtartalmát és programját. Valamint garantálni kell, hogy a tárgy szoros kapcsolatban legyen a képzés egészével

növendékeknek hitük alapjának megértését, alaposabb felfogását sőt, a papi szolgálatra és a hivatás elfogadására való nagyobb mélységű alkalmasságot is. A fejezet végén a tanulmányok időtartalmának kérdéséhez még azt is lehetővé teszi a szabályzat, hogy a püspökök vagy maga a püspöki konferencia előírhat még egy külön évet a diakónusi rend gyakorlására, egy a tárgyak szintézisét és egységét bemutató kurzussal lezárva azt.⁴⁷³

A Kódex 234. kánon előírását követve a X. fejezetben a dokumentum leszögezi, hogy a növendékeknek fő szabály szerint rendelkezniük kell azzal a végzettséggel – amellyel az adott országban a felsőfokú tanulmányokat meg lehet kezdeni. Ugyanakkor bizonyos humán és reál ismereteket, amennyiben a papképzés szempontjából szükségesnek és hasznosnak tűnik, a szemináriumi tanulmányok kezdetén is megszerezhetnek a növendékek. Ilyen lehet például a latin, vagy más nemzeti nyelv ismeretének elsajátítása.⁴⁷⁴

A XI. fejezet kezdetén rögzítésre kerül ismét, hogy filozófiai tanulmányok két évig tartanak (a korábban leírtak szerint). Célja, hogy tökéletesítse a növendékek humán képzését, fejlessze szellemüket és az antik és a modern kultúra mélyebb megismerésére vezessen és megmutassa az évszázadok alatt felhalmozódott szellemi kincseket. Egyben segíti a saját hitük magasabb szintű megismerését, előkészíti a teológiai tanulmányokra és elősegíti az emberekkel való dialógus folytatásának elsajátítását.⁴⁷⁵

Kiemelt fontosságú a szisztematikus filozófia⁴⁷⁶ tárgyai, és annak minden része, melyek elvezetnek az ember, a világ és Isten jobb megismerésére. A képzés az örök érvényű filozófiai örökségen alapszik, amely a nagy keresztény filozófusok tanúságtételére és örökségére támaszkodik. Kiemelkedő fontosságú ezen felül a

⁴⁷³ *Ratio fundamentalis* 63.

⁴⁷⁴ Vö. *Ratio fundamentalis* 65-69. Mivel a legtöbb országban a középfokú végzettség megszerzése már biztosítja a megfelelő humán- és reál ismeretek megszerzését, így ez a képzési szegmens csak bizonyos kiegészítő jelleggel bír. Sok helyütt a második vagy további nemzeti, vagy a régióban fontos nyelv elsajátítását jelentheti. A latin nyelv tanítását már magának a szorosabban vett teológiai tanulmányoknak a része, hiszen a speciális egyházi szaknyelvet csak így lehet megtanulni.

⁴⁷⁵ *Ratio fundamentalis* 70.

⁴⁷⁶ *Ratio fundamentalis* 71.

filozófiatörténet⁴⁷⁷ oktatása is, mely bemutatja az egyes kérdéskörökkel kapcsolatos gondolatok fejlődését, és a növendékek megismerve a különböző korokban adott válaszokat, képessé válnak felismerni az igazságot és elutasítani a tévedést.⁴⁷⁸

Egy érdekes összefüggésre mutat rá a dokumentum, nevezetesen, hogy a filozófiával rokon tudományok, mint a természettudományok és a matematika számos területe szoros kapcsolatban van a filozófiával, így hasznos megismerni ezeket a kérdésköröket és az arra adott válaszaikat.⁴⁷⁹

Végül a nemzeti szabályzatok hatáskörébe utalja, hogy azok rögzítsék pontosan, hogy milyen konkrét filozófia kurzusokat kell tanítani, mellékelve minden egyes tárgy rövid tanulmányi programját, az oktatásukra fordított félévek és órák számával együtt.⁴⁸⁰

A következő, XII. fejezet a teológiai tanulmányok célját abban határozza meg, hogy a négy év alatt mélyebben elsajátítják a katolikus doktrínát, figyelemmel az isteni kinyilatkoztatás forrásaira, a hit fényére és a Tanítóhivatal vezetésére, hogy ezeket beépítsék a saját lelki életükbe és kamatoztassák szent szolgálatukban, úgy hogy hirdetik a hívek lelki javára és hasznára.⁴⁸¹ A teológiai tárgyak tekintettel azok sokféle aspektusára (pl. ökumenikus, missziós) és belső összefüggéseire kell tanítani, és ez az egyes tárgyak tanárait igen nehéz feladat elé állítja, hiszen nem csupán egy tanegységre koncentrálva, hanem az egészre figyelemmel kell tudniuk előadni.

Ezután következik az egyes tárgyakkal kapcsolatos konkrét szabályozás. Ezekben a pontokban részletes eligazítást nyújt a törvényhozó arról, a II. Vatikáni Zsinat teológiai tárgyakra vonatkozó alapelveire utalva, hogyan kell őket jó szemlélettel, módszerrel oktatni és milyen az ideális tárgyi struktúrájuk. Tételesen foglalkozik a szöveg a következő tárgyak: bibliikum,⁴⁸² liturgika,⁴⁸³ dogmatika⁴⁸⁴,

⁴⁷⁷ *Ratio fundamentalis* 72.

⁴⁷⁸ U.o.

⁴⁷⁹ *Ratio fundamentalis* 73

⁴⁸⁰ *Ratio fundamentalis* 75.

⁴⁸¹ *Ratio fundamentalis* 76.

⁴⁸² Legfontosabb megállapításai: kiemelkedő jelentőségű tárgy (hiszen a Szentírás az egész teológia lelke), az első években szükséges egy megfelelő bevezetés hozzá (az egzegézis módszereinek elsajátítására és a segédtudományok megismerésére), ezek az ismeretek az egész

morális teológia,⁴⁸⁵ , pasztorális tárgyak,⁴⁸⁶ , egyháztörténelem⁴⁸⁷ és a kánonjog⁴⁸⁸ oktatásának részletszabályaival.

teológia szintézisét adják a kinyilatkoztatás oldaláról, a lelki élethez a későbbiekben elmondandó prédikációjukhoz is táplálékot ad. Vö. *Ratio fundamentalis* 78.

⁴⁸³ Kiváló helyet van a tárgyak között, és sokféle aspektusát kell bemutatni (jogi, azon felül teológiai, pasztorális, spirituális) segít megérteni, hogy a megváltás és az üdvösség nagy misztériumai magukon a liturgikus cselekményeken keresztül lesznek jelenvalóvá. Be kell vezetnie a növendékeket a keleti mind a nyugati hagyományok, szövegek, rítusok világába, a liturgia nemcsak pusztán tárgy, hanem *locus theologicus* sőt magának az Egyháznak a hitének a megjelenítése. Végül különös hangsúlyt ad a szöveg a liturgikus reform megismertetésének, a legitim módon megváltoztatható és meg nem változtatható – isteni eredetű intézmények megkülönböztetésének. Vö. *Ratio fundamentalis* 79.

⁴⁸⁴ A maga teljességében és rendszeres módon kell oktatni, sajátos módszere van, (a szentírási helyek, a nyugati és a keleti egyházatyák tanítása, ezután a dogmatörténeti fejlődés állomásai, majd végül a téma szisztematikus kutatása követik egymást), és fel kell benne használni a skolasztikus teológiai módszere. Be kell mutatni segítségével és világosan meg kell fogalmazni keretében a pontos katolikus doktrínát, felhasználva a teológiai forrásokat nem elmulasztva a mai spirituális, ökumenikus aspektusok bemutatását. Itt kap említést az apologetika, (a hit racionális és egzisztenciális alapjainak megmutatása) Vö. *Ratio fundamentalis* 79.

⁴⁸⁵ A Szentírás tanítására kell épülnie, a szeretet parancsa alapján kell kiindulnia, kifejtve a hívők kötelességeit tudományos módszerrel. Keresi a megoldást az emberi közösség problémáira, a kinyilatkoztatás fényénél, és alkalmazza az örök igazságban feltáruló elveket a különböző emberi helyzetekre, valamint tanítást ad az erényekről és a bűnről, a megfelelő antropológia eredményeit felhasználva. Ezt a tárgyat egészíti ki a spirituális teológia, mely az evangéliumi tanácsok útját és a különböző életállapotban levő krisztushívőknél más és más módon megvalósuló, de mindenki számára kötelező tökéletességet állítja a középpontba. Vö. *Ratio fundamentalis* 79.

⁴⁸⁶ A pasztorális teológia a hittudomány alapelveinek felhasználásával az Egyházban folyó tevékenységet vázolja fel, hogy a mai világban a különböző intézmények és a különféle szolgálatok eszközén keresztül hogyan igyekszik az Egyház a saját küldetését, melyet az Úrtól kapott. Nagy figyelmet kell fordítani az Egyház szociális tanításának oktatására mely az evangéliumi elveken és tanításon alapul véve, azok alkalmazását tárja fel a konkrét társadalmi kérdésekben. Vö. *Ratio fundamentalis* 79.

⁴⁸⁷ Az egyháztörténelem Isten népének történetét mutatja be, ahogyan a történeti időben halad előre, alapos, tudományos elemzésnek alávetve a forrásokat. Fel kell tárni a teológiai doktrína fejlődését, bemutatva a konkrét társadalmi, gazdasági, politikai helyzetet. Ez a tárgy megmutatja az isteni és emberi cselekvés sajátos találkozását is, és kiemelkedő fontosságot tulajdonítva a témának, autentikus módon tárja fel az Egyház és a hagyomány kapcsolatát. Szükséges, hogy a nemzeti történelem eseményeire nagy figyelmet fordítsanak az oktatás folyamán. Vö. *Ratio fundamentalis* 79.

Majd további előírások következnek a további – fentebb nem tárgyalt – diszciplínákkal kapcsolatosan.⁴⁸⁹ Majd, mint a filozófiai tárgyaknál, úgy itt is a nemzeti szabályzatok hatáskörébe utalja, hogy azok rögzítsék pontosan, hogy milyen konkrét teológiai kurzusokat kell tanítani, mellékelve minden egyes tárgy rövid tanulmányi programját, az oktatásukra fordított félévek és órák számával együtt

A nemzeti szabályzatokban tüntessék fel a teológiai kurzusokat, minden egyes tárgy rövid tanulmányi programját, a félévek és az órák számát, mikor ezeket tanítják.⁴⁹⁰

A XIII. fejezet a specializációs tanulmányok céljával foglalkozik először mely nem más, mint hogy a felkészítse a növendékeket a különféle feladatok ellátására, melyek különleges képzettséget igényelnek az eddigi képzésben átadott ismereteken felül. Az első típusú specializáció⁴⁹¹ olyan képzés, mely igen hasznos a konkrét lelkipásztori szolgálat végzésére, és különösen a papnevelő intézet utolsó évfolyamán kerülnek megtartására (pl. a személyek egy különleges csoportjában végzett apostoli munkára készít fel – pl. a munkásság, vagy a parasztság körében

⁴⁸⁸ Az Egyház misztériumának egészében kell nézni, és hogy az egyházi szabályok egyfajta választ jelentenek Isten üdvözítő akaratára, hiszen a lelkek üdvösségét keresik. Vö. *Ratio fundamentalis* 79.

⁴⁸⁹ Meg kell határozni a szükséges segédtudományok és a speciális kurzusok oktatásának rendjét (kötelező és szabadon választható kurzusok megkülönböztetése) Fontosak a bibliai héber és görög nyelvek. Növelni kell azoknak a tárgyaknak a számát, melyeknek az oktatásában az új módszereket vezetnek be. Ezen kívül fontos az ökumenizmussal kapcsolatos ismeretek és szemlélet átadása, valamint a más vallások, és az ateizmus kérdésének tárgyalása Vö. *Ratio fundamentalis* 80.

⁴⁹⁰ A püspöki konferencia jóváhagyásával megengedhető a tanulmányi rendben törvényes különbözőség, így készülhet alternatív program is. Vö. Vö. *Ratio fundamentalis* 81.

⁴⁹¹ Az első típusba tartozó programok esetén a hatéves képzés folyamán, különösen is az utolsó évfolyamban, magának a tanévnek a folyamán, vagy a szünet alatt, megadják a megfelelő képzést, mindig ügyelve az összhangra a teljes képzéssel és az abban megtanultakkal. Taníthatók ezek a tárgyak az első öt évben is, úgy mint más tárgyak, de lehetnek az utolsó évben mint speciális kurzusként megtartva. Ezeket az egyházmegye szükségletei szerint, a püspök írja elő és a papnevelési szabályzatban kell őket lefektetni. Vö. *Ratio fundamentalis* 83.

végzett pasztoráció) A specializáció második típusa pedig⁴⁹² azokra a feladatokra és hivatalokra ad felkészítést, melyek valamilyen különleges felkészítést kívánnak meg az alapképzésen felül. (pl. szent vagy profán tudományok oktatása)

Végül Itt találunk utalást arra is, hogy a püspöki konferencia feladata, hogy a megfelelő normák meghozatalával tegye lehetővé a teológiai fakultásokhoz való affiliációt, hogy a növendékek minél nagyobb számban megszerezhessék a bakkalaureátust.⁴⁹³ Említésre kerül az is, hogy különösen fontosak a különféle római kollégiumok is, ahol a növendékek lehetőséget kapnak magas fokú és számos területen elérhető tanulmányok végzésére.⁴⁹⁴

A szöveg egy külön fejezetben foglalkozik a növendékek doktrínális – vagyis tanbeli – képzésével. Ezekkel kapcsolatban először is néhány alapelvet közöl. Ezek közül az első, hogy a papnevelés autentikus kontextusa – azaz hiteles értelmezési környezete – nem más mint az isteni kinyilatkoztatás, melynek szolgálatára kívánnak lenni a növendékek. Ezért a tanároknak és a növendékeknek is törekedniük kell Isten ígéjéhez, a Szentíráshoz és a Tanítóhivatalhoz való hűségre, saját lelki életükön átelmélkedve azt. Ehhez szükséges, hogy az Egyház hagyományával eleven kapcsolatban legyenek, megismerve a szent atyák írásait, merítve az ő tanításukból, különösen is Aquinói Szent Tamás műveiből.⁴⁹⁵

A tanárok, akik a szent tudományokat oktatják – feladatuk igen megtisztelő ugyanakkor igen nagy felelősséggel járó szolgálat – nem csupán a maguk nevében, hanem magának az Egyháznak a nevében tanítanak, amelytől a megbízásukat kapták.⁴⁹⁶ Ezért meg kell, hogy őrizzék egyházas érzületüket, tanítsanak igazi hűséggel a Magiszteriumhoz, hozzájárulva a növendékek és minden hívő hitének

⁴⁹² A második esetben az a megfelelő, ha a növendékek az alapképzést már elvégezték, megfelelő ideig lelkipásztori gyakorlatot szereztek, és ezután a megfelelő felsőfokú intézetben vagy fakultáson szerzik meg a szükséges végzettséget, vagy a megfelelő akadémiai fokozatot. Ekkor is meg kell hogy legyen a megfelelő lelki és pasztorális képzésük, különösen azoknak, akik esetleg nem részesültek a papság szentségében. Vö. *Ratio fundamentalis* 83.

⁴⁹³ Vö. *Ratio fundamentalis* 85.

⁴⁹⁴ Vö. *Ratio fundamentalis* 85.

⁴⁹⁵ Vö. *Ratio fundamentalis* 86.

⁴⁹⁶ *Ratio fundamentalis* 87.

alakításához. A tanárok tartsák magukat és kötelezzék el magukat a teológia jelen állásához és fejlődéséhez, éljenek kutatási szabadságukkal, és feladatuk ellátásában legyen „az igazság munkatársai”, mindig egyensúlyra törekedve és bölcsességgel, hogy megfeleljenek feladatuk méltóságának és az igazság feltárásának.⁴⁹⁷

Miközben a tanulmányoknak mindig egészen az Egyház tanításának kell megfelelnie, a növendékeknek kellő nyitottságot kell mutatnia a modern kultúra irányába. A tanároknak erre tekintettel azon kell lennie, hogy a papságra készülő növendékeknek kellő egyensúlyra és elégséges kritikai érzékre tegyenek szert. Így fogják tudni a növendékek elsajátítani a képességet, hogy megtanuljanak a kultúráról és a mai szerzők írásairól kritikusan ítéletet mondani, hogy mi a jó és mi az elutasítandó ezekben. Ennek a célnak az elérésére nagyon hasznos a tanárokkal közösen való olvasása ezeknek a műveknek, a könyvkritikák, melyet kritikus diszkusszió követ.⁴⁹⁸

Az egész dokumentum utolsó fejezete az oktatás módszerével kapcsolatos kérdések áttekintését adja.. Először is ösztönöz arra, hogy mikor az egyes tárgyak tanulmányi rendjét felülvizsgálják,⁴⁹⁹ hagyják el a képzésből a nem túl aktuális kérdések tárgyalását, és úgy kell az tananyagot összeállítani, hogy az aktuális kérdések tárgyalása kerüljön előtérbe. Így nem elsősorban új tárgyakat kell bevezetni, hanem a már meglévő traktátusokba kell az új problémák tárgyalását beépíteni. A tanároknak arra kell törekedniük, hogy a képzést, mint egyetlen egységet fogják fel, hiszen ez az eredményes oktatás alapvető követelménye.⁵⁰⁰ Így a növendékek megtapasztalják, hogy a teológia egyetlen tudomány, mely a hit és az evangélium tudománya. Ezeknek a követelményeknek a megfelelő teljesítésére legyen a szemináriumban egy felelőse a tanulmányok belső rendjének felügyeletére.⁵⁰¹

Mindezek alapján néhány szempont következik az oktatási módszereket felülvizsgálatára: Fektessenek hangsúlyt az ún. bevezető kurzusokra, mely

⁴⁹⁷ *Ratio fundamentalis* 88.

⁴⁹⁸ *Ratio fundamentalis* 89.

⁴⁹⁹ *Ratio fundamentalis* 90.

⁵⁰⁰ U.o.

⁵⁰¹ U.o.

meghatározott óraszámban foglalkozzon a tárggyal kapcsolatos alapelvekkel, és segítse a növendékeket a tárgyban végezett önálló tanulmányokban, valamint a szükséges szakirodalom megismertetésében.⁵⁰² Másrészt fontos, hogy a szemináriumokon és gyakorlatokon ösztönözzék a hallgatók aktív részvételét a munkában a tanárok, és ők maguk is tekintsék ezek megtartását fontos feladatuknak.⁵⁰³ Vezessenek az oktatók ún. kiscsoportos munkákat és vezessék be a növendékek a tudományos munkák elvégzésére.⁵⁰⁴ Végül pedig, a papságra készülők kapjanak bevezetést az egyházmegye pasztorális problémáira megoldást kereső tudományos módszerekbe.⁵⁰⁵

Ezekhez megfelelő könyvtár szükséges, mely mind a tanárok, mind a növendékek rendelkezésére állnak, megfelelő modern eszközökkel felszerelve.⁵⁰⁶ Megfelelő időközönként a növendékek tanulmányaikban valóm előrehaladásukról kollokviumokon, írásbeli vizsgákon adjanak számot a püspöki konferencia által meghatározott módon.⁵⁰⁷

3. KELETI KÓDEX (1990)

A Keleti Kódex, egy külön címben – a X. tituluban foglalkozik – a klerikusokkal. Ebben négy fejezet található, az első a klerikusok képzéséről, a második valamely eparchiába való felvételükről, a harmadik jogaikról és kötelességeikről szól, még végül az utolsó fejezet a klerikusi elvesztéssel kapcsolatos rendelkezéseket tartalmazza. Az első fejezet – *De institutione clericorum* – két cikkelyre oszlik: az első a szemináriumok alapításáról és kormányzatáról,⁵⁰⁸ a második pedig a bennük folyó papi szolgálatra való felkészítéséről szól.⁵⁰⁹ Ez

⁵⁰² *Ratio fundamentalis* 91.a.

⁵⁰³ *Ratio fundamentalis* 91. b.

⁵⁰⁴ *Ratio fundamentalis* 91.c.

⁵⁰⁵ *Ratio fundamentalis* 91.d.

⁵⁰⁶ *Ratio fundamentalis* 92.

⁵⁰⁷ *Ratio fundamentalis* 93.

⁵⁰⁸ *De seminariis eligendis et regendis*

⁵⁰⁹ *De institutione ad ministeria*

utóbbin belül található kánonok közül (342-356.) öt szól a papképzés doktrínális részéről.

A 347. kánon beszél a tudományos képzés alapelveiről, a 348. kánon a tanulmányok rendjét a Latin Kódexhez hasonlóan 6 évben határozza meg a teljes intellektuális képzés idejét, ebből 2 év a filozófiai és négy év a teológiai oktatás ideje. A filozófiai képzésről egy külön kánon is szól, (349. kánon) mely szintén hivatkozik az örökérvényű filozófiai képzésre, mint a latin párhuzamos kánon is teszi.

A 350.kánont⁵¹⁰ a teológiai képzés szabályozásának szentelik, az egyes teológiai részterületek oktatásának fontosságát hangsúlyozva. Ebben a keleti hagyományoknak megfelelően igen kiemelkedő szerep jut a liturgia oktatásának (3.§), mint a keresztény doktrína és lelkiesség igen fontos forrásának. Szintén megjelenik az ökumenizmus tanításának kérdése, mint az Egyház egysége építésének fontos eleme.

Végül, a 351. kánon⁵¹¹ a szent tudományok oktatásához szükséges intézkedésről beszél, (párhuzamos helye a CIC 756. kánon) mely az egyházi hatóság által adott megbízást foglalja magában.

⁵¹⁰ „Si noti che un Organo di consultazione propose di omettere questo e gli altri canoni sulla formazione filosofico-teologico, lasciando alla Ratio particularis di regolare la materia. „IL Gruppo di studio riesaminando tutti questi canoni, li ritiene necessari in modo particolare nel Codice Orientale, perche in mancanza di essi, molte Chiese, nel comporre la Ratio summenzionata, potrebbero essere indotte a fare ricorso a testi, precisi in materia, propri alla Chiesa Latina. In tal modo, non si seguirebbero „praesertim Orientis Patrum vestigia”, proprio negli Istituti, come il Seminario, più importanti per salvaguardare quanto richiesto dal Concilio Vaticano II riguardo alla tutela dei riti orientali” Nuntia 20 (1985) 8-89 .310,

⁵¹¹ „L’insegnamento delle discipline teologiche rientra nel munus docendi della Chiesa. Benché insegnare a nome della Chiesa spetti, unicamente „ai Vescovi ... partecipano tuttavia alla stessa funzione, a norma del diritto, sia coloro che per mezzo dell’ordine sacro sono diventati cooperatori dei Vescovi, sia coloro che, non costituiti nell’ordine sacro, hanno ricevuto il mandato di insegnare (596.)In una precedente redazione, il can. parlava di docenza in nomine Ecclesiae il testo giustamente riformulato con il l’inciso „de mandato ecclesiasticae auctoritatis” dal momento che „in nomine Ecclesiae docendi munus solis Epsicopis competit.” „(Nuntia 20 (1985) 91-92) 311.old.

III. SPECIÁLIS KÉRDÉSEK

A doktori dolgozat harmadik részében három olyan speciális témáról lesz szó, melyek az egyházi felsőoktatás jelenlegi képét jelentősen meghatározzák és melyek bemutatása elengedhetetlen ahhoz, hogy teljes panorámát kapjunk a felsőfokú képzés helyzetéről. Ez a rész három fejezetre oszlik: Ezek közül az elsőben a vallási tudományok felsőfokú intézeteinek kánonjogi alakzatát írjuk le. Először a II. Vatikáni Zsinat utáni jogalkotásban jelentek meg, és a tavalyi évben – 2008-ban – adott ki rájuk vonatkozóan a Nevelésügyi Kongregáció egy instrukciót. Ez az intézmény-típus tehát jelenleg is, a részletszabályozás tekintetében – átalakuláson megy keresztül, és a bennünk folyó képzés egyre magasabb szintűvé válik.⁵¹²

A második fejezet témája az egyházi egyetemek és fakultások együttműködése alacsonyabb fokú, tehát a szent tudományokat eredetileg nem egyetemi szinten oktató felsőoktatási intézményekkel. Ennek a sajátos együttműködésnek három módozatát dolgozzuk fel: az affiliációt, az aggregációt és az inkorporációt. Ma is hatályos keretszabályaik a *Sapientia christina* konstitúcióban és annak végrehajtási utasításában vannak rögzítve. A Kongregáció ezekkel kapcsolatban sajátos rendelkezéseket, és megvalósításukhoz mintákat adott ki az affiliációval⁵¹³ és az aggregációval⁵¹⁴ kapcsolatban. Az előbbire vonatkozó dokumentumok magyar fordítását a 2008-ban íródott licencia dolgozat függelékben közöltük. A speciális együttműködési formák ismertetésekor mutatkozott meg, hogy a téma részleteinek bemutatása mennyire fontos kérdés, hiszen ezen a területen még viszonylag kevés publikáció született.

⁵¹² Ennek a folyamatnak a jele, hogy a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának keretében működő Levelező Tagozat, az indulásakor (akkor még Hittudományi Akadémián belül) 3 éves képzéssel indult, majd az 1990-es évek elején 4 éves képzéssé alakult át, majd a mostani, 2009/10-es akadémiai évben már az első 5 éves képzés indult meg.

⁵¹³ CONGREGATIO DE INSTITUTIONE CATHOLICA, *Conventio ad affiliandum, Normae servandae ad affiliationem theologicam exsequendam, Notio affiliationis theologicae* 1985. VIII. 1.

⁵¹⁴ CONGREGATIO DE INSTITUTIONE CATHOLICA, *Normae de instituti theologici aggregatione* 1993. VI. 23. N. 370/92.

Bár éppen magyar nyelven rendelkezésre állt több cikk, elsősorban az affiliációról.

Végül az utolsó, harmadik fejezetben az 1999-ben induló Bolognai - folyamat tárgyalása következik, melyben igyekszünk levonni az elmúlt tíz év tapasztalatait és elsősorban az egyházi felsőoktatásra gyakorolt hatást próbáljuk megmutatni.

1. A VALLÁSI TUDOMÁNYOK FELSŐFOKÚ INTÉZETEI

1.BEVEZETÉS

A XX. században a világi krisztushivőknek az Egyházban betöltött szerepének fokozatos felértékelődésének lehetünk tanúi. Nyilván nem valami új tanítást fogalmaz meg velük kapcsolatban a legfőbb egyházi hatóság, amikor megfogalmazza keresztényi méltóságukat, inkább hangsúlyossá tesz olyan igazságokat, melyek segítségével a nem klerikus egyháztagok is felismerik azt a sajátos küldetést, melyet nekik a világban kell betölteniük, a maguk megszentelődésére és mások üdvösségének elősegítésére.

A II. Vatikáni Zsinat ennek a folyamatnak legfontosabb állomásaként tűnik fel előttünk. Az Egyházzal szülő dogmatikai konstitúció az egyetemes papságról szóló tanításban adja meg ennek teológiai alapját, mely a keresztségben gyökerezik és sajátos küldetést ad és részesít a hármasság krisztusi küldetésében.⁵¹⁵ Ugyanakkor ez a részesedés fokozatilag különbözik a szolgálati papság által betöltött szerepétől. Feladatukat – ugyanez az okmány – a világba való tartozásként fogja fel, hogy „*az ideig való dolgok intézése és Isten szerint való rendezése által keressék az Isten országát.*”⁵¹⁶ Azonban a Zsinat azt is világosan

⁵¹⁵ „*Baptizati enim, per regenerationem et Spiritus Sancti unctionem consecrantur in domum spiritualem et sacerdotium sanctum, ut per omnia opera hominis christiani spirituales offerant hostias, et virtutes annuntient Eius qui de tenebris eos vocavit in admirabile lumen suum (cf. 1Pt 2,4-10). Lumen gentium 10.*

⁵¹⁶*Lumen gentium 31*

hangsúlyozza, hogy ezek a hívők is kaptak apostoli küldetést, hiszen erre „*maga az Úr rendeli őket a keresztséggel és a bérnással... hogy jelenlévővé és hatóerővé tegyék az Egyházat azokon a helyeken, és olyan körülmények között, ahol csak általuk lehet az Egyház a föld sója.*”⁵¹⁷ Ez a küldetés minden keresztény, világi hívőnek a sajátja, de ezeken felül különleges módon is be lehet őket vonni arra, hogy közvetlenebbül is közreműködjenek Isten Népe építésében.⁵¹⁸

De hogyan tudják ezek a kiválasztott világiak megfelelő módon ellátni ezt a sajátos funkciójukat? Csak akkor, ha ehhez megfelelő képzésben részesíti őket az Egyház, melynek révén világosan megértik, hogy mi a pontos szerepük, hogyan végezhetik el megfelelő módon a rájuk bízott szolgálatokat és így találják meg a helyüket abban a közösségben ahol munkálkodnak. Ennek az apostoli munkának a természetéről a zsinati atyák egy külön dokumentumban az *Apostolicam auctositatem* határozatban fejtették ki az Egyház tanítását. Ennek VI. fejezete foglalkozik az apostoli munkára való felkészítéssel, és említik ennek a folyamatnak több összetevőjét: az általános műveltséget, a lelkeségi nevelést, az emberi kapcsolatok ápolását, a gyakorlati képzését is. De mindezek mellett ír a szöveg arról is, hogy ehhez elméleti, teológiai felkészültség is szükséges.⁵¹⁹

⁵¹⁷ *Lumen gentium* 33.

⁵¹⁸ „*Praeter hunc apostolatum, qui ad omnes omnino christifideles spectat, laici insuper diversis modis ad cooperationem magis immediatam cum apostolatu Hierarchiae vocari possunt (114), ad modum illorum virorum ac mulierum, qui Paulum apostolum in Evangelio adiuvabant, multum in Domino laborantes (cf. Phil 4,3; Rom 16,3ss.). Praeterea aptitudine gaudent, ut ad quaedam munera ecclesiastica, ad finem spirituale exercenda, ab Hierarchia adsumantur. Omnibus igitur laicis onus praeclarum incumbit adlaborandi, ut divinum salutis propositum ad universos homines omnium temporum et ubique terrarum magis magisque pertingat. Via proinde eisdem undequaque pateat, ut pro suis viribus temporumque necessitatibus opus salutare Ecclesiae naviter et ipsi participent*” *Lumen gentium* 33.

⁵¹⁹ „*Praeter formationem spiritualem, requiritur solida institutio doctrinalis, et quidem theologica, ethica, philosophica, secundum diversitatem aetatis, condicionis et ingenii. Momentum etiam culturae generalis una cum formatione practica et technica minime negligatur*”. *Apostolicam Auctositatem* 29.

Az egyetemes zsinat által megfogalmazott ezen megállapításokat és rendelkezéseket az új Kánonjogi Kódex bontotta ki és fogalmazta meg, azokat jogi formába öntve. Így az összes krisztushívők kötelességei és jogai címben említi az apostoli tevékenység végzésének a lehetőségét⁵²⁰ és a szent tudományok megismerésében őket megillető alapvető kutatási szabadságot a megfelelő keretek között.⁵²¹ Amikor pedig a törvénykönyv a világi hívők sajátos feladatairól és jogairól beszél, egy külön kánont szentel annak, hogy kimondja: közreműködhetnek egyházi feladatok végzésében⁵²² illetve, hogy ehhez ismerniük kell a keresztény tanítást,⁵²³ tanulhatják a szent tudományokat,⁵²⁴ sőt akár oktathatják is őket.⁵²⁵

Ezekkel a megállapításokkal a legfőbb egyházi hatóság egy teljesen új lehetőséget nyitott meg a nem klerikus és nem szerzetes hívők előtt. Nemcsak biztatja őket arra, hogy a pásztorok vezetésével és a velük való teljes összhangban apostoli tevékenységet végezzenek, hanem biztosítja számukra az ehhez szükséges megfelelő képzettség megszerzését. Így megnyílik számukra a lehetőség, hogy egy sajátosan a számukra létesített intézményben felsőfokú szinten foglalkozzanak a szent tudományokkal és így önmagukat fejlesztve, saját lelki előrehaladásukon is munkálkodva úgy alakuljanak, hogy az Egyház valóban aktív és kezdeményező tagjaivá tudjanak válni.

A Kódex az egyházi felsőoktatásról szóló fejezet legvégén egy külön rendelkezésben – a 821. kánonban – is beszél ezekről az intézményekről:

⁵²⁰ CIC 216. kánon

⁵²¹ CIC 218 kánon

⁵²² CIC 228. kánon 1§. „*Laici qui idonei reperiantur, sunt habiles ut a sacris Pastoribus ad illa officia ecclesiastica et munera assumantur, quibus ipsi secundum iuris praescripta fungi valent.*”

⁵²³ CIC 229.kánon 1§: *Laici, ut secundum doctrinam christianam vivere valeant, eandemque et ipsi enuntiare atque, si opus sit, defendere possint, utque in apostolatu exercendo partem suam habere queant, obligatione tenentur et iure gaudent acquirendi eiusdem doctrinae cognitionem, propriae uniuscuiusque capacitati et condicioni aptatam.*

⁵²⁴ CIC 229. kánon 2§: *Iure quoque gaudent pleniorum illam in scientiis sacris acquirendi cognitionem, quae in ecclesiasticis universitatibus facultatibusve aut in institutis scientiarum religiosarum traduntur, ibidem lectiones frequentando et gradus academicos consequendo.*

⁵²⁵ CIC 229. kánon 3§: *Item, servatis praescriptis quoad idoneitatem requisitam statutis, habiles sunt ad mandatum docendi scientias sacras a legitima auctoritate ecclesiastica recipiendum.*

„*Provideant Episcoporum conferentia atque Episcopus dioecesanus ut, ubi fieri possit, condantur instituta superiora scientiarum religiosarum, in quibus nempe edoceantur disciplinae theologicae aliaeque quae ad culturam christianam pertineant*”. Az alapítás előkészítésének feladatát tehát a helyi részegyházak hatáskörébe utalja, de az oktatás pontos tartalmát a Szentszék csak a későbbiekben bontotta ki. Itt megelégedtek azzal, hogy teológiai oktatás folyjon bennük, valamint a keresztény kultúra értékeinek a közvetítése.

A kánont eredetileg nem az egyházi egyetemekről és fakultásokról szóló 3. fejezetbe szánták, hanem az előző – a katolikus egyetemek és más felsőoktatási intézményekről szóló – 2. fejezet végére akarták elhelyezni.⁵²⁶ Erre lehet következtetni a helyi egyházi hatóságokra való utalásból is, hiszen a korábbi fejezet is ezeknek a szerepéről szól a legtöbb kánonjában. Ezek a vallási tudományok felsőfokú intézetei nem is kapcsolódnak olyan szorosan a Szentszékhez, mint egy egyházi fakultás, működése és felügyelete igen szorosan és kizárólagosan a Kongregáció felügyeletével történik. Mint majd látjuk, ezen intézmények sokféle formában fejthetik ki tevékenységüket, melyeket szintén ellenőriz a Kongregáció, de a konkrét megvalósításban nagyobb szabadságot biztosít a püspöki konferenciák és a helyi püspökök számára. Másrészt viszont, mivel ezekben a felsőoktatási intézményekben teológiai tudományokat is oktatnak, szükséges, hogy legyen az egyházi hatósággal olyan szoros kapcsolatuk, mely segít a tévedések kiküszöbölésében. Ezért helyezte át a kódexrevíziós bizottság a kánont a 814. kánon utáni helyéről a harmadik fejezet eredetileg utolsó kánonja (820. kánon) utáni helyre.⁵²⁷

Mivel pusztán a kánon rendelkezéséből nem világos ennek a jogintézménynek a pontos természete és szerepe⁵²⁸ ezért vált szükségessé, hogy a törvényhozó valamilyen formában részletesebb meghatározást adjon róla.

⁵²⁶ MCMANUS, F.R., *Ecclesiastical universities and faculties* (New Commentary on the Code of Canon Law) 976.

⁵²⁷ Vö. U.o.

⁵²⁸ Vö. CITO, D., *Ecclesiastical universities and faculties in Exegetical commentary on the Code of Canon Law* (Vol III./1) 2004.285.

Így először a Nevelésügyi Kongregáció 1986. április 10.-én határozta meg annak természetét „*Sulla figura giuridico-accademica dell’Istituto Superiore di Scienze Religiose*” címet viselő jegyzékében⁵²⁹. Ez a dokumentum azzal a céllal jött létre, hogy segítsen megérteni, hogy a Szentszék milyen szerepet szán az egyes teológiai oktatással foglalkozó intézménynek, és felvázolja a három típusát a szent tudományok oktatására létesíthető intézmény-típusoknak. Így léteznek intézetek a papképzés, a teológusképzés, valamint a hittanárképzés és az egyéb egyházi szolgálatokra készülők képzésére.⁵³⁰ A dokumentum előbb röviden felvázolja a papképzés⁵³¹ majd a teológus képzés⁵³² alapvető szerkezetét illetve az új intézménytípus rövid vázát.⁵³³ Végül egy külön pontban vázolja, hogy a filozófiai előképzettség mennyire nélkülözhetetlen a teológia tanulmányozásához, mintegy a természeténél fogva hozzátartozik, történjen az bármilyen felsőfokú intézményben is.⁵³⁴ Majd ezután mutatja be a vallási tudományok felsőfokú intézetének részletes működését.⁵³⁵ A dokumentum így alapvetően két fajta lehetőséget kínál fel a helyi hatóságoknak ezen intézetek működtetésére: egy akadémiai és egy ún. nem akadémiai rendben működő felsőfokú intézmény létrehozására. Az utóbbira akkor kerülhet sor, amennyiben az adott részegyházakban nem áll rendelkezésre olyan feltételrendszer, amely révén egy

⁵²⁹ LE 5185.

⁵³⁰ Ez utóbbi jelenti a laikusok képzésére szolgáló oktatási intézményeket, ahol különösen is hangsúlyos, hogy itt intézményes formában történik a képzés, azaz tervszerűen, speciális program keretében, egyházi hatóság irányításával szakképzés történik bennük. A dokumentum a következő csoportok számára kívánja a képzést biztosítani: nem pap szerzetesek, szerzetesnővérek, hittanárok és hitoktatók, állandó diakónusok, katekéták, liturgikus animátorok, pasztorális munkatársak, egyéb egyházi hivatalokban dolgozók stb.) Vö. „*Sulla figura giuridico-accademica dell’Istituto Superiore di Scienze Religiose*” Nota 1.1.

⁵³¹ U.o.

⁵³² U.o. Nota 1.2.

⁵³³ U.o. Nota 1.3.

⁵³⁴ *Sulla figura giuridico-accademica dell’Istituto Superiore di Scienze Religiose*” Nota 2.

⁵³⁵ Először az ehhez az intézmény létesítéséhez szükséges alapvető elemekről (3.), az intézmény megszervezéséről (4.): 1. akadémiai keretben (tanrend, tanárok, hallgatók, akadémiai fokozatok, technikai feltételek és anyagi kérdések) illetve 2. nem akadémiai keretben, majd az intézet megalapításához szükséges tennivalókról történik említés

magas szintű oktatói és strukturális háttérrel rendelkező iskolát tudnának működtetni, de mégis nyílik arra lehetőség, hogy szervezett, és az előírt minimális feltételeknek megfelelő, tehát intézményes módon létesített egység jöjjön létre. Természetesen ebben az esetben nem adhatnak ki olyan akadémiai fokozatot sem, melyet az első típusú intézményben igen. Ezzel tehát a törvényhozó igen széleskörű mérlegelési lehetőséget kínált fel arra, hogy a világ számos pontján, sokféle, és a teológiai oktatás széleskörű megismertetésére szolgáló iskola jöjjön létre. Ugyanakkor igyekezett előírni azokat a minimális feltételeket, melyek nélkül nem lehet hatékonyan még a legegyszerűbb formában sem működtetni ezeket.

Ugyanez a hatóság 1987. május 12.-én normákat adott ki „*Normativa per dell’Istituto Superiore di Scienze Religiose*” címmel, mely szabályozásban pontosan meghatározta az intézmények életének egyes szereplőinek feladatait. Világosan hangsúlyozza, hogy ezek az intézetek, döntő módon különböznek a teológiai fakultásoktól, és alapvetően az evangelizáció sokféle feladatában aktív részt vállaló világi hívek speciális képzését kívánják szolgálni. Éppen ennek biztosítására szükséges, hogy ezek az iskolák együttműködjenek a teológiai fakultásokkal.⁵³⁶ Ennek az együttműködésnek a gyakorlati teendőit és az ebben részvevőknek a feladatait igen precízen rögzíti a kiadó hatóság.⁵³⁷

2008-ban részben az utóbbi 20 évben bekövetkezett változások nyomán, de különösen is a bolognai folyamat támasztotta igények nyomán 2008. június 28.-án a Kongregáció előírta a ezen intézmények teljes körű reformját.

⁵³⁶ „*Normativa per dell’Istituto Superiore di Scienze Religiose*” Premessa 2.1, 2,3.

⁵³⁷ Az együttműködő fakultás (II.), a helyi püspök (III.) az igazgató (IV.) a tanács (V.), a tanárok (VI.), a hallgatók (VII.) feladatai után a tanulmányi program (VIII.), a fokozatok (IX.), technikai feltételek és anyagi eszközök (X.), a kirendelt intézeti szerv (XI.) és az elvégzett tanulmányok elismerése (XII.) címen tárgyal a legfontosabb kérdésekről

2. A HATÁLYOS RENDELKEZÉS

A Nevelésügyi Kongregáció instrukcióját XVI. Benedek pápa hagyta jóvá,⁵³⁸ az eredeti szöveg olasz nyelven jelent meg, és az „Istruzione sugli *Istituti Superiori di Scienze Religiose*” címet viseli.⁵³⁹

Bevezetőjében hivatkozik a II. Vatikáni Zsinat laikusokra vonatkozó tanítására és Kódex általunk is tárgyalt 229. kánonjának rendelkezéseire és kijelenti, hogy a vallási tudományok felsőfokú intézetei – az egyes országok világi jogához igazodva eltérő névvel és némileg különböző világi jogi karakterrel –⁵⁴⁰ az Egyház válasza az utóbbi évtizedekben felmerülő igényekre. A legutolsó kiadott rendelkezések óta⁵⁴¹ eltelt húsz esztendőben megváltozott a világi jog által biztosított szabályozási közeg a felsőoktatásban, és a két jogrend kölcsönösen hat egymásra. Ez az egymásra hatás abban áll, hogy a Szentszék fokozatosan egyre jobban bekapcsolódott a nemzetközi és főleg európai modern felsőoktatási vérkeringésbe és kereste az együttműködést a felsőoktatási intézményekkel. Másrészt, az egyes országokban különböző mértékben ugyan, de egyre inkább elismerteti az állami hatóságok előtt a hittudományi képzéseit, és törvényi garanciát harcol ki arra, hogy azokban érvényesüljenek az egyházi jogszabályok is. Ugyanakkor ő maga is úgy alakítja ezeket a törvényeit, hogy az intézmények minél könnyebben megfelelhessenek a különböző országokban tapasztalható kihívásoknak és versenyhelyzetnek.

A következőkben a teológiai fakultások és vallási tudományok felsőfokú intézetei által felkínált képzést hasonlítják össze. Mindkettőben teológiai képzés folyik és az alaptanulmányok két elkülöníthető részre oszlanak.⁵⁴² Azonban a kettő eltér egymástól a tanítás természetében és a felkínált képzési rendben.

Így, a teológiai fakultásokon, és a hozzájuk valamilyen intézményes együttműködési formában csatlakozó intézetekben a teológiai oktatás teljes körű,

⁵³⁸ „Istruzione sugli *Istituti Superiori di Scienze Religiose*” III. *Norme finali*

⁵³⁹ Az angol fordítás a *Reform of the Higher Institutes of Religious Sciences* címmel jelent meg.

⁵⁴⁰ *Istruzione* 1.lábjegyzet

⁵⁴¹ *Istruzione* 1.

⁵⁴² *Istruzione* 2.

komplett képzést nyújt és alapvetően a papi szolgálatra készíti fel a hallgatókat. Lehetőséget kínál arra, hogy a növendékek elmélyüljenek a teológiai tudományokban, specializációs képzésben vegyenek részt, és a tudományos kutatás módszereiben is elmélyülhetnek az egyes ciklusoknak megfelelő szinten.⁵⁴³

A vallási tudományok felsőfokú intézeteiben azonban más módon történik a teológiai tudás átadása.⁵⁴⁴ A cél, hogy a hallgatók megismerjék a teológia legalapvetőbb elemeit, és megkapják a tanulmányokhoz szükséges filozófiai alapképzettséget és további kiegészítő tanulmányokat folytassanak. Az itt folyó oktatás három alapvető célt tűz ki maga elé:

.1. Elő kívánja mozdítani a laikusok és megszentelt élet intézményeinek tagjainak vallási képzését és segíteni az öntudatos és aktív részvételüket a világ evangelizációjában, a maguk élethelyzetének megfelelően.

2. Emellett fel akarja készíteni őket a különféle, sajátos laikus szolgálatokra és egyházi feladatokra.

3. Végül ezek az intézmények feladatuk tűzik ki, hogy felkészítsék a növendékeket a hitoktatói, hittanári feladatokra is.

Tulajdonképpen ez az intézmény-típus a világi krisztushívők számára egy új fajta megkapcsolódási lehetőséget biztosít a teológia művelésébe, az igazság keresésébe és lehetőséget kínál a növendékeknek a saját személyes hitük végig gondolására és az abban való növekedésre.⁵⁴⁵ Természetesen a teológiai fakultásokra már eddig is iratkozhattak be laikus hallgatók, de mivel az egyetemi szinten folyó oktatás igen magas színvonalú, valamint hosszú időn keresztül hivatásszerű jelenlétet követel meg a hallgatóktól, ez sok ember számára olyan kihívást jelent, ami miatt a gyakorlatban nem adott számukra valódi lehetőséget a teológia megismerésére. Ugyanakkor sok világi hívőben komoly igény merült fel arra, hogy ilyen módon is elmélyüljön a hitében, hogy azt felsőfokú szinten tanulhassa.

⁵⁴³ *Istruzione 2.*

⁵⁴⁴ *Istruzione 3.*

⁵⁴⁵ *Istruzione 4.*

Az itt végzett tanulmányok hatása egyben erősítik a közösségben is a hit növekedését, éppen ezeknek a személyeknek a szolgálatán keresztül.⁵⁴⁶ Egyben a vallási tudományok felsőfokú intézeteinek feladata, hogy szintézist biztosítson a katolikus hit és a helyi kultúra világa között. Méghozzá úgy, hogy ez segítsen a helyben adódó egyházi feladatok konkrét követelményeinek megfelelni. Az intézetek valódi újdonsága tehát abban áll, hogy a tanulmányok szerkezete, az alkalmazott pedagógiai módszerek mások mint egy egyetemen és az elvégzéshez szükséges befektetendő energia eltér attól, amit egy teológiai fakultáson megkövetelnek.⁵⁴⁷ Így tehát sokkal szélesebb körből érkeznek hallgatók a vallási tudományok felsőfokú intézeteibe, mint egy teológiai fakultásra.

Ezek az intézmények egymástól is igen eltérőek lehetnek.⁵⁴⁸ Megalapíthatják őket szabályos kánoni módon, mint független egyházi fakultásokat, a helyi viszonyokhoz alkalmazkodva. Lehetnek a bevezető teológiai képzés helyei, mely a helyei egyház életében fontos szerepet tölt be, de nem akadémiai szerkezetben működnek. Végül lehetnek egyházmegyei iskolák, szintén nem illeszkedve a felsőoktatási rendszerbe, melyeknek változatos elnevezésük lehet.⁵⁴⁹

Az instrukcióban leírt intézkedések célja, hogy biztosítsa ezeknek az egymástól eltérő intézményeknek az egységes arculatát, és örködjék a bennük folyó oktatás színvonalán és a Tanítóhivatalhoz való hűségükre és egyben választ adjon a helyi részegyházakban felmerülő új alapítások igényére.⁵⁵⁰ Mint azt a korábbi (1986 és 1987) szabályozás esetén is láttuk, hogy ahhoz hogy ennek a széles körből érkező igényeknek ez a jogi alakzat meg tudjon felelni, az igazim kulcs a rugalmasságot jelenti. Ez a hatályos szabályozás már egy magasabb szintű követelményrendszer fogalmaz meg az intézményekkel szemben, de csak ezzel tud a mai kor kihívásainak megfelelő felsőfokú oktatási intézményt létrehozni. Így a vallási tudományok felsőfokú intézeteinek alaptípusává az itt leírt jogi

⁵⁴⁶ U.o.

⁵⁴⁷ *Istruzione 4.*

⁵⁴⁸ *Istruzione 5.*

⁵⁴⁹ *Istruzione 5. Pl. egyházmegyei képzés áldoztatók, temetésen közreműködő világiak stb.*

számára

⁵⁵⁰ *Vö. Istruzione 6.*

alakzat válik, de éppen az 5. pont nagy szabadságot biztosít a nem akadémiai keretben működő iskolák létrehozatalára. Így végül egy kellően körülhatárolt de ugyanakkor elég rugalmas forma jött létre, mely a helyi egyházra bízta a kezdeményezést, hogy valóban a az adott igényeknek megfelelő és hosszú távon működőképes képzési helyeket állítsanak fel. Mindezek alapján hogyan határozhatjuk meg a vallási tudományok felsőfokú intézetei fogalmát? Az instrukció szerint: „*L'ISSR è una Istituzione **accademica ecclesiastica**, la cui natura è stata già delineata nell'Introduzione (cf. nn. 3-5). Essa è prevista dal Codice di Diritto Canonico (cf. **can. 821**), dal Codice dei Canonici delle Chiese Orientali (cf. **can. 404 § 2**) e regolata dalla **presente Istruzione.**” Tehát egy egyházi akadémiai intézmény, melynek célja a három fentebb tárgyalt szempont⁵⁵¹ megvalósítása. Létrehozásukat a CIC 821. kánonja és a CCEO 404. kánon 2.§-a teszi lehetővé, részletesen pedig a most tárgyalt instrukció szabályozza alapításukat, működésüket, belső rendjüket és az ott oktatók és hallgatók kötelelességeit és jogait. Céljuk, hogy az intézménybe felvett laikus és szerzetes növendékek keresztény életét gazdagítsa, segítse őket hitük megvallásában, sajátos apostoli tevékenységükben és az evangelizációban való részvételükben.⁵⁵² Feladata, hogy kifejtse a katolikus doktrínát, annak sajátos módszerével, a Tanítóhivatalhoz való hűségben: keresi a válaszokat az emberiség kérdéseire, sajátos teológiai perspektívából, a filozófia és humántudományok eredményeinek felhasználásával.⁵⁵³ A szabályozás tehát a legmagasabb törvényhozói szinten, az egyházi törvénykönyvek szintjén történik, ez az instrukció pedig a korábbi két dokumentumot hatályon kívül helyezi és újraértelmezi, a jogintézmény fogalmát. Elsősorban az itt tanuló növendékek saját hitének az újragondolását, gazdagítását tűzi ki célul, és ebből következően ez már önmagában is gazdagítja a keresztény közösséget. És emellett második szempontként jelenik meg, hogy az intézmény a világi hallgató egyes evangelizációs munkájára is felkészítést adjon. Ezek a feladatok hármas*

⁵⁵¹ A laikusok felkészítése: evangelizációs feladatokra, hitoktatási feladatokra, egyéb laikusok által ellátható szolgálatokra.

⁵⁵² Vö. Art 2.

⁵⁵³ Vö. Art 3.

csoportha oszthatók: a, a világiak által az egyházi jogszabályok szerint a lelkipásztori szolgálatban közreműködést igénylő feladatok (pl. lektor, akolitus, áldoztató, esketésnél közreműködés) vagy a laikusok által végezhető általános feladatok (pl. kántor, sekrestyés, irodai feladatok) b, a hitoktatásban végzett szolgálat (alap és középfokú oktatásban, esetlegesen tekintettel a világi törvények által meghatározott keretekre) c, egyéb feladatok.

A vallási tudományok felsőfokú intézete – melyben lehet első és második ciklus, vagy csak első ciklus – egy teológiai fakultáshoz van rendelve, vagyis ahhoz kapcsolódik, és az (akadémiai) felelősséget vállal az intézetért.⁵⁵⁴ Továbbá az intézet előrehaladásáért és fejlődéséért felelősek még: az érintett püspökök és eparchák,⁵⁵⁵ különösen is a katolikus hit védelme, a kutatások, a tanári kar képzettsége, és a finanszírozási kérdések tekintetében. Rajtuk kívül felelősséggel tartoznak még a püspöki konferenciák is.⁵⁵⁶ Mindegyiküknek szoros kapcsolatban kell lennie a Nevelésügyi Kongregációval.⁵⁵⁷ Azért, hogy a létesítendő vallási felsőoktatási intézmények valóban megfelelő színvonalon végezzék oktatási feladatukat a Kongregáció kötelezően előírja, hogy minden ilyen intézet rendelkezzen egy „anyaintézménnyel”, melynek egy a teológiai oktatás legmagasabb fokát képviselő teológiai fakultásnak kell lennie. Így a vallási tudományok felsőfokú intézetei egy olyan helyben hozzájuk közel levő oktatási intézmény felügyelete alá kerülnek, melyek a legfőbb egyházi hatóság irányítása alatt állnak és a teológiát igen magas szinten oktatják. Ez elegendő biztosítékot jelent arra, hogy az alacsonyabb fokú intézet megfelelő felügyeletét el tudják látni. Ezen kívül a Kongregáció gondoskodik arról, hogy be legyenek ágyazva a helyi egyházi világba, ezért fontos a területileg illetékes főpásztor és a helyi püspöki konferencia bevonása a folyamatba, illetve ezért van rájuk bízva a kezdeményezés is. Hiszen ők ismerik annyira az ország és az egyházmegye szükségleteit, hogy fel tudják mérni, hogy szükséges-e új alapítás, illetve, hogy az a felkínált lehetőségek közül milyen formában érdemes létrehozni az új iskolát.

⁵⁵⁴ Vö. Art 4.

⁵⁵⁵ Vö. Art 5.a,

⁵⁵⁶ Vö. Art 5.b,

⁵⁵⁷ Vö. Art 5.c,

Az intézet irányítása, egyrészt megegyezik a fakultás irányítására jogosult hivatalokkal: ilyenek a nagykancellár, dékán (vagy elnök) és a fakultás (kari) tanácsa.⁵⁵⁸ Saját hivatalai és szervei pedig: a moderátor, az igazgató és az intézeti tanács.⁵⁵⁹ Ezzel a kettős hivatali rendszerrel egyszerre biztosítja a törvényhozó az erős felügyeleti rendszert és tesz lehetővé bizonyos intézményi függetlenséget. Ugyanakkor az ilyen kettős struktúrákban igen fontos a feladatok és felelősségi viszonyok pontos szétválasztása, ami a következő cikkelyekben meg is történik.

A nagykancellár feladata az alapítás kezdeményezése és a kapcsolat tartása a Kongregáció felé, valamint az igazgató kinevezése, arról a hármastól melyet az intézeti tanács eléterjeszt.⁵⁶⁰

A fakultás dékánja (vagy más néven: elnök) összehívja és vezeti a kari tanácsot az intézettel kapcsolatos kérdésekben való döntésekben, és megoldja az igazgatóval együtt a mindennapi ügyekben felmerülő kérdéseket, tájékoztatja minden évben a fakultás kari tanácsát a vallási tudományok felsőfokú intézetével kapcsolatban, előkészíti az ötévenként szükséges jelentéseket az intézetről és aláírja az intézetben kiadott diplomákat.⁵⁶¹

A fakultás tanácsa jóváhagyja a tanterveket, szabályzatokat, tanácsokkal segíti az intézet vezetését, meghallgatja és jóváhagyja az intézetről szóló éves dékáni beszámolókat és jóváhagyja az ötévenként szükséges jelentést is, beleegyezését adja az igazgató kinevezéséhez, és javasolja a nagykancellárnak az intézet jogának felfüggesztését visszaélések esetén.⁵⁶²

Azok a hivatalok illetve szervek tehát, melyek a teológiai kar keretében is működnek, hasonló feladatokat látnak el, mint a saját fakultásukkal kapcsolatban. Ez az általános felügyelet fogja segíteni az intézetet abban, hogy mind a mindennapos ügyek intézésében, mind a hosszú távú munkában helyt tudjon állni.

Az intézet moderátora alapesetben a püspök vagy az eparcha, akinek a területén az működik. Vagy ha egy egyházi egyetemen belül létesítették az

⁵⁵⁸ *Vö. Art 6.*

⁵⁵⁹ *U.o.*

⁵⁶⁰ *Vö. Art. 7.*

⁵⁶¹ *Vö. Art 8.*

⁵⁶² *Vö. Art 9.*

intézetet, akkor az egyetem rektora látja el ezt a szolgálatot. Feladata alapvetően, hogy őrkdjön, hogy a katolikus hitet az oktatásban egészében és hűségesen megtartsák, valamint, hogy a tanárokat kinevezze és a tanításhoz szükséges *missio canonica*-t és *venia docendi*-t megadja nekik, felügyelje az intézet fejlődését, valamint kinevezéseket foganatosítson, és az intézet költségvetését jóváhagyja, valamint ő is aláírja a kiadott diplomákat.⁵⁶³ Hasonló szerepet tölt tehát be, mint a fakultás esetén a nagykancellár, általános felügyeleti jogot gyakorol. De itt, az intézet esetén nem az ő hatásköre a Szentszékkal való kapcsolattartás, hiszen azt már a fakultás nagykancellárja látja el. Amennyiben a helyi megyéspüspök látja el ezt a feladatot, ezzel igen erőteljes betekintést és beleszólási lehetőséget nyer az oktatási intézmény életébe és maga biztosíthatja a tanárok kinevezésén keresztül a katolikus tanítás továbbadásának magas színvonalát.

Az igazgató öt évre kapja kinevezését, mely egyszer meghosszabbítható egy újabb ciklusra. Feladata az intézet képvisellete a moderátor és a kari tanács felé, az iskola mindennapos, általános irányítása, a hallgatói képvisellettal való kapcsolattartás valamint az ötéves jelentések elkészítése.⁵⁶⁴

Az intézet saját tanácsának tagjai: az igazgató és helyettese (ha van ilyen), 2 tag akit az állandó tanárok választanak maguk közül, valamint 2 tag a többi tanár képviselétében, a fakultás elnöke vagy annak képviselője, a moderátor képviselétében egy személy, és végül a hallgatók és a dolgozók képviselői. Ez a testület egyszerű többséggel hozza meg döntéseit, kivéve a személyi ügyekben, melyekről 2/3-os többséggel határoz, üléseit legalább évente kétszer tartja. Feladata megállapítani a tanterveket és szabályzatokat, összeállítani az igazgatói és a moderátori tisztsége jelöltek hármass listáját, valamint jóváhagyni az ötéves jelentést az intézet helyzetéről.⁵⁶⁵

A tanács és az igazgató, mint látjuk az intézet belső életének legfőbb irányítói, az intézet sajátos önállóságának biztosítói.

⁵⁶³ Vö. Art 10.

⁵⁶⁴ Art 11.

⁵⁶⁵ Art 12.

A tanároknak kinevezésükhöz rendelkezniük kell a megfelelő tulajdonságokkal: melyek a tudományos és pedagógiai felkészültség, erkölcsös életvitel, a tanításban való épség, a Kinyilatkoztatáshoz és a Magisztrériumhoz való hűség és az igazság keresésében való elkötelezettség. Munkájuk végzéséhez szükséges, hogy rendelkezzenek a *missio canonica* vagy a *venia docendi* valamelyikével.⁵⁶⁶ A tanárok két csoportba sorolhatók:⁵⁶⁷ az állandó és nem állandó tanárok, az egyházi egyetemekhez hasonló rend szerint. Öt állandó tanárnak legalább lennie kell az intézetben, hogy önálló tanár oktassa⁵⁶⁸ a szentírástudomány, a dogmatika, morális, a pasztorális és a filozófia tárgyakat és a humántudományokat.⁵⁶⁹ Az állandó tanároknak a teológiai tárgyak tanításához doktorátussal kell rendelkezniük, más tárgyak oktatásához egyetemi végzettséggel. Igazolniuk kell a kutatásban és a tudományos és oktatói tevékenységben való jártasságukat is.⁵⁷⁰ Amennyiben az intézet egy fakultás keretén belül működik, és az állandó tanárok száma meghaladja, az intézetbe kinevezendők számát, akkor nem szükséges, hogy az intézetnek saját – külön kinevezett – tanárai legyenek.⁵⁷¹ Azt itt megkövetelt tulajdonságok és lehetővé teszik azt, hogy akár egy karral szorosabban együttműködve, de akár – megfelelő tanári erő birtokában – az intézet biztosítsa a felsőfokú tanulmányok zavartalan menetét az ide beiratkozóknak.

A hallgatók lehetnek rendes, rendkívüli, áthallgató vagy vendég hallgatói minősítésben.⁵⁷² Az intézetek nyitva állnak a katolikus – laikus vagy szerzetesi életállapotú – növendékek előtt, akik rendelkeznek a szükséges előzetes

⁵⁶⁶ Art 13.

⁵⁶⁷ Art 14.

⁵⁶⁸ Kivéve, ha csak első ciklus működik az intézetben, mert akkor csak a négy teológiai stúdiumot vezető tanár kinevezése szükséges.

⁵⁶⁹ Art 15.

⁵⁷⁰ Art 14. c.

⁵⁷¹ Art 15. 2. §.

⁵⁷² Art 18. 1§.

tanulmányokkal.⁵⁷³ Minden egyes intézménynek legyen legalább 75 beiratkozott hallgatójának kell lennie,⁵⁷⁴ hogy biztosított legyen annak hosszú távú működése.

Az intézetben öt éven keresztül folynak a tanulmányok, és két ciklusban kerülnek megszervezésre. Az első ciklus három évig tart, és a vallási tudományok bakkalaureátusi fokozatával zárulnak, a második ciklus két évig tart, és a vallási tudományok licenciátusával zárul.⁵⁷⁵ Ez a sajátos szisztéma, amely ezeknek az intézeteknek a sajátja már teljes egészében a bolognai folyamat hatásaként megfelelnek az állami felsőoktatási rendszerben támasztott követelményeknek, mikor a tanulmányok két ciklusát írja elő. A tanulmányok időtartalma a 20 évvel korábbi rendelkezésekhez képest megnőtt, de mivel van lehetőség csak az első ciklus elvégzésére is, így tulajdonképpen hat félév alatt biztosítja egy fokozat megszerzésének lehetőségét, ugyanakkor a második ciklus pedig a specializáció révén már igazodik a hallgató sajátos érdeklődéséhez is. Az első ciklus célja a filozófiai és teológiai alaptárgyak⁵⁷⁶ teljesítése, melynek végén a hallgatók megszerzik azt itt elérhető bakkalaureátusi fokozatot. A második ciklusban a megfelelő teológiai tárgyakat oktatják, gyakorlatokkal, opcionális kurzusokkal, szemináriumokkal és speciális tárgyakkal, az adott tanár irányításával.

A tanterv tartalmazza a ciklus menetét, az óraszámokat, a krediteket, a tárgy leírását, a szükséges bibliográfiát és a tanár nevét. Az öt év alatt 300 kreditet kell megszerezni összesen.⁵⁷⁷ A kreditrendszer bevezetése szintén az egységesülő európai felsőoktatás követelménye, valamennyire segíti ugyanakkor a tanulmányok szerkezetének átláthatóságát is, bár a rendszer nélküle is megáll a maga lábán.

Az akadémiai fokozatokat a végzett hallgatók számára a teológiai fakultás adja ki, ahová az intézet tartozik. Ezek a fokozatok: a vallási tudományok bakkalaureátusa az első ciklus után, és a vallási tudományok licenciátusa a második ciklus befejezésekor, melyben megjelölik azt a specializációs területet,

⁵⁷³ Art 17.

⁵⁷⁴ U.o.

⁵⁷⁵ Art 23.

⁵⁷⁶ Nevezetesen: filozófiatörténet, szisztematikus filozófia, szentírásstan, fundamentális, dogmatika, morális, lelkiélet teológiája, liturgika, patológia és egyháztörténelem, és kánonjog

⁵⁷⁷ Art 25.

amelyet ebben a ciklusban tanulmányozott a hallgató.⁵⁷⁸ Ezeknek a fokozatoknak lehet más elnevezést is adni, különösen olyat, mely az adott ország jogrendjében megfelel ezeknek a tanulmányoknak.⁵⁷⁹ Az a tény, hogy a felügyelő fakultás adja ki a szükséges diplomát a tanulmányok egészének sajátos súlyt ad. Világosan meg kell ugyanakkor különböztetni a vallási tudományokban kiadott bakkalaureátust és licenciát, a teológiából vagy a szent tudományok más sajátos területéről kiadott fokozatokat, különösen is a szaklicenciátust. Így az elnevezések tekintetében a hasonlóság az esetlegesen a rendszert kevésbé ismerő hallgatók számára önmagában félreértésre adhat okot.

Ahhoz, hogy valaki a bakkalaureátusi fokozatot megszerezze, szükséges, hogy vizsgákkal teljesítse az első ciklusban előírt tárgyakat, egy idegen nyelvet ismerjen olyan szinten, hogy megértsen a tanulmányokhoz szükséges szövegeket. Végül egy írásbeli dolgozatot is el kell készíteni a szabályzatban előírt formában és követelményeknek megfelelően és egy háromtagú bizottság előtt kell egy összefoglaló vizsgát tenni.⁵⁸⁰ Ezek a követelmények elég magasak ahhoz, hogy kellő felkészülésre ösztönözze a hallgatókat.

A licenciátusi fokozat teljesítéséhez, a második ciklus tárgyaiból kell vizsgát tenni, két idegen nyelv ismeretét kell elsajátítani. Végül a hallgató egy írásbeli dolgozat megírásával mutatja meg érettségét az általa választott specializációból, amelyet nyilvános védésen vitatnak meg.⁵⁸¹ Ennek a végzettségnek a megszerzése – különösen is a specializáció különös hangsúlyával – valóban színvonalas képzettség ad a hallgatók kezébe és az egyházban betöltött feladat valóban egyházas lelkülettel való elvégzéséhez járulhat hozzá.

A vallási tudományok felsőfokú intézeteinek létesítéséhez megfelelő logisztikai háttérre van szükség. Így megfelelő épület, tantermek, irodák, irattár és egyéb technikai háttér szükséges. Különösen is fontos a megfelelő színvonalú könyvtár, felszerelve könyvekkel, folyóiratokkal, és egyéb forrásokkal.⁵⁸² Abban

⁵⁷⁸ Art 26.

⁵⁷⁹ Art 27.

⁵⁸⁰ Art 28.

⁵⁸¹ Art 29.

⁵⁸² Art 31.

az esetben is, ha az intézet egy másik teológiai könyvtárt használ, mely az épületén kívül található, rendelkeznie kell egy olvasóteremmel ahol az alapvető művek megtalálhatók.⁵⁸³

Az intézetnek megfelelő anyagi háttérrel kell rendelkeznie, annak fenntartásához, a tanárok és alkalmazottak fizetéséhez, hogy be tudja tölteni megfelelő szerepét az Egyházban.⁵⁸⁴ A szabályzat rendelkezzen arról, hogy a hallgatóknak milyen díjakat fizetnek, milyen költségeket kell viselniük. (ilyenek pl.: vizsgadíjak, beiratkozási díj, és a záróvizsgákkal kapcsolatos összegek)⁵⁸⁵ Az intézet adminisztrációja független a fakultásétól, kivéve, ha a szabályzat másként nem rendelkezik.⁵⁸⁶

Az ilyen típusú intézetek alapításához szükséges, hogy megalapozott remény legyen arra, hogy a meglévő források és eszközök, a jövőben is biztosítva lesznek.⁵⁸⁷ Fontos, hogy a helyi püspöki konferencia⁵⁸⁸ megadja együttműködését az alapításhoz. Az alapítást a helyi megyéspüspök, vagy eparcha kezdeményezi hivatalosan.⁵⁸⁹ Szükséges, hogy az intézet egy fakultáshoz legyen kapcsolva, melynek tényét egy írásbeli szerződés formájában rögzítenek is.⁵⁹⁰ Amennyiben az instrukcióban rögzített személyi és anyagi feltételek fennállnak, a fakultás átadja a nagykancellárnak az alapításról szóló kérést a legfontosabb dokumentumokkal együtt.⁵⁹¹ Döntő fontosságú az a tervezés, amelyre a Szentszék

⁵⁸³ Art 31.

⁵⁸⁴ Art 34.

⁵⁸⁵ Art 36.

⁵⁸⁶ Art 37.

⁵⁸⁷ Art 38.

⁵⁸⁸ Art 39.

⁵⁸⁹ Art 40.

⁵⁹⁰ U.o.

⁵⁹¹ Ezek a dokumentumok a következők:

- a helyi püspöki konferencia pozitív véleménye,
- a teológiai fakultás megfontolt véleménye, mely vállalja az intézet felügyeletét
- a felek közötti szerződés,
- az intézet szabályzata,
- a tantervek: benne a tárgyakkal (és a hozzájuk tartozó kreditekkel) valamint a tanárok adataival (életrajz, végzettség és fokozatok, publikációk, milyen tárgyat tanítanak és mióta),

igen nagy figyelmet fordít minden esetben, és ha ezt az adott régióban valóban elvégzik, akkor létrejöhet egy tartósan működő és valóban az összes érdekelt fél elképzeléseinek megfelelő oktatási intézmény.

A nagykancellár miután megvizsgálta az intézet helyzetét, és hogy mindenben megfelel-e az instrukcióban leírtaknak, az anyagokat továbbítja a Kongregációnak, saját véleményével együtt.⁵⁹² Ha minden megfelel a feltételeknek kéri az intézet kánoni megalapítását és a fakultáshoz való csatolását.⁵⁹³

A dokumentum az átmeneti rendelkezések tárgyalásával zárul: Ezután a Kongregáció adja ki a határozatot az alapításról és azt *ad tempus* és *ad experimentum* adja ki.⁵⁹⁴ Ha az intézet működése a későbbiekben megsérti az előírtakat, a jóváhagyást felfüggeszti vagy visszavonja a Kongregáció.⁵⁹⁵ A szabályzatban történő módosításokat a nagykancellár közvetíti a Kongregáció felé jóváhagyásra.⁵⁹⁶ Ezekben a pontokban az illetékes dikasztérium szerepének erős hangsúlyával találkozunk, azzal, hogy a Szentszék ezeken a jogi utakon keresztül erősen irányítja az alapításokat, de ugyanakkor más eszközökkel – pl. a kezdeményezés lehetőségével – ösztönzi a helyi egyházakat a munkában való részvételre.

Az instrukció kiadásával hatályát veszti a két korábbi – általunk az előző cím alatt tárgyalt – rendelkezés.⁵⁹⁷ Szükségesek átmeneti szabályok az új rendszerre való átálláshoz, különösen, hogy a korábban négy évet befejezők hogyan szerezhettek licenciát.⁵⁹⁸ Az előírásokat a 2009/10-es tanévtől kell

- egyéb, az intézettel kapcsolatos információk (helyének leírása, könyvtár, tárgyi feltételek és a finanszírozás adatai),

- végül a hallgatókról szóló adatok (számuk, származási helyük, életállapotuk)

⁵⁹² Art 42.

⁵⁹³ U.o.

⁵⁹⁴ Art 43.

⁵⁹⁵ Art 44.

⁵⁹⁶ Art 45.

⁵⁹⁷ Art 46.

⁵⁹⁸ Art 47.

alkalmazni.⁵⁹⁹ A befejező rendelkezések az átmenet zavartalan biztosítására törekszenek. Ugyanakkor az átmeneti idő összesen egy tanév volt, reményünk szerint elegendő idő arra, hogy az intézetek átálljanak erre a dinamikusabb, kétciklusú és magasabb követelményeket támaztó rendszerre.

Összességében vizsgálva az instrukciót megállapíthatjuk, hogy a VTFI ezzel a rendelkezéssel mindinkább a modern egyházi felsőoktatási élet részesévé válnak. Az új, kétciklusú rendszer kellően rugalmas, sokféle hallgatói igénynek megfelelő rendszernek mutatkozik. A szabályozás ugyanakkor az akadémiai rendszerben működő intézetek jogi szabályozását lefedi teljes egészében, a nem akadémiai rendszerről csak igen röviden szól. Ez a forma nyilván az elfogadásra kerülő szabályzatokban, a fakultással kötendő szerződésekben alakul ki még inkább. A rendszer tehát nem gördít akadályt az új fajta kezdeményezéseknek és a helyi egyházi viszonyok sokféleségére is tekintettel van.

Ha a közreműködő fakultás és az intézmény viszonyát nézzük, felfedezhetünk hasonlóságot ezen kapcsolódási forma és az affiliáció kánoni formája között. Mindkettő egy magasabb és egy alacsonyabb intézmény együttműködése, melyben a fakultás felügyeleti jogot gyakorol, elsősorban a tanulmányok színvonalának őrzése érdekében. Az elnyert fokozatot mindkét esetben a kar adja ki, mely a megfelelő akadémiai kormányzati szerveken keresztül aktívan részt vesz az intézet napi életében. Döntő különbség azonban, hogy az intézet hallgatói nyer nyerhetik el a kar tanulói által elérhető fokozatot, és az együttműködés révén az intézet eredeti szintje nem válik magasabbá.

Az új szabályozás gyakorlati alkalmazása az idej tanévben kezdődik meg, így a konkrét tapasztalatok még nem állnak rendelkezésre az instrukció alkalmazása tekintetében. Az azonban fontosnak látszik, hogy a helyi főpásztorok bátran éljenek az új alapítás lehetőségével, a meglevő intézetek végezzék el az új rendszerre való átállást, a hallgatók pedig bátran jelentkezzenek ezekre a helyekre és lássák értelmét az ide való beiratkozásnak. És ami még ennél is fontosabb, hogy a világiak által elvégezhető szolgálatokban a felelős lelkipásztorok érezzék kötelességüknek, hogy teológiailag minél képzetebb személyekkel töltsék be a rendelkezésre álló helyeket.

⁵⁹⁹ Art 48.

2. SPECIÁLIS EGYÜTTMŰKÖDÉSI FORMÁK

1. A TÉMA ELHELYEZÉSE

Itt azokkal a speciális intézményes kapcsolódási formákkal kívánunk foglalkozni, és a lehető legrészletesebben bemutatni, melyek révén egy egyetemi fakultáshoz egy eredetileg alacsonyabb, nem egyetemi szintű teológiai intézet csatlakozik. Ezeket nevezi a kánonjogi szaknyelv – a kapcsolódás mértékének erőssége szerinti növekvő sorrendben – affiliációnak, aggregációnak és inkorporációnak. A következőkben mindegyik jogintézmény tartalmát kifejtjük részletesebben, elemezve a Szentszék által kiadott dokumentumokat, melyek segítik az egyes kapcsolódási formák gyakorlati megvalósítását.

De mielőtt rátérnénk ezekre, szólnunk kell arról is, hogy mi a szerepe a kapcsolódási formáknak az egyetemek és az alacsonyabb szintű intézetek életében. Az Egyház, mint azt ki is jelenti az Egyházi Törvénykönyvben, jogot formál arra, hogy „...bármilyen típusú és fokozatú iskolát alapítson és vezessen.”⁶⁰⁰ Ez természetesen vonatkozik a felsőfokú iskolákra is, hiszen az Egyház szuverenitás igénye a teljes oktatási skálára kiterjed. Ráadásul, mint a történeti részben láttuk, az első egyetemek létrejöttében, irányításában és az ott folyó munka szellemének meghatározásában az Egyháznak döntő szerepe volt. Modern korunkban azonban, ez a szuverenitás igény igen nagy bölcsességgel kell, hogy együtt járjon, hiszen anyagi és emberi erőforrás tekintetében a világ számos pontján nehéz helyzetben vannak intézményeink. Az egyetemek és a többi iskolák küldetése, mint már láttuk azonos magának az Egyháznak a küldetésével: elvinni a megváltás üzentét az egész világra. Ezt a feladatukat az oktatás és nevelés, valamint a magasabb szintű intézmények tekintetében, ezeken felül a tudományos kutatás eszközének segítségével látja el. Azonban éppen ez a küldetés az, mely nagy felelősséget ró az ebben a munkában résztvevőkre, hiszen az iskolák hiteles megjelenése csak a nagyon magas színvonalú szakmai munkával párosulva valósítható meg.

⁶⁰⁰ CIC. 800. kánon

Ezért az Egyház a küldetését oktatási intézmények alapításával és működtetésével is ellátja, de ezt megfelelő bölcsességgel teszi. Ebből következik, hogy gondos szervezést és előrelátást kíván az egyes régiókban, országokban a felsőoktatási intézmények fenntartása, de még inkább igaz ez az ilyen intézetek alapítására. Már a *Deus scientiarum Dominus* konstitúció megfogalmazta, hogy az ilyen alapítások tervbe vételénél az alábbi kritériumokat kell figyelembe venni: a külső tényező: az adott intézmény hasznossága, valamint a belső tényező: a virágzó tudományos élethez szükséges feltételek teljesülése. Ebben az időben, mint sok olyan fakultás, mely az apostoli rendelkezés előtt jött létre, kénytelen volt befejezni működését, éppen a fenti kritériumok hiánya miatt.⁶⁰¹ A történelmi változások a II. világháború után, különösen is a II. Vatikáni Zsinat után azt hozták magukkal, hogy egyre nagyobb számban nem klerikus hallgatók is megjelentek az egyházi fakultásokon, illetve az ötvenes években a papi és szerzetesi hivatások száma is növekedett bizonyos régiókban.⁶⁰² Már a Zsinat is, a keresztény nevelésről szóló nyilatkozatában rögzítette, hogy „... *határozottan javasolja a katolikus egyetemek és karok fejlesztését, arányosan szétosztva őket a világ különböző részein.*”⁶⁰³

Mint láttuk, a zsinati rendelkezések fényében szükségessé vált, hogy megújítsák a *Deus scientiarum Dominus* rendelkezéseit. Ennek ideiglenes, első lépése a *Normae quaedam* megalkotása volt, mely az alapításokkal kapcsolatban több fontos megállapítást tett: az alapításoknak garantálniuk kell a fakultások tudományos értékének szintjét, és úgy kell őket végrehajtani, hogy törekedjenek a világon való arányos elosztásukra. Az egyes fakultások alapításában közreműködik az adott terület püspöki konferenciája, mint kezdeményező egy szakértői bizottság, mint a feltételek meglétét vizsgáló testület és a Nevelésügyi Kongregáció, mint az alapítást létrehozó hivatalos hatóság. Minden esetben figyelembe kell venni, hogy a helyi körülmények és az új kar tevékenységéhez szükséges belső feltételek vajon adottak-e. Végül a dokumentum említi, hogy ha

⁶⁰¹ DEZZA, P., *Pianificazione delle Facoltà e mutua collaborazione in Seminarium* 20 (1980) 590.

⁶⁰² U.o.

⁶⁰³ *Gravissimum Educationis* 10.

nem lehetséges fakultás felállítása, akkor más formában kell gondoskodni a felmerült igények kielégítéséről.⁶⁰⁴

A zsinati előírások fényében megszülető *Sapientia christiana* konstitúció is foglalkozik az új fakultások alapításának kérdésével. Az általános normákon belül, a X. címben tárgyal a fakultások működésének megtervezéséről és azok együttműködéséről.⁶⁰⁵ Ha meg akarjuk érteni az intézményes együttműködés lényegét és az affiliáció fogalmát, akkor ezt a titulust közelebbről meg kell vizsgálnunk. A 60. cikkely így fogalmaz: „1.§. *Facultatum praestituta distributio seu, ut aiunt, planificatio sedulo curanda est, ut provideatur tum ipsarum Universtitatum et Facultatum conservationi et progressui, tum earum congruae in variis terrae partibus distributioni.*”⁶⁰⁶ Mint látjuk, a mondat kulcskifejezése a *planificatio* (=tervezés). Azaz megfelelő előrelátást igényel minden hatósági döntés mely a felsőfokú képzés intézményeit érinti, hiszen ezek szoros kölcsönhatásban állnak a helyi egyházzal és egymással is. A cél mindig a meglevő intézmények továbbfejlesztése, és ezzel egyenértékű, hogy az Egyetemes Egyház viszonylatában lehetőleg minden területen elérhető legyen ilyen fakultás vagy egyetem és, hogy egyes régiókban ne alakuljon ki olyan helyzet, hogy aránytalanul nagy számban alapítanak és működtetnek karokat, vagy fakultásokat.⁶⁰⁷ Ugyanezen cikkely 2§ így szól: „*Ad hoc perficiendum*

⁶⁰⁴ Vö. DEZZA, P., *Pianificazione delle Facoltà e mutua collaborazione* in *Seminarium* 20 (1980) 587-588.

⁶⁰⁵ „*De Facultatum praestituta distributione et cooperatione*”

⁶⁰⁶ „1.§. *A fakultások előre meghatározott elosztása, vagy ahogy mondják tervezése igen gondos törődést igényel, hogy gondoskodjanak mind maguk az egyetemek és fakultások megőrzéséről és fejlődésük előmozdítására, mind azok arányos elosztásáról a világ különböző részein.*”(saját fordításban)

⁶⁰⁷ DEZZA a cikkében egy külön pontban, *Le facoltà Romane* c. alatt tárgyal a római fakultásokról, hiszen itt nagyon nagy számban vannak egyházi egyetemek és fakultások. Végző megállapítása ezzel kapcsolatban az, hogy a világ minden tájáról ideérkező nagyszámú hallgató, és számos, felsőoktatási intézményeket fenntartó, szerzetesrend van jelen Rómában, és ez indokolja a nagyszámú fakultást. Sőt, ez az egész Egyház számára nagy ajándék. Ez viszont nem jelenti azt, hogy Rómában megengedhető lenne a felesleges intézmény-kettőzés. Az itt működő fakultásoknak is törekedniük kell az egymással való együttműködésre. Vö. DEZZA, P., *Pianificazione delle Facoltà e mutua collaborazione* in *Seminarium* 20 (1980) 587-588.

Sacra Congregatio pro Institutione Catholica consiliis adiuvetur Conferentiarum Episcopaliū et Comissionis Peritorum”⁶⁰⁸ Az egész együttműködési folyamat célja, az előzőekben tárgyalt gondos tervezés előmozdítása. Ezért van szükség a püspöki konferenciák és a szakértői testületek tanácsaira, a tervezési folyamat kezdetétől fogva, melyek a helyi egyházak álláspontjának megismertetésével, valamint a szakmai szempontok képviselésével segítik a Kongregáció munkáját. Majd a 61. cikkely következik az új alapításokról szóló rendelkezéssel: „*Novae Universitates vel Facultatis erectio vel approbatio a Sacra Congregatione pro Institutione Catholica decernuntur, cum omnia, quae requiruntur, praesto sint, habita sententia Ordinarii loci, Conferentiae Episcopalis, necnon virorum peritorum praesertim ex vicinioribus Facultatibus.*”⁶⁰⁹ Mivel ezen intézmények alapítása igen fontos kérdés, a Szentszék hatáskörében tartja a törvényhozó. De a helyi ordináriusok, a püspöki konferenciák és a szakértők, főleg az új alapítások közelében lévő fakultások véleményének meghallgatása itt szükségesnek látszik, hiszen az egyetemek beágyazottan működnek a részegyházak és az egész Egyház vérkeringésében. Így biztosítható, hogy a megszülető új intézmény valóban be tudja tölteni küldetését a helyi egyházban. Ez a megkérdés már a konkrét alapításra vonatkozik, míg a 60. cikkely 2§-a az általános tervezésre értendő.

A konstitúcióhoz kiadott *Ordinationes* 45. cikkelye részletesebben megvilágítja, hogy mikor szükséges új egyetemek vagy fakultások alapítása: „*I§ Cum de nova Universitate vel Facultate erigenda agatur, oportet ut: a, ostendatur necessitatem vel veram utilitatem adesse, cui satisfieri nequeat per affiliationem vel aggregationem vel incorporatinem. ...*”⁶¹⁰ Ennek a paragrafusnak a fényében érthetjük meg, hogy az általunk tárgyalt intézményes együttműködési

⁶⁰⁸ „2§. Ennek megvalósítására a Szent Nevelésügyi Kongregációt segítsék tanácsaikkal a püspöki konferenciák és a szakértők testületei.” .”(saját fordításban)

⁶⁰⁹ „Új egyetemek vagy fakultások alapítása vagy jóváhagyása a Szent Nevelésügyi Kongregáció hatáskörébe tartozik, amikor minden, ami elő van írva, teljesül. (Ebben) a helyi ordinárius, a püspöki konferencia, és szakértők, kiváltképpen a közeli fakultások szakértőinek véleményét meghallgatja (a Kongregáció).” .”(saját fordításban)

⁶¹⁰ „I§ Amikor új egyetemet vagy fakultást szándékoznak felállítani, szükséges, hogy annak szükségességét vagy valódi hasznosságát igazolni tudják, amely nem elégíthető ki az affiliáció, vagy az aggregáció vagy az inkorporáció eszközével.” .”(saját fordításban)

formák mennyire szorosan összefüggnek az új karok alapításának kérdésével. Amikor tehát felmerül egy új felsőoktatási intézmény létrehozatalának gondolata és szükségessége, először az affiliáció, az aggregáció és az inkorporáció alkalmazásával kell a felmerült hiányra, vagy szükségre válaszolni, és csak ha ezeket a lehetőségeket kimerítették, és elégtelennek bizonyultak, akkor merülhet fel az alapítás kérdése ismét. A három jogintézmény tárgyalásánál látni fogjuk, hogy ezeknek a megvalósítása is milyen komoly feladatot ró az oktatás minden szereplőjére. Majd konkrét kritériumokat sorol fel a dokumentum, melyek szükséges előfeltételei az alapításoknak.⁶¹¹ A Kongregáció munkáját a püspöki konferenciák a pasztorális, míg a szakértők a szakmai (tudományos) szempontok képviselőivel segítheti.⁶¹² Végül a 46. cikkely rögzíti, hogy ahhoz, hogy az új fakultás megkapja a Kongregáció jóváhagyását (*approbatio*), szükséges a püspöki konferencia és az egyházmegyei hatóság egyetértése (*consensus*), valamint az előző cikkelyben említett előzetes követelmények teljesülése és a szükséges szabályzat megléte.⁶¹³ Végül a dokumentum előírja, hogy minden újonnan alapított fakultás először *ad experimentum* kapja a megerősítést, és később kapják meg a véglegesítést.⁶¹⁴ Mindezekkel az intézkedésekkel a törvényhozó célja a képzések magas színvonala feletti örökös, hogy elkerüljék azt, hogy a túlzott lelkipásztori buzgóság hevében, a későbbiekben rosszul működő vagy fokozatosan kiürülő intézményeket alapítsanak.⁶¹⁵

⁶¹¹ Vö. *Ordinationes* 45. 1§ b, 1°-5°: állandó tanárok megfelelő létszámmal és képzettséggel, a kar szükségleteinek és természetének megfelelően; megfelelő hallgatói létszám; könyvtár, és más tudományos segédeszközök és előadótermek; kellő anyagi erőforrások, melyek valóban rendelkezésre állnak; megfelelő alapszabályzat és tanulmányi program, összhangban a konstitúció és a hozzá fűzött rendelkezés előírásaival.

⁶¹² *Ordinationes* 45. 2§

⁶¹³ *Ordinationes* 46.

⁶¹⁴ U.o. 46.

⁶¹⁵ DEZZA, P., *Pianificazione delle Facoltà e mutua collaborazione in Seminario* 20 (1980) 590.

A X. cím további cikkelyeiben mind a *Sapientia Christiana*,⁶¹⁶ mind az *Ordinationes*⁶¹⁷ az egyes kapcsolódási formák tárgyalásával folytatódik, ezeket a következő pontokban, a megfelelő jogintézmény leírásánál hozzuk.

2. AZ AFFILIÁCIÓ

2.1. Az affiliáció fogalma

Az affiliáció fogalmát a *Deus scientiarum Dominus* apostoli konstitúció még nem használja, azt a Szent Tanulmányügyi Kongregáció vezette be 1936-ban, a teológiai képzésre vonatkozóan.⁶¹⁸ Ugyanez a Kongregáció a *Normae quaedam* dokumentumban külön említi a szemináriumok és a szerzetes intézmények teológiai intézeteinek vonatkozásában.⁶¹⁹

A *Sapientia Christiana* konstitúció a fentebb tárgyalt X. cím 62. cikkelyében, az új alapítások kérdésének leírása után, határozza meg az affiliáció fogalmát: „1.§. *Affiliatio Instituti alicui Facultati, ad Baccalaureatum consequendum, a Sacra Congregatione pro Institutione Catholica decernitur, post impletas condiciones ab eadem determinatas. 2.§ Enixe optatur, ut Studia Theologica tum diocesum tum institutorum religiosorum alicui Facultati Sacrae*

⁶¹⁶ *Sapientia Christiana*. 62-63.

⁶¹⁷ *Ordinationes* 47-48.

⁶¹⁸ Ld. CONGREGATIO DE INSTITUTIONE CATHOLICA, *Notio affiliationis theologiae* 1985. VIII. 1. *Nota historica*

⁶¹⁹ vö. DEZZA, P., *Pianificazione delle Facoltà e mutua collaborazione in Seminarium* 20 (1980) 590. Idézi a *Normae quaedam* 47.-et: *Facultas theologica meliori institutioni clericorum ita quoque opem ferre potest, ut scholae quaedam studiorum theologicorum, sub continua et efficaci alicuius Facultatis vigilantia circa propriam scientificam qualitatem per affiliationem positae, Baccalaureatum vel diplomata universitaria, seclusis tamen Licentiae et Doctoratus gradibus, conferre valeant, peculiaribus sub conditionibus a Sacra Congregatione pro Institutione Catholica statutis, cuius est ipsam affiliationem concedere”.*

*Theologiae affiliatur.*⁶²⁰ ” A Konstitúció tehát világosan meghatározza az affiliáció minden fontos elemét: 1. Az eredetileg nem egyetemi szintű, de teológiai képzést nyújtó egyházi intézményt, 2. egy alkalmas Teológiai Fakultást, 3. az Apostoli Szentszék, ezen belül a (mai nevén) Nevelésügyi Kongregációt, mely engedélyezi az együttműködés létrejöttét 4. és végül a speciális feltételeket, melyeknek teljesülniük kell a sikeres affiliáció megvalósulásához. Röviden tehát arról van szó, hogy egy fakultáshoz kapcsolódik egy kezdetben nem egyetemi szintű intézet, azért hogy a benne szent tudományokat hallgató növendékek (egy részük, de akár mindegyikük) megszerezhessék az első akadémiai fokozatot, a bakkalaureátust. A jogintézményt a törvényhozó kifejezetten és erősen ajánlja (*enixe optatur*) az erre alkalmas intézményeknek⁶²¹ Ezek között említik az egyházmegyei nagyszemináriumokat⁶²² és szerzetesi növendékházakat. Ezekben párhuzamosan történik a papi illetve szerzetesi életre való felkészülés, és a teológia felsőfokú szintű elsajátítása. Viszont azok, akik itt befejezik tanulmányaikat nem kötelesek egyetemi szintű végzettséget szerezni, de az affiliáció viszont éppen azt segíti elő, hogy a növendékek nagyobb számban juthassanak egyházi tudományos fokozathoz, a bakkalaureátus megszerzésének lehetőségét megteremtve számukra. Ez pedig, mindenképpen jelentős hatással lesz az adott részegyházban, ahol az intézet működik a papság és a szerzetesek teológiai tudásának és műveltségének növekedésére és ezáltal a híveknek nyújtott lelkipásztori szolgálatuk színvonalára.

⁶²⁰ „1§ Egy intézetnek az affiliációja valamely Fakultás (irányába), a Bakkalaureátus megadása végett, a Szent Nevelésügyi Kongregáció által rendeltetik el, miután az általa meghatározott feltételeket teljesítették. 2§. Igen ajánlott, hogy a Teológiai Stúdiumok, akár egyházmegyeiek akár szerzetesi intézményeké, valamely Szent Teológiai Fakultáshoz affiliálódjanak.” .”(saját fordításban)

⁶²¹ *Sapientia Christiana* 62. 2§.

⁶²² Mint DEZZA írja, javaslatként felmerült, hogy egy adott területen valamennyi szemináriumnak csatlakozzon egy-egy hittudományi karhoz. Van, ahol ez megfelelően működhet (így Magyarországon is), viszont a harmadik világban ez sok helyütt az ismert nehéz körülmények miatt nem valósítható meg. Ezért az affiliációt csak erősen ajánlja a törvényhozó, de nem teszi kötelezővé. Vö. DEZZA, P., *Pianificazione delle Facoltà e mutua collaborazione in Seminario* 20 (1980) 593.

A Konstitúció a következő, 63. cikkelyben, említést tesz arról, hogy az affiliáción kívül léteznek további lehetőségek is az együttműködésre. Ezek azonban már egy magasabb szintű kapcsolatot feltételeznek a fakultással. Ezek a másik két együttműködési lehetőség⁶²³ a magasabb akadémiai fokozatok elérését teszi lehetővé, ezeket nevezi a konstitúció aggregációnak és inkorporációnak, melyeket később tárgyalunk majd részletesebben. Végül a X. cím utolsó cikkelyében, a 64.-ben az egyetemek és fakultások együttműködésére buzdít a törvényhozó, különös figyelmet fordítva a tudományos kutatás, az interdiszciplináris együttműködés előmozdítására.

A Szent Nevelésügyi Kongregáció által kiadott *Ordinationes* 47. cikkelye szól az affiliációról, melyben így rendelkezik: „*Conditiones affiliationis respiciunt praesertim docentium numerum et qualitatem, rationem studiorum, bibliothecam atque officium Facultatis affiliantis adsistendi Instituto affiliatio; ideoque communiter Facultas affilians et Institutum affilatum in eadem natione vel regione culturali sint.*”⁶²⁴ Affiliációt a legtöbb esetben a teológiai illetve a filozófiai fakultásokhoz való kapcsolódásra kérnek, de ezeken kívül lehetséges a szent tudományok egyes speciális területeit oktató egyetemekhez való kapcsolódás is. (pl.: kánonjog, szent zene, patrisztika⁶²⁵)

A teológiai affiliációval kapcsolatban a Nevelésügyi Kongregáció N. 207/80. számon adott ki rendelkezéseket, melyek segítik az affiliáció gyakorlati megvalósulását, valamint pontosan tisztázza a jogintézménnyel kapcsolatos alapvető kérdéseket. A három dokumentum a *Conventio ad affiliandum*, a

⁶²³ Ezekhez is szükséges a Kongregáció elrendelő határozata, valamint a megfelelő, de itt nem részletezett feltételek teljesítése. Ennél a két jogintézménynél hiányzik az affiliációnál meglévő erőteljes felszólítás a megvalósításukra, hiszen ezek jóval komolyabb előzetes követelményeket támasztanak, és kevesebb intézményt érintenek.

⁶²⁴ „Az affiliáció feltételeinél figyelembe veszik, hogy a tanárok száma és képzettsége, a tanulmányi program, a könyvtár megfelelő legyen, az affiláló Fakultás kötelezettsége, hogy segítse az affiliált Intézetet; valamint, hogy az affiliált Fakultás és az affiliált Intézet ugyanazon nemzethez, vagy kulturális régióhoz tartozó kell, hogy legyen.” (saját fordításban)

⁶²⁵ Vö. KUMINETZ, G., Az affiliáció fogalma a Katolikus Egyház jogrendjében in *Kánonjog* 5 (2003) 20.

Normae servandae ad affiliationem theologiam exsequendam, és a *Notio affiliationis theologicae* címet viseli.

A *Notio affiliationis theologicae* az affiliáció fogalmát így határozza meg: „*Affiliatio theologica dici potest institutum iuridicum, quo vinculum inducitur inter aliquam Facultatem Sacrae Theologiae et quoddam Quadriennium Theologicum, ordinatum ad theologiam catholicam tradendam, eo fine ut studiorum qualitas diligenter excolatur et studentes academicum gradum primi cycli Facultatis, seu Baccalaureatum Sacrae Theologiae, ab eadem assequi possint.*”⁶²⁶ Az eddigiekhez képest új eleme a definíciónak, hogy a Kongregáció köteléknek nevezi az affiliációt, ezzel hangsúlyozva annak tartósságát, és azt a szoros és folyamatos, intézményes kapcsolatot, ami a fakultás és az affiliált intézmény között létrejön. Céljaként a szabályozott keretek közötti ismeretátadást nevezi meg, hiszen ez határozza meg az egyetemek és fakultások és a nem egyetemi szintű intézmények működését is. A szöveg hangsúlyt helyez a tanulmányi *qualitas*,⁶²⁷ kiművelésére is, mint célra. Így az alkalmas növendékek magasabb szintű képzettséget szerezzenek és a megszerzett tudást, az Egyház javára használni tudják. Ez konkrétan úgy valósul meg, mint már említettük hogy az affiliált, de eredetileg nem egyetemi szintű intézet növendékei a bakkalaureátust szerzik meg, azaz egyetemi szintű, kánoni joghatású, fokozatot szereznek úgy, hogy továbbra is a saját intézetükben tanulnak.

Ugyanezt a tartalmat fogalmazza meg más szavakkal KUMINETZ Géza, aki szerint az affiliáció „*lehetővé teszi egy alacsonyabb, főiskolai színvonalú*

⁶²⁶ CONGREGATIO DE INSTITUTIONE CATHOLICA, *Notio affiliationis theologicae* N. 207/80. II./2.a. (a kiemelések a szövegben találhatóak, dőlt betűvel szedve) „*Amit teológiai affiliációnak neveznek, az egy jogintézmény, ami köteleket hoz létre egy Szent Teológiai(át oktató) Fakultás és egy Négyéves Teológia között, hogy szabályozza a katolikus teológia(i tudomány) intézményes módon (történő) átadását abból a célból, hogy a tanulmányok(ra való) qualitas-t (=képességet) gondosan kiműveljék; és a hallgatók a fakultásnak az első akadémiai fokozatát, vagyis a szent teológiai bakkalaureátust ,ugyanattól (= a fakultásól) elnyerhessék.*

⁶²⁷ Magyarul a minőség kifejezéssel adható vissza.

felsőoktatási intézmény számára a kapcsolatfelvételt- és tartást egy magasabb, egyetemi színvonalúval, mely az illetén kapcsolatok első fokozata.^{628,}

2.2. A *Notio affiliationis theologicae*

A teológiai affiliációval foglalkozó első kongregációs dokumentum tehát a *Notio affiliationis theologicae* címet viseli, mely annak fogalmát kívánja részletekbe menően megvilágítani a Kongregáció szándéka szerint. A dokumentum négy fő részre oszlik és ezekben a teológiai affiliáció kánoni rendjéről,⁶²⁹ fogalmáról és sajátosságairól,⁶³⁰ az affiliációt és az akadémiai fokozatokat összekapcsoló dolgokról,⁶³¹ majd annak fenntartásáról és megújításáról találunk rendelkezéseket⁶³² összesen nyolc pontban felsorolva. Majd mindezek után történeti megjegyzések teszik teljessé a jogintézmény fogalmának és eredetének bemutatását.⁶³³

Miután az előző pontban már bemutattuk a jogintézményt szabályozó dokumentumokat és fogalmát, a dokumentum rendje szerint megnézzük, hogy mely intézmények lehetnek passzív alanyai, azaz mely intézményeket lehet affiliálni. Ezek a nagyszemináriumok és a szerzetesi növendékházak.⁶³⁴ Ezekben a növendékek a papi- és a szerzetesi életre készülnek fel és közben az intézményhez kapcsolódó teológiai képzésben részesülnek. Emellett a laikus hallgatóknak⁶³⁵ is lehetőség nyílik ilyen, affiliált képzésbe való bekapcsolódásra, sajátos helyzetüknek megfelelően.⁶³⁶

⁶²⁸ KUMINETZ, G., *Az affiliáció fogalma a Katolikus Egyház jogrendjében* in *Kánonjog* 5 (2003) 20.

⁶²⁹ *Ordinatio canonica affiliationis theologicae*

⁶³⁰ *Notio et peculiaritates affiliationis theologicae*

⁶³¹ *A quibusnam affiliatio et gradus academicus conferantur*

⁶³² *Iter ad affiliationem obitendam aut renovandam*

⁶³³ *Notio^{af} Nota historica*

⁶³⁴ U.o. II. 2. b,

⁶³⁵ Ez Magyarországon a gyakorlatban úgy valósul meg, hogy a papnevelő intézetek mellett működő hittudományi főiskolák világi hallgatókat is felvesznek, így ők a teljes képzésben részesülhetnek, lehallgatva mindazokat az órákat, amit a főiskolán a pap-és szerzetesnövendékek

A dokumentum ezután a Négyéves Teológia fogalmát írja le. (A szöveg latinul a *Quadriennium Theologicum* kifejezést használja. Ezt magyarul csak Négyéves Teológiának tudtuk visszaadni, hiszen bár ezeket a magyar felsőoktatási terminológia főiskoláknak nevezi, de ez nem kánonjogi szakkifejezés). Eszerint, az a Kódex 250. kánon előírásai szerint működő (úgy rendelkezik, hogy a papképzés hat évet vesz igénybe, két év filozófiai tanulmányok után, négy év teológiát kell tanulni), az illetékes egyházi hatóság által jóváhagyottan működő, a teológiai tudományokat intézményes módon átadó négyéves oktatást folytató intézmény.⁶³⁷ Az első ciklus hat éve egyetlen egységet alkot, két része közül először a filozófiai tanulmányoknak kell lezárulniuk a hallgatóknak, majd ezt követő a teológiai tanulmányok ideje.⁶³⁸

Az affiliált intézményben folyó tanulmányok természetük szerint magasabbak fokúak, mint amilyenek azt megelőzően voltak, de nem vonatkoznak rájuk a *Sapientia Christiana* és az *Ordinationes* előírásai,⁶³⁹ hiszen abban az egyházi egyetemekre és fakultásokra vonatkozó előírásokat találunk. Viszont amennyiben, ezen tanulmányok lezárásaként a hallgatók bakkalaureátusi fokozatot szereznek, akkor az mindenben megfelel az első ciklust lezáró akadémiai fokozatnak.⁶⁴⁰ Kulcsfontosságú ennek az előbbi előírásnak megértése, hogy világosan lássuk az affiliáció valódi célját. A kapcsolódás révén tehát, az itt elvégzett tanulmányok befejezésekor lehetővé válik a hallgatók számára a bakkalaureátus megszerzése. Ehhez teljesíteni kell a megfelelő, az egyetem által előírt követelményeket, melyeket az megkövetel a maga hallgatóitól is. Ugyanakkor elmondható, hogy „...az affiliáció révén a főiskolai szintű intézmény képessé válik arra, hogy felkészítsen a bakkalaureátusra, vagyis az egyetemi

is tanulnak. Természetesen a klerikusi és szerzetesi életre készülők speciális kurzusokat is hallgatnak a szemináriumban illetve a növendékházban. Ezekre csak ők járnak, mivel a sajátos életformára és hivatásra készítik fel őket az ilyen típusú kurzusok (pl.: gyóntatási felkészítés, rítus)

⁶³⁶ *Notio*^{af} II. 2. b,

⁶³⁷ U.o. II. 3. a,

⁶³⁸ U.o. II. 3. b,

⁶³⁹ *Notio*^{af} II. 4. a,

⁶⁴⁰ U.o. II. 4. b,

diplomára (a tanulmányok mindvégig a főiskolán folynak. Ez viszont azt jelenti, hogy a képzés színvonala eléri az egyetemi szintet, ami viszont alapja annak, hogy a világi jog egyetemi szintű székhelyen kívüli képzésnek ismerje el az affiliált intézményt.”⁶⁴¹ A négyéves teológiai felsőoktatási intézmény számára az egyetemhez való kapcsolódás a tanulmányi szint növekedését hozza magával. A négyéves teológián ugyanakkor, az affiliáció után is megszerezhető a nem egyetemi szintű végzettség is, hiszen nem köteles az affiliált intézet minden hallgatója megszerezni a bakkalaureátust.⁶⁴²

Az affiliáció engedélyezése a Nevelésügyi Kongregáció hatáskörébe tartozik, és ez a szerv adott ki speciális szabályokat annak megkötéséhez.⁶⁴³ Magának az eljárásnak a kezdeményezése az affiliációra készülő Fakultás vezetőjének a feladata, hiszen az együttműködés a két intézmény között jön létre, az egyetem vezetésével. Mielőtt azonban ezt az egyetem vezetője kezdeményezi, komoly vizsgálatnak kell, hogy alávesse az affilálandó intézetet, a későbbiekben részletezett módon.⁶⁴⁴

A bakkalaureátusi fokozatot az egyetem adományozza, az első ciklus befejezésekor.⁶⁴⁵ Hiszen továbbra is az egyetem jogosult csak a tudományos fokozat kiadására, nem az affiliált intézet. A dokumentum lehetőséget ad arra, hogy magát a „bakkalaureátus” kifejezést, helyettesítsék egy másik elnevezéssel. Ez a név az lehet, amelyet a helyi civil egyetemek használnak, amikor kiadják a maguk rendje szerinti egyetemi fokozatot. A feltétel az, hogy ez a név, a tanulmányok terjedelmét illetően egyenlő azzal, amit a bakkalaureátus az Egyház szóhasználatában jelent. Továbbá nem lehet azonos ez a név, a következő

⁶⁴¹ KUMINETZ, G., *Az affiliáció fogalma a Katolikus Egyház jogrendjében* in *Kánonjog* 5 (2003) 25.

⁶⁴² Azaz Magyarországon egy hittudományi főiskolán tanuló papnövendék továbbra is csak főiskolai végzettséget szerez hat év után, ha nem kapcsolódik be a felkínált magasabb szintű képzettségbe. Az egyetemes jog nem is ír elő egyetemi végzettséget a papszenteléshez szükséges kritériumok között.

⁶⁴³ *Notio*^{af} III. 5. a,

⁶⁴⁴ U.o. III. 5. b,

⁶⁴⁵ *Notio*^{af} III. 6. a,

egyházi tudományos fokozat (a licenciátus) nevével.⁶⁴⁶ De természetesen ennek a másik elnevezésnek a használatához szükséges, hogy a Nevelésügyi Kongregáció jóváhagyja (*approbatio*), és az elnevezésnek egész régióban azonosnak kell lennie.⁶⁴⁷ Ezzel az intézkedéssel a Szentszék segíti az egyházi egyetemek erősebb betagozódását az adott térség, vagy ország felsőoktatási életébe. Hiszen a más elnevezéssel az adott ország hatóságai és közvéleménye előtt is világossá válik, hogy mit takarnak az itt végzett tanulmányok, hiszen a nevében is azonos lesz a civil diploma elnevezésével. Ugyanakkor a Legfőbb Hatóság megfelelő védelemmel gondoskodik arról, hogy az elnevezés valóban kifejezze a fokozat tartalmát és helyét az egyházi képzésben. Természetesen az új elnevezés semmit nem változtat a képzés tartalmán, hiszen a világi jognak külön intézkedéssel kell az egyházi fokozatokat elismernie. És az Egyházban sem jelent új minőséget az új név, hiszen azt a fokozatot mindenhol bakkalaureátusnak ismerik el.

Az affiliációs eljárás kezdetén a teológiai fakultás megbíz egy delegátust vagy egy bizottságot azzal, hogy vizsgálat alá vesse a négyéves teológia helyzetét, hogy mennyire alkalmas az egyetemhez való intézményes kapcsolódáshoz.⁶⁴⁸ Ennek a vizsgálatnak az eredményét kell a Nevelésügyi Kongregációhoz elküldeni,⁶⁴⁹ és mellékelni a teljes képzési programot (az egyes tanulmányi évekre lebontva és az óraszámokat feltüntetve), az összes tanító tanár tudományos életrajzát és publikációs jegyzékét, a hallgatók létszámát évfolyamonként, és esetlegesen azt az elnevezést, amit a bakkalaureátusra helyben használni kívánnak.⁶⁵⁰ A megküldött anyaghoz csatolni kell a megkötendő megállapodásnak, (*Conventio*) az eljárási normákat tartalmazó szövegnek (*Normae servandae*) három példányát, a tárgyalat dokumentummal együtt, az illetékesek aláírásával és pecsétjével.⁶⁵¹

A Kongregáció ezeknek az anyagoknak a vizsgálata után dönt az affiliáció határozati úton való engedélyezéséről, amelyet először öt év próbaidőre, majd

⁶⁴⁶ U.o. III. 6. b,

⁶⁴⁷ U.o. III. 6. c,

⁶⁴⁸ U.o. IV. 7. 1°

⁶⁴⁹ U.o. IV. 7. 2°

⁶⁵⁰ *Notio*^{af} IV. 7. 2° a,

⁶⁵¹ U.o. IV. 7. 2° b,

újabb öt évre, majd ezután tíz éves periódusokra engedélyezi.⁶⁵² Az újbóli engedélyezéshez már nem szükséges a szerződést újra megkötni, csupán kérelmezni kell a kapcsolódás újabb időszakra való megadását, és be kell mutatni az együttműködés addigi eredményeit és tapasztalatait egy beszámoló keretében.⁶⁵³

A történeti megjegyzésekben a Kongregáció feleleveníti, hogy jogelődje, a Szent Tanulmányügyi Kongregáció a teológiai affiliációt 1936-ban vezette be. Már a II. Vatikáni Zsinat előtt is elterjedt volt Európában, Afrikában és Ázsiában is. Ilyen előzmények után a *Sapientia christiana* konstitúció a jogintézményről részletes szabályokat hozott, és alkalmazta kora körülményeihez.⁶⁵⁴

2.3. A *Normae servandae*

Ezt a dokumentumot, melynek teljes címe *Normae servandae ad affiliationem theologiam exsequendam* a teológiai affiliáció végrehajtásához szükséges előírásokat tartalmazza. A dokumentum négy részre oszlik előbb az affiliáló fakultás hivatalairól,⁶⁵⁵ ezután az affilált intézet szerveiről,⁶⁵⁶ a bakkalaureátusi vizsgáról,⁶⁵⁷ majd végül a fizetendő anyagi hozzájárulásokról rendelkezik.⁶⁵⁸ A szöveg összesen 10 cikkelyben tárgyal az egyes kérdésekről.

Először a *Notio* által a 7.pont 1°-ben leírt delegátusról illetve bizottságról ad részletes szabályokat. Előírja, hogy az affiliációval kapcsolatban felmerülő kérdésekről, az egyetemi Akadémiai (illetve Kari-) Tanácsnak van illetékessége dönteni. A Tanács tagjai közül kell kiválasztani egy személyt delegátusnak, illetve ha az ügyek száma nagyobb, akkor ezt a feladatot egy bizottságra is rá lehet bízni. A továbbiakban ez a személy illetve testület intézi a napi ügyeket, de legalább évente egyszer beszámol a Tanácsnak a szükséges döntések meghozatala

⁶⁵² U.o. IV. 8. a,

⁶⁵³ U.o. IV. 8. b,

⁶⁵⁴ *Notio Nota historica*

⁶⁵⁵ *De facultatis affiliantis officiis*

⁶⁵⁶ *De officiis quadriennii affiliati*

⁶⁵⁷ *Examen ad baccalaureatum*

⁶⁵⁸ *Tributa solvenda*

vagy megerősítése végett.⁶⁵⁹ Első feladatuk az affiliáció előkészítése, és a négyéves teológián a szükséges vizsgálatok elvégzése.⁶⁶⁰ Ennek során megvizsgálják az ott tanító tanárok alkalmasságát (tudományos életrajz, publikációk), áttekintik a teljes tanulmányi programot (tárgyak elosztása, óraszámok), megvizsgálják a tan- és kézikönyveket valamint a hozzájuk tartozó bibliográfiákat, áttekintik, hogy adottak-e a bakkalaureátushoz szükséges speciális feltételek, valamint a folyamat megindulása után megvizsgálják az affiliált intézmény által küldött jelentéseket.⁶⁶¹ A fakultás elnöke vagy dékánja kijelöli azt a tanárt (lehet ő maga is), aki a bakkalaureátusi vizsgán elnököl.⁶⁶² Emellett köteles arról is gondoskodni, hogy négy évenként az intézményt a fakultás meglátogassa, ennek eredményéről a Kongregációnak, a Kari Tanács döntését észrevételeivel együtt csatolva, jelentést tegyen.⁶⁶³ Ezek a felügyeleti szabályok biztosítják azt, hogy a fakultásnak betekintése legyen az intézetben folyó munka egészére. Elsősorban azt folyó oktatási tevékenységet kell a mindennapos teendők szintjén. Pontosan tájékozódniuk kell az ott tanító tanárok szakmai munkájáról is. Végül pedig, a tanulmányok végén leteendő záróvizsgát kell nagy gonddal felügyelniük, hiszen annak letételével nyerik el a hallgatók a bakkalaureátusi fokozatot, mely az egész folyamat célja. Miután pedig ezt a tudományos fokozatot az egyetem adja ki, annak felelősége, joga és kötelessége öröködni, hogy a kiadott diploma mögött valódi munka és tudás legyen.

Az affiliált négyéves teológia is számos követelménynek kell, hogy eleget tegyen, annak érdekében, hogy aktív módon részese legyen a folyamatnak. Az itt folyó tanulmányok olyanok legyenek, hogy azok végeztével a végzős növendékek alkalmasak legyenek a bakkalaureátusi vizsgák letételére, valamint, hogy esetlegesen később még magasabb fokú tanulmányokat folytathassanak.⁶⁶⁴ Ezek közül a követelmények közül az első, hogy legalább hét tanárnak kell lennie az

⁶⁵⁹ *Normae*^{af} I. Art.1.

⁶⁶⁰ U.o. I. Art. 2. 1°

⁶⁶¹ *Normae*^{af} I. Art. 2. 2° a,-e,

⁶⁶² U.o. I. Art. 3. a,

⁶⁶³ U.o. I. Art. 3. b,

⁶⁶⁴ Hiszen a növendékek a bakkalaureátusi fokozat birtokában folytathatják a tanulmányokat a második vagy akár a harmadik ciklusban is

intézetben, és önálló tanár kell, hogy tanítsa a bibliikumot, a fundamentálist, a dogmatikát, a liturgikát, a morálist, a patológiát és az egyháztörténetet, valamint a kánonjogot. A tanárok számára előírt akadémiai fokozat a doktorátus vagy legalább a licenciátus.⁶⁶⁵ A tanároknak tartósan és más feladatoktól minél szabadabban láthassák el,⁶⁶⁶ a Tanítóhivatalhoz való teljes hűségben.⁶⁶⁷ A tanárok mellett a szükséges oktatási segédleteknek, különös tekintettel a könyvtárnak is rendelkezésre kell állnia, a megfelelő folyóiratokkal együtt.⁶⁶⁸ A teljesen az oktatási és kutatási feladatokra rendelt tanárok révén biztosítható egyedül, hogy az intézetben valóban folyamatos valódi tudományos munka folyjon, hiszen a lelkipásztori vagy egyéb feladatokkal terhelt oktatók idő hiányában csak az órák leadására szorítkoznak, ami önmagában még nem elegendő. A hét fő teológiai szakterület lefedi a szent tudományok leglényegesebb részeit, és ezzel biztosítva van, hogy a bakkalaureátusi vizsgára a hallgatók valóban a képzés széles spektrumába kapjanak betekintést. A könyvtár a szükséges folyóiratokkal a teológiai kutatás legelemibb feltételét biztosítja a rendelkezés.

A dokumentum előírja, hogy a tanárok között legyen egy tanulmányi felügyelő (*moderator studiorum*), akinek gondoskodnia kell arról, hogy minden szabályosan és a jóváhagyásnak megfelelően működjön.⁶⁶⁹ Ezért az ő feladata az egyes tanévek elején a fakultás felé megküldeni a teljes tanulmányi programot (részletezve arra az évre vonatkozóan, óraszámokkal együtt), a tanárok és a hozzájuk tartozó tárgyak jegyzékét az életrajzokkal együtt, a hallgatók jegyzékét, és hogy közülük kik készülnek a bakkalaureátust megszerezni (hiszen ők beiratkoznak a fakultásra), valamint a tanév menetének leírását a záróvizsgáról szóló információkkal,⁶⁷⁰ továbbá négyévenként a szükséges jelentést.⁶⁷¹ A moderátor tehát tulajdonképpen az intézet részéről az affiliációval kapcsolatos legfontosabb kérdésekben a napi ügyek intézője, minden információ öhozza

⁶⁶⁵ *Normae*^{af} II. Art. 4. a, és a hozzá tartozó lábjegyzet (Nr. 5.)

⁶⁶⁶ U.o. II. Art. 4. b,

⁶⁶⁷ U.o. II. Art. 4. c,

⁶⁶⁸ U.o. II. Art. 5.

⁶⁶⁹ U.o. II. Art. 6.

⁶⁷⁰ *Notio*^{af} II. Art. 6. 1° a,-d

⁶⁷¹ U.o. II. Art. 6. 2°

érkezik be és ezzel biztosított, hogy az intézetben egy személyben átlássa a folyamat egészét.

A bakkalaureátusi vizsga az egész hatéves tanulmányok lezárását jelenti, és azt, hogy az oktatási intézménynek meg kell arról győződnie, hogy a hallgató valóban elsajátította-e a szükséges holisztikus látásmódot a teológiai ismeretekben, valamint, hogy rendelkezik-e a megfelelő tanulmányi és kutatási ismeretekkel. Ezért ahhoz, hogy a jelölteket a bakkalaureátusi vizsgához lehessen bocsátani, a hallgatóknak igazolniuk kell, hogy a filozófiai- és teológiai tanulmányaikat és az összes szükséges vizsgát teljesítették, lehallgatták és teljesítették az előírt metodológiai és szemináriumi stúdiumokat, teljesítették a megfelelő szóbeli és írásbeli vizsgát, valamint azt a vizsgát, amit a fakultás számukra külön előírt. A vizsgabizottság és a fakultás képviselője előtt történik.⁶⁷² Az elnyert fokozatról az egyetem által kiállított bizonyítványt kapnak az azt teljesítők.⁶⁷³

Végül a fizetendő hozzájárulásokról rendelkezik a dokumentum. A díjakat a fakultás állapítja meg, az affilált intézettel egyetértésben. A négyévenkénti látogatás költségeit a négyéves teológiának kell fizetnie, őt illetik a vizsgadíjak; a további befizetett díjak a fakultásnak jutnak. (pl.: beiratkozási díj)⁶⁷⁴ Az anyagi kérdések tisztázása azért fontos, hiszen az affiliációs folyamatban mindkét intézmény megőrzi önállóságát. El kell kerülni, hogy akár a fakultásra, akár az intézetre túl nagy anyagi terhek nehezedjenek, de nyilván az alacsonyabb fokú intézménynek anyagi áldozatokat is hoznia kell, hogy a képzését ki tudja futtatni a tudományos fokozat irányába, anélkül, hogy jelentős átalakítást kelljen végrehajtania.

A dokumentum legvégén rögzítésre kerül, hogy a fakultásnak lehetősége van az affilált intézet irányába egyéb feltételeket is megszabni.⁶⁷⁵

⁶⁷² U.o. III. Art. 7. a,-d,

⁶⁷³ U.o. III. Art. 8.

⁶⁷⁴ U.o. IV. Art. 9. a,-b,

⁶⁷⁵ U.o. IV. Art. 10.

2.4. A *Conventio ad affiliandum*

Az általunk tárgyalt harmadik dokumentum nem más, mint a Nevelésügyi Kongregáció megállapodási mintája, melyben segíti a feleket abban, hogy sikeresen tudják előkészíteni a folyamatot és a hozzá kapcsolódó eljárást. Ezt az esetek nagy száma miatt vált szükségessé, az egységes joggyakorlat elérésére, valamint azért, hogy ennek révén biztosítva legyen, hogy az affiliáció valóban mindenhol a világon megfelelően töltse be szerepét. A dokumentum 7 pontból áll. A felek adatainak közzétevése után a „*academicum gradum Baccalaureatus Sacrae Theologiae adipiscendi gratia*” kitétel szerepel, azaz az egész folyamat célját abban jelöli meg a Kongregáció, hogy a két felsőoktatási intézmény együttműködéseként a négyéves teológiai intézmény hallgatói elnyerhessék a bakkalaureátusi fokozatot. Ebben a folyamatban mindkét fél munkájára és felelős helytállására van szükség és így mindketten aktívan részt vesznek a folyamatban.⁶⁷⁶

Ugyanakkor természetesen az Apostoli Szentszék irányítása alatt áll az egész jogintézmény, ezért rögzíti a dokumentum, hogy az affiliációt a *Sapientia Christiana* konstitúció és az ehhez fűzött *Ordinationes*, valamint az általunk tárgyalt három speciális dokumentumok szabályozzák.⁶⁷⁷

A szerződő felek rögzítik, hogy a fenti dokumentumok figyelembevételével gondosan betartanak mindent, amit a szerződésben leírtak.⁶⁷⁸ Ez egyrészt a fakultás kötelességét jelenti – a Szentszék irányába – hogy felügyelje a négyéves teológián a tanulmányok minőségét, annak érdekében, hogy ott elérjék a kívánt tanulmányi szintet, és így teljesíteni tudják majd azokat a speciális feltételeket, amik a bakkalaureátushoz szükségesek.⁶⁷⁹ Ugyanakkor az illetékes egyházi hatóság (azaz általában az intézet területileg illetékes megyéspüspöke) feladata állandó és felkészült tanárokról való gondoskodás.⁶⁸⁰

⁶⁷⁶ Vö. *Conventio*^{af} 1.: a megállapodás alanyaiként a négyéves teológia és a fakultás van megnevezve.

⁶⁷⁷ *Conventio*^{af} 2.

⁶⁷⁸ U.o. 3.

⁶⁷⁹ U.o. 4.

⁶⁸⁰ U.o. 5.

A szerződés a Nevelésügyi Kongregáció felülvizsgálata (*approbatio*) után lép életbe. De a Kongregáció kilátásba helyezi az affiliáció visszavonását, ha az, valamilyen okból a Szentszék rendelkezéseivel ellentétesen folyik, vagy ha a négyéves teológia valamiben a fakultás által megszabottakkal ellentétes gyakorlatot folytatna.⁶⁸¹

A szerződés utolsó pontja a feleknek lehetőséget biztosít, hogy valamilyen kérdéstről kölcsönös megállapodásuk szerint még rendelkezzenek az eddigieken felül a nyitva hagyott kérdések körében.⁶⁸² A dokumentumot a felek aláírásukkal és pecsétjükkel hitelesítik, majd a Kongregáció – a felülvizsgálat után – lezárja az affiliáció megkötésének folyamatát és a megfelelő feltételek teljesülése esetén a szerződés életbe lép.

3. AZ AGGREGÁCIÓ

3.1. Az aggregáció fogalma

Az aggregáció az intézményes együttműködés második, az affiliáció kereteit túllépő fokozata. Fogalmát a *Sapientia Christiana* nem határozta meg, 63. cikkelyében csak említi annak lehetőségét, ahogyan azt vázoltuk az intézményes együttműködés formáiról szóló fejezet bevezetőjében. Ezzel szemben az *Ordinationes*-ben, annak 48. cikkelyében az alábbi definíciót találjuk: „*Aggregatio est coniunctio cum Facultate alicuius Instituti, quod primum et secundum cyclum complectatur, ad respondentes gradus academicos per Facultatem consequendos.*”⁶⁸³ Az affiliációval összehasonlítva láthatjuk, hogy ebben az esetben egy szorosabb kapcsolatról (*coniunctio*, azaz összekapcsolódás) van szó, alanyai ugyanúgy fakultás és egy intézet (négyéves teológia), a cél itt is akadémiai fokozat elérése, de ebben az esetben az első és a második ciklusra

⁶⁸¹ *Conventio*^{af} 6.

⁶⁸² U.o. 7.

⁶⁸³ „Az aggregáció valamely intézetnek az összekapcsolódása egy fakultással, amely az első és második ciklust foglalja magában, a megfelelő akadémiai fokozatoknak a fakultás által (történő) elérésére.” (saját fordításban)

vonatkozó együttműködésről van szó. A Nevelésügyi Kongregáció N. 370/92. számon adott ki szabályozást erre a jogintézményre vonatkozóan az egyházi egyetemekre és fakultásokra vonatkozó pápai törvénnyel és a végrehajtási utasítással és a kipróbált gyakorlattal összhangban,⁶⁸⁴ a teológiai aggregációt illetően *Normae de instituti theologici aggregatione* címmel. A dokumentum öt részre oszlik, melyek a teológiai aggregáció kánoni rendjét,⁶⁸⁵ fogalmát és sajátosságait,⁶⁸⁶ az aggregált akadémiai intézet felé támasztott feltételeket és követelményeket,⁶⁸⁷ az akadémiai fokozatot érintő kérdéseket,⁶⁸⁸ majd végül a jogintézmény fenntartásának és megújításának rendjét tárgyalják.⁶⁸⁹ A dokumentum II. része az aggregáció fogalmának az alábbi részletesebb meghatározásával kezdődik:⁶⁹⁰ „*Aggregatio Instituti Theologici est eius coniunctio cum Facultate Sacrae Theologiae, ad theologiam catholicam tradendam excolendamque relate ad primum et secundum cyclum theologicum ad respondententes gradus academicos per Facultatem consequendos, seu Baccalaureatum et Licentiam Sacrae Theologiae. Quare obiectum proprium aggregationis sunt tantum primus et secundus cyclus theologicus.*”⁶⁹¹ Majd a rendelkezés ezután rögzíti,⁶⁹² hogy a vonatkozó szabályok megfelelő alkalmazással vonatkoztathatók más (nem teológiai) aggregáció esetén, valamint, hogy a tárgyalt kapcsolódási formát világosan meg kell különböztetni az affiliációtól és az inkorporációtól. Továbbá hivatkozik a fentebb tárgyalt, a

⁶⁸⁴ *Normae*^{as} I. 1.

⁶⁸⁵ *Oridinatio canonica Aggregationis Instituti Theologici*

⁶⁸⁶ *Notio et peculiaritates aggregationis*

⁶⁸⁷ *Conditiones Academicae Instituti Aggregati*

⁶⁸⁸ *A quibus aggregatio et gradus academici conferantur*

⁶⁸⁹ *Iter ad aggregationem obtinendam vel renovandam*

⁶⁹⁰ *Normae*^{as} II. 2.

⁶⁹¹ „A teológiai intézetek aggregációja, az ő összekapcsolódásuk egy szent teológiai fakultással, a katolikus teológia átadása és művelése vonatkozásában, az első és a második teológiai ciklusra, a megfelelő akadémiai fokozatoknak a fakultás által (történő) elérésére, vagyis a szent teológiai bakkalaureátus és licenciátus (elérésére). Ennélfogva az aggregáció sajátos tárgya csak az első és a második teológiai ciklus.”

⁶⁹² *Normae*^{as} II. lábjegyzet Nr. 1.

Kongregáció által kiadott dokumentumra, melyek az affiliáció rendjét szabályozzák.

3.2. A *Normae de instituti theologici aggregatione*

Az aggregált intézet hallgatója lehetnek mind klerikusok, mind laikusok – akik alkalmasak erkölcsük és tanulmányaik alapján – hogy az első ciklusra beiratkozzanak.⁶⁹³ A fakultás feladata, hogy felügyelje az intézetet, hogy az akadémiai feltételeknek megfeleljenek. Ezért fontos, hogy a két intézmény ugyanabban a régióban működjön.⁶⁹⁴

Az aggregált intézetben a teológiai tanulmányok rendjét a *Sapientia Christiana* apostoli konstitúció és a hozzá fűzött *Ordinationes* normái határozzák meg, amelyek az első és a második ciklusra vonatkoznak. Az itt folyó oktatás tehát valóban és sajátosan akadémiai, azaz egyetemi és tudományos képzés, ugyanúgy, mint a fakultás első és második ciklusában.⁶⁹⁵ Ez az affiliációhoz képest a legfontosabb különbség, a tanulmányok természete tér el a két jogintézményben. Az előbbinél ugyanis elegendő volt, egy olyan szintű együttműködés, kapcsolat, hogy az intézet növendékei megszerezhessék a bakkalaureátusi fokozatot. Itt viszont, az első és a második fokozat tekintetében meg kell felelni az egyetemekre vonatkozó előírásoknak, igaz, hogy a specializáció tekintetében szűkebb keresztmetszetről van szó. Hogy ezeket a követelményeket teljesíteni tudja az intézet, az affiliációnál szorosabbra kell fűzni a két intézmény közötti köteléket, így itt már összeköttetésről van szó, mely az első és második ciklusra terjed ki.

⁶⁹³ *Normae*^{ag} II. 3.

⁶⁹⁴ U.o. II. 4.

⁶⁹⁵ U.o. II. 5.

Az aggregált intézetben a tanulmányok az első ciklusban öt évig⁶⁹⁶ tartanak (azaz tíz félévre oszlanak el a tárgyak), és két részből állnak: két év filozófiai tanulmányok után három év teológiai tanulmányok következnek. (kivéve, ha három, csak teológiai év működik az intézet keretében, ekkor a két éves filozófiai tanulmányok elvégzése a felvételi előfeltétele)⁶⁹⁷

Az aggregációt csak akkor engedélyezi a Szentszék, amennyiben az intézet alkalmas, azaz tudja biztosítani a szükséges feltételeket és követelményeket⁶⁹⁸, hogy a kívánt akadémiai fokozatokat, a bakkalaureátust és licenciátust elérjék, és ha biztos remény van arra, hogy az intézetnek a fakultással való együttműködése kielégítő eredményt fog hozni.⁶⁹⁹ Ehhez az alábbiak szükségesek: Gondosan meg kell vizsgálni, hogy valóban szükséges és hasznos-e az intézet és az együttműködés léte, valamint azt, hogy valamely másik módon nem lehet-e a felmerült igényeknek megfelelni.⁷⁰⁰ Az intézet tanárainak számának és felkészültségének megfelelőnek kell lennie, hogy az első ciklus és a második ciklus által támasztott komoly feltételeknek valóban meg tudjanak felelni. Az intézetnek ezért tizenkét,⁷⁰¹ teológiai tárgyat oktató, stabilan odahelyezett tanárt kell biztosítani. Nekik doktorátussal kell rendelkezniük, és igazolniuk kell a tudományos kutatásra való alkalmasságukat.⁷⁰² Arányosan megfelelő számú hallgatói létszám szükséges.⁷⁰³ Az intézetnek megfelelő oktatási segédletekkel kell rendelkeznie, elsősorban könyvtárral, ami teológiai anyaggal és a második ciklushoz szükséges anyagokkal legyen ellátva.⁷⁰⁴ Mint látjuk ezek a feltételek

⁶⁹⁶ Az itt meghatározott öt éves tanulmányi idő (2+3 év) a teológiai első ciklus idejére vonatkozik. Nem tévesztendő össze a papképzésben előírt összesen hat esztendővel, mely a papságra való felkészülés teljes hosszát jelenti.

⁶⁹⁷ *Normae*^{ag} II. 6.

⁶⁹⁸ A szövegben a latin *instructo* kifejezés áll.

⁶⁹⁹ *Normae*^{ag} II. 7.

⁷⁰⁰ *U.o.* II. 7. a,

⁷⁰¹ Ezek - tárgyak szerinti felosztásban - a következő tanárok: szentírástudomány: 2 fő, fundamentális teológia és dogmatika: 3 fő, morális teológia és lelkiesség: 2 fő, liturgika: 1 fő, kánonjog: 1 fő, patrológia: 1 fő, egyháztörténelem: 1 fő és pasztorálteológia: 1 fő.

⁷⁰² *Normae*^{ag} III. 7. b,-c, és a kapcsolódó lábjegyzet Nr.2.

⁷⁰³ *U.o.* III. 7. d,

⁷⁰⁴ *U.o.* III. 7. e,

hasonlók, mint amiket az affiliáció leírásánál láttunk, csak itt a növekvő szint miatt valamivel magasabbak az elvárások.

Ahhoz, hogy az aggregációt megvalósítsák a *Sapientia Christiana* 63. cikkelyében az akadémiai tanulmányokra vonatkozó és ugyanezen konstitúció 66-74. cikkelyében és az *Ordinationes* 50-54. cikkelyében⁷⁰⁵ leírt feltételeket is teljesíteni kell, mind az első, mind a második ciklus tekintetében.⁷⁰⁶ A heti óraszámok a következőképpen kell megállapítani: az első ciklusban a heti órák száma (előadások és szemináriumok) legalább huszonkettő, a második ciklusban pedig legalább tizenkettő.⁷⁰⁷ Az folyamat sajátossága, hogy az intézetnek valamilyen teológiai (tudomány)területen specializációt kell nyújtania⁷⁰⁸ Ezt a területet⁷⁰⁹ úgy kell kiválasztani, hogy az aggregáló fakultással együtt kell megtalálni a legalkalmasabb területet és végül a Nevelésügyi Kongregációnak kell jóváhagynia ezt a döntést.⁷¹⁰

Az aggregált intézetben folyó munka rendjét a statútuma határozza meg, melyet a fakultás akadémiai tanácsa és a Kongregáció hagyja jóvá. A fakultás

⁷⁰⁵ Ezek a cikkelyek a speciális normák között találhatóak. A teológiai fakultásokra vonatkozó külön rendelkezéseket tartalmazzák, és többek között leírják, hogy az egyes ciklusokban milyen tárgyakat és hogyan kell oktatni.”

⁷⁰⁶ *Normae*^{ag} III. 8.

⁷⁰⁷ U.o. III. 9.

⁷⁰⁸ U.o. III. 10.

⁷⁰⁹ Érdekes szempontot hoz ebben a kérdésben MARTINS egy előadásában (1995), aki a Nevelésügyi Kongregáció titkára volt. Meglátása szerint az aggregációs specializáció kiválasztásánál a fakultás is gazdagodást érhet el, hiszen az intézet által választott kutatás révén – mely még nem szerepel a fakultás programjában – új iránnyal bővül a fakultás tudományos-kutatási spektruma. Másrészt pedig, véleménye szerint az intézetnek törekednie kell, hogy programját harmonizálja a fakultás oktatási-tudományos rendszerével. Az általa példának felhozott aggregációs együttműködésben a választott specializáció a szentségi teológia területe volt. Vö. MARTINS J.S., *L'aggregazione dell'Istituto Teologico Marchigiano nel contesto della Costituzione Apostolica „Sapientia Christiana”* in *Seminarium* 36 (1996-N.4) 756.

⁷¹⁰ Magyarországon jelenleg az egyetlen aggregált intézet a Nyíregyházi Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, mely a Keleti Intézethez csatlakozik, és ahol a hallgatók a keleti katolikus teológia területén belül az egyháztörténelmi- liturgikus szekció és a teológiai-patrisztikus szekció közül választhatnak. A licenciatanfolyam részletes oktatási programját ld. www.atanaz.hu/foisk/szakok/licencia.htm

hatóságai magánál a jognál fogva egyben az intézet hatóságai is lesznek. Itt is működik az affiliációnál már tárgyalt moderátor. A másik hivatal, melyről a dokumentum említést tesz, az igazgató, (*director*) akinek személyét a Szentszék elé kell terjeszteni megerősítés (*confirmatio*) végett. Az intézet minden hatóságáról és hivataláról a statútumban kell rendelkezni⁷¹¹ Ennél a pontnál láthatjuk, hogy mit jelent az aggregáció által megvalósuló erőteljesebb kötődés, melyet összekapcsolódásnak, (*coniunctio*) nevezünk. Az intézet így ha még csak kezdetleges formában is, de mégis a fakultás részévé válik, ezen a speciális kapcsolódási formán keresztül.

Az aggregáció a Nevelésügyi Kongregáció speciális határozatával jön létre.⁷¹² Nem elegendő hozzá csupán az, ha az intézet a szükséges feltételeknek a megfelelő időben eleget tesz és bizonyítja, hogy alkalmas annak elnyerésére, ki kell kérnie a helyi ordinárius és a püspöki konferencia pozitív állásfoglalását is.⁷¹³ Szükséges továbbá, hogy a Kongregációnak az egyetem nagykancellárja és a fakultás vagy egyetem Akadémiai Tanácsa kérvényét, miután mindent, gondosan megvizsgáltak és felmérték.⁷¹⁴

A bakkalaureátusi és licenciátusi fokozatot a fakultás adja, az első és a második ciklus végén, a bizonyítványba is a fakultás neve kerül bejegyzésre.⁷¹⁵ Ezeknek a fokozatoknak a hivatalos megnevezése bakkalaureátus és licenciat, de ezek a nevek helyettesíthetők a helyi civil egyetemeken használatos elnevezésekkel. Ennek feltétele, hogy ezek az elnevezések valóban fedjék le a tanulmányok terjedelmét, valamint, hogy ezek ne legyenek azonosak a doktorátusi vagy bármilyen más civil fokozat elnevezésével.⁷¹⁶ Természetesen a helyi elnevezés használatához szükséges a Nevelésügyi Kongregáció jóváhagyása, és az egész országban vagy régióban azonosnak kell lennie.⁷¹⁷ Az utóbbi pontokban a szabályozás az affiliációnál leírtaknak megfelelően alakul.

⁷¹¹ *Normae*^{ag}. III. 11.

⁷¹² U.o. IV. 12.

⁷¹³ U.o. IV. 13.

⁷¹⁴ U.o. IV. 14.

⁷¹⁵ *Normae*^{ag} IV. 15.

⁷¹⁶ U.o. IV. 16.

⁷¹⁷ U.o. IV. 17.

Ahhoz, hogy az aggregációt kezdeményezze a fakultás, előzetesen le kell folytatnia egy alapos vizsgálatot⁷¹⁸ a megbízott delegátusnak vagy a bizottságnak, amiben meg kell arról győződni, hogy az intézet vajon megfelel-e az előírt követelményeket.⁷¹⁹ Ezért a fakultás nagykancellárjának meg kell küldenie a Kongregációnak a következőket: egy jelentést a fakultás döntésével együtt az intézet helyzetéről;⁷²⁰ az intézet szabályzatát;⁷²¹ a teljes tanulmányi programot (filozofikum és teologikum) az első és a második ciklus tekintetében minden egyes évre lebontva, a tárgyakhoz tartozó óraszámokat. Továbbá a második ciklusra választott specializációt;⁷²² az intézet tanárainak tudományos életrajzát és publikációit;⁷²³ a hallgatók létszámát minden egyes évfolyamra lebontva; és végül azt a megnevezést, amit a fokozatokra használni kívánnak.⁷²⁴

A Nevelésügyi Kongregáció az aggregációt öt év próbaidőre engedélyezi először, majd amennyiben minden rendben zajlik újabb öt évre megújítja. Majd ezután, ha továbbra is mindenben megfelelnek az előírt feltételeknek, meghatározatlan időre kapják a hosszabbítást. Az vonatkozó engedélyt akkor vonja vissza a Kongregáció, ha az adott intézet esetében azt tapasztalja, hogy a tanárok és hallgatók létszáma, valamint az oktatásban és a kutatásban a tudományos szint tekintetében a korábban a fakultás által meghatározott feltételek már nincsenek meg.⁷²⁵ Mielőtt az aggregációs határozatot kiadják, az intézet tanárainak rendelkezniük kell a Szentszék által kiadott *nihil obstat* engedéllyel, a *Sapientia Christiana* 27. és 28. cikkelyekben leírtak,⁷²⁶ valamint a fakultás

⁷¹⁸ „...in primis accurate exploret...”

⁷¹⁹ *Normae*^{ag} V. A. 18.

⁷²⁰ U.o. V. A. 19. a,

⁷²¹ U.o. V. A. 19. b,

⁷²² U.o. V. A. 19. c,

⁷²³ U.o. V. A. 19. d,

⁷²⁴ U.o. V. A. 19. e,

⁷²⁵ U.o. V. B. 20.

⁷²⁶ A *Sapientia Christiana* konstitúció 27. 1.§. szerint azoknak a tanároknak, akik hittel és erkölccsel összefüggő tárgyat tanítanak hitvallást kell tenniük, majd a nagykancellártól *missio canonica*-t kapnak, hiszen nem a maguk, hanem az Egyház nevében tanítanak. A többi tanár engedélyt kap a nagykancellártól a tanításra. A 2.§. szerint pedig, azok a tanárok akik állandó kinevezést kapnak, vagy a legmagasabb tanári rendbe lépnek, vagy mindlét esetben, ha a

szabályzatában meghatározottak szerint.⁷²⁷ Amikor a nagykancellár kérvényben kéri, hogy a Kongregáció újítsa meg az aggregációt, tegyen jelentést annak addigi eredményeiről.⁷²⁸ A dokumentum IV. és V. részében leírtakban a szabályozás – néhány speciális ponttól eltekintve – az affiliációnál leírtaknak megfelelően alakul, ahogyan azt *Notio* III. és IV. részében már láthattuk. Amivel ez a dokumentum többet tartalmaz az előzőnél, az a második ciklus és a specializáció említése, melyek rendjét szintén meg kell vizsgálnia a fakultásnak a folyamat elindítása előtt. Továbbá az együttműködést akkor is megszüntetni rendeli a Kongregáció, ha a kutatásban nem megfelelő a tudományos szint. A harmadik többlet pedig, a tanárok részére szükséges *nihil obstat*, melynek megléte az egyetemekhez hasonló elbírálás miatt kell az intézetnek teljesítenie.

3.3. Függelék a specializációról

Végül a Kongregáció a dokumentum függelékében tesz néhány megállapítást a második ciklus specializációjával kapcsolatban. Ezt is fontos részleteiben tárgyalnunk, hiszen mint láttuk, ez a specializáció az aggregáció sajátos jellemzője. Ennek fogalmát a dokumentum így határozza meg:⁷²⁹ „*Secundus cyclus Instituti Theologici aggregati – pariter ac Facultatis aggregantis – dicitur „specializationis”, eo quod profundius alicuius disciplinae rheologicae studium complectitur ac simul usu scientificae investigationis methodi plenius studentes excercet. Quapropter in eo disciplinae speciales secundum propriam specializationis indolem traduntur, et simul seminaria et*

szabályzat azt írja elő; a Szentszék által adott *nihil obstat* nyilatkozatot kell kapniuk. A 28 cikkely szerint ehhez a legmagasabb tanári kategóriába lépéshez szükséges feltételek a következők (a megfelelő időintervallum letelte után): az oktatásban való jártasság, alkalmasság a kutatási feladatokra, tudományos publikációk közlése, együttműködő szellem a tanításban és a kutatásban és az elkötelezettség a fakultás irányába.

⁷²⁷ *Normae*^{as} V. B. 21.

⁷²⁸ U.o. V. B. 22.

⁷²⁹ *Normae*^{as} Appendix a,

exercitationes habentur ad scientificae investigationis theologicae usum acquirendum.”⁷³⁰

A második ciklus elindításához a következő feltételeket kell teljesíteni: először szükséges egy specializációs terület, melyet a megfelelő feltételek szerint maguk a résztvevő felek választhatnak ki. Másodsor fontos, hogy a tanulmányok rendjét ezzel a specializációval összhangban szervezzék meg. Végül a harmadik feltétel, hogy a második ciklusban a tudományos módszert teljes körűen alkalmazzák⁷³¹ Tulajdonképpen már itt tetten érhető, hogy az aggregáció elindításához az egyházi egyetemeken a második ciklusnál megkövetelt feltételeket kell teljesíteni: egy különleges specializáció mentén kell az oktatást megszervezni, és emellett tudományos követelményeknek megfelelő kutatást kell folytatni. Ennek tárgya nem más, mint „*egy bizonyos szekciója a teológiai diszciplínáknak.*”⁷³² Azaz a teológiai tudományokon belül egy részterületet kell kiválasztani. A tanulmányok rendjét úgy kell megszervezni az intézetben, hogy a hallgatók valóban jártasak legyenek abban a kiválasztott specializáció területén. Ez a jártasság a területhez tartozó tárgyak elsajátításában és a teológiai tudományos kutatás módszereinek ismeretére és használatát vonatkoznak. Emiatt – hiszen ez az egész teológiai tudománynak csupán egy speciális részét mutatja be – a második ciklusban oktatott tárgyakat, vagyis kurzusait „speciális”-nak⁷³³ nevezzük, míg a az első ciklus tárgyait – mivel a bakkalaureátus megszerzéséig a teológiai tudományok egészét, általános jelleggel tekinti át – „generális”-nak⁷³⁴

⁷³⁰ „Az aggregált teológiai intézet második ciklusa – éppen úgy, mint az aggregáló fakultásé is – amit specializációnak hívunk, magában foglalja egy bizonyos teológiai diszciplína mélyebb tanulmányozását, és ugyanekkor (=ezzel párhuzamosan) a hallgatók a tudományos kutatás módszerét teljesebben (=behatóbban) gyakorolják. Ennélfogva ebben (a ciklusban) a speciális diszciplínákat a sajátos, különböző természetüknek megfelelően tanítják, és ugyanakkor szemináriumok és gyakorlatokat tartanak a teológiai tudományos kutatásokra való alkalmasságuk megszerzésére.” (saját fordításban)

⁷³¹ *Normae*^{as} Appendix b,

⁷³² *U.o.* Appendix c,

⁷³³ „*disciplinae speciales*”

⁷³⁴ „*disciplinae generales*”

nevezzük.⁷³⁵ Ezért kell különös figyelmet fordítani arra, hogy a speciális kurzusokat eredményesen és nagy összhangban tanítsák, annak érdekében, hogy a hallgatók ez idő alatt valóban mélyebben tanulmányozzák és értsék meg a kiválasztott specializációs tantárgyait. Ezenfelül, az adott szakterület sajátos tudományos módszerébe is teljesebb betekintést kell, hogy nyerjenek a tanulók, mint az első ciklusban.⁷³⁶ Kiemelkedően fontosak a szemináriumok és gyakorlatok, a tudományos módszer elsajátításában, egy írásbeli értekezéssel együtt.⁷³⁷ A második ciklus végén fontos, hogy a hallgatók bizonyítsák a teljes tudományterületen való jártasságukat és, a képzés kielégítő voltát, ezzel a ciklussal összhangban.⁷³⁸ Összefoglalásul a specializáció legfontosabb jellemzői tehát: *a*, egy teológiai részterület oktatása *b*, az ebben való valódi jártassága a hallgatóknak *c*, a terület tudományos módszerének megismerése a kutatásban *d*, mindezen ismeretekről való számadás a ciklus végén. Ezek együttesen biztosítják, hogy a ciklus eredményeként a hallgatók a licenciátusi fokozat megszerzésével valóban az első ciklusnál részletesebben és alaposabban ismerjenek meg egy teológiai részterületet és az ott szerzett ismereteket hasznosítani tudják a további kutatásban.

4. AZ INKORPORÁCIÓ

Az inkorporáció az intézményes együttműködés, legmagasabb szintű, harmadik foka. Fogalmát az Ordinationes 48. cikkelyének 2§-ban találjuk: „*Incorporatio est insertio in Facultatem alicuius Instituti, quod secundum vel tertium vel utrumque cyclum complectatur, ad respondentes gradus academicos per Facultatem consequendos.*”⁷³⁹ A definícióból is kitűnik, hogy itt áll fenn a

⁷³⁵ *Normae*^{ag} Appendix d,

⁷³⁶ *Normae*^{ag} Appendix e,

⁷³⁷ U.o. Appendix f,

⁷³⁸ U.o. Appendix g,

⁷³⁹ „Az inkorporáció egy intézetnek a beillesztése a fakultásba, amely a második vagy a harmadik ciklust, vagy mindkettőt magában foglalja, a megfelelő akadémiai fokozatoknak a fakultás által (történő) elérésére.” .”(saját fordításban)

legszorosabb kapcsolat az intézet és az egyetem között, hiszen az előbbi jogilag beépül az utóbbiba. Hallgatói megszerezhetik a licenciátusi és/vagy a doktori fokozatot. Természetesen ettől még nem válik fakultássá, hiszen nincs benne működő első ciklus, és az általa felkínált képzési terület is igen szűk.⁷⁴⁰ Az aggregáció és az inkorporáció elég ritka, az utóbbira példa a Szt. Ágoston Patrisztikai Intézet és a Szerzetesi élet Teológiájának Claretianum Intézete a római Pápai Lateráni Egyetemhez.⁷⁴¹ Ez az együttműködési forma, ugyan az aggregációhoz hasonlóan szűkre szabott kutatási és oktatási terű, de mégis, tudományos értéke valódi, és bár nem történik új fakultás alapítása, az ott tanulók mégis megszerezhetik a kívánt tudományos fokozatokat.

5. ÖSSZEFOGLALÁS

Mint láttuk a bemutatott formák célja, hogy ezek egy akadémiai fokozat megszerzését teszik lehetővé, egy (eredetileg) alacsonyabb szintű intézet növendékei számára. Az affiliáció, mely a bakkalaureátus megszerzésére irányul, egy viszonylag egyszerűen megvalósítható forma, melyet a Kongregáció által ajánl főleg az egyházmegyei szemináriumok számára. Az aggregáció, egy szűkebb specializációs területen képi a hallgatókat, célja, hogy a második ciklus elvégzésére segítse a növendékeket és ezzel valódi és speciális jártasságot szerezzen benne. Az inkorporáció pedig igen ritka, a fakultásba való egészen szoros bekapcsolódást eredményez, a második és/vagy harmadik ciklus elvégzésére és a licenciátus és/vagy doktorátus megszerzésére irányul. Mindhárom forma alkalmas arra, hogy új fakultások alapítása helyett, a különböző szintű intézetek ilyen irányú fejlesztésével válaszoljanak a képzés iránt felmerülő igényekre. A három forma együtt tárgyalása estelegesen azt a téves nézetet keltheti, hogy ezek szükségszerűen következnek egymás után és egymásból, és egy adott intézet szükségszerűen végig járja ezeket a lépcsőket.

⁷⁴⁰ Vö. DEZZA, P., *Pianificazione delle Facoltà e mutua collaborazione* in *Seminarium* 20 (1980) 596.

⁷⁴¹ U.o.

Ehelyett a valóságban a legtöbb affilált intézet mindvégig megmarad ezen a fokozaton. Az aggregációt csak akkor szükséges kezdeményezni, ha az intézet fel tud mutatni olyan specializációs területet, amelyben hallgatóit valódi mélységben be tudja vezetni a specializáció tárgyaiba és a kutatásba. Az inkorporáció pedig egészen ritka forma a második és a harmadik ciklus tekintetében.

Végül az intézményes együttműködési formák gyakorlatát bemutatva a magyarországi hittudományi főiskoláink ⁷⁴² affiliációs és aggregációs együttműködéseit szeretnénk röviden vázolni. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemhez affilálódott az Egri-⁷⁴³, az Esztergomi-, a Szegedi-, valamint a Veszprémi Hittudományi Főiskola (ez utóbbi 1999-ben). A Győri Hittudományi Főiskola a Római Lateráni Egyetemmel (1999), a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola ⁷⁴⁴ pedig a Szent Anzelm Pápai Egyetemmel kötött ugyanilyen megállapodást. Az intézményes együttműködés legmagasabb fokán hazánkban a Nyíregyházi Hittudományi Főiskola áll, mely az 1995-ös affiliációs megállapodás után (Magyarországon az első főiskola, melyet affiláltak) 2006-ban

⁷⁴² A rendelkezésünkre álló adatok alapján Magyarországon jelenleg a Pécsi Hittudományi Főiskola az egyetlen, amely nem kötött affiliációs megállapodás egyetlen egyetemmel vagy fakultással sem.

⁷⁴³ A Egri Hittudományi Főiskola Kreditrendszerű Tanulmányi és Vizsgaszabályzatából: „8.§ 1, A Katolikus Nevelés Kongregációja rendelkezése alapján a hittudományi főiskolánkon is meg lehet szerezni az első akadémiai fokozatot, a bakkalureát, mivel főiskolánk a PPKE Teológiai Karához affilálódott. 2, A bakkalureát azok a hallgatók kaphatják meg, akik: A kötelező teológiai alapprogram (jele: A) teljesítése, a választható programból (jele: B) 53 tanegység teljesítése, a pedagógiai program (jele: D) teljesítése, a 2-2 félév héber és görög nyelvtanulás (ez az 53 kredit része), a jurisdikciós szigorlati vizsga, a bakkalureátusi dolgozat, vagyis legalább 50 oldal terjedelmű, a tudományos metodológiának megfelelő dolgozat, és a bakkalureátusi szigorlat” Ld. www.eghf.hu/files/szabalyzat-nappali.pdf

⁷⁴⁴ A Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Hallgatói tanulmányi és vizsgarendjéből: ”279.§ (2) Mivel a Főiskola Teológus szakja ill. mesterszakja a római Szent Anzelm Pápai Egyetem (Pontificio Ateneo Sant’Anselmo) által affiliált, a Teológus mesterszakon kiemelkedő teljesítményt nyújtó hallgatók kérelmezhetik a Szent Anzelm Pápai Egyetem teológiai baccalureátusi fokozatát is. A kérelmeket a Főiskola rektorához kell benyújtani, aki az oktatók véleményének kikérése után, a Szenátus beleegyezésével terjeszti fel a kérelmeket a szükséges dokumentációval a Szent Anzelm Pápai Egyetemnek.” Ld. www.sapientia.hu/szabalyzatok/Hallgatoi_tanulmányi_es_vizsgarend.pdf

aggregáció ⁷⁴⁵ szintjére lépett anyaintézményével, a Pápai Keleti Intézettel. Ezekkel a kapcsolódási programokkal a papképzés, valamint a világi krisztushívők képzését is ellátó hittudományi főiskoláink biztosítani tudják a színvonalas képzés követelményeit. Ugyanakkor viszont, hosszútávon komolyan végig kell gondolni a hazai hittudományi képzés szerkezetét, mert a csökkenő hallgatói létszám, és az intézmények relatíve magas száma miatt rövid időn belül komoly nehézségeket okozhatnak. Ráadásul a sok főiskola miatt az oktatói helyek betöltése is sok nehézséget jelent, amikor a papság amúgy is létszámhiánnyal küzd.

Az affiliációval kapcsolatban jegyzi meg KUMINETZ Géza, és ezzel teljesen egyetértünk: *„Célszerű lenne, ha a HTK (=Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar) által affiliált főiskolák tanterveit a HTK szinkronizálná, s alapvetően meghatározná az előírt minimális követelményrendszert (tankönyv, óraszám, egyes traktátusok), valamint egységesítené a kívánt anyagi hozzájárulást. ... Az egységes követelményrendszer átjárhatóvá és egyöntetűvé tenné a katolikus felsőoktatást, legalábbis a hitéleti szakok tekintetében.”* ⁷⁴⁶ Fentebb a nyilvánosságra hozott két szabályzatokból találunk idézeteket, hogy képet kaphassunk az affiliáció gyakorlati megvalósulásáról, egy a Pázmány Péter Katolikus Egyetemhez, és egy római egyetemhez kapcsolódó főiskolánkon..

⁷⁴⁵ A Főiskola *Licenciátusi ciklus szabályzata* így rendelkezik: *„1.A Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola (a továbbiakban: Intézet) a második tanulmányi ciklussal közvetlen célként a teológiai ismereteknek a teológia-tudomány egy meghatározott területén belüli elmélyítését és kiteljesítését, valamint a hallgatóknak a kutatási módszerekbe történő elméleti és gyakorlati bevezetését tűzi maga elé. A két ciklus szervesen kötődik egymáshoz, ugyanakkor a második ciklus világosan elkülönül az elsőtől. Az első ciklus alapvetés, mely a hallgató számára összképet ad a keresztény misztériumról és a fő teológiai tárgyakról. A második ciklus specializáció. Célja a megértésnek és az ezzel összefüggő módszertani kérdések jelentőségének elmélyítése. 2. Az Intézet két specializációs irányban teszi lehetővé a keleti teológiai licenciátus megszerzését: teológiai-patrisztikus, illetve egyháztörténelmi-liturgikus irányban. Ld. www.atanaz.hu/foisk/to/lic_szab.htm*

⁷⁴⁶ KUMINETZ, G. : *Az affiliáció fogalma a Katolikus Egyház jogrendjében* Kánonjog 5 (2003) 26.

A kiadott kongregációs dokumentumok tehát, ma hathatós segítséget nyújtanak ahhoz, hogy ezeket a megállapodásokat az alkalmas intézmények között megkössék, és a bennük megfogalmazott szempontok alapján fenntartsák. Nagyon fontos, hogy a kezdeményező egyetemek és fakultások éljenek az előírt ellenőrző szerepükkel, különösen is a fokozatok kiadásakor szükséges záróvizsgákkal kapcsolatban, illetve a tankönyvek és tanmenetek felülvizsgálatakor. Elsősorban az affiliáció minél több helyen való megfelelő alkalmazása tűnik elkerülhetetlennek az egyes egyházmegyei szemináriumokkal⁷⁴⁷ kapcsolatban, hiszen ezzel a jövő papságának egy biztosabb teológiai tudományos háttere alakulhat ki. A többi együttműködési forma csak megfelelő előkészítés után, egy jól megválasztott, de szűk specializációs területen hozhat eredményeket, és adhat az egyes intézményeknek sajátos karaktert.⁷⁴⁸

Végül – a következő oldalon – összefoglaljuk az egyes jogintézmények közti legfontosabb hasonlóságokat és különbségeket, a könnyebb áttekinthetőség kedvéért.

⁷⁴⁷ Vö. *Sapientia christiana* 62. n. 2.

⁷⁴⁸ Örvendetes jelenség Magyarországon az affiliációs szerződések igen magas aránya, valamint a hazánkban működő első aggregált intézmény működése. Viszont az előbbiekkal kapcsolatban szintén felmerül a képzések egységesítésének igénye. Természetesen a téma bonyolultsága komoly tervezést és az egyes érintettek közötti hatékony kommunikációt feltételez és további átgondolást, a helyzet reális felmérését igényli, különösen is a következő években várható hallgatói létszám alakulásával kapcsolatban.

Az intézményes együttműködési formák áttekintése

	I. AFFILIÁCIÓ	II. AGGREGÁCIÓ	III. INKORPORÁCIÓ
1. LÉNYEGE	intézményes együttműködési forma , az új alapítások lehetséges alternatívája		
2. ALANYAI	egy egyetem vagy fakultás és egy eredetileg nem egyetemi szintű felsőoktatási intézet között, lehetőleg azonos országban/régióban		
3. KEZDEMÉNYEZŐJE	a fakultás akadémiai tanácsa , a helyi hierarchiával egyetértésben		
4. JÓVÁHAGYÓJA	a Nevelésügyi Kongregáció , határozat útján a helyi püspöki konferencia és szakértők megkérdezése után		
5. A FOKOZAT KIADÓJA	mindig a fakultás		
6. A KAPCSOLAT FOKA	VINCULUM (együttműködési kötelék a fakultás és az i. között)	CONIUNCTIO (összekapcsolódás a fakultással)	INSERTIO (beilleszkedés a fakultásba)
7. CÉLJA	a bakkalaureátus	a bakkalaureátus és a licenciátus	a licenciátus és/vagy a doktorátus
8. A TANULMÁNYOK TERMÉSZETE	diplomához kapcsolódó alaptanulmányok	alap és posztgraduális szűk specializációval	posztgraduális szűk specializációval
9. AZ INTÉZETRE VONATKOZÓ TÖRVÉNY	nem vonatkozik rá a Sapientia Christiana	érvényesek rá a Sapientia Christiana rendelkezései	
10. AJÁNLÁSA	a Kongregáció kifejezetten ajánlja	nehezebben megvalósítható jogintézmény, csak ha valóban teljesülnek a szükséges feltételek	
11. GYAKORISÁGA	igen gyakori (pl.:nagyszemináriumok)	viszonylag ritka	
12. MAGYARORSZÁGON	a Hittudományi Főiskolák valamely Egyetemhez	Nyíregyházi G.k. Főisk. a Keleti Intézethez	nincs

3. A BOLOGNAI FOLYAMAT ÉS HATÁSA A SZENT TUDOMÁNYOKAT OKTATÓ INTÉZMÉNYEKRE

1. A TÉMA ELHELYEZÉSE ÉS A FOLYAMAT TÖRTÉNETE

A XXI. századi nemzetközi – és különösen az európai – felsőoktatást alakító, meghatározó folyamatokat számba véve első helyen kell foglalkoznunk azzal a valósággal, amit bolognai folyamatnak nevezünk. Mivel az eredeti célkitűzésben megfogalmazott 2010-es év küszöbén vagyunk, már van lehetőségünk arra, hogy az első értékelést, és néhány alapvető megállapítást tegyünk a tárgyalt kérdéssel kapcsolatban. Mivel az Apostoli Szentszék 2003-ban csatlakozott a folyamathoz, immár az egyházi felsőoktatási intézmények is érintettek a történetekben, továbbra is fenntartva azt a sajátos autonómiát, melyet az Egyház magáénak vall oktatási intézményeivel kapcsolatban. Magyarország kezdetektől fogva részt vesz ebben az európai kezdeményezésben és az utóbbi években az összes hazai felsőoktatási intézmény átalakulása megindult, jelenleg is zajlik, ennek mértékét és a hosszú távú hatásokat most még nehéz felmérni.

A folyamat előzményeként említhető a Lisszaboni szerződés⁷⁴⁹ (1997. április 11.), mely⁷⁵⁰ az egymástól eltérő felsőoktatásban használt fokozatok elismeréséről⁷⁵¹ szól.⁷⁵² A következő lépés az ún. sorbonne-i nyilatkozat⁷⁵³ mely

⁷⁴⁹ *Convention on the Recognition of Qualifications Concerning Higher Education in the European Region*, Lisbon, 11 April 1997, in *The European Treaty Series* n.165.

⁷⁵⁰ Vö. ESPOSITO, B., *L'adesione della Santa Sede al Processo di Bologna* in *Folia canonica* 9. (2006) 199.

⁷⁵¹ A dokumentum főbb irányvonalairól U.o. 200.

⁷⁵² A kölcsönös elismeréssel kapcsolatos problémák a következőkben foglalhatók össze ESPOSITO megállapításai szerint: 1. azoknak a fokozatoknak az összehasonlítása, melyek az egyetemre való bejutáshoz szükségesek: a, az egyetem előtti tanulmányok időtartalma (kb. 12-13 év) b, az esetek, amikor az egyetemre való bejutáshoz kizárólag a megfelelő fokozat birtoklása szükséges; c, a beiratkozáshoz szükséges nyelvismeret megkövetelése; d, az esetek, amikor a beiratkozás nem lehetséges diploma nélkül; 2. a tanulmányok folytatásának elismerésével kapcsolatos kérdések (a

annak szükségességét⁷⁵⁴ fogalmazta meg, hogy Európa egységes rendszert alkosson a felsőoktatásban, a diplomák kölcsönös elismerésével, de tekintettel a különféle nemzeti sajátosságokra.⁷⁵⁵ A bennük található gondolatok együtt jelennek meg a Bolognai Nyilatkozatban, mely az egész folyamat névadó dokumentuma és legfontosabb első állomása.

Hogyan foglalható össze a bolognai folyamat lényege? Az egyes európai kormányok közös kezdeményezése az volt, hogy egy „*európai Felsőoktatási Térség létrehozását célzó európai reform-folyamat*”⁷⁵⁶ induljon meg az európai felsőoktatásban. Célja „...*egy nemzetközi együttműködésen és a felsőoktatási intézmények közötti kapcsolatokon alapuló, mind az európai, mind a világ más részeiből származó hallgatók és a felsőoktatásban dolgozók számára vonzó Európai Felsőoktatási Térség létrehozása.*”⁷⁵⁷ A kezdeményezést 30 ország felsőoktatásért felelős miniszterei írták alá⁷⁵⁸, mára pedig, gyakorlatilag minden fontos európai kormány csatlakozott hozzá.⁷⁵⁹ A projekt jelentőségét és hatását az

tanulmányok ideje alatt és utána a különböző egyetemek részéről) 3. a különböző akadémiák fokozatok elismerésével kapcsolatos kérdések. V.ö. ESPOSITO, B., *L'adesione della Santa Sede al Processo di Bologna* in *Folia canonica* 9. (2006) 199-200.

⁷⁵³ *Joint Declaration on Harmonisation of the Architecture of the European Higher Education System (Sorbonne Joint Declaration)*, by the four Ministers in charge for France, Germany, Italy and the United Kingdom, Paris, the Sorbonne, May 25 1998, in www.bologna-berlin2003.de/en/main_documents/index.htm, consultato l' 11.XII-2005

⁷⁵⁴ A dokumentum főbb irányvonalairól ld. ESPOSITO, B., *L'adesione della Santa Sede al Processo di Bologna* in *Folia canonica* 9. (2006) 200.

⁷⁵⁵ Ld. U.o. 200.

⁷⁵⁶ OKTATÁSI ÉS KULTURÁLIS MINISZTERIUM: *A bolognai folyamat*
www.okm.gov.hu/main.php?folderID=603

⁷⁵⁷ U.o.

⁷⁵⁸ EUROPIAN MINISTERS OF EDUCATION, *The Bologna Declaration of 19 June 1999*
www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/MDC/BOLOGNA_DECLARATIO_N1.pdf

⁷⁵⁹ *A bolognai folyamatban részt vevő országok, betűrendben: Albánia, Andorra, Ausztria, Azerbajdzsán, Belgium, Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Ciprus, Csehország, Dánia, Egyesült Királyság, Észtország, Finnország, Franciaország, Görögország, Grúzia, Hollandia, Horvátország, Írország, Izland, Lengyelország, Lettország, Liechtenstein, Litvánia, Luxembourg, Macedónia, Magyarország, Málta, Moldova, Montenegró, Németország, Norvégia, Olaszország,*

is növeli, hogy a kormányok mellett több más fontos nemzetközi intézmény is részt vesz benne, ezzel is tágítva az együttműködés határait.⁷⁶⁰ Maga a folyamat jól illeszkedik azokba az egységesülési tendenciákba, melyek Európát a második világháború befejezését követően jellemezték előbb annak nyugati felében, és amelybe az 1989-1990. évi fordulatot követően immár a kontinens keleti fele is bekapcsolódott. Ma már ennek „vonzáskörzete” lett több olyan állam is, melyek csak igen tág értelemben sorolhatók a történelmi öreg-kontinenshez (pl. Törökország). A kezdeményezők felismerték, hogy a határok átjárhatósága, a munkaerő és az anyagi- és szellemi eszközök szabad áramlása teljesen megváltoztatja a felsőoktatási intézmények helyzetét. Hiszen éppen az egyetemek és főiskolák a kulcsai egy olyan tudás megszerzésének, mellyel az állampolgárok alkalmassá válnak arra, hogy tágas „hazájukban”, a nyitott Európában tanuljanak, vállalkozzanak, dolgozzanak és éljenek sajátos szabadságukkal, és ezzel gyarapítsák azt a közösséget is, ahol születtek, és esetlegesen azokat a társadalmakat is, ahol rövidebb időre vagy akár állandóra is új lakóhelyet találnak maguknak. (Nyilván ez elsősorban az Európai Unió 27 tagországára vonatkozik, mely élen jár a nyitottság terén.)⁷⁶¹ Ugyanakkor, magában a felsőoktatási

Oroszország, Örményország, Portugália, Románia, Spanyolország, Svájc, Svédország, Szentszék, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia, Törökország, Ukrajna

OKTATÁSI ÉS KULTURÁLIS MINISZTERIUM: *A bolognai folyamat*

www.okm.gov.hu/main.php?folderID=603

⁷⁶⁰ Ilyen szervezetek: Az Európa Tanács, az Európai Bizottság, az UNESCO CEPES (Az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szakosított Szervezetének Európai Felsőoktatási Központja), a hallgatók, oktatók és kutatók különböző szervezetei (pl. az Európai Egyetemi Szövetség (EUA= European University Association), az Európai Hallgatók Nemzeti Uniói (ESIB= National Unions of Students in Europe), az Európai Felsőoktatási Intézmények Szövetsége (EURASHE), az Európai Hallgatói Egyesület (ESU), az Európai Felsőoktatási Minőségbiztosítási Szövetség (ENQA), az Oktatási Internacionálé Páneurópai Szervezete stb.)

⁷⁶¹ Vö. „Az utóbbi évek rendkívüli vívmányainak köszönhetően az európai folyamat, egyre növekvő fontosságú, az életet ténylegesen befolyásoló realitássá vált az Európai Unió és annak polgárai számára. A kitáguló lehetőségek és a többi európai országgal mélyülő kapcsolatok ennek a realitásnak szélesebb dimenziót kölcsönöznek. Mindemellett tanúi lehetünk a politikai és az akadémiai világban, valamint a közvéleményben annak a növekvő tudatosságnak, amely egy teljesebb és kiszélesedő Európa megalapítására vonatkozik, amely felépíti, és fokozatosan erősíti intellektuális, kulturális, szociális, tudományos és technológiai dimenzióit. A Tudás Európája ma

hagyományban is benne rejlik az a cél, hogy a hallgatóknak lehetősége legyen megismerni más országok kultúráját, oktatását és ezzel tágítsák tovább azt a tudás-horizontot, aminek bővítése végett felsőfokú tanulmányokat folytatnak.

A folyamat lényeges célkitűzései a következő pontokban foglalható össze:

1. A felsőoktatási rendszerhez csatlakozó országok úgy alakítják át a meglévő struktúrákat, hogy olyan képzéseket kínáljanak fel a hallgatók számára, melyek könnyen értelmezhető és érthető és egymással összehasonlítható fokozatok kiadásával végződjenek.

2. A képzés átalakításának legfontosabb jellemzője, hogy a felsőfokú alapvető tanulmányok szerkezetében kétszintű képzést hoznak létre, egy ún. alapképzési (undergraduate) és egy mesterképzési (graduate) program keretében. Erre épül rá a továbbiakban a doktori fokozat megszerzésére irányuló tanulmányok szintje, és így jön létre egy háromszintű komplex és teljes képzés, ami lefedi a teljes felsőoktatási palettát.

3. A képzés áttekinthetőségét segíti, valamint a tanulmányok összehasonlíthatóságát javítja, hogy a folyamat bevezeti az ún. kredit-rendszert, mely meghatározott tanegységekre bontja le a képzést, megadva azok sajátos kreditpontban kifejezhető értékét.

4. A hallgatók, oktatók és dolgozók esélyegyenlőségének megteremtéséhez és a nagyobb mobilitásához szükséges intézkedések foganatosítására van szükség. (szolgáltatásokhoz való hozzájutás, társadalombiztosítási kérdések megoldása)

már széleskörűen elismert nélkülözhetetlen eleme a társadalmi és emberi fejlődésnek, az európai polgári lét megszilárdításának és gazdagodásának. Olyan elhanyagolhatatlan komponens, amely lehetővé teszi, hogy a polgárok elsajátíthassák azokat a legfontosabb tulajdonságokat, amelyek által képessé válnak arra, hogy a közös értékek vállalásával és a közös társadalmi és kulturális térhez való tartozás tudatosságával szembenézzenek a közelgő új évezred kihívásaival. Ma már általánosan elismert az oktatás és az oktatásban történő együttműködés fontossága egy stabil, békés és demokratikus társadalom kifejlesztésében és megerősítésében, különös tekintettel Délkelet-Európa helyzetére.” EUROPIAN MINISTERS OF EDUCATION, The Bologna Declaration of 19 June 1999.

www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/MDC/BOLOGNA_DECLARATIO_N1.pdf

5. Minél teljesebb körű együttműködés megvalósítása az európai egyetemek és intézmények között.⁷⁶²

Ezeket a célkitűzéseket a résztvevő kormányok az egyetemek sajátos autonómiájának tiszteltben tartásával kívánják megvalósítani.

Áttekintve a bolognai folyamat működését megállapíthatjuk, hogy az „... nem nemzetközi jogi szerződés, hanem az aláírók önkéntes politikai kötelezettségvállalása,⁷⁶³ miszerint összehangolják,⁷⁶⁴ összehasonlíthatóvá és átjárhatóvá teszik felsőoktatási rendszereiket: létrehozzák az Európai Felsőoktatási Térséget. Az önkéntes vállalás a kulcsszó, ez határozza meg a munkamódszert és a döntési mechanizmusokat is. A bolognai folyamat olyan munkaprogram mentén halad előre, melynek irányát a részt vevő országok felsőoktatásért felelős minisztereinek kétévente tartott találkozói⁷⁶⁵ határozzák meg. A miniszteri találkozót a Nemzetközi Bologna Csoport (BFUG) készíti elő.

⁷⁶² Vö. Bolognai Nyilatkozat tételeivel.

⁷⁶³ Ezzel összhangban áll: „... esso non si basa su un trattato internazionale a carattere vincolante per i governi dei vari paesi: anche se i ministri responsabili hanno sottoscritto documenti di vario tipo, ciascuno Paese – e la sua comunità accademica – aderisce liberamente e volontariamente ai principi concordati, sollecitato soltanto dal desiderio di realizzare un obiettivo comune.” ESPOSITO, B., *L'adesione della Santa Sede al Processo di Bologna* in *Folia canonica* 9. (2006) 201.

⁷⁶⁴ „l'armonizzazione dei sistemi di istruzione europei, ma persegue il mantenimento della loro diversità, sia pur all'interno di una cornice comune e si impegna a costruire relazioni sempre più proficue tra Paesi e sistemi d'istruzione diversi, mantenendone al contempo la specificità propria di ciascuno.” U.o.

⁷⁶⁵ Az eddi találkozók helyszínei és időpontjai: Bologna (1999. jún. 18-19.), Prága (2001 máj. 18-19), Berlin (2003. szept. 18-19), Bergen (2005. máj. 19-20.) Ennek az időszaknak részletes bemutatását ld. ESPOSITO 203-212. London (2007. máj. 17-18.) és Leuven/Louvain-la-Neuve (2009. ápr. 28-29) A következő tervezett találkozót – a célkitűzésben megfogalmazott 2010-es esztendőben (márc. 11-12.) – éppen Budapesten és Bécsben fogják rendezni, majd ezt követi 2012-ben, 2015-ben, 2018-ban és 2020-ban tartandó miniszteri értekezlet. Vö. CONFERENCE OF MINISTERS RESPONSIBLE FOR HIGHER EDUCATION, *The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade* Communiqué in Leuven and Louvain-la-Neuve on 28-29 April 2009. www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/conference/documents/Leuven_Louvain-la-Neuve_Communicu%C3%A9_A9_April_2009.pdf

A BFUG munkája során⁷⁶⁶ merít a bolognai folyamat munkacsoportjai és a Bologna-szemináriumok munkájának eredményeiből.”⁷⁶⁷

A miniszteri találkozók között munkacsoportok vizsgálják meg az azokban vizsgált területekkel kapcsolatos kérdéseket, és ezek alapján ajánlásokat fogalmaznak meg. A csoport tagjai a résztvevő országok szakemberei valamint a különféle nemzetközi szervezetek képviselői.⁷⁶⁸ A folyamat széleskörű konzultációjához járulnak hozzá a Bologna szemináriumok⁷⁶⁹, melyek az érdeklődő szakmai közönség számára kínálnak tájékoztató és véleménycserélési lehetőséget.

A legutolsó (2009-es) találkozó után született leuveni nyilatkozatot áttekintve a folyamat konkrét eredményeit a következőkben látják az aláíró miniszterek:

⁷⁶⁶ „A Nemzetközi Bologna Csoport (BFUG) tagjai: a folyamatában részt vevő negyvenhat ország képviselői, szavazati joggal rendelkező tagként az Európai Bizottság, valamint tanácskozási joggal rendelkező tagként: Európa Tanács, UNESCO Európai Felsőoktatási Központja, Európai Egyetemek Szövetsége (EUA), Európai Felsőoktatási Intézmények Szövetsége (EURASHE), Európai Hallgatói Egyesület (ESU), Európai Felsőoktatási Minőségbiztosítási Szövetség (ENQA), Oktatási Internacionálé (EI) Páneurópai Szervezete, BUSINESS EUROPE.

A BFUG legalább egyszer ülésezik fél évente, elnöki tisztjét az Európai Unió soros elnökségét ellátó ország tölti be. A BFUG munkáját hivatott segíteni a Nemzetközi Bologna Titkárság, melyet mindig az adott két éves munkaprogramot lezáró, soron következő miniszteri találkozót szervező ország működtet. E feladatot a 2007-2009 közötti periódusban a 2009. április 28-29-i, Leuven/Louvain-la-Neuve-i találkozót rendező Benelux-államok látták el. Az általuk működtetett titkárság rendkívüli jelleggel tovább folytatja munkáját a 2010-es, Magyarország és Ausztria által közösen szervezett miniszteri találkozóiig, egy-egy magyar és osztrák munkatárssal kiegészülve.” Oktatási és Kulturális Minisztérium: A bolognai folyamat www.okm.gov.hu/main.php?folderID=603

⁷⁶⁷ U.o.

⁷⁶⁸ A legutóbbi időszakban a következő working group-ok működtek: adatgyűjtés, foglalkoztathatóság, az európai felsőoktatás globális környezetben; egész életen át tartó tanulás, mobilitás, képesítési keretrendszerek, szociális dimenzió és a bolognai folyamat eredményeinek értékelése.

⁷⁶⁹ A legutóbbi időkben rendezett Bologna-szemináriumokról ld.

<http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/BolognaSeminars/index.htm>

1. Létrejött a háromciklusú képzési szerkezet. Így a tanulmányok alapvető rendszere az egész térségben gyakorlatilag teljesen azonos.

2. Elfogadásra került az ún. Európai Felsőoktatási Térségre vonatkozó Minőségbiztosítási Sztenderdek és Irányelvek és az ehhez kapcsolódó Minőségbiztosítási Regiszter (EQAR), azaz ma már létezik az egész európai felsőoktatási rendszerre alkalmazható keret-iránymutatás, melyet a résztvevő országok elfogadnak és beépítenek a saját felsőoktatási rendszerükbe.

3. A kredit átviteli rendszer (ECTS)⁷⁷⁰ és az ún. oklevél-melléletek (Diploma Supplement)⁷⁷¹ segítségével a már megszerzett ismeretek és kiadott diplomák és tudományos fokozatok összehasonlíthatóvá váltak.⁷⁷²

Ugyanebben a nyilatkozatban a miniszterek meghatározták a következő évekre vonatkozó legfontosabb prioritásokat is:

1. Ezek között a legfontosabbnak a felsőoktatásban résztvevők körének a bővítése a szociális szempontok figyelembevételével és a méltányosság érvényesítésével.

⁷⁷⁰ „European Credit Transfer (Accumulation) System E’un sistema di credit, un modo di descrivere un programma di studi attribuendo dei crediti alle sue componenti. La definizione dei crediti nell’istruzione superiore può essere basata su diversi parametri, quali il carico di lavoro per studente, i risultati dell’apprendimento e le ore di contatto.” ESPOSITO, B., *L’adesione della Santa Sede al Processo di Bologna in Folia canonica* 9. (2006) 204.

⁷⁷¹ „The Diploma Supplement (DS) is a document attached to a higher education diploma aiming at improving international „transparency” and at facilitating the academic and professional recognition of qualifications (diplomas, degrees, certificates etc.). It is designed to provide a description of the nature, level, context, content and status of the studies that were successfully completed by the individual named on the original qualification to which this supplement is appended. ... The DS is composed of eight sections (information identifying the holder of the qualification, information identifying the qualification, information on the level of the qualification, information on the contents and results gained, information on the function of the qualification, additional information, certification of the Supplement, information on the national higher education system).” U.o.

⁷⁷² Vö. CONFERENCE OF MINISTERS RESPONSIBLE FOR HIGHER EDUCATION, The Bologna Process 2020 – *The European Higher Education Area in the new decade* Communiqué in Leuven and Louvain-la-Neuve on 28-29 April 2009.

www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/conference/documents/Leuven_Louvain-la-Neuve_Communicu%C3%A9_April_2009.pdf *Achievements and consolidation* fejezetben leírtakkal.

2. A felsőoktatási folyamat kitágítása és beillesztése egy nagyobb rendszerbe, hogy része legyen az egész életen át való tanulás programjának.
3. Javítani a felsőoktatási rendszer végeredményét jelentő diplomák érvényesítési lehetőségét a munkaerőpiacon, ennek eszközeként együttműködve annak részvevőivel, valamint konkrét programok (pl. a képzésbe illeszkedő szakmai gyakorlatok) megvalósításával.
4. Több területen szükséges a felsőoktatási intézmények mindennapi életének és tevékenységének reformja: ilyenek, hogy az iskolák hallgatóközpontúak, az innovációt és kreativitást előmozdítók, nemzetközileg nyitottak és a mobilitást minél jobban szolgálók legyenek. Szükségesnek látják továbbá az intézmények nagyobb autonómiájának szolgálatában a felsőoktatás finanszírozásának áttekintését.
5. A fentiek megvalósításához egy széleskörű adatgyűjtést tartanak hasznosnak az intézmények jobb megismerése érdekében.⁷⁷³

Az új, egységes felsőoktatási térség létrehozásának céldátuma a 2010-es esztendő, melynek idejére már konkrét, kézzelfogható módon az új és egységes felsőoktatási térséget kell megteremteni, melynek hatása már túl kell, hogy mutasson az öreg kontinens határain.⁷⁷⁴

⁷⁷³ U.o. *Learning for the future: higher education priorities for the decade to come* fejezetben leírtak.

⁷⁷⁴ „L'obiettivo fissato è che nel 2010 i sistemi d'istruzione superiore dei Paesi europei e le singole istituzioni siano organizzati in maniera tale da garantire: a, la trasparenza e leggibilità dei percorsi formativi e dei titoli di studio; b, la possibilità concreta per studenti e laureati di proseguire agevolmente gli studi o trovare un'occupazione negli altri Paesi europei; c, una maggiore capacità di attrazione dell'istruzione superiore europea nei confronti di cittadini di Paesi extra europei; d, l'offerta di un'ampia base di conoscenze di alta qualità per assicurare lo sviluppo economico e sociale perciò, dal nostro punto di vista, anche umano religioso dell'Europa.” ESPOSITO, B., *L'adesione della Santa Sede al Processo di Bologna* in *Folia canonica* 9. (2006) 199.

2. A BOLOGNAI FOLYAMAT ÉS AZ EGYHÁZI FELSŐOKTATÁS VALAMINT A SZENTSZÉK TEVÉKENYSÉGE⁷⁷⁵

Ha vizsgálni akarjuk a Szentszék szerepét a folyamatban, akkor két forrásból dolgozhatunk: egyrészt ismerjük a Nevelésügyi Kongregáció Bolognai Folyamat Bizottságának működését, az arról kiadott körlevelek ⁷⁷⁶ alapján, valamint rendelkezésünkre állnak a Szentszék munkatársai által készített „országjelentések” ⁷⁷⁷, melyek egy minden résztvevőnek egységes kérdéssorban megküldenek, hogy kétévenként maguk adjanak számot arról, hogyan haladtak előre a folyamat aktuális teendőiben.

Az Apostoli Szentszék kezdettől fogva érdeklődést mutatott az európai felsőoktatás átalakulásának kérdésében. Az elmúlt évtizedekben az Egyház kereste az egyetemek és főiskolák világában a többi intézménnyel való együttműködés lehetőségeit. Ebben különös lökést adtak a II. Vatikáni Zsinat nyomán bekövetkezett változások, melyek a világgal, a tudományos élet szereplőivel és az egész társadalommal való párbeszéd fontosságát hangsúlyozták. Ugyanakkor a zsinat utáni egyházi törvényhozás fontos állomásaként megújításra került az egyházi egyetemek és a szemináriumok élete is, így a Katolikus Egyház a maga „felsőoktatási reformját” már a bolognai folyamat előtt húsz évvel elvégezte. Mint láttuk az egyházi rendszer is három fokozatot különböztet meg a felsőoktatásba való belépéstől a doktorátus megszerzéséig, csak más tagolásban, mint a tárgyalt folyamat írja elő. Ráadásul ennek az egységes rendszernek köszönhetően nemcsak Európában, hanem az egész világon lehetővé vált a

⁷⁷⁵A most következő fejezetben leírtakhoz A. Vincenzo ZANInak, a Nevelésügyi Kongregáció altitkárának *Le università in Europa: Il „Processo di Bologna” e lo spazio comune Europeo* in *Seminarium* (2005. N. 4.) 997-1032. cikkét használtam fel. Ő az egész kérdésről teljes körű áttekintést adott és természetesen tagja a Bolognai Folyamat Bizottságnak is.

⁷⁷⁶ Az első ilyen körlevél: CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA COMMISSIONE „PROCESSO DI BOLOGNA”, *Lettera Circolare n. 1* Prot. 1237/2003. Città del Vaticano, 3 marzo 2004. in *Seminarium* (2004. N.3.) 571-577.

⁷⁷⁷ Ezek elérhetők a http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/links/Holy_See.htm honlapról.

fokozatok összehasonlítása és az egyházi intézmények közötti együttműködés is és az új tanulmányi rend a szent tudományok alapos és mélyreható megismerését tette lehetővé a hallgatók és kutatók számára. Az Egyház egyeteméről szóló felfogását is vizsgálunk kell ahhoz, hogy megértsük a Szentszék folyamatban való részvételét. Az első fontos megállapítás ebben, hogy folytonosságot látunk a középkori egyetem és az egyházi egyetem ideája között. Célja a szent tudományok oktatása, melynek végén az Apostoli Szentszék nevében akadémiai fokozatokat bocsát ki, melynek „nemzetközi” értéke van, hiszen a világon működő minden katolikus intézményben használható. Az itt megszerzett fokozatnak – amennyiben az állam elismeri a fenti képzést, mint felsőfokú tanulmányokat, vagy ha egyenesen állami egyetem keretében folyik az oktatás – egyszerre lehet kánoni és világi jogi hatása is, hiszen a fokozatot az állami jog is elismeri. Másrészt látni kell, hogy az itt folyó képzésnek – mivel sajátosan egyházi intézményekről beszélünk – hármas célja van: az egyik a szent tudományok minél magasabb szintű művelése a tudományos kutatási végzésével. A második az oktatás, a harmadik pedig, az egyházi közösség szolgálata. Ez utóbbi szempont az első két feladatnak is sajátos távlatot ad, hiszen így az oktatási és kutatási feladatok is beleilleszkednek egy nagyobb egészbe, az Egyház küldetésébe és mindennapi életébe. Azért, hogy ennek a tehát kifejezetten és elsősorban egyházi jellegű feladatnak (végső soron tehát az evangélium terjesztését és a lelkek üdvösségét) is maradéktalanul eleget tudjanak tenni az intézmények, ezért állnak az Apostoli Szentszék legfőbb irányítása alatt. Ez biztosítja a megfelelő autonómiát és szabadságot számukra.⁷⁷⁸ Így tehát fontos leszögeznünk, hogy a növendékek képzése, az igazság keresése és a tudományos élet képviselőivel való párbeszéd mellett, ezeknek az intézményeknek a célja egybeesik az Egyház legalapvetőbb küldetésével is: része kell, hogy legyen az evangelizáció nagy művének is. Amikor tehát az Egyház által fenntartott és működtet oktatási intézmények helyzetében változás következik be, a Szentszéknek vizsgálnia kell, hogy ez a változás hogyan hat ennek a missziós feladatnak az ellátásra.

⁷⁷⁸ ESPOSITO, B., *L'adesione della Santa Sede al Processo di Bologna* in *Folia canonica* 9. (2006) 213.

A folyamat másként érintette a katolikus és az egyházi egyetemeket.⁷⁷⁹ Ennek a különbségnek az alapvető oka az, hogy más és más szerepet tölt be az egyházi hatóság ezeknek az intézményekben az életében. A katolikus egyetemek, mint a korábbiakban láttuk, profán tudományok oktatásával foglalkoznak. Itt az egyházi auktoritás alapítója és/vagy fenntartója ezeknek az iskoláknak, de az ott folyó tudományos munka csak tágabb értelemben áll a hatóság irányítása alatt. Az egyházi fakultások viszont teljes egészében az Egyház sajátjai, így az ott folyó oktatás minden kérdésében teljes mértékben annak irányítása szerint kell zajlania. De mivel itt is fontos, hogy ezek az egyetemek és az általuk kiadott végbizonyítványok állami elismerést kapjanak, egyszerre kell érvényesülnie a civil és a kánoni törvényeknek. Különösen nehéz azoknak az intézményeknek a helyzete, melyekben egyszerre van egyházi és katolikus fakultás, illetve ahol az előbbiek egy nem egyházi alapítású intézmény keretében működnek. Végül kiemelkedően nagy annak a részegyháznak a feladata, amelynek ezekben az iskoláknak a lelkipásztori ellátásáról gondoskodnak, hiszen a folyamat indikálta változások kihatnak az egész intézmény mindennapi életére is.

A Nevelésügyi Kongregáció felismerte, hogy ebben az átalakulásban az egyházi intézmények lehetőséget kapnak egyfajta tanúságtétel megvalósítására, arról az elkötelezettségükről, amelyet az igazság keresése, a tudományok művelése, a szakmai munka végzése és a kultúra ápolása iránt éreznek. Ezért igyekezett a kongregáció aktív szerepet játszani az UNESCO (az ENSZ Nevelésügyi Szervezete) keretében működő a Felsőoktatás Európai Központ (CEPES) munkájában való részvételre.

A Szentszék tehát, mint azt már rögzítettük, 2003. szeptember 19.-től teljes jogú tagja a folyamatnak. Ugyanebben az évben hívták életre a Bolognai Folyamat Bizottságot⁷⁸⁰ a Nevelésügyi Kongregáció keretén belül. Ennek feladata a folyamat egészének figyelemmel kísérése, az ezzel kapcsolatos feladatokra való

⁷⁷⁹ Vö. ZANI, A. V., *Le università in Europa: Il „Processo di Bologna” e lo spazio comune Europeo in Seminario* (2005. N. 4.) 1012-1013.

⁷⁸⁰ Tagjairól lásd: CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA COMMISSIONE „PROCESSO DI BOLOGNA”, *Lettera Circolare n. 1* Prot. 1237/2003. Città del Vaticano, 3 marzo 2004. in *Seminarium* (2004. N.3.) 571-577. 1. számú mellékletét

felkészülés valamint annak kidolgozása, hogy az egyházi intézmények hogyan tudják továbbra is sajátos karakterüket megőrizni az átalakulás után is. A Szentszék a *Bologna Follow Up Group* munkájában is részt vesz, hiszen ennek a testületnek a munkája jelentősen kihat a konkrét, gyakorlati megoldások kialakításában. Ez különösen is fontos volt a kezdeti időkben, mikor a Szentszéknek világossá kellett tennie, hogy fenntartja azt az álláspontját, hogy az egyházi fakultásokon a folyamathoz való csatlakozása után is fenntartja a saját háromciklusú rendszerét.

A Bizottság több körlevélben tájékoztatta az egyházi fakultások vezetőit, a rektorokat és a püspöki kari elnököket a folyamat egyes részkérdéseiről.⁷⁸¹

Egy fontos intézkedése volt XVI. Benedek pápának hogy 2007 szeptemberében megalapította az AVEPRO ügynökséget (*Agenzia per la Valutazione e la Promozione della Qualità nelle Facoltà Ecclesiastiche*). Ennek előzménye volt, hogy a Szentszék aktív módon vett részt a miniszteri értekezleteken, a *Bologna Follow Up Group* munkájában és a szeminárium tevékenységében. Sőt éppen a Szentszék szervezésében került sor a *“The Cultural Heritage and Academic Values of the European University and Attractiveness of the European Higher Education Area”* címmel megrendezett konferenciára

⁷⁸¹ Néhány körlevél legfontosabb pontjai: - 1. körlevél: a folyamat általános bemutatása, rövid történeti áttekintéssel, mellékletben a Bolognai Folyamat bizottság tagjairól.

- 2. körlevél: a Bizottság addig elvégzett munkája, a *Bologna Follow Up Group* munkájában való szentszéki részvétel, a folyamat egyes elemeiről megfogalmazott szentszéki álláspont, aktuális feladatok (mellékletben: a diploma-kiegészítéssel kapcsolatos szabályok (1) és a kreditrendszer bevezetésével kapcsolatos alapvető információk) (2.) az ECTS rendszer ismertetése (3.)

- 3. körlevél: A *Bologna Follow Up Group* munkájában való részvétel, a bergeni találkozót, aktuális teendők a következő akadémiai évben, ajánlások. Ennek fontos megállapítást idézi ESPOSITO: „*Ciò riguarda in particolare le Facoltà di teologia che fanno parte di sistemi accademici regolati da alcuni paesi membri del Processo di Bologna. Sulla base di questa valida normativa, i tre gradi accademici ecclesiastici corrispondono pienamente ai tre gradi accademici del Processo di Bologna. E', comunque, ovvio che non si possono introdurre cambiamenti nella struttura degli studi in generale e nei relativi regolamenti dei curricula di studio senza l'esplicita approvazione di questo Dicastero.*” ESPOSITO, B., *L'adesione della Santa Sede al Processo di Bologna* in *Folia canonica* 9. (2006) 221.

Rómában (2006 március 31- április 1. között), melyet az Európa Tanács és az UNESCO CEPES is támogatott. Ennek a szervezetnek az a célja, hogy előmozdítsa a szent tudományokat oktató intézmények oktatási színvonalának növekedését és öröködjön azok tudományos tevékenységének minősége fölött.⁷⁸²

A Szentszék éppen küldetéséből fakadóan igen aktívan tevékenykedett az utóbbi években azokon a műhelymunkában, amelyek a folyamat európai hatásain

⁷⁸² Feladatairól részletesen: „*For the promotion and assessment of quality assurance in ecclesiastical academic institutions and within the limits of its competency and capacity, the Agency will carry out the following activities:*

- *to help ecclesiastical academic institutions to develop a quality culture and to make improvements in the attainment of their own ends through information, contacts and other support of the same kind;*
- *to develop, define and update procedures for internal and external quality assurance processes according to either ecclesiastical or civil, either judicial or practical requirements at the regional, national and international levels;*
- *to plan and to carry out external assessment of single institutions through the visits of experts, and to process the final corresponding reports;*
- *to elaborate and to suggest convenient measures after external assessments and to implement follow-up procedures to ensure that these measures are taken into account;*
- *to act as a source of reliable information from within and from without the field of academic institutions;*
- *to carefully choose experts for external assessment processes and to offer them a basic as well as permanent training;*
- *to promote the creation and distribution of means and adequate subsidies for the promotion of quality;*
- *to carry out other activities related with its own aims according to the requirements of time and place.*

További információ az AVEPRO-ról a ENQA (Európai Felsőoktatási Minőségbiztosítási Szövetség) honlapján található, melyben bemutatja az ügynökség tevékenységét: <http://74.125.77.132/search?q=cache:KZ0hXw26ZwJ:www.enqa.eu/files/P.%2520Franco%2520Imoda%2520Holy%2520See%25202007.doc+avepro+holy+see&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>

túlmutató, nemzetközi hatásait vizsgálja és igyekszik előmozdítani annak minél kiterjedtebb megvalósulását.⁷⁸³

A legutolsó körlevélben, melyekkel az egyházi oktatási intézmények vezetőit és a püspöki karokat tájékoztatták, a bolognai folyamat nemzeti alkalmazásában megmutatkozó azonosságok és különbségek kérdését tárgyalták.⁷⁸⁴

Végül az ország-jelentés rámutat, hogy a Szentszék a legutóbbi rendelkezésében, mellyel a vallási tudományok felsőfokú intézetinek belső, oktatási rendjét megújította a bolognai folyamattal összhangban alkotta meg és a kétlépcsős képzési rendbe illeszkedően működteti őket.⁷⁸⁵

Azonban megvizsgálva a folyamat konstitutív aspektusait,⁷⁸⁶ láthatjuk, hogy a bolognai folyamat által meghatározott rendje az egyetemi tanulmányoknak és az egyházi egyetemeken folyó oktatás működését több – és nem másodlagos – különbséget fedezhetünk fel. Ezek között a legnagyobb figyelmet az inspiráló alapelvekre és a meghatározott végcélra kell fordítani. A Bolognai folyamat ugyanis az egyetem egy új ideáját fogalmazza meg: az állampolgárok képzésének közvetlen célja, hogy munkaaktivitásukat előmozdítsa, és csak másodlagos szempont a kutatás célja. Tekintettel az apostoli szolgálat dimenziójára, mely sajátosan hozzátartozik az egyházi tanulmányok természetéhez nyilvánvalóan ehhez a szemlélethez való csatlakozása az egyházi egyetemeknek nem lehet teljes. A reform alkalmazása a következő években mutatja meg, hogy mennyire ideológiai ez az új idea.

⁷⁸³ Ld. CONGREGATION OF CATHOLIC EDUCATION, *National reports on Bologna reforms* (2009) http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/links/National-reports-2009/National_Report_HolySee_2009.pdf . oldalán leírt általános tájékoztatóban.

⁷⁸⁴ U.o.

⁷⁸⁵ U.o.

⁷⁸⁶ VÖ. ESPOSITO, B., *L'adesione della Santa Sede al Processo di Bologna* in *Folia canonica* 9. (2006) 221.

3. A FOLYAMAT RÖVID ÉRTÉKELÉSE AZ EGYHÁZI FELSŐOKTATÁSRA GYAKOROLT EDDIGI HATÁSA ALAPJÁN

A Szentszék Bolognai folyamathoz való csatlakozása az egyházi egyetemek eddigi oktatási rendjében is változásokat hoz magával. Ugyanakkor ezzel kapcsolatban a Nevelésügyi Kongregáció a csatlakozáskor nyilvánvalóvá tette szándékát. Eszerint az egyházi felsőoktatási rendszer az addig is érvényben levő, és alapvetően a *Sapientia christiana* konstitúcióban rögzített három ciklusával és az elvégzésükkel elnyerhető három akadémiai fokozattal együtt kell megfeleltetni a Bolognai folyamatban támasztott⁷⁸⁷ kívánalmakkal.⁷⁸⁸ Az egyházi felsőoktatási

⁷⁸⁷ Ezeknek a változásoknak az érzékeltetésére álljon itt a hazai egyházi felsőoktatás struktúrájának átalakulásának példája: I. A BOLOGNAI FOLYAMAT ELŐTTI HELYZET:

1. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karán három szakon lehetett tanulni: a, a teológus szakon, mely az egyházi felsőoktatási képzés teljességét adta, ott teológiai bakkalaureátust, licenciátust és doktori fokozatot lehetett szerezni 5+2+1 év alatt, állami szempontból egyetemi diplomát és doktorátust adott; b, a hittanár szakon, mely az egyházi képzés szempontjából az első ciklus elvégzését jelentette, államilag elismert egyetemi diploma megszerzésével 5 év alatt; c, az ún. levelező tagozaton, mely kánonjogilag a vallási tudományok felsőfokú intézetének minősült, civiljogilag pedig az egyetem főiskolai szintű hittanári képesítést adott 4 év elvégzésével.

2. A Kánonjogi Posztgraduális Intézetben teológus, hittanár vagy jogi diploma birtokában lehetett kánonjogász diplomát szerezni, mely egyházjogilag kánonjogi bakkalaureátusnak minősül. Itt is szerezhető volt kánonjogi licenciátus és doktorátus (mely utóbbi PHD-nek minősül)

3. A papképzés – teológiai oktatásra vonatkozó része – a hittudományi főiskolákon történt, a tanulás a főiskolai diploma megszerzésével zárult a 6 éves tanulmányok végén. Az egyes egyetemekhez affiliálódott főiskolákon lehetővé vált az egyetemi diploma (bakkalaureátus) megszerzése is.

II. MIBEN HOZOTT VÁLTOZÁST A BOLOGNAI FOLYAMAT?

1. A teológus szak ún. osztatlan képzésként működik, valamint a licenciátusi fokozat egyenértékű az ún. doktori abszolutórimmal. A hittanárképzés két ciklusra bomlott: katekéta-lelkipásztori munkatárs (BA) alapképzési szak (6 félév) + hittanár nevelő (MA) mesterképzés (4 félév)

2. A KJPI-ben folyó képzés a kánonjogász (MA) mesterképzés elvégzését teszi lehetővé, majd ezt követi a licenciátusi és a doktori (PHD) képzés

3. A teológus képzés itt is osztatlan képzésként maradt meg, de katekéta-lelkipásztori munkatárs (BA) vagy ennek megfelelő más alapszak is működik mellette.

Az intézményekben folyamatos a kreditrendszerre való átállás.

intézmények helyzetét ugyanakkor nehezíti, hogy meg kell felelniük az egyes államokban előírt felsőoktatási törvények rendelkezéseinek, ha arra törekszenek, hogy a képzéseket elvégző hallgatók államilag is elismert diplomát kapjanak és így szerezzék meg a kánonjog előírásainak megfelelő végzettséget. Ezek fényében kell tehát vizsgálni, hogy milyen megoldások⁷⁸⁹ kínálkoznak ezeknek a szempontoknak⁷⁹⁰ az összhangba hozására.⁷⁹¹ Mivel pedig, a felsőoktatási intézmények a Nevelésügyi Kongregáció felügyelete alá tartoznak, ennek a hatóságnak a feladata, hogy a konkrét helyzetekre alkalmazza az előírásokat.⁷⁹²

⁷⁸⁸ ESPOSITO, B., *L'adesione della Santa Sede al Processo di Bologna* in *Folia canonica* 9. (2006) 223.

⁷⁸⁹ Ezzel kapcsolatban ESPOSITO szerint az egyik lehetséges alternatíva, hogy a folyamathoz csatlakozva, egy részleges reformot hajtanak végre az egyházi felsőoktatási szisztémában, teljesítve csak néhány aspektust, melyek kötelezőek, elvégezve ezek alkalmazását. Ennek a lehetőségnek a lényege tehát a változások minimumának végrehajtása.. A szerző szerint ezek: a, a kreditek számításának módját összhangba hozni az ECTS rendszerben használatos móddal; b, a Diploma Kiegészítés (Diploma Supplement) bevezetése; c, kiértékelni a megfelelő kritériumokat, hogyan tudják átvenni a felállítandó ügynökség minőségbiztosítási rendszerét. Véleménye szerint a kreditrendszer ezen számítási módjára való áttérés nem jelent különösebb problémát. Maga a kreditrendszer lényege, hogy az adott tárgyra fordított idő, a tárgy keretében oktatott anyag tartalma, és ennek értékelésének hármasa határozza meg a számokban kifejezhető értékét.. Ennek megoldásnak és a vele kapcsolatos további problémák leírását, példák illusztrálva ld. ESPOSITO, B., *L'adesione della Santa Sede al Processo di Bologna* in *Folia canonica* 9. (2006) 197-233. 223-228.

⁷⁹⁰ A szövegben problémaként említi, hogy nehézséget jelent a filozófiai tanulmányok beillesztése ebbe rendszerbe. Másrészt komoly nehézség, hogy a teológiai fakultásokon az első ciklus tanulmányi rendjében milyen nagy eltérések vannak az egyes országok tekintetében. Ezt a képet tovább árnyalja a vallási tudományok felsőfokú intézetében szerzett végzettségek elhelyezése az állami- és az egyházi palettán. Végül komoly kérdés a licenciátusi fokozat elismertetése is az állami jogban. Vö. ESPOSITO, B., *L'adesione della Santa Sede al Processo di Bologna* in *Folia canonica* 9. (2006) 223-228.

⁷⁹¹ További lehetséges alternatíva, a filozófiai, teológiai és a kánonjogi tanulmányok megszervezésére: ESPOSITO, B., *L'adesione della Santa Sede al Processo di Bologna* in *Folia canonica* 9. (2006) 228-231.

⁷⁹² U.o. 224.

ZANI, amikor a bolognai folyamatról gondolkodik, és annak lényegi alapjait keresi és így kívánja értékelni ezt a bonyolult valóságot, először azt veszi sorra, hogy milyen kihívások előtt áll az európai felsőoktatás:

1. A harmadik évezred kezdetén az oktatás az egész világon rendkívül mélyreható változásokon megy keresztül, melyek olyan erősek, hogy annak végső célját, és a világban betöltött szerepét is újra kell gondolni.

2. Döntő módon hat rá, az a bonyolult folyamat-együttes, amelyet globalizációnak nevezünk, annak gazdasági, szociális, kulturális stb. vonatkozásával, és az ehhez kapcsolódó robbanásszerű technikai fejlődéssel együtt.

3. A gazdasági kívánalmak és szempontok egyre nagyobb teret követelnek maguknak a felsőoktatási intézmények életében és ezzel a legfontosabb területeken erősen befolyásolják a tudás folyamatos fejlődését és beleszólást követelnek a kutatások irányának meghatározásába és egyre inkább a pénzügyi szempontok befolyásolják az egyes tudományágak jövőjének alakulását. Maga a felsőoktatási rendszer egésze is, mintegy „szolgáltató” intézmény jelenik meg.

4. Az egyetemi képzés egyik alapvető funkciója egy kulturális örökség átadása, mely sajátos nemzeti és helyi karaktert ad az egyes iskoláknak. Természetesen ennek a sajátos jegy eltérő intenzitással jelenik meg az oktatott tárgyak függvényében.

5. A világ bonyolult változásai erősen hatnak az egyetemi intézményekre is, és így az *universitas* fogalma illetve a fogalom tényleges tartalma változik meg és válnak a komplex tudástárházakká.⁷⁹³ Ennek következménye, hogy az egyetemek világában is egyre nagyobb teret hódít a bürokrácia illetve, hogy egyre nagyobb mennyiségű információt, ismertetet, adatot igyekeznek a hallgatónak átadni, melyek átlátása egyre nagyobb kihívást jelent a számukra. Ez a változás ma már olyan nagy mértékű, hogy a felsőoktatási intézmények egyre inkább elvesztik azt az arculatukat, mely az emberi személyt állítja középpontjába, és amely az oly fontos tudást ember és ember közötti interakcióban kívánja átadni. Ezt a folyamatot erősíti a számítástechnikai eszközök széles körének alkalmazási is az oktatásban, annak természetszerű előnyeivel együtt is.

⁷⁹³ Vö. a szójáték: *university-multiversity*

6. Végző soron megállapítható, hogy a bolognai folyamatban átalakuló egyetemek ma már aktív és kezdeményező szerepet töltenek be a társadalom alakításának egészében. Ez még nagyobb felelősséget hárít az oktatási folyamat minden szereplőjére, különösen is azokra a döntéshozókra, akik a következő évtizedekben alakítani fogják az egyetemek arculatát.⁷⁹⁴

A kihívások mellett ZANI számba veszi azokat a veszélyeket is, melyek az előző pontokból következően egészen új és a keresztény gondolattal ellentétes irányba terelhetik a felsőoktatás jövőjét:

1. Az egész egyetemi rendszerben a gazdasági szempontok és kívánalmak túlzott érvényesülése.

2. Ez a megközelítés végző soron egy új funkcionalista alapon akarja láttatni ezt a világot és egyetlen szempontot tár az intézmények elé: gazdasági, pénzügyi szempontból mi a hasznos, és hogy a működésben mi minősül hatásosnak és hatékonyak. Ez a gondolkodásmód tulajdonképpen magával az oktatásnak, a tudás átadásának a szemléletével ellenkezik, és egy teljesen más fajta társadalmi képet sugároz a közéletben és az emberek mindennapi gondolkodásában és káros módon alakítja a közvéleményt.

3. Végül ZANI megfogalmazása szerint a tudásról alkotott képünk áthierarchizálódásának, lényegi átalakulásának lehetünk tanúi. Ez megbontja a tudásról alkotott korábbi egységes képet, és helyette tudományágakat, modulokat, kreditekben kifejezett értékeket lát csupán. Ezzel a felsőoktatásban megszerzett tudás eltávolodik attól a tudás-fogalomtól és a tanulásról alkotott képről, mely a hétköznapi életben természetes része az emberek mindennapi gondolkodásának.

A mai intézmények elé eszményképként állítja a korábbi évszázadok egyetemeit, melyek kezdettől fogva, az ő megfogalmazása szerint „alternatív közösség”-ek voltak, melyek a kutatás és az oktatás útján keresztül, de nem az egész élettől – és így a mindennapi élettől – elzárva és tudatosan elkülönítve működtek.⁷⁹⁵

⁷⁹⁴ Az egyes pontokban leírtakat vö. ZANI, A. V., *Le università in Europa: Il „Processo di Bologna” e lo spazio comune Europeo in Seminarium* (2005. N. 4.) 1014-1018.

⁷⁹⁵ Vö. ZANI, A. V., *Le università in Europa: Il „Processo di Bologna” e lo spazio comune Europeo in Seminarium* (2005. N. 4.) 1018-1022.

Milyen távlat áll tehát mindezek után az egyházi és a katolikus egyetemek előtt ebben a folyamatban?

1. Mivel a Szentszék úgy döntött, hogy csatlakozik ehhez a folyamathoz, annak technikai és gyakorlati változtatásait minden intézménynek magáévá kell tennie Kongregáció irányításával.

2. Ugyanakkor, a folyamatban is, főleg az egyházi fakultásoknak, meg kell őrizniük azt a sajátos karakterüket, melyek mindig is jellemezték őket és amelyeket é a *Sapientia christina* rendelkezés ma is elénk állít.

3. Így egyszerre képesek ezek az intézményeink alkalmazkodni az egységesülő európai felsőoktatás támasztotta követelményekhez, és ugyanakkor tudják teljesíteni sajátos küldetésüket is. Ennek érdekében ZANI szerint négy fő szempontot kell ezeknek az intézményeknek szem előtt tartaniuk:

a, feladatuk kutatni és lehetőség szerint a társadalom előtt bemutatni, hogy a világban tapasztalható technikai fejlődést szükségszerűen követnie kell egy morális fejlődésnek és előrehaladásnak, különben az ember önmaga lényegét veszítheti el. A teológia a maga természetéből fakadóan segít a tudás és a tudományok sajátos szintézisének a keresésében és kimunkálásában is

b, Minden intézménynek magát az embert, az emberi személyt kell a középpontjába állítania, annak teljességében.

c, Ismét fel kell fedezni az igazság keresésének a fontosságát, egy olyan világban, mely a relativizmust tűzte ki zászlajára és a vélemények sokféleségében nehezen találja meg a továbblépés útját, és ezek sokfélesége éppen az oktatás és kutatás világában állítja nagy kihívás elé az oktatókat, hallgatókat és kutatókat is.

d, Végül pedig közre kell működni a hit és a tudomány dialógusának a további folytatásában, azok között a keretek között melyeket a bolognai folyamat teremt a felsőoktatásban.

5. Európában több helyen működőképesnek bizonyul, hogy egyházi fakultás állami vagy más világi intézmény keretében működik. A fentiek megvalósítása kölcsönös ösztönzést jelent mind az egyházi fakultásoknak, mind az egyetemi élet

többi szereplője számára arra, hogy saját küldetését újragondolja és hivatását megfelelően tudja betölteni.⁷⁹⁶

ESPOSITO végkövetkeztetése az, hogy a folyamatban való részvétele az egyházi fakultásoknak és intézményeknek egy megismételhetetlen lehetőség, hogy nyilvánvalóvá tegyék a szent tudományok hozzájárulását a kultúra és a tudományok világához. A csatlakozás szemléletét tehát annak kell áthatnia, hogy az Egyház értéket visz be ebbe a rendszerbe az oktatásán, intézményein és azok struktúráin keresztül.⁷⁹⁷ Az intézmények részvétele a folyamatban csak akkor lehet sikeres, ha előtte a megfelelő felmérése megtörténik állapotuknak és aktuális helyzetüknek, hogy alkalmassak legyenek a csatlakozáshoz. Ugyanakkor nem hallgatja el azokat a szempontokat sem, melyek a jelenlegi felsőoktatási európai rendszer nehézségeit jelentik.⁷⁹⁸ Ezekkel szemben az Egyháznak fel kell mutatnia az egyházi egyetemek igazi célját: az igazság keresését és a teljes ember evangelizálásának feladatait.⁷⁹⁹

Így összességében a folyamat tíz éves távlatában, a Szentszék csatlakozása eltelt hat évben a Bolognai folyamat az egyházi felsőoktatásban realitás, jelenvaló mindennapi gyakorlat lett. Az intézmények feladata, hogy ebben a valóságban találják meg az utat küldetésük teljesítéséhez, kihasználva a képzés rugalmas

⁷⁹⁶ Vö. ZANI, A. V., *Le università in Europa: Il „Processo di Bologna” e lo spazio comune Europeo* in *Seminarium* (2005. N. 4.) 1022-1032.

⁷⁹⁷ Vö. „L’adesione al Processo è un’occasione irripetibile che dà la possibilità: a, di evidenziare il contributo delle scienze sacre allo sviluppo della cultura e della scienza; b, di vagliare e disciplinare le esigenze proprie di questa nostra società sempre più globalizzata e multimediale e di risponderci in modo soddisfacente e realistico da parte dei centri accademici ecclesiastici. Il punto principale da affrontare oggi non è tanto quello di come inserire il Processo di Bologna nel sistema degli studi accademici ecclesiastici, ma piuttosto: come far entrare pienamente gli studi accademici ecclesiastici nel Processo stesso! Passando in questo modo da una fase di mera collaborazione a quella di piena corresponsabilità circa gli obiettivi concordati.” ESPOSITO, B., *L’adesione della Santa Sede al Processo di Bologna* in *Folia canonica* 9. (2006) 232.

⁷⁹⁸ A középfokú oktatás hiányosságai, melyek miatt az egyetemre való felkészültsége a hallgatóknak nem megfelelő. Ugyanakkor a felsőoktatási rendszer túlzottan csak a foglalkoztatási szempontokat veszik figyelembe ESPOSITO, B., *L’adesione della Santa Sede al Processo di Bologna* in *Folia canonica* 9. (2006) 232-233.

⁷⁹⁹ U.o. 233.

volta adta lehetőségeket. Ugyanakkor a legfőbb egyházi hatóság feladata, hogy minden eszközzel védje az egyházi felsőoktatás sajátos autonómiáját, melyet a tisztán hitéleti képzéssel kapcsolatban élvez, az egyes államok joga által lehetővé tett mértékben. A papnevelésben részvevő intézményekben pedig, ragaszkodni kell a képzés egységes, osztatlan voltahoz, hiszen ez áll összhangban a szent szolgálattevők megfelelő felkészítésének elvével. Keresni kell továbbá, hogy milyen együttműködési formákban tudnak az egyházi intézmények közösen dolgozni más hitéleti képzést nyújtó iskolákkal, vagy az egyéb tárgyakat oktató más egyetemekkel.

BEFEJEZÉS

I. Mindhárom intézmény-típus esetében azt láttuk, hogy létrejöttük történelmi fejlődés eredménye. Összehasonlítva kialakulásukat⁸⁰⁰ azt fedezzük fel, hogy ezek válaszlépések voltak azokra a kihívásokra, melyek az adott kor egyházi és világi, társadalmi környezetében jelentkeztek.

Az *egyetemek* a XI. és XII. század fordulóján, mint speciális céhek,⁸⁰¹ az addig meglevő magas fokú iskolák továbbfejlesztéseként egy új jogi alakzat jött létre, mely a kialakuló skolasztikus rendszer és módszer, valamint a kutatási szabadság és sajátos autonómia segítségével, a tudásanyag megőrzésében és főleg rendszerezésében, és ennek segítségével történő továbbfejlesztésében játszott szerepet.⁸⁰² Az egyetemek egyben a következő korszak fejlődésében hatalmas is döntő szerepet játszott.

Az első *szemináriumok* a XVI. század második felében a Trentói Zsinat döntése folyamán jelentek meg. A reformáció kihívására a katolikus tanítást világos rendszerben megfogalmazó egyetemes zsinat világosan látta, hogy az Egyháznak olyan papokra van szüksége a következő századokban, akik a hit teljes rendszerét átlátva, az egész világon egységes lelki és tudományos képzésben részesülve képesek lesznek egész életükkel tanúskodni az Örök Főpapról, Jézus Krisztusról. Ehhez egy olyan intézményre volt szükség, ahol ennek a komplex nevelésnek minden szegmense biztosítható és amely megadja a szükséges zárt világot a papi szolgálatra való felkészüléshez. Az azóta eltelt századokban felnövekvő papi nemzedékek élete – a ma felmerülő problémák ellenére is –

⁸⁰⁰ Érdekes, hogy a kialakulási idejüket nézve: XII. – XVI. – XX. század körülbelül 400- 400 év választja el őket egymástól. Az egyházi jogrend fejlődését ilyen nagy távlatokban nézve látszik az a nyugodt, de mégis dinamikus fejlődés, amely képes a rendkívül gyors változások közepette is változatlan tanítást képviselni, megtalálva a jogrendben azokat az eszközöket, amikkel elérheti céljait.

⁸⁰¹ Vö. SZUROMI, SZ. A., *Egyházi intézménytörténet* SZ.I.T., Budapest 2003. 151-152.

⁸⁰² Nyilván a „továbbfejlesztés” egészen mást jelent egy világi tudományban és a teológiában, de az utóbbi esetében is láthatunk egyfajta fejlődést, az igazság újabb és újabb formában történő megfogalmazásában és a különféle részkérdések kibontásában.

megmutatta és ma is mutatja, hogy időtállóan bizonyult a zsinat alkotása és a megfelelő kiigazítások mellett a XXI. század Egyházában is betöltik szerepüket.

A vallási tudományok felsőfokú intézetei a II. Vatikáni Zsinat nyomán a XX. század második felében jelentek meg a Katolikus Egyház belső jogrendjében. A világi krisztushívők szent tudományokban való jártasságának kialakítására jöttek létre, hogy valóban hatékonyan legyenek képesek arra, hogy ellássák azokat az egyre növekvő feladatokat, melyeket – a keresztségben kapott küldetésük erejében – el kell látniuk az utóbbi negyven évben megváltozott egyházi világban. Az idő rövideje miatt még ennek az intézmény-típusnak csak az elindulásának lehetünk tanúi, de remény van arra, hogy segítségükkel nagyszámú laikus krisztushívő fedezi fel még inkább helyét és feladatát a keresztény közösségben.

Így elmondhatjuk, hogy a szent tudományok oktatása kezdettől fogva jelen van az Egyházban, de az egyes intézmények az egyház-és jogtörténet folyamán kristályosodtak ki. Ma úgy tűnik, hogy ezzel a három típussal a képzés teljes spektruma le van fedve és minden életállapotban, valamint egyházi feladatkörben szolgáló krisztushívő a maga küldetésének megfelelő képzésben részesülhet a különböző felsőoktatási intézetekben.

Tehát a kor kihívásaira adott válaszok sikeresnek bizonyultak és hosszú távon is erős hatást tudtak kiváltani. A felsőoktatási intézmények így ma az egyházi intézményrendszer fontos részei és céljuknak megfelelően hatékonyan járulnak hozzá az Egyház megfelelő és az Alapító szándéka szerinti működéséhez.

II. Alapvetően mindhárom intézmény és a bennük folyó képzés az Egyház belső világának igen fontos eleme. Azoknak a személyeknek a képzése történik bennük, (teológusok, papok, egyházi feladatokat ellátó világiak) akik a Katolikus Egyház mindennapos életének alakítói, a krisztushívők gondolkodásmódjának befolyásolói és annak külső megnyilvánulásainál képviselik az egyházi intézményeket és hivatalos tanítását. Ezért képzésüket a legnagyobb gonddal kell megszervezni, hogy ezeknek a feladatoknak a legjobban meg tudjanak felelni. Az egész képzés szemléletét teljesen áthatja a II. Vatikáni Zsinat szelleme és az azt

követő egyházi törvények és megnyilatkozások is ebben a paradigmában születtek meg. Ennek a szemléletnek a lényege abban áll, hogy az Egyháznak a mai kor nyelvén kell hirdetnie az evangéliumot – összhangban a szent hagyomány egészével – és ehhez a feladathoz minden eszközt meg kell ragadni, mellyel a krisztusi igazság megfelelően képviselhető. Ebben az összefüggésben az a felsőoktatási környezet is – amely a mai világot jellemzi – egy tér és egy eszköz, melyben és melynek segítségével ez a küldetés teljesíthető. Ugyanakkor az egyházi törvényhozás egyben arra is garanciát ad, hogy az egyházi intézmények kellő függetlenséggel és szabadságban működhessenek. A jelenlegi tendenciák azt mutatják, hogy az Egyház igyekszik a világi hatóságokkal és szervezetekkel a maximális együttműködésre törekedni és intézményrendszerét úgy alakítani, hogy minél inkább összhangban legyen a hasonló világban működő oktatási egységekkel.

Az egyházi egyetemek és fakultások célja elméleti szakemberek képzése, akik a katolikus teológia, filozófia és kánonjog magas szintű művelésében: kutatásában és oktatásában vállalnak részt. Képzésüket tehát a legmagasabb szinten kell végezni, hogy a változó világban is szilárdan képviseljék a krisztusi tanítást. Ennek megfelelően kell az egyetemi oktatást megszervezni, mely külső formáiban alkalmazkodik a világi felsőoktatási tendenciákhoz, ugyanakkor a benne folyó oktatás és kutatás összhangban van a Tanítóhivatal iránymutatásaival.

A *szemináriumok* teljes egészében és kizárólagosan a klerikusok képzésének a helyei, ennek megfelelően itt érvényesül legjobban az Egyház szabadságának a követelménye, hogy minden külső befolyástól szabadon szervezhessék meg a papnevelő intézetek életét. Céljuk a szó legteljesebb és legtágabb értelemben vett lelkipásztori cél, a jövőendő papság minél megfelelőbb felkészítése a szent szolgálatra.

A vallási tudományok felsőfokú intézetei a világi hívők képzésének sajátos helyei. A zsinati tanítás a laikusok szerepének hangsúlyozásával adott ösztönzést létrehozásukra, és ezzel meghatározta küldetésüket: állapotuknak megfelelő komplex képzés nyújtása, hogy az egyes, speciális helyzetekben megtalálhassák, hogyan tudják segíteni a szent szolgálattelvéket és hol tudják

minél hasznosabban szolgálni az Egyház céljait. Ezek a helyzetek igen sokfélék lehetnek és ezekben kell segíteni őket kiváló képzés nyújtásával.

A három intézménytípusban közös elem tehát a teológia és a hozzá kapcsolódó tudományok oktatása, de a konkrét tananyag meghatározásában és a hangsúlyok elosztásában a fenti sajátos célok adnak eligazítást. A konkrét törvények és végrehajtási utasítások meghatározzák az egyes szereplők pontos kötelességeit és jogait és a hierarchikus viszonyok a pontos felelősségeket is nyilvánvalóvá teszik.

III. A XX század végi és XXI. század eleji társadalmi változások egyre összetettebb kihívásokat fogalmazznak meg az Egyház felé. Ebben a világban kívánja maga is megtalálni küldetésének sajátos mai hangsúlyait. Az emberiséggel folytatott párbeszédben a tudomány és a felsőoktatás világa az a különleges hely, ahol igen erős jelenlétre és őszinte tanúságtételre van szükség. Ennek eszköze, hogy intézményeink amennyire csak lehetséges hasonlók válnak mint a párhuzamos világi társaik, de éppen a képviselt szemléletben, és a megvalósításban felmutatják sajátos arculatukat. Ugyanakkor küzdeni kell azok ellen a tendenciák ellen – az oktatásba és kutatásba is beszüremkedő pénzközpontúság, a felsőoktatásban az emberléptékűség elvesztése, a túlzottan csak a munkaerőpiacra való „tömegtermelés” szempontja, kizárólag a végzettség megszerzésére való koncentrálás a valódi, hosszú távú tudás megszerzése helyett – amelyek az egyetemek igazi lényegének elvesztését és egy torz szemléletű oktatócentrumok létrejöttét eredményezi. De keresni kell azt is, hogy a nehézségek között – a bolognai folyamat és az adott állami törvények előírásai szabta keretek megtartásával – hogyan működtethetők megfelelő módon az intézményeink. Számot kell vetni azzal is, hogy a teológus- a pap- és a laikusképzés is létezhet olyan formában is, melyet az adott civil hatóságok nem ismernek el. A jelenlegi rendszerben azonban úgy tűnik, hogy a jelenlegi keretek között meg lehet találni azt az egyensúlyt, mely a világnak való megfelelés mértéke még olyan, hogy az nem veszélyezteti a lelkek üdvösségének a szolgálatát, melynek „*az Egyházban mindig a legfőbb törvénynek kell lennie.*”⁸⁰³

⁸⁰³ CIC 1752. kánon

SUMMARY

1. In the light of the II. Vatican Council, prophetic, namely teaching mission has been given a great emphasis in the mission of the Church. For this mission it uses new devices to announce the unchangeable deposit of faith. In the church law a crucial question is what kind of rules apply for those educational institutions which are related to studies of sacred sciences on higher level. Since the task of these institutions is to hand over the knowledge and the faith that it provides, which is the Church's own and which faith – without the Church – would seem to be inaccessible for people from different ages. Moreover, another task of the above mentioned institutions is to train those sacred ministries and secular employees who have been given the mission of handing over faith and the knowledge that is related to it. So with the help of the education of these people building of the Church itself, strengthening its faith and formulating and re-formulating that in the given age happens.

Since this question is closely related to its inner world, the Catholic Church would like to control the details of the education of sacred studies entirely in the authority of its own law, and it does not allow any intervention from any other law and order. At the same time, since there are questions in which it is necessary and suitable to look for cooperation with secular authorities, the Church operates these institutions so that they serve the requirements of some states' civil law and order. Thus the schools working as higher level institutions according to the canon law are accepted identically by the civil law. So this question belongs to that field in which the states' and the Catholic Church' cooperation – based on unique and emancipated partnership – is realized. At the same time, it has to be guaranteed that the basic personal and common right of religious freedom is respected by every civil authority, especially concerning the questions dealing with sacred studies and the training of the sacred ministries.

An exciting question of the whole Church law is, how the regulation develops historically in some semifields. We can declare that teaching of sacred studies has been the part of the life of the people of God since the beginnings. It developed a great deal when a brand new institution, the university, appeared on the stage of

history. Then a few centuries later, according to the decision of the Council of Trent, in the qualification of the clericals a new form, the seminary system was established. Within the scope of this essay we give a basic review of this long historical development, and we deal with the law-development in detail only after the 1917. Codex.

By choosing this topic our aim was to show a full-scale panorama of the higher level institutions that deal with saint sciences, taking into consideration all its aspects, to investigate every kind of institute and formulate their mission and task in the language of the canon law and to introduce their current, church law situation. In the following we will give a frame of what kind of regulating environment succeeds at the moment in the life of these institutions, on the level of canon law, by formulating the starting-points.

2. According to the documents issued by the Congregation for Catholic Education, in the current catholic education teaching of ecclesiastical sciences in the Catholic Church occurs according to three different aspects and in compliance with this in three different types of institutions: formation of clerics (seminars), in the scope of scientific preparation of theologians (ecclesiastical universities and faculties) and the education of teachers of religion and those who prepare to other ecclesiastical services (Higher Institutes of Religious Sciences)

3. All the three training types are basically the same in one aspect: they set the aim of teaching theology and other sacred sciences on a higher level. Their church law regulation on a frame rules level can be found in the two Codexes, however the Apostolic See has made more detailed dispositions on them. They are directed by the Congregation for Catholic Education. Besides their common features there are basic differences in the nature and function of these institutions and their aim is also different:

a, The basic aim of the formation of clerics is to prepare its students for fulfilling all the activities of the sacred ministry. This formation has three essential fields: mental, educational (general, philosophical, theological and specializational

sectors) and pastoral during the six years formation time. So, the theological formation in the seminars can not be separated from the preparation itself. Its final aim should be establishing the aptitude for pastoral ministry.

b, The place of the formation of the catholic priests is the ecclestial university or faculty, during the determined 5 years (basic formation) + 2 or 3 years (specialization formation) + at least 1 year (PhD) formation time. The aim: teaching, studying on a proper level and doing researches about the saint sciences.

c, The newest disposal prescribes a 5 year-formation in the higher institutions of religious sciences. Its aim is to accomplish the special formation of lay and not clerical – monk Christ's faithful, according to different educational forms. There is possibility for these institutions to work together with ecclestial universities or faculties by keeping their independence. Their formation can happen in academical or non-academical framework.

4. Doing researches about the sacred sciences and teaching them has been an important part of the Church's life for many centuries. By the establishment of the universities this can happen on higher level. The special institutional form of the formation of clerics, the seminary formation was born by the Council of Trent and also has been working since then. After the Second Vatican Council both formation types has been renewed. The higher institutions of religious sciences has been established as the results of the developments of the last decades in order to improve the secular believers church activities. Since this is a brand new type of institution it is of high importance to examine their nature. What makes the topic more up to date is that after the Council, the formation has brought big changes mainly into the whole approach of the formations, in unifying them on Universal Church level, and in the continuous improvement in their standards. We can not leave it out of consideration, that the changes and modernization of the structure of the civil higher level education (for example the establishment of the so called Bologna – process) influences and forms the church education itself. The Catholic Church struggles to keep its unique

autonomy in teaching saint sciences, and also to find its place in the unifying educational system.

5. According to these starting points, among the framework of this essay we would like to treat the history of these three types of institutions, their current regulations and a few questions which determine the current legal shape of the higher institutions or some kind of changes arise from them. So, firstly we deal with the topic of ecclestical universities and faculties (first part) in two chapters (historical part and operative law). After that we continue with seminars (second part, also in two chapters (historical part and operative law)) Finally, the third part of the essay deals with three special topics (in three chapters: the higher institutions of religious sciences, the special cooperation forms, affiliation, aggregation, incorporation, and finally the Bologna process and the ecclestical higher education) which are among the crucial questions of the current ecclestical higher education.

The thesis – since it is an essay written in the framework of Pázmány Péter Catholic University Postgraduate Institute of Canon Law – using the devices of the canon law, would like to offer a high level, deep analysis of the above mentioned institutions. Basically, we start from analyzing the current norms emphasizing that legal character which is the possession of these institutions. So that we can realize this deeper, we discuss the historical preliminaries, too. In the essay this is realized firstly by the norms of the 1917. *Codex Iuris Canonici*, the regulations of the previous centuries are dealt with only on a tangential way. For a better understanding we use and look through articles, authors' opinions and thoughts in the analysis and we introduce the questions in connection with the present, future development and every day life of the institutions.

6. First time when I heard about this question in the Institution, on a course that introduces the teaching task of the Church, it raised my attention so I decided to deal with the topic deeperly. Firstly, I have translated the documents that are relevant to the Congregation for affiliation. After learning the meaning of these documents I have started to study the further details of this topic. I wrote my Licentiate dissertation essay based on this information with the title of: *Intoduction of the*

Canon law regulations of the ecclesiastical universities and faculties special regards to - serving as improving the higher institutions – analysis of institutional cooperative forms. Later I have tried to find possibilities for further enlargement and studied Erdő Péter's article: *Theological formation in the Catholic Church – a church law review.* I have found the perfect direction and decided to treat the whole forming spectrum as it is listed also by the memorandum published by the Congregation of Catholic Education, mentioned in the 1. point.

7. According to the information I have already stated, in this thesis we are trying to find the answers to the following questions:

I. Why and how have the three institution types evolved in the life and law and order of the Church?

Which are those common elements that have led to the fact that they are such important parts of our inner canon law system today?

II. Which are the most important features of the present legal aspect of the institutions? What are the similarities and the differences of their structures and aims and how they fit into the work of the Church?

III. Which are those special conditions under which these institutions work and what kind of influence they have on their work?

8. In case of all three institution types we could see that their establishment is a result of a special historical development. Comparing their formation we can discover that these were reactions to those challenges which occurred in the given age's ecclesiastical and secular social environment.

The *universities* were established as improvements of the already existed higher level schools, as special guilds in the turning point of the XI. and XII. centuries.

The first *seminars* were formed according to the decision of the Council of Trent in the second half of the XVI. century as special institutions of preparation for clerical ministries.

The higher institutions of sacred sciences appeared in the XX. century, according to the II. Vatican Council, in the inner law and order of the Catholic Church. They were established in order to make the Christ believers be skilled in saint sciences. So we can say that teaching of saint sciences have been represented in the Church from the beginnings, but some institutes have been crystallized during the time of the history of the Church and law.

9. Their approach (the institutions') is inspired by the spirit of the Second Vatican Council and the following church regulations and statements were also born in this paradigm. The essence of this approach is that the Church has to announce the Gospel in every day language – in harmony with the whole of the saint tradition – and for this task it has to use every device with which the Christ's truth can be properly represented. In this connection that higher level educational environment – which characterize the present world – is one area and one device, in which and with the help of which this mission can be done. At the same time, the church legislation gives guarantee that the ecclestical institutions can work in proper independence and freedom.

In accordance with this should the higher level education be organized, which in its outer characteristics adjusts to the secular higher tendencies, but at the same time, the education and research that is going on in it is in accordance with the directions of the Magisterium.

In connection with seminars it is important that they could organize their lives without any outer interference. Their aim, in the fullest and widest sense of the word, a parstoral aim, the most proper preparation of the future clergy for the pastoral mission.

The teaching of the council, with the empahisis of the roles of the lays, has given stimulation for establishing the higher level institutions of saint sciences. With this it has determined its mission: giving a complex formation in accordance with their condition, so that they can find out how they could help the sacred ministries in

special situations and where they can serve the more useful the aims of the Church. These situations can be different and in these they need to be helped with excellent teaching.

In the three institution types a common element is teaching teology and connected sciences, but in defining the exact syllabus and dividing the emphasis the above mentioned special aims can give guidance. The exact regulations and executive orders define the members' proper charges and rights and the hierarchical relations make the proper responsibilities evident.

10. The social changes in the end of the XX. century and the beginning of the XXI. century define more and more complex missions towards the Church. In this world it tries to find the emphasis of its own mission. In the dialogues with the mankind the world of sciences and higher level education is such a special place where strong presence and honest testimony is needed. Its device is that our institutions are becoming as similar to their secular equivalents as possible, but exactly in the represented approach and realization do they show their special aspects. At the same time we have to fight against those tendencies - the money-centeredness that appears in education and research, the massproduction for workforce market, concentration solely towards gaining qualification instead of longterm knowledge - which leads to losing the real meaning of universities and establishing education centres with deformed approaches.

But we have to look for something else, that among the difficulties - the bologna process and by respecting the given state's legal limits - how the institutions can be operated properly. Under the present limits it seems that that balance can be found in which the need for being accepted in the world is just so that it does not jeopardize the ministry of the souls' salvation, „*which in the Church must always be the supreme law.*”⁸⁰⁴

⁸⁰⁴ CIC can. 1752.